

Řeholníci benediktinského opatství sv. Petra a Pavla v Rajhradě (1937–1947)

Eva Richtrová

KATALOGIZACE V KNIZE – NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Richtrová, Eva

Řeholníci benediktinského opatství sv. Petra a Pavla v Rajhradě (1937-1947) / Eva Richtrová. -- 1. vydání.

-- Brno : Moravská zemská knihovna, 2020. -- 135 stran, 19 nečíslovaných stran obrazových příloh

Anglické a německé resumé

Obsahuje bibliografie a bibliografické odkazy

ISBN 978-80-7051-296-8 (brožováno)

* 27-789.2 * 27-789.2-523.6-788-1/-9 * 27-72-77 * 27-788-1/-9 * 27-4 * 322

* 002+801.82 * 930.253 * 929 * (437.322) * (048.8) * (0:82-94)

- Klášter Rajhrad

- 1937-1947

- benediktini -- Česko -- 19.-20. století

- benediktinské kláštery -- Česko -- 19.-20. století

- organizace a struktura církve -- Česko -- 20. století

- řeholní život -- Česko -- 20. století

- církevní život -- Česko -- 20. století

- stát a církve -- Česko -- 20. století

- písemné prameny -- Česko -- 20. století

- archivní fondy -- Česko

- Rajhrad (Česko) -- 20. století

- monografie

- medailony

27-78 - Křesťanská sdružení, spolky a organizace. Řeholní řády [5]

929 - Biografie [8]

Kniha byla vydána z finančních prostředků Ministerstva kultury České republiky prostřednictvím Programu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity II (NAKI II) DG16P02R047 Brána moudrosti otevřená. Barokní kulturní dědictví klášterů Broumov a Rajhrad: ochrana, restaurování, prezentace.

www.branamoudrosti.cz

Lektorovali:

doc. PhDr. Tomáš Černušák, Ph.D.

Mgr. ThLic. Tomáš Parma, Ph.D. et Ph.D.

Vydala Moravská zemská knihovna v Brně v roce 2020

1. vydání

© Eva Richtrová, Moravská zemská knihovna v Brně

© Übersetzt von Jiří Knap

© Translated by Chicory s.r.o.

ISBN 978-80-7051-296-8

Obsah:

1. Úvod	9
1. 1. Rajhradský klášter od svého založení do 19. století.....	9
1. 2. Rajhradský klášter v projektech NAKI (2012–2020).....	13
1. 3. Struktura knihy a ediční poznámka.....	15
2. Život mnišské komunity podle Benediktovy Řehole	19
3. Postavení Rajhradu v rámci organizace benediktinský klášterů	22
4. „Žijí v klášteře a bojují pod řeholí a opatem.“	
Rajhradská řeholní komunita	28
4. 1. Využití prameny.....	28
4. 2. Řeholníci se slavnými sliby.....	31
4. 2. 1. Opat Alois Josef Kotyza (1869–1947).....	31
4. 2. 2. Placidus František Xaverský Buchta (1870–1946).....	37
4. 2. 3. Josef František Holzmann (1878–1952).....	38
4. 2. 4. Karel Rudolf Musil (1880–1959).....	40
4. 2. 5. Vojtěch Jan Horák (1881–1963).....	43
4. 2. 6. Jan Nepomuk František Kopáček (1888–1961).....	48
4. 2. 7. František Serafínský Rudolf Bouzek (1890–1944).....	49
4. 2. 8. Václav Jan Pokorný (1894–1979).....	51
4. 2. 9. Benedikt Karel Malý (1906–1998).....	53
4. 2. 10. Cyril Josef Krejčí (1907–1956).....	55
4. 2. 11. Prokop Alois Vostal (1909–1963).....	57
4. 3. Novicové.....	59
4. 3. 1. Antonín František Saleský Červenka (1912–1944).....	61
4. 3. 2. Petr Adolf Unger (1914–1990).....	66
4. 3. 3. Metoděj Antonín Jedlička (1918–1981).....	80
5. „Bratři i v protivenství a bezpráví plní příkaz Páně.“	
Vztahy v řeholní komunitě a její fungování	89
6. Mimořádné události v životě rajhradské řeholní komunity	100
6. 1. Instalace a benedikce opata Aloise Josefa Kotyzy (1937).....	100
6. 2. Rajhradské jubilejní slavnosti (1945).....	103
6. 3. Svatovojtěšský rok (1947).....	105
6. 4. Úmrtí opata Aloise Josefa Kotyzy (1947).....	107

7. Závěrem	111
8. Resume	117
8. 1. Summary.....	117
8. 2. Zusammenfassung.....	122
9. Seznam pramenů	127
9. 1. Archivní prameny netištěné.....	127
9. 2. Prameny tištěné.....	128
10. Seznam literatury a elektronických zdrojů	129
10. 1. Literatura.....	129
10. 2. Elektronické zdroje.....	135
10. 2. 1. Webové stránky.....	135
10. 2. 2. Konkrétní dokumenty.....	135
11. Obrazová příloha	137
11. 1. Seznam vyobrazení (zdroje).....	155

*„Bez živé lásky by z mnišské komunity zbyla jen skupina lidí,
kteří si navzájem překáží.“*

Anastáz Opasek

1. Úvod

1. 1. Rajhradský klášter od svého založení do 19. století

Domov mnichů benediktinů zasvěcený svatým apoštolům Petru a Pavlovi byl na nivě řeky Svratky jižně od Brna založen patrně před polovinou 11. století českým knížetem a dřívějším správcem Moravy Břetislavem I. z rodu Přemyslovců (1002?–1055). Osazen byl řeholníky z pražského Břevnova. Informace o tomto aktu poskytují dvě středověké listiny, hlásící se svými daty vydání do let 1045 a 1048, vzniklé však až ve 13. století – tzv. břevnovská falza. Těmto listinám i okolnostem založení rajhradského kláštera věnovali historikové středověku (*medievalisté*) rozsáhlou pozornost. Přesto se výsledky jejich odborného snažení pohybují dosud v rovině hypotéz a přesné datum i konkrétní církevně-právní povaha rajhradského založení tak zůstávají pro nedostatek historických pramenů nejasné. Nevíme, zda se na místě někdejšího velkomoravského hradiště zachovala nějaká menší sakrální prostora – kaple či třeba poustevna (*cella*), která byla předchůdkyní kláštera (*monasterium, cenobium*). Nevíme, zda byl řeholní dům v Rajhradě založen jako dům pobočný (*expositura*) břevnovského opatství (jak nás o tom zpravuje břevnovská tradice), zda břevnovští benediktini roku 1045, respektive 1048 vytvořili kolem rajhradského kostela sv. Petra a Pavla prestižní sbor duchovenstva těsněji spjatého s panovníkem (*kolegiální kapitulu*), a nebo zda Rajhrad vznikl jako zcela samostatný klášter, který byl Břevnovu teprve později podřízen jakožto jeho (organizačně a právně nesamostatné) proboštství (*prepositura*). Vědecké závěry se stávají jistějšími a konsenzuálnějšími až pro období pokročilého 13. století. Závislé postavení Rajhradu vůči Břevnovu bylo jednoznačně stvrzeno roku 1296 prostřednictvím listiny olomouckého biskupa Dětricha (biskupem 1281–1302). Břevnovský opat měl nadále výlučné právo ustanovovat rajhradského probošta, měl též hlavní slovo v otázkách řeholní kázně a při správě rajhradských majetků. Takto utvářený svazek obou řeholních domů byl potvrzen i papežem Bonifácem VIII. (papežem 1294–1303) a v následujících staletích nebyl ze strany církevních představitelů ani světské moci zpochybněn.¹

¹ Počátky rajhradského kláštera se soustavně a v širokém kontextu zabýval Šrámek, Josef: *Mezi normou, reformou a praxí. Proboštství benediktinských klášterů v Čechách a na Moravě ve středověku.* ▶

Zatímco středověkým dějinám rajhradského kláštera byla, i přes limitující absenci historických pramenů, věnována intenzivní odborná pozornost, následující období jeho existence již takový zájem historiků nezbudila. Výrazně to platí zejména pro reformační 16. století, jež bylo nepříznivé nejen rajhradskému klášteru, ale celé katolické církvi. Na přelomu 16. a 17. století měl být rajhradský klášter dokonce zrušen. Poněkud překvapivěji lze však stejnou absenci komplexnějšího vědeckého zájmu o dějiny rajhradských benediktinů konstatovat i pro téměř celé období tzv. katolické obnovy v 17. století.² Již v předbělohorském období (před rokem 1620) byl rajhradský probošt zemským prelátem, tedy vyšším řeholním představeným s právem zasedat na moravském zemském sněmu. Prelátský stav zaujímal druhou nejprestižnější pozici za stavem panským; při sněmovních hlasováních však byl až stavem třetím (spolu s městy).³ Po přechodném zbavení prelátů stavovství a tím i možnosti zasedat na zemském sněmu, k čemuž došlo během stavovského povstání (1619), navrátilo Obnovené zřízení zemské, vydané pro Moravu Ferdinandem II. (českým králem 1619–1637) roku 1628, katolické duchovenstvo do stavovské společnosti a postavilo je v její hierarchii na první místo.⁴

Se zaujetím významné pozice v rámci moravského markrabství a s postupnou konsolidací ekonomické základny kláštera rostlo sebevědomí rajhradských proboštů. Důsledkem bylo zintenzivnění jejich snah o pozvednutí celkového statusu a politické pozice rajhradského řeholního domu, potažmo své vlastní. Dílčím výsledkem tohoto směřování se v roce 1687 stalo získání práva (k užívání) *pontifikálií*, uděleného papežem Innocencem XI. (papežem 1676–1689).⁵ První rajhradský probošt,

Olomouc 2016. Tam je uvedena další literatura, analyzována odborná diskuze a vysvětleny klíčové pojmy. Nejnověji se k tématu vrátila Zapletalová, Dana: *Okolnosti založení rajhradského kláštera a otázka věrohodnosti pseudobřetislavských falz*. Vlastivědný věstník moravský 71/2019, č. 3, s. 238–256.

2 Dobře je to patrné na struktuře monografické syntézy Altman, Karel - Durec, Ivo (red.): *Kniha o Rajhradě*. Dějiny města od nejstarších dob. Rajhrad 2014. Pro starší období dějiny Rajhradu v podstatě splývají s dějinami kláštera. Od roku 1526 se pojetí knihy mění v dějiny sekulární obce, a to i přesto, že tato obec žila „ve stínu klášterní vrchnosti“, neboť byla benediktinským poddanským městečkem. (Kocman, Pavel. In: Tamtéž, s. 100.)

3 Podmínkou práva prelátů zasedat na zemském sněmu bylo, že daná církevní instituce (v případě proboštů a opatů kláštera) musela vlastnit tzv. deskové statky, tedy majetky zapsané v zemských deskách. Toto vlastnictví zakládalo povinnost odvádět zemskou berní - významný příspěvek do panovnické pokladny. Odvádění různých daní a dávek včetně berní válečných, velké české a moravské kláštery značně finančně vyčerpávalo.

4 Kameníček, František: *Zemské sněmy a sjezdy moravské*. Jejich složení, obor působnosti a význam od nastoupení na trůn krále Ferdinanda I. až po vydání Obnoveného zřízení zemského (1526–1628). 3. díl. Brno 1905, s. 73–84; David, Jiří: *Nechtěné budování státu*. Politika, válka a finance na Moravě ve druhé polovině 17. století. Brno 2018.

5 Jednalo se o vnější insignie (odznaky moci) vysokého církevního úřadu (původně pouze biskupa, včetně biskupa římského, tedy papeže). Byly jimi pokrývka hlavy - mitra (neboli *infule*), rukavice, pontifikální sandály, prsten a pastýřská berla. Výsada užívání pontifikálií, udělovaná papežem, byla již od středověku rozšiřována i na další vysoké církevní hodnostáře, jako byli představení (opati, probošti) významných klášterů nebo členové sborů duchovních kolem významných kostelů - kapitul.

kteřý byl takzvaně *infulován* (byla mu udělena mitra), byl Placidus Novotný (proboštem 1690–1692). Toto formálně-ceremoniální povznesení osoby rajhradského probošta do prestižního společenského okruhu infulovaných představených významných řeholních domů se stalo prvním úspěšným krokem na cestě soustředěného úsilí o zisk opatské hodnosti, a tím definitivnímu církevně-právnímu osamostatnění kláštera z podřízenosti břevnovsko-broumovského opatství.⁶

Hmatatelným, demonstrativním a do dnešní doby zcela nepřehlédnutelným vizuálním výrazem těchto intencí rajhradských proboštů a jejich vzrůstajícího sebevědomí je monumentální vrcholně barokní architektura celého kláštera – kostela sv. Petra a Pavla, konventu s knihovním sálem a prelatury. Stavební jádro dnešního klášterního areálu vzniklo v 18. století podle projektu architekta Jana Blažeje Santiniho-Aichla (1677–1723); základní kámen nového kostela byl položen roku 1722. Během doby výstavby a výzdoby se v čele kláštera vystřídalo pět proboštů. Nejvýznamnější z nich byli: Antonín Pirmus (v úřadě 1709–1744), který s přestavbou kláštera a freskovou a sochařskou výzdobou prvních dokončených interiérů započal, Bonaventura Pitr (proboštem 1756–1764), jenž mimo jiné patřil k významným benediktinským historiografům, a Otmar Konrad (úřadoval v letech 1762–1812). Zejména poslední jmenovaný probošt věnoval soustředěné úsilí a nemálo finančních prostředků i vnitřnímu zařízení kláštera, které v duchu dobových kánonů a konvencí integrálně propojil s vlastní prezentací. Investoval do výzdoby svých soukromých i reprezentačních obytných prostor (prelatury/proboštví). Konvent (obydlí mnichů) vybavil k utužení řeholní morálky bratří obrazovým cyklem ctností a skutků benediktinských světců. A v neposlední řadě dbal na vytvoření dokonalého místa pro pěstování věd a vzdělanosti uvnitř klášterních zdí – bohaté a výstavné klášterní knihovny. Vrcholem Konradova sebeprezentačního ideového programu jsou v obrazové rovině čtyři jeho dochované portréty, vyobrazující jej pro budoucí pokolení jako sebevědomého infulovaného probošta, významného stavebníka, zbožného kněze a učenice v jedné osobě. Otmar Konrad se zapsal do kolektivní paměti rajhradské řeholní komunity jako následovníhodný příklad úspěšného preláta, který významným způsobem povznesl a zvelebil svůj klášter.⁷

⁶ Břevnovská řeholní komunita se roku 1420 v důsledku husitských bouří uchýlila do proboštví v Broumově v severovýchodních Čechách, které svým ekonomickým zázemím a blízkostí katolického Slezska skýtalo větší záruky bezpečí. Prvním břevnovským opatem sídlícím v Broumově byl Mikuláš z Jistebnice (1419–1426). Broumov převzal rezidenční funkci, v průběhu 15. a 16. století se proměnila i titulatura opatů. Z opatů břevnovských v Broumově se postupně stali opati břevnovsko-broumovští. – Šrámek, Josef: *Břevnovské opatství ve středověku: Břevnov, Rajhrad, Police nad Metují a Broumov*. Praha 2016; Růžička, Jeroným: *Dějepis kláštera břevnovského a broumovského*. Praha 2013.

⁷ Osobou O. Konrada a jeho předchůdců ve spojení s uměleckými aktivitami v rajhradském klášteře i na jeho venkovských majetcích se komplexně zabývala Macurová, Zuzana: *Umělecká praxe v barokním klášteře*. Proměny rajhradského proboštví v 18. století. Brno 2015, z jejíž knihy tento odstavec ▶

Cíl, k němuž Otmar Konrad celým svým úsilím tak intenzivně směřoval a jehož nedosáhl – povznesení rajhradského kláštera na opatství, byl naplněn rok po jeho smrti. Stalo se tak na základě žádosti řeholníků zaslané panovníkovi a podložené historicko-právním rozbořem, navrženým rajhradským převorem a farářem Řehořem Sázavským (1756–1815). Císař František I. (1768–1835) vydal dne 22. března 1813 rezoluci, jejímž prostřednictvím byl benediktinský klášter sv. Petra a Pavla v Rajhradě povýšen na samostatné opatství. Prvním opatem, jehož si rajhradští benediktini v roce 1813 zvolili ze svého středu, se stal rodák ze Žďáru nad Sázavou Augustin Koch (1754–1831).⁸

Období 19. století je díky činnosti významných členů řeholní komunity vnímáno jako kulturní vrchol v dějinách rajhradského kláštera. Aktivity a sociální kontakty benediktinů ovlivňovaly život rajhradského městyse, povznášely kulturní úroveň regionu a zároveň jižní Moravu bez nadsázky propojovaly s tehdejší Evropou. Rajhradští opati pokračovali v mecenášských aktivitách, čímž přispívali k dalšímu zvýšení lesku a prestiže řeholního domu, potažmo své vlastní. V rámci pokračující výzdoby klášterních objektů podporovali umělce, zakládali a rozšiřovali sbírky grafiky, obrazů, map, mincí, přírodnin, vlastivědně-muzejních předmětů, obohacovali klenotnici liturgických předmětů i fond knihovní. Usilovali o reformu a zintenzivnění klášterního hospodářství. V Brně klášter vlastnil a provozoval tiskárnu.⁹ Na jižní Moravě dodnes rezonuje především jméno opata Viktora Schlossara (opatem 1832–1854), člena rady spolků a spoluzakladatele některých z nich (*Dědictví sv. Cyrilla a Methoda*),¹⁰ účastníka aktivit vlastenecky-zemské *Sušilovy družiny*, spojené s křesťansko-sociálním směrem moravské politiky.¹¹ Do Rajhradu přijížděly za účelem studia v opatském archivu i v knihovně významné osobnosti vědeckého života (z nejznámějších Josef Dobrovský, František Palacký, moravský historik Antonín Boček). Přímo v klášterních zdech vznikala literární a odborná díla samotných

.....
kapitoly čerpá. Benediktinskému dějepiscevtví a rajhradské klášterní knihovně se věnuje Pavelková, Jindra: *Nové regály, repertáře, lístkové katalogy a spousta knih všude kolem*. In: Heilandová, Lucie - Mahel, Richard - Pavelková, Jindra - Richtrová, Eva: *Posledních dvě stě let v historii rajhradského kláštera*. Brno 2013, s. 12–26; Táž: *Vědecká práce za zdmi klášterů*. In: Pavelková, Jindra a kol.: *Milovníci a mecenáši věd a umění v řeholním rouše*. Brno 2014, s. 76–92. (Obě studie obsahují odkazy na další literaturu).

8 Černušák, Tomáš: *Řeholní kněz*. Příklad Řehoře Sázavského. In: Malíř, Jiří a kol.: *Člověk na Moravě ve druhé polovině 18. století*. Brno 2008, s. 249–255.

9 Heilandová, Lucie: *Rajhradský klášter v době prvních opatů*. In: Pavelková, J. a kol.: *Milovníci*, s. 128–155; Kubiček, Jaromír - Papírník, Miloš: *Papežská knihtiskárna benediktinů rajhradských v Brně 1881–1918*. Brno 2012.

10 Masák, Emanuel: *Dějiny Dědictví sv. Cyrilla a Metoděje v Brně 1850–1930*. Brno 1932.

11 Vychodil, Pavel Julius: *František Sušil*. Životopisný nástin. Brno 1898; Putna, Martin C.: *Česká katolická literatura 1848–1918*. Praha 1998, s. 206–219; Malý, Radomír: *František Sušil*. Obroditel církve a vlasti. Brno 2004.

benediktinů. Známý jsou zejména topografie markrabství moravského z pera Řehoře Volného (1793–1871).¹² Výrazný zahraniční přesah měla vědecká činnost Maura Kintera (1842–1928)¹³ i rozsáhlé dílo a mnohostranné působení Bedy Dudíka (1815–1890), od roku 1859 oficiálního moravského zemského historiografa.¹⁴ Ostatně právě z Dudíkovy práce *Geschichte des Benediktiner-Stiftes Raygern im Markgrathum(e) Mähren* čerpají historikové základní sumu svých znalostí o dějinách rajhradského kláštera od konce husitských bouří až po polovinu 19. století dodnes.¹⁵

1. 2. Rajhradský klášter v projektech NAKI (2012–2020)

Nedostatečný stav poznání dějin benediktinského kláštera v Rajhradě z pohledu moderní vědy se stal podnětem pro hledání organizační a finanční platformy k sestavení odborného týmu, jenž by se četná bílá místa v dějinách tohoto řeholního domu pokusil alespoň zčásti zaplnit. Úsilí, které se symbolicky koncentrovalo kolem někdejšího pomyslného střediska klášterní vzdělanosti – knihovny, získalo konkrétní impulz v souvislosti s blížícím se dvousetletým výročím povýšení rajhradského proboštství na opatství. V roce 2012 se zásluhou Jindry Pavelkové (v letech 2005–2010 odborné knihovnice rajhradské klášterní knihovny) podařilo Moravské zemské knihovně v Brně (MZK v Brně) získat finanční prostředky z rozpočtu svého zřizovatele, Ministerstva kultury České republiky. V rámci Programu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity (NAKI) byla zahájena realizace projektu s názvem *Benediktinský klášter Rajhrad jako kulturní fenomén*. Tímto projektem, na nějž od roku 2016 navázal v programu NAKI II téhož ministerstva projekt *Brána moudrosti otevřená. Barokní kulturní dědictví klášterů Broumov a Rajhrad: ochrana, restaurování, prezentace*, započalo devět let trvající úsilí, zaměřené na zpracování a prozkoumání

12 Wolny, Gregor: *Die Markgrafschaft Mähren. Topographisch, statistisch und historisch geschildert*. (6 dílů v sedmi svazcích). Brünn 1835–1842; Týž: *Kirchliche Topographie von Mähren, meist nach Urkunden und Handschriften*. (2 díly v 9 svazcích a rejstřík). Brünn 1855–1866.

13 Pavelková, Jindra: *Mezi knihovnou a vydavatelstvím*. In: Heilandová, L. – Mahel, R. – Pavelková, J. – Richtrová, E.: *Posledních dvě stě let*, s. 91–101.

14 Mahel, Richard: *Beda Dudík (1815–1890). Život a dílo rajhradského benediktina a moravského zemského historiografa ve světle jeho osobní pozůstalosti*. Praha 2015; Šimková, Erna: *Život a osobnost Bedy Dudíka (1815–1890) pohledem jeho deníků*. Olomouc 2018.

15 Dudík, Beda: *Geschichte des Benediktiner-Stiftes Raygern im Markgrathume Mähren*. Mit steter Rücksicht auf die Landesgeschichte, nach Urkunden und Handschriften bearbeitet und mit Unterstützung der kaiserl. Akademie der Wissenschaften in Wien herausgegeben. II. Band. Vom Ende der Hussitenstürme bis in die Gegenwart 1449–1848. Wien 1868. (První svazek díla s podtitulem *Von der Gründung des Stiftes bis zum Ende der Hussitenstürme* věnovaný letům 1048–1449 vyšel v Brně roku 1849.)

historických knihovních fondů i sálů opatství Rajhrad a Broumov a dějin obou klášterů. Na projektech se podílel tým odbornic a odborníků z různých vědních oblastí (především historie, knihovnictví, dějin umění a dějin hudby) a několika spolupracujících institucí.¹⁶ Realizovány mohly být díky vstřícnosti, důvěře a podpoře Benediktinského opatství Rajhrad a Benediktinského arcioopatství sv. Vojtěcha a sv. Markéty v Praze-Břevnově.

Výsledky projektů byly průběžně představovány široké veřejnosti. Patří mezi ně odborné studie, knižní monografie¹⁷ či výstavy s doprovodným programem přednášek, workshopů a prohlídek vnitřních prostor klášterů.¹⁸ Podstatným úkolem a jedním z hlavních cílů obou projektů byly katalogizační práce. Vznikly desetitisíce katalogizačních záznamů tištěných knih a rukopisů, umělecké grafiky, map a archiválií z majetku obou benediktinských opatství, které byly zahrnuty do elektronického (online) katalogu MZK v Brně.¹⁹ Část těchto materiálů byla též zdigitalizována a zpřístupněna v rámci Digitální knihovny MZK.²⁰ Důležitou součástí odborného zhodnocení obou knihovních fondů jsou tzv. aplikované výstupy projektu. Jde zejména o specializované mapy sledující tiskařský (*typografický*) a vlastnický původ (*provenienci*) knih, doplněné o databázi typografických prvků.²¹ Druhou skupinou aplikovaných výsledků jsou odborné metodické příručky katalogizace a postupů péče o klášterní knihovní fondy, mobiliář i samotné prostory

16 Projekt NAKI I – <http://www.rajhradskyklaster.cz/>. MZK v Brně byla jeho hlavním řešitelem. Projekt NAKI II – <http://www.branamoudrosti.cz/> (vše citováno dne 30. 10. 2020). Hlavním řešitelem projektu byla Univerzita Hradec Králové, MZK v Brně byla jedním z partnerů-spoluřešitelů.

17 Vedle knih citovaných v pozn. 7 byly v rámci NAKI I vydány monografie: Krmíčková, Helena – Mazalová, Lucie – Mutlová, Petra – Ševčík, Pavel: *Pro defenza veritatis evangelice*. Brno 2015; Heilandová, Lucie: *Grafická sbírka rajhradského kláštera a umělecký mecenáš rajhradských benediktinů*. Brno 2015; Richtrová, Eva: *Kauza prodeje obrazů tzv. Mistra rajhradského oltáře a dalších uměleckých děl z obrazárny benediktinského kláštera v Rajhradě (1937-1940)*. Kapitola z dějin rajhradského kláštera v době sedmého opata Aloise Josefa Kotzy. Brno 2015; Žůrek, Pavel – Škvařil, Lumír: *In conspectu angelorum psallam tibi*. K hudební kultuře benediktinského kláštera Rajhrad od jeho založení do začátku 18. století. Brno 2015.

18 Katalogy výstav: Heilandová, Lucie – Pavelková, Jindra – Richtrová, Eva: *In omnibus glorificetur Deus*. Dvě stě let od povýšení na opatství. Brno 2013; Pavelková, Jindra – Richtrová, Eva – Smolová, Martina – Heilandová, Lucie – Macurová, Zuzana – Havel, Dalibor – Škvařil, Lumír – Žůrek, Pavel: *An vědy a umění miloval...* Milovníci a mecenáši věd a umění v řeholním rouše. Brno 2014; Krmíčková, Helena – Mutlová, Petra – Ševčík, Pavel – Pavelková, Jindra – Mazalová, Lucie: *Gladio verbi Dei*. Písemnictví doby husitské ve fondech rajhradských a brněnských. Brno 2015; Bolom-Kotari, Martina (ed.): *Knihovny benediktinských klášterů Broumov a Rajhrad*. Hradec Králové 2019.

19 <https://vufind.mzk.cz/>.

20 <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk>. Richtrová, Eva: *Digitization Work at the Library and Archives of the Benedictine Monastery in Rajhrad*. Digitization of Archival Files from the Fonds of the Benedictine Monastery in Rajhrad. *Studia historica Brunensia* 62/2015, č. 2, s. 119-131.

21 <https://typografie.mapy.mzk.cz/>; <http://pmap.branamoudrosti.cz/>; <https://nobilitas.mapy.mzk.cz/>; <https://ecclesia.mapy.mzk.cz/>; <http://dtp.branamoudrosti.cz/> (vše citováno dne 30. 10. 2020).

barokních knihovních sálů.²² Pro obeznámení nejširší veřejnosti s prostory knihoven a stavebních areálů obou klášterů byly vytvořeny 3D modely a natočen krátký dokumentární film.²³

Na počátku řešení prvního NAKI projektu (v roce 2012) bylo sledováno, že nejméně vědecky prozkoumaným obdobím v dějinách benediktinského opatství sv. Petra a Pavla v Rajhradě je minulé století. Záhy po zahájení práce tak stál projektový tým před dvěma základními zjištěními: Neexistovala odborná literatura, ze které by bylo možné poznání o osudech rajhradského kláštera ve 20. století čerpat. Z předběžných rešerší však zároveň vyplynulo, že v archivech je uloženo velké množství dosud zcela nevyužitých písemných pramenů, které o tomto období dějin kláštera mohou poskytnout velmi cenná svědectví. Rozhodnutí zaměřit úsilí na alespoň částečné smazání tohoto dluhu domácí historické vědy vůči instituci, jež projevila badatelkám a badatelům při jejich odborné práci velkorysou vstřícnost, bylo nasnadě. Dílčí výsledky několikaletého výzkumu jsou nyní, v posledním roce řešení NAKI II projektu, prezentovány prostřednictvím této knihy.

1. 3. Struktura knihy a ediční poznámka

Předmětem zájmu předkládané publikace je život řeholní komunity rajhradských benediktinů v letech 1937 až 1947. Jedná se o časové období, po které stál v čele kláštera jeho v pořadí sedmý opat Alois Josef Kotyza (1869–1947). Deset let Kotyzova opatského úřadování probíhalo na pozadí politického neklidu a ohrožení, jakož i hospodářské nestability, jimž bylo vystaveno celé Československo. Období tzv. druhé republiky po Mnichovském diktátu (1938–1939), okupace českých zemí a existence Protektorátu Čechy a Morava (1939–1945) i doba tzv. třetí republiky (1945–1948), která vyústila v nástup komunistické diktatury, přinesly celé společnosti mnohé výzvy, protivenství a úskalí. Hmotné životní podmínky, hodnotový systém i sociálně-kulturní poměry doznaly radikálních změn.²⁴

22 NAKI I: <http://invenio.nusl.cz/record/202677>; <http://invenio.nusl.cz/record/202678>; <http://invenio.nusl.cz/record/263362>. NAKI II: <http://www.branamoudrosti.cz/pages/output/Metodika.pdf>; http://www.branamoudrosti.cz/pages/output/Analiza_mereni_knihovna.pdf; http://www.branamoudrosti.cz/pages/output/pamatkovy_postup.pdf (vše citováno dne 31. 10. 2020).

23 http://projekty.geolab.cz/naki/rajhrad/aplikace/START_RAJHRAD_KNIHOVNA_cl.html; <http://projekty.geolab.cz/naki/rajhrad/aplikace/Start.html>; https://www.youtube.com/watch?v=JfpRY91FlhU&feature=emb_logo (vše citováno dne 1. 11. 2020).

24 Gebhart, Jan – Kuklík, Jan: *Druhá republika 1938–1939. Svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*. Praha – Litomyšl 2004; Brandes, Detlef: *Češi pod německým protektorátem. Okupační politika, kolaborace a odboj 1939–1945*. Praha 2019⁹; Rataj, Jan: *KSČ a Československo I. (1945–1960)*. Praha 2003; Průcha, Václav a kol.: *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918–1992*. 1. díl. Období 1918–1945. Brno 2004. 2. Díl. Období 1945–1992. Brno 2009; Kuklík, Jan a kol.: *Konfiskace, pozemkové reformy a vyvlastnění v československých dějinách 20. století*. Praha 2011.

To vše mělo podstatný vliv též na fungování rajhradské mnišské komunity; i přesto, že tato komunita žila v *klausuře* klášterních zdí a podle vlastních řeholních pravidel.²⁵

Přiblížením základních principů a bodů souboru pravidel mnišského společenství, tedy Řehole svatého Benedikta, jimiž se řád života v opatství sv. Petra a Pavla v Rajhradě řídil, se zabývá hned druhá kapitola této knihy. O Řeholi je pojednáno s důrazem na prvky společného (komunitního) života mnichů (*vita communis*). Vysvětlena je role a pozice klášterního představeného (opata), jakož i základní správní funkce v rámci řeholní komunity, jejichž výkonem jednotliví obyvatelé konventu přispívali k chodu a fungování své řeholní rodiny i klášterního hospodářství.

Třetí kapitola této knihy je věnována problematice postavení rajhradského opatství v rámci struktury a sítě benediktinských klášterů, a to s ohledem na situaci všech klášterních domů tohoto řádu na našem území od konce 19. století po závěr námi sledovaného období. Text poskytuje základní faktografii, vážící se ke konstituování organizace slovenských benediktinských klášterů – kongregace sv. Vojtěcha. Jednání o ustavení kongregace začala v předválečném období, úspěšně dovršena byla v roce 1945. Až do roku 1947 se však dotvářela pravidla jejího fungování, precizovalo poslání kongregace a vnitřní struktura. Záležitost se tedy táhla jako červená nit celým Kotyzovým opatským obdobím.

Hlavní a nejrozsáhlejší částí knihy je kapitola čtvrtá, v jejímž rámci jsou postupně představeni všichni mniši, kteří tvořili komunitu rajhradského kláštera. Čtenář je nejprve (část 4.1) seznámen se základními skupinami (církvní a státní provenience), typy (osobní a úřední dokumenty), druhy (korespondence ad.) a uložením písemných historických pramenů, jež byly při výzkumu využity. Následují životopisné medailony (*biogramy*) jednotlivých řeholníků. Zvláště jsou uvedeni řeholníci s takzvanými slavnými (tedy doživotními) řeholními sliby (4.2). Druhý samostatný oddíl (4.3) je věnován uchazečům o přijetí do řádu žijícím v klášteře a připravujícím se na právoplatný vstup do jeho řeholní komunity, tedy klášterním novicům.

Nejdříve je, jakožto nejvýznamnější osoba celého mnišského společenství, představen opat Alois Josef Kotyza. Další členové kláštera jsou řazeni podle věku od nejstaršího po nejmladší. Základní struktura biogramů je jednotná. Uvedeny jsou životopisnými daty a informacemi o původu a vzdělání řeholníků. Následují údaje vztahující se ke vstupu do kláštera, kněžskému svěcení a působení ve farní správě, eventuálně k funkcím zastávaným uvnitř kláštera. Tato faktografická data logicky překračují vymezené časové období našeho zájmu oběma směry.

²⁵ *Klausura* je uzavřená část kláštera, součást konventu (obydlí mnichů), do něhož nemá laická, neřeholní veřejnost přístup. Pojem konvent je používán pro budovy, ale přeneseně i pro skupinu osob – řeholníky, již v těchto budovách žijí.

Údaje jdoucí za rok 1947 jsou však velmi stručné, heslovité. Osudy rajhradských řeholníků na samém konci 40. let 20. století a v jeho druhé polovině jsou obsahově i metodologicky specifickým tématem, překračujícím rámec této monografie.

Kvantita i kvalita dalších informací prezentovaných v biogramech závisí na vypovídací hodnotě archivních pramenů, které se podařilo k jednotlivým osobnostem shromáždit. V případě opata Aloise J. Kotyzy je biogram podstatně rozšířen o vylíčení okolností a průběhu jeho zvolení do čela rajhradského kláštera. Dva z řeholníků (Karel Rudolf Musil a Vojtěch Jan Horák) nám ve svých pozůstalostech zanechali texty povahy autobiografické. V některých dalších případech lze zajímavé informace čerpat z dochované korespondence.

Nejpodrobněji a nejbarvitěji se podařilo zachytit životní příběhy tří mladých mužů, kteří vstoupili do rajhradského noviciátu v letech 1937–1939 až poté, co Alois Josef Kotyza usedl na stolec tamních opatů. Ani jeden z nich nebyl Kotyzovu zvolení a uvedení do úřadu přítomen. Všichni však měli v budoucnu se svým opatem vztahy více než napjaté, jejich řeholní kariéra byla problematická a lze říci, že ve všech případech skončila tragicky. S tím také souvisí skutečnost, že nejvíce informací ohledně jejich života lze čerpat z trestních spisů a materiálů státních bezpečnostních složek. Antonínu Františkovi Saleskému Červenkovi, Petrovi Adolfu Ungerovi a Metoději Antonínu Jedličkovi, jejichž osudy se výrazně lišily od životaběhu všech rajhradských spolubratří, je právě proto věnována samostatná kapitola.

Pátá kapitola přináší shrnující pohled na vztahy v rajhradské řeholní komunitě a její fungování. Obojí bylo negativně ovlivněno řadou faktorů: politických (hrozící perzekuce ze strany nacistického okupačního aparátu), hospodářských (celková chudoba kláštera) i sociálních (plynoucích z povah a temperamentů jednotlivých řeholníků). Kombinace těchto faktorů vedla ke vzrůstu napětí a osobních animozit mezi komunitou a jejím opatem, i mezi jednotlivými řeholníky navzájem. Text páté kapitoly se nevyhýbá ani hodnocení osobnosti sedmého rajhradského opata. Alois Josef Kotyza je nahlížen „zevnitř“ kláštera (pohledem mniichů a zaměstnanců), ale též prizmatem svého vystupování na veřejnosti jakožto moravského preláta, významného představitele benediktinů v Československu a v poválečném období seniora mezi řádovými představenými.

Obraz života benediktinské komunity opatství sv. Petra a Pavla v Rajhradě se uzavírá v šesté kapitole prostřednictvím podrobného vylíčení mimořádných událostí, jichž byli v letech 1937–1947 řeholníci účastni. Byly to události vzbuzující naděje a očekávání, jako v případě uvedení opata Aloise Josefa Kotyzy do úřadu v roce 1937. Oslavy radostné, jako rajhradské jubilejní slavnosti v prvním poválečném roce 1945. I církevní obřady velkolepě důstojné při rajhradské zastávce ostatků

svatého Vojtěcha v rámci jejich putování českými zeměmi roku 1947. Symbolickým závěrem je kapitola 6.4, pojednávající o úmrtí Aloise Josefa Kotzy.

Seznam pramenů, literatury a elektronických informačních zdrojů, které byly při vzniku této knihy využity, připojený na jejím konci, nechť je inspirací pro ty, které snad téma zaujme natolik, že vzbudí jejich přání zjistit hlubší souvislosti. Kéž je však i pomůckou těm, kdo budou v budoucnu ochotni naše znalosti osudů rajhradských benediktinů i jejich kláštera dále rozšířit.

Tato kniha je určena všem zájemcům o dějiny benediktinského kláštera v Rajhradě, tedy nejen odborníkům, ale i širší veřejnosti. Právě s ohledem na druhý okruh čtenářů jsou v hlavním textu a v poznámkovém aparátu integrována vysvětlení základních pojmů, vztahujících se k reáliím z církevní praxe a církevního práva, jakož i dalších odborných termínů. Při citacích z archivních dokumentů nebyly opravovány gramatické ani syntaktické chyby, obsažené v originálním znění pramene. Doplněny byly pouze čárky, jejichž absence znesnadňovala porozumění textu. Textové výpustky jsou značeny [...]. V poznámkovém aparátu je označením odesílatele/příjemce písemností „biskupská konsistoř“ a „biskupský ordinariát“ vždy míněna konsistoř a ordinariát brněnský, není-li uvedeno jinak. Při uvádění jmen řeholníků se držím církevně-právní praxe a dodržuji podobu jména, kterou řeholník získal po složení řeholních slibů. První jméno je tedy řeholní (přijaté), druhé křestní (původní, civilní). Z důvodu větší přehlednosti textu jsem naopak rezignovala na uvádění řádových zkratk za jmény (v případě benediktinů OSB). Nahrazuji je slovním uvedením církevního řádu před jménem řeholníka, například „opat premonstrátského kláštera“. Kodex kanonického práva (*Codex juris canonici*) z roku 1917 cituji v českém překladu, který vytvořila pracovní Komise pro překlad Kodexu při Cyrilometodějské bohoslovecké fakultě v Praze (pobožce v Olomouci) v letech 1968–1969. Český text Řehole sv. Benedikta cituji podle jejího nejnovějšího vydání *Regula Benedicti*. Řehole Benediktova (Praha 1998).

2. Život mnišské komunity podle Benediktovy Řehole

Život mnišských komunit řádu benediktinů (*Ordo sancti Benedicti*, zkratka OSB) za zdmi a v *klausuře* benediktinského kláštera je podřízen pravidlům Řehole svatého Benedikta (*Regula Sancti Benedicti*), sepsané v 6. století po Kristu.²⁶ Zjednodušeně řečeno (s důrazem na praktickou rovinu) je benediktinská řehole souborem pravidel pro život kláštera i každého jednotlivce, jenž se dobrovolně rozhodl podle této řehole žít.

Mnišství je v pojetí svatého Benedikta z Nursie životem společenství pod řeholí a opatem. Podle biblické symboliky Benediktovy Řehole jsou klášter (dům), komunita (společenství) i každý jednotlivec příbytky Boha. Žít v domě Božím znamená pro každého mnicha najít své vlastní stálé místo v komunitě, neboť jedině to mu umožňuje získat také stálost vnitřní, duchovní. Tato potřeba stálosti se v praxi života benediktinů odráží v pravidle *stabilitas loci* (stálost místa), tzn. celoživotní přináležitostí řeholníka do jednoho konkrétního kláštera. Zatímco komunita je sv. Benediktem vnímána jako dům Boží, opat je náměstkem Kristovým; skutečným opatem domu Božího je Ježíš Kristus sám. Opat je tedy pozemským správcem kláštera a v něm žijící komunity – jeho role, vymezená Řeholí, je zcela zásadní. *Abbas* (otec) všech členů řeholního domu má rozsáhlé pravomoci a stejně tak velkou zodpovědnost. Je tím, kdo Řeholí vykládá – doplňuje a upřesňuje její ustanovení v závislosti na konkrétních podmínkách, v nichž daná klášterní komunita žije. Opat je tedy pro všechny řeholníky kláštera jakousi „živou řeholí.“ Na osobní kvality opata, který má jít řeholníkům ve všem příkladem, klade svatý Benedikt obzvláště velký důraz.

Vlastnostem a schopnostem, jimiž má opat oplývat, je věnována zejména druhá a 64. kapitola Řehole, třetí kapitola hovoří o způsobu, jímž má opat klášter vést. Opat má být moudrý, prozíravý, rozvážný, nestranný a zároveň schopný činit rozhodnutí. Má projevovat smysl pro různost jednotlivců v komunitě, ale také trestat jejich případné poklesky.

²⁶ *Regula Benedicti*. Řehole Benediktova. Praha 1998. Následující řádky kapitoly se opírají o předmluvu tohoto vydání (Luislampová, Pia: *Spiritualita Řehole Benediktovy*, s. XXXIII–XLIX) a zdroj: <http://www.benediktini.cz/zivot-podle-rehole.html> (citováno dne 20. 8. 2020). Pro hlubší pochopení duchovní dimenze Řehole: Holzherr, Georg: *Řehole Benediktova, uvedení do křesťanského života (komentář)*. Praha 2001.

Opat rozhoduje o obsazení klášterních funkcí, včetně funkce svého zástupce, převora. (Převor má opata tak jako jiní bratři ve všem poslouchat a nemá se nad ostatní mnichy kláštera nijak vyvyšovat, má se vyvarovat domýšlivosti a pýchy.) Základní princip zodpovědnosti opata (před Bohem i členy kláštera) je přenášen na všechny členy komunity, kteří z opatovy vůle a rozhodnutí převezmou některou z funkcí uvnitř domu. O závažných věcech nemá opat rozhodovat sám – předepsáno je přibírat všechny konventuály (tedy právoplatné členy komunity) k poradě.

Podle Benediktova pojetí je jedním ze základních postojů, jimiž se má společný život mnichů vyznačovat, radost. Opat dbá na to, aby bratři nežili v zármutku a aby se jim dostávalo všech základních životních potřeb. Mezi důležitá duchovní umění opata musí patřit schopnost naslouchat, mezi důležité vlastnosti členů komunity náleží poslušnost, projevovaná nejen opatovi, ale i sobě navzájem. Život celé komunity se má vyznačovat pokorou, která je charakterizována jako cesta následování Krista. Všechny důležité úřady v klášteře od opata, přes převora, *provisora* (*celeráře*, hospodáře kláštera), vedoucího noviciátu (*novicimistra*), pečovatele o nemocné (*infirmaria*), kuchmistra (*praefecta culiniae*), prefekta hostí až po vrátného (*fortnýře*) mají být vykonávány v bázni Boží, která je podle Benedikta prvním ze dvanácti stupňů cesty pokory.²⁷ Opat má dbát, aby byl více milován, než obáván; má mít neustále na paměti, že jednou bude ze všech svých rozhodnutí skládat účty Bohu.

Základními prvky mnišského života benediktinů jsou liturgie (společná chórová a osobní modlitba), práce (fyzická i duševní) a pohostinnost. Každý klášter má být ve všem soběstačný (ve smyslu materiálním i duchovním) a jeho komunita má žít uvnitř klausury. Zároveň se ovšem nemá uzavírat poutníkům a jinak potřebným. Řehole proto ukládá, jaké má být základní rozvržení dne, ale též jakou podobu mají mít vzájemné kontakty řeholníků uvnitř kláštera i jak mají probíhat společenské interakce mnišské komunity navenek. Stanovuje základní pravidla denního řádu, jenž je rytmizován liturgií a prací. Mniši mají začínat, provázet i končit svůj den společnou chórovou modlitbou, k níž se celá komunita schází v pevně stanovených hodinách.²⁸ Časové intervaly dne, během nichž se mniši měli věnovat práci (kterou přiděluje opat s ohledem na osobní schopnosti a možnosti každého jednotlivce), byly přesně vymezeny, a to v závislosti na fázi liturgického roku (symbolicky rozděleného

²⁷ Náplň, smysl, způsob výkonu a osobnostní předpoklady nositelů hlavních funkcí vnitřní správy kláštera vymezuje, stejně jako v případě opata a převora, Benediktova Řehole.

²⁸ Změny ve stanovení času tzv. kanonických hodiněk oproti původnímu (raně)středověkému rozvržení dne, z něž Řehole vychází, byly obvyklé a lišily se v závislosti na době a místě. Každé opatství mohlo mít v tomto směru nějaké zvláštnosti, o nichž rozhodoval jeho představený. K původnímu rozvržení dne a liturgie v benediktinských kláštřích stručně Vilímková, Milada – Preiss, Pavel: *Ve znamení břevna a růží*. Historický, kulturní a umělecký odkaz Benediktinského opatství v Břevnově. Praha 1989, s. 18-19.

postním obdobím).²⁹ Práce je oslavou Boha, neboť zahálčivý mnich podle Benedikta ztrácí duchovní pružnost a není schopen modlitby. Práce tělesná i duchovní mají být v průběhu dne zdravě vyváženy. Opat dbá, aby bratři, vykonávající různé typy práce, nebyli přetěžováni a aby svěřenou práci vykonávali bez reptání a bez zármutku. Řehole ovšem pamatuje také na odpočinek (zejména po obědě, kdy je povolen odpočinek na lůžku nebo individuální četba). Důležitou součástí dne benediktinského mnicha je tzv. *lectio divina* – duchovní četba, tedy četba zejména Písma svatého (ale též děl Svatých Otců a legend, čili životů svatých) jakožto způsob rozjímání.

Benediktova Řehole upravuje také základní praktické stránky klášterní všednodennosti. Pojednává o jídle – hovoří o množství a kvalitě pokrmů a nápojů a určuje, ve kterou denní dobu mají být podávány (což se může měnit například s ohledem na vykonávání polních prací, v závislosti na roční době a celkovém klimatu, v němž komunita žije); stanovuje pravidla postního období. Podrobně rozebírá službu v kuchyni i pravidla při stolování, kdy se zachovává mlčení, zatímco jeden z bratří předčítá (což je činnost, ve které se mniši po týdnu střídají). Rámcově je předepsána podoba a složení oděvu a obuvi (které měly odpovídat klimatickým podmínkám obvyklým v místě, kde se daný klášter nachází); výslovně je ustanovena řada dalších pravidel pro praktický chod klášterního domu.

V Řeholi nalézáme též směrnice chování vůči různým kategoriím osob (hostům, mladíkům, starcům, či nemocným). Svatý Benedikt vnímá klášter jako místo pohostinnosti a pokoje v nepokojném světě. Jedním z předpokladů pokoje je podle Benedikta spravedlnost – pokoj musí vyrůstat ze srdcí jednotlivých členů komunity, jimž se této spravedlnosti dostává, a potom lze tento pokoj předávat i duším těch, kdo do kláštera zvenčí přicházejí. Bratři se mají vyvarovat hádek a konfliktů, a pokud už k nim dojde, mají každý den osvědčovat svoji ochotu k vzájemnému smíření. Pokojný život všech – členů komunity i zvenčí příchozích, je tím, k čemu má směřovat život benediktinských mnichů. *Pax benedictina* se stává jakýmsi pomyslným „ideovým vrcholem“ Benediktovy Řehole.

3. Postavení Rajhradu v rámci organizace benediktinských klášterů

Původně zcela samostatné, decentralizované řeholní domy benediktinského řádu se začaly na popud Svatého stolce v potridentském období sdružovat do kongregací za účelem koordinace a hájení společných zájmů ve vztahu k lokální církevní i světské moci. Kongregace, v jejímž čele stojí představený (*praeses*), se řídí stanovami společnými pro všechny v ní sdružené kláštery (ze stanov mohou vyplývat některá specifika řeholního života, například odchylky v řádovém oděvu či zasvěcené svátky). Zejména v době nedostatku řeholního dorostu může kongregace vést společný noviciát. Roku 1893 vznikla z podnětu papeže Lva XIII. benediktinská konfederace v čele s opatem primasem (*abbas primas*), sídlícím v klášteře s řádovou kolejí sv. Anselma na Aventinu v Římě.³⁰ Jedná se o volný svazek benediktinských kongregací vzniklý s cílem zajistit fungující spolupráci a komunikaci mezi benediktinskými domy v celosvětovém měřítku. Opat primas zastupuje zájmy benediktinských klášterů u Svatého stolce (zároveň je představeným římské koleje), v jednotlivých řeholních domech však nemá žádnou přímou pravomoc a do jejich vnitřních poměrů zasahuje pouze ve výjimečných případech. Jeho funkci tudíž nelze stavět naroveň generálním představeným jiných, centralizovaně vedených řádů.³¹ Po právně-organizační stránce jsou všechny benediktinské kláštery i nadále samostatnými jednotkami s vlastním hospodářstvím, jejichž vnitřní komunitní život řídí klášterní představený – opat nebo převor – na základě své interpretace Řehole sv. Benedikta.³²

³⁰ Engelbert, Pius: *Sant' Anselmo in Rom. Kolleg und Hochschule. Von den Anfängen (1888) bis zur Gegenwart. Sankt Ottilien 2012*².

³¹ Opata primase volí celosvětový kongres opatů, konaný každé čtyři roky v koleji San Anselmo v Římě. První funkční období trvá osm let, volen může být opakovaně dvakrát, vždy však již jen na dobu čtyř let. Opat primas tedy může být ve funkci celkem 16 let. Podrobně ke struktuře benediktinského řádu s ohledem na současné poměry: Buben, Milan M.: *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích*. II. díl, 2. svazek. Mnišské řády. Praha 2004.

³² Striktně vzato není benediktinský řád vlastně řádem v právně-organizačním smyslu, jak jím jsou jiné přísně centralizované řeholní komunity, například dominikáni nebo jezuité. Bývá zdůrazňováno, že benediktinské mnišství je založeno na pluralitě svých jednotlivých pospolitostí, které se sdružují pouze k nejlepšímu prosazení společných zájmů a vzájemné vnitřní pomoci jednotlivých komunit, žijících podle Řehole sv. Benedikta.

V době úmrtí rajhradského opata Petra Jana Hlobila (1854–1936, opatem od roku 1922), který byl předchůdcem Aloise Josefa Kotyzy v úřadě, existovala na území Čech a Moravy tři „živá“ benediktinská opatství.³³ Kromě opatství sv. Petra a Pavla v Rajhradě to bylo opatství sv. Vojtěcha, sv. Markéty a sv. Václava v Břevnově-Broumově a opatství Panny Marie a sv. Jeronýma v Praze Na Slovanech – v Emauzích.

Specifické postavení mezi česko-moravskými benediktinskými kláštery zaujímaly Emauzy. V roce 1880 přišla do tehdy upadajícího opatství Na Slovanech komunita benediktnů ze švábského Beuronu a Emauzy se staly střediskem obrody benediktinského řádu, tzv. beuronské kongregace (*Congregatio Beuronensis*).³⁴ Cílem reformních snah beuronských mnichů byla v prvé řadě obnova liturgie. Důležitou součástí jejich působení byla vydavatelská činnost a architektonická obnova klášterů v duchu specifického výtvarného projevu, označovaného jako beuronská umělecká škola.³⁵ Od roku 1925 stál v čele emauzského kláštera opat Arnošt Josef Vykoukal (1879–1942), v předválečném období vůdčí osobnost benediktinského řádu na našem území.³⁶ Klášter Na Slovanech byl jako jediný benediktinský řeholní dům v Československu členem beuronské kongregace a zároveň byl jediným benediktinským klášterem, který ve 30. letech 20. století vůbec v nějaké kongregaci sdružen byl.

V čele spojeného opatství Břevnov-Broumov stál v době, o níž tato kniha pojednává, představený německé národnosti Dominik Prokop (1890–1970, opatem od roku 1926).³⁷ Klášter byl ve 20. letech 20. století součástí jedné ze dvou rakouských benediktinských kongregací vzniklých

33 Tedy kláštery, v nichž skutečně žila benediktinská řeholní komunita. V období první republiky existoval na území Československa ještě jeden řeholní dům – převorství v Komárně, náležející do maďarské Kongregace sv. Martina se sídlem v Pannonhalmě. Přehled všech klášterů řádu na našem území, včetně zrušených: Foltýn, Dušan a kol.: *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*. Praha 2005; Vlček, Pavel – Sommer, Petr – Foltýn, Dušan a kol.: *Encyklopedie českých klášterů*. Praha 1997.

34 U zrodu kongregace stáli bratři Maurus a Placidus Wolterovi, kteří učinili převorství (od roku 1866 opatství) sv. Martina v Beuronu (dnes spolková země Baden-Württemberg) domovem reformní benediktinské komunity. V roce 1875 byla komunita z Beuronu vyhnána a nový domov nalezla právě Na Slovanech. Kongregace byla schválena papežem Lvem XIII. roku 1884, Maurus Wolter byl jmenován arciopatem. Původní komunita se v roce 1887 vrátila do svého domovského kláštera sv. Martina. Reformovaní řeholníci však v Emauzích zůstali. Prvním představeným samostatného emauzského beuronského opatství se roku 1885 stal Benedikt (II.) Roman Sauter (1835–1908).

35 Macek, Petr: *Liturgické hnutí v českých zemích na příkladu časopisu Pax*. Teologické listy 25/2014, č. 1, s. 17–28; Benešová, Klára – Kubínová, Kateřina (eds.): *Emauzy*. Benediktinský klášter Na Slovanech v srdci Prahy. Soubor statí věnovaných znovuotevření chrámu Panny Marie a sv. Jeronýma benediktinského kláštera Na Slovanech Opatství Emauzy 21. 4. 2003. Praha 2007. Emauzští benediktini byli také úspěšní v práci s mládeží: Reinsberg, Jiří – Svoboda, Bohumil: *Legio angelica a P. Method Klement, OSB*. Svitavy 2000.

36 http://www.benediktinerlexikon.de/wiki/Vykoukal,_Arno%C5%A1t (citováno dne 4. 10. 2020). Vykoukal zemřel v roce 1942 v koncentračním táboře Dachau. – Faltus, Emanuel (red.): *Almanach Dachau*. Kytice událostí a vzpomínek... Praha 1946, s. 63–64.

37 http://www.benediktinerlexikon.de/wiki/Prokop,_Dominik (citováno dne 4. 10. 2020).

roku 1889, a to kongregace Neposkvrněného početí Panny Marie (*Kongregation von dem Unbefleckten Empfängnis*, nebo též *Immakulatakongregation*). Z této kongregace se ovšem klášter roku 1929 vyvázal a zůstal nadále samostatným, v žádné kongregaci nesdruženým opatstvím, podléhajícím přímo Svatému stolci.³⁸ Opatství sv. Petra a Pavla v Rajhradě bylo jediným moravským benediktinským klášterem. Tento řeholní dům vstoupil roku 1889 do druhé z tehdy založených rakouských benediktinských kongregací – do kongregace Sv. Josefa (*Kongregation von hl. Joseph, Josephskongregation*).³⁹ I on se však roku 1929 z rakouské kongregace vyvázal a zůstal nadále domem podřízeným přímo Svatému stolci.⁴⁰ Samostatné konstituce (detailní pravidla života pro konkrétní řeholní domy, rozvíjející text Řehole) pro kláštery Břevnov-Broumov a Rajhrad byly schváleny v Římě roku 1932. Jejich základem byly konstituce v roce 1930 nově zřízené rakouské benediktinské kongregace Neposkvrněného početí Panny Marie.⁴¹

Fakt, že některé benediktinské řeholní domy na území Československa byly součástí kongregací, jejichž *praeses* sídlil mimo území našeho státu, a jiné byly zcela decentralizovány, přinášel komplikace nejen benediktinům samým. Odporoval také myšlenka sledovaná československou vládou při uzavření dohody se Svatým stolcem, známé pod názvem *Modus vivendi*.⁴² Dohoda uzavřená roku 1927 (v platnost vstoupila 2. února 1928) se týkala základních sporných otázek vztahu státu a katolické církve. Jeden z jejích bodů stanovil, že řeholní domy na území Československa nebudou podléhat představeným sídlícím na

38 Postavení opatství se výrazně zkomplikovalo v říjnu 1938 odtržením pohraničních území v důsledku Mnichovské dohody, kdy se Broumov v čele s opatem německé národnosti a nyní i německé státní příslušnosti (<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1938/100-1938.pdf>, citováno dne 15. 10. 2020) ocitl mimo území Česko-Slovenské (tzv. druhé) republiky. Československá vláda podpořila iniciativu břevnovské části klášterního dvoudomí, směřující k jeho rozdělení. Provedeno bylo na základě rozhodnutí papeže Pia XI. (z 3. 1. 1939) reskriptem z 11. 1. 1939. V čele břevnovského kláštera stanul konventuální převor Anastáz Opasek. – Národní archiv (NA), fond Ministerstvo školství, Praha (MŠ), kart. 3864, inv. č. 2046, sign. 47 II 1 (benediktini). Také nově ustanovené samostatné břevnovské opatství zůstalo přímo podřízeno Svatému stolci.

39 Tato kongregace měla přísnější pravidla než kongregace mariánská. (*Statuta seu Declarationes in S. Regulam SS. P. Benedicti et Constitutiones Congregationis de S. Joseph nuncupatae*. Salzburg 1911.) Obě uvedené rakouské kongregace byly roku 1930 rozpuštěny. Brevem papeže Pia XI. z 8. 12. 1930 byla zřízena jediná Congregatio Austro-Benedictina, zasvěcená opět Neposkvrněnému početí Panny Marie.

40 Papež je ovšem nejvyšším představeným všech řádů a řeholí a také tím, kdo potvrzuje volbu jejich představených. Pro Rajhrad a Břevnov-Broumov byli ustanoveni dva papežští vizitátoři, opati švýcarských klášterů Engelberg a Einsiedeln. Od 40. let 20. století působil jako mimořádný apoštolský vizitátor břevnovského kláštera ještě opat z bavorského Metten, Corbinian Hofmeister. (http://www.benediktinerlexikon.de/wiki/Hofmeister,_Corbinian, citováno dne 20. 10. 2020.)

41 *Declarationes in s. Regulam pro Abbatibus S. Margaritae de Břevnov, S. Venceslai de Braunau, SS. Petri et Pauli de Rajhrad*. [Roma] 1932.

42 Hrdina, Antonín Ignác, heslo *Modus vivendi (1927/1928)*. In: Schelle, Karel – Tauchen, Jaromír (eds.): *Encyklopedie českých právních dějin*. III. svazek. Plzeň – Ostrava 2016, s. 787–789 (tam i další literatura).

jiném státním území a že v jejich čele budou stát pouze českoslovenští státní příslušníci.⁴³ Proto již v předválečném období inicioval emauzský opat Arnošt J. Vykoukal jednání směřující ke vzniku domácí, slovanské benediktinské kongregace.⁴⁴

Tato složitá jednání nebyla do vypuknutí druhé světové války úspěšně dokončena. Plán se podařilo zrealizovat teprve v poválečném období, a to zejména díky rozsáhlým kontaktům a soustředěnému úsilí břevnovského konventuálního převora (od roku 1947 opata) Anastáze Opaska.⁴⁵ Spolu s Opaskem se těchto vyjednávání zúčastnil John Cherf, převor benediktinského kláštera sv. Prokopa v Lisle u Chicaga, vyslaný do Československa tamním opatem, bechyňským rodákem Prokopem Karlem Neužilem.⁴⁶ Řeholníci českého původu z kláštera sv. Prokopa měli na Opaskovu žádost vytvořit novou, českou komunitu v pohraničním Broumově.⁴⁷ V říjnu roku 1945 odcestovali Opasek s Cherfem s podporou československé diplomacie do Říma, kde jim byla udělena papežská audience. Na jejím základě pak obdrželi čtyři dekrety Kongregace pro řeholníky (*Sacra Congregazione dei Religiosi*) s datem 12. listopadu 1945, které zásadním způsobem změnilly organizaci benediktinských řeholních domů na území Československa. Prvním z dekretů byl Anastáz Opasek jmenován administrátorem (*in spiritualibus et temporalibus*, tj. správcem ve věcech duchovních i světských-hospodářských) opatství broumovského. Druhý dekret uděloval povolení pro příchod benediktinských mnichů z amerického opatství sv. Prokopa v Lisle do

43 Modus vivendi, článek III: „*Řády a kongregace řeholní, jejichž domy jsou v Československu, nebudou podléhati představeným provinciálních domů těchto řádů a kongregací v cizině. Je-li zřízení provincií v Československu nemožné, budou tyto československé domy řeholní podřízeny přímo generálnímu domu. Provinciály a představenými řeholních domů, podléhajících přímo generálnímu domu, budou státní příslušníci českoslovenští.*“ – <http://spcp.prf.cuni.cz/dokument/modus.htm> (citováno dne 15. 10. 2020)

44 NA, fond Benediktini – klášter Břevnov, Praha (ŘBB), kart. 280; NA, fond MŠ, kart. 3864, inv. č. 2046, sign. 47 II 1 (benediktini).

45 Srov. pozn. 38. Opasek byl v květnu 1945 pověřen správou majetku opatství Broumov, osazeného řeholníky německé národnosti. Cílem bylo zabránit konfiskaci majetků opatství podle dekretu prezidenta republiky č. 12/1945 Sb. – NA, fond ŘBB, kart. 278 (sl. úřady veřejné) a (sl. ordináři a konsistoře). Opasek, Anastáz: *Dvanáct zastavení*. Vzpomínky opata břevnovského kláštera. Praha 1997³.

46 Prokop Karel Neužil (1861–1946, opatem od roku 1937) byl významnou osobností s kontakty na představitele československé exilové vlády. Angažoval se v podpoře krajanských spolků, organizoval charitní sbírky na pomoc Československu. – Krlín, Josef: *Prokop Neužil třetí opat českého benediktinského kláštera sv. Prokopa v Lisle – USA*. Bechyňe 1947. J. Cherfovi byla udělena prezidentská audience, setkal se též s ministrem zahraničí Janem Masarykem. (E. Beneš i J. Masaryk byli s klášteřem sv. Prokopa v Lisle v osobním kontaktu během své válečné emigrace. – NA, fond ŘBB, kart. 279 (sl. Lisle).)

47 V tom spatřoval Opasek jedinou možnost záchrany majetků i samotné existence broumovského kláštera. NA, fond ŘBB, kart. 279 (sl. Broumov – američ.) a (sl. Lisle). Broumovští řeholníci německé národnosti byli po druhé světové válce z Československa vysídleni. Tamtéž (sl. Broumov – klášter) a (sl. Broumov – odsun).

Broumova a k jejich působení v tamní duchovní správě.⁴⁸ Nejdůležitější třetí dekret vyslovoval souhlas se vznikem slovanské benediktinské kongregace s titulem *Slovanská benediktinská kongregace pod ochranou sv. Vojtěcha*. Čtvrtý dekret se týkal vyvázání opatství Panny Marie Na Slovanech z beuronské kongregace a převorství v Mariboru⁴⁹ z kongregace rakouské a jejich začlenění do nově vzniklé kongregace svatovojtěšské. Dnem vzniku Slovanské benediktinské kongregace se tedy stal 12. listopad (1945), svátek (Přenesení) sv. Pěti bratří.⁵⁰

Základem Konstitucí nové kongregace, schválených Svatým stolicem roku 1947,⁵¹ se stal návrh vypracovaný již A. Vykoukalem ve spolupráci s církevním právníkem dr. Philippem Hoffmeisterem z opatství Neresheim. Na výslovné přání papeže Pia XII. v nich byl položen důraz na otázky východního křesťanství a apoštolátu mezi slovanskými věřícími východu ve smyslu tzv. unionistických snah.⁵² První generální kapitula kongregace sv. Vojtěcha se konala ve dnech 17. a 18. června 1947 v Rajhradě. Do funkce představeného (*praeses*) kongregace byl zvolen Maurus Verzich (od roku 1946 opat kláštera emauzského). Prvním konvisitátorem se stal Anastáz Opasek, druhým konvisitátorem pak opat rajhradský, Alois J. Kotyza. Dále byli zvoleni mj. tři prefekti: prefekt pro liturgické hnutí Marián Schaller,⁵³ prefekt pro unionistickou práci

48 Opisy dekretů uloženy v NA, fond ŘBB, kart. 279 a kart. 280 (sl. kongregace); Moravský zemský archiv v Brně (MZA), fond E 6 Benediktini Rajhrad (E 6), kart. 246, inv. č. 2188, sign. D. n. 026/002c. Američtí benediktini přijeli do Broumova v říjnu roku 1946, J. Cherf byl jmenován převorem broumovského kláštera. - NA, fond ŘBB, kart. 279 (sl. Broumov - američ.). Komunistický puč v únoru 1948 však celý Opaskův plán zhatil a Američané byli nuceni Československo opustit.

49 Jediný benediktinský klášter na území tehdejší Jugoslávie (dnešní Slovinsko), samostatně převorství (priorát) bylo zřízeno roku 1938. Součástí svatovojtěšské kongregace je dosud: <http://www.benediktinski-priorat.com/ger/uber-uns/geschichte/> (citováno dne 6. 10. 2020).

50 Svátek sv. Pěti bratří (též sv. Benedikta s bratřími) připomíná mučednictví pěti svatých benediktinského řádu (Benedikta, Jana, Matouše, Izáka a laika Kristina), kteří zemřeli jako misionáři na území dnešního Polska. Jsou chápáni jako pokračovatelé sv. Vojtěcha. Jejich ostatky byly (spolu s ostatky svatovojtěšskými a s tělem Vojtěchova bratra sv. Radima-Gaudentia) odvezeny knížetem Břetislavem I. po dobytí Hnězdna roku 1039 do Prahy. V roce 1973 byl den svátku přenesen změněn z 12. listopadu na 25. srpna.

51 *Declarationes in regulam S. P. Benedicti et Constitutiones Congregationis slavae* S. Adalberti E. M. Praha 1947.

52 Centrem se logicky mohl stát zejména klášter Na Slovanech, jehož zesnulý opat A. Vykoukal mj. opětovně zavedl staroslověnskou bohoslužbu. Výrazný východo-slovanský prvek do nové kongregace přineslo nejen svojí účastí mariborské převorství. Na návrh jeho představeného Martina Kirigina byla do textu Konstitucí včleněna možnost slavení východní liturgie, jakož i založení dalšího benediktinského kláštera východního obřadu. (Opasek, A.: *Dvanáct zastavení*, s. 140-141.) Sama Řehole sv. Benedikta je interpretována jako pramen východní spirituality a její syntéza se spiritualitou západní. Sv. Benedikt vycházel z tradice východního mnišství a jeho úcta byla živá i na Východě. - Holzherr, G.: *Řehole*.

53 Marián Schaller (1892-1955) byl v letech 1926-1939 redaktorem a velmi plodným autorem emauzského časopisu *Pax* s podtitulem *Časopis pro přátele liturgie a řádu sv. Benedikta*. V letech 1925-1952 vycházel opakovaně jeho překlad *Římského misálu*. Vydal také publikaci *Liturgie* (Praha 1933), která sloužila k uvedení co nejširšího okruhu čtenářů-laiků do bohoslužebného života církve. - Macek, P.: *Liturgické hnutí*, s. 21-22.

Martin Kirigin (apoštolský administrátor mariborského převorství) a prefekt studií, jímž se stal rajhradský konventuál Václav Jan Pokorný.⁵⁴ Ten byl zároveň zvolen i archivářem kongregace, která měla nadále mít společný archiv pro hospodářské a kulturní záležitosti.⁵⁵ Kapitula přijala důležité usnesení též v hospodářských otázkách. Bylo ujednáno založení hospodářské rady/hospodářského sboru kongregace, do nějž každý z klášterů měl delegovat svého zástupce. V jeho čele měl stanout hospodářský odborník, vedoucí břevnovského velkostatku Emanuel Havlíček. Delegáti první generální kapituly též odhlasovali podobu znaku kongregace a liturgické dodatky ke všeobecnému řádovému kalendáři. Přidány byly svátky sv. Pěti bratří, sv. Vojtěcha, sv. Cyrila a Metoděje a sv. Prokopa.⁵⁶

---

54 Kongregace otevřela společný noviciát v Emauzích (novicmistrem se stal M. Verzich), kam byl v rámci své formace poslán jediný tehdejší rajhradský novic Stanislav František Tesař. (Srov. kap. 4.3.)

55 A. Opasek měl ohledně benediktinského kulturního bohatství velké plány, z nichž byl do zrušení klášterů v roce 1950 realizován jen zlomek. V lednu 1948 začal při břevnovském opatství za přednostování historika Rudolfa Holinky a finanční podpory pražského arcibiskupa Josefa Berana fungovat Ústav pro církevní dějiny a památky. Právě v jeho rámci měl vzniknout společný archiv všech klášterů kongregace, jenž měl mít moravskou pobočku v Rajhradě. – Křečková, Jitka: *Archiv břevnovského kláštera*. *Paginae historiae*. Sborník Národního archivu 14/2006, s. 21–23.

56 NA, fond ŘBB, kart. 280 (sl. kongregace), usnesení kapituly, 18. 6. 1947. Podoba znaku: „V horním modrém poli tři zlaté kříže vedle sebe stojící, v dolním bílém poli červená růže svatovojtěšská.“

4. „Žijí v klášteře a bojují pod řeholí a opatem.“⁵⁷

Rajhradská řeholní komunita

4. 1. Využití prameny

Ke zmapování životů řeholníků rajhradského kláštera byly využity písemné archivní prameny církevního původu (osobní i úřední) a původu (provenience) státního. Mezi prameny církevních původců byly důležitou skupinou osobní pozůstalosti (osobní spisy) jednotlivých členů kláštera, dochované v opatském archivu. Jedná se o dnešní fond Moravského zemského archivu v Brně (uložený tam jakožto deponát vlastníka, tj. Benediktinského opatství Rajhrad) pod označením E 6 *Benediktini Rajhrad*. Drobnější části pozůstalostí rajhradských řeholníků (zejména korespondence) se nacházejí v tomtéž archivu, ve fondu G 297 *František Metoděj Žampach*.⁵⁸

Množství a vypovídací hodnota archivních materiálů uložených v osobních spisech se velmi různí. Pozůstalosti obsahují většinou základní dokumenty, jejichž doložení bylo pro přijetí do kláštera nezbytné (rodný a křestní list, rodné listy a oddací list rodičů, školní vysvědčení včetně maturitního ad.), a též dokumenty se vstupem do kláštera bezprostředně související: žádost o přijetí do noviciátu, lékařské osvědčení (eventuálně doklad o očkování), vysvědčení o mravech, protokoly o přijetí kandidáta do kláštera, zřeknutí se majetku, písemná vyhotovení klášterních slibů. V některých pozůstalostech nalezneme domovský list řeholníka, doklady související s jeho vysokoškolským studiem (imatrikulační list/listy, index) nebo každoročně vyhotovované osobní účetní přehledy (tzv. *consignatio* příjmů a vydání). Pozůstalosti rajhradských benediktinů obsahují také osobní korespondenci, či spíše (ve většině případů) její fragmenty. Nejbohatší je pochopitelně korespondence opatská.⁵⁹

⁵⁷ Řehole 1, 2.

⁵⁸ Na tzv. vyklizovací akci po zrušení benediktinského kláštera v Rajhradě v rámci Akce K v roce 1950 bylo mezi jinými účastno též Muzeum pro Rajhrad a okolí. V čele této instituce stál katolický publicista a regionální lidovecký politik František Metoděj Žampach. Část archivních dokumentů byla Žampachem bezprostředně předána MZA a včleněna do fondu E 6 (kart. 246, inv. č. 2189, sign. D. n. 026/003), ostatní se později staly součástí fondu Žampachovy osobní pozůstalosti (MZA, fond G 297 František Metoděj Žampach (G 297)).

⁵⁹ V archivním uspořádání je uměle rozčleněna na korespondenci osobní a institucionální. Obě skupiny se logicky prolínají. Převažují gratulace (k Vánocům a Novému roku, k řeholním jmeninám, k 70. narozeninám, k povýšení do opatského úřadu ad.), jejichž vypovídací hodnota jako historického pramene je mizivá. MZA, fond E 6, kart. 245, inv. č. 2184, sign. D. n. 026/001 a kart. 246, inv. č. 2184, sign. D. n. 026/001.

Ve dvou případech obsahují pozůstalosti rajhradských řeholníků texty autobiografické povahy, které nám dovolují hlouběji nahlédnout do myšlenkového světa svých autorů a zprostředkovávají nám i některé další údaje přesahující úzký informační rámec úředních pramenů. Svým rozsahem i obsahem se vymyká také pozůstalost Kotyzova nástupce (od roku 1947) Václava Jana Pokorného – vědce, literáta a dosud posledního rajhradského opata. Informace o vnitřním fungování rajhradské řeholní komunity (rozdělení funkcí uvnitř řeholního domu) byly čerpány též z písemných protokolů, zachycujících jednání klášterní kapituly.

Benediktinskému klášteru v Rajhradě byly inkorporovány celkem čtyři fary (farnosti Rajhrad, Syrovice, Domašov a Ostrovačice),⁶⁰ což znamená, že řeholníci byli činní v duchovní správě brněnské diecéze.⁶¹ Doklady o působení rajhradských konventuálů na tzv. klášterních farách lze nalézt především v úředních písemnostech církevní správy, ve fondech Diecézního archivu Biskupství brněnského *Biskupská konsistoř Brno* a *Biskupský ordinariát Brno*.⁶² Zejména pro pochopení postavení rajhradské řeholní komunity a jejího opata v rámci benediktinských řeholních domů na našem území byly využity materiály opatských archivů českých klášterů, uložené v Národním archivu v Praze ve fondech *Benediktini – klášter Břevnov, Praha* a *Benediktini – klášter Emauzy, Praha*.

Okruh využitých písemných pramenů byl ve třech případech rajhradských řeholníků (Antonína Františka Saleského Červenky, Petra Adolfa Ungera a Metoděje Antonína Jedličky) výrazně rozšířen o archíválie státní provenience. Jedná se o písemnosti vzniklé z činnosti několika

60 Dvě patřily do děkanátu rosického: Domašov s kostelem sv. Vavřince (pod farnost Domašov patřila též klášterní kaple sv. Anny v Lesním Hlubokém) a Ostrovačice s kostelem sv. Jana Křtitele a sv. Václava. Další dvě do děkanátu modřického: Rajhrad (farní kostel Povýšení sv. Kříže) a Syrovice s farním kostelem sv. Augustina. Rajhradu byly přifařeny obce: Čeladice, Holasice, Popovice, Loučka, Rajhradice, Rebešovice, Opatovice a Otmarov. (Děkan modřický sídlil v Telnici.)

61 Inkorporace farnosti řeholnímu domu byla upravena kánónem (kán.) 1425 Kodexu kanonického práva z roku 1917 (*Codex juris canonici 1917*, zkratka CIC 1917). V případě rajhradského kláštera platilo ustanovení § 2: „*Sloučí-li [Apoštolský stolec farnost s řeholním domem] plnoprávně, tu se farnost stává řeholní farností a představený může jmenovat k vykonávání duchovní správy kněze ze své řehole, ale místnímu ordináři přísluší jej potvrdit a ustanovit, a on pak nutně podléhá jeho pravomoci, kárné moci a visitaci v těch věcech, jež se týkají duchovní správy, podle předpisu kán. 631.*“ Jednalo se tedy o inkorporaci „*ad temporalia et spiritualia*“ (*pleno iure*) – farnost je farností řeholní, není však vyčleněna z diecéze. Řeholník spravující takovou farnost podléhá ve věcech řeholní kázně svému představenému, v záležitostech duchovní správy pak místnímu biskupovi. Z hlediska církevního práva byl nominálně farářem vlastně samotný klášter (*parochus habitualis, parochus perpetuus*) a na faru ustanovený řeholník byl pouze jejím administrátorem/vikářem (*vicarius actualis, administrator realis*). – Hrdina, Antonín Ignác: *Inkorporace farnosti řeholnímu domu v kodexech kanonického práva 1917 a 1983*. Dialog Evropa XXI. Revue křesťanské orientace pro vědu a kulturu, 14/2004, č. 1-4, s. 77 a 82. V pramenech se k označení rajhradských řeholníků působících na inkorporovaných farách objevují oba termíny – „administrátor“ (převažuje v písemnostech církevně-správní provenience) i „farář“ (zejména v pramenech fondu E 6); každodenní praxe administrace klášterních far odpovídala výkonu funkce faráře far sekulárních.

62 Faktografii lze doplnit díky tištěným Katalogům kléru brněnské diecéze (*Catalogus cleri Dioeceseos Brunensis*) z příslušných let.

typů trestních soudů a příslušných vyšetřujících orgánů, jakož i bezpečnostních složek státu, uložené v Moravském zemském archivu v Brně, Národním archivu v Praze, Státním oblastním archivu v Praze a Archivu bezpečnostních složek.

Osvětlit pozici řeholní komunity rajhradského kláštera vůči státní moci a doplnit některé osobní údaje řeholníků pomohly archiválie vzniklé činností nadřízeného správního orgánu, ministerstva školství a národní osvěty (fondy Národního archivu *Ministerstvo školství a kultury, Praha* a *Ministerstvo školství, Praha*) a zemské správy (Moravský zemský archiv v Brně, fondy B 40 *Zemský úřad Brno* a B 280 *Zemský národní výbor Brno*). Využity byly samozřejmě i další archivní soubory, uložené v archivech na území České republiky, které jsou citovány na příslušných místech poznámkového aparátu.

Pro pochopení právních aspektů života mnišské komunity na území Československa v období let 1937–1947 bylo čerpáno z pramenů normativní povahy. Nejdůležitějším z nich je Kodex kanonického práva (*Codex juris canonici*, zkratka CIC) z roku 1917.⁶³

V době působení Aloise Josefa Kotyzy na opatském stolci byli členy rajhradské klášterní komunity tito řeholníci:⁶⁴

Konventuálové se slavnými (neboli věčnými, doživotními) sliby: Placidus František Xaverský Buchta (1870–1946), Josef František Holzmann (1878–1952), Karel Rudolf Musil (1880–1959), Vojtěch Jan Horák (1881–1963), Jan Nepomuk František Kopáček (1888–1961), František Serafínský Rudolf Bouzek (1890–1944), Václav Jan Pokorný (1894–1979), Benedikt Karel Malý (1906–1998), Cyril Josef Krejčí (1907–1956), Prokop Alois Vostal (1909–1963).

Novicové: Antonín František Saleský Červenka (1912–1944), Petr Adolf Unger (1914–1990), Metoděj Antonín Jedlička (1918–1981) a Stanislav František Tesař (1920–1980).

---

63 Český překlad: Kop, František a kol.: *Překlad kodexu kanonického práva I. - III část*. Pracovní text komise pro překlad Kodexu při CMB fakultě v Praze, pobožce v Olomouci. [Olomouc 1968/1969].

64 Stranou mého zájmu zůstali dva řeholníci, kteří sice součástí rajhradského konventu v době nástupu Aloise Kotyzy do úřadu byli, zemřeli však necelý rok poté, co se sedmý rajhradský opat ujal své funkce. Byli to: Vědec, literát a redaktor časopisu *Hlídky literární* Pavel Julius Vychodil (narozen 1862, ordinován 1886, zemřel 7. 4. 1938), jenž žil v poslední fázi svého života trvale v klášterním domě v Brně Na Petrově. (Putna, M. C.: *Česká katolická literatura*, zejm. s. 246–258. Srov. též pozn. 11.) Gunter Karel Schössler (narozen 1860, ordinován 1882, zemřel 1. 6. 1938), jako klášterní převor byl účasten zvolení a dosazení Aloise Josefa Kotyzy na stolec rajhradských opatů, žádnou další stopu však v pramenech Kotyzova opatského období nezanechal.

4. 2. Řeholníci se slavnými slibů

4. 2. 1. OPAT ALOIS JOSEF KOTYZA (1869–1947)

Josef Kotyza, syn Pavla Kotyzy, čtvrtlánika z Drysic v olomoucké arcidiecézi a Marie, rozené Soldánové, též z Drysic, sezdaných 15. května 1866 v Pustiměři Peregrinem Obdržálkem, administrátorem tamtéž, se narodil 27. února 1869 v Drysicích.⁶⁵ Po absolvování národní školy v Drysicích studoval gymnázium v Kroměříži (1881–1888). Řeholní roucho oblékl 30. září 1888 a přijal řeholní jméno Alois. První dočasné sliby složil 1. října 1889. V letech 1888–1893 studoval bohosloví v Brně.⁶⁶ Slavné sliby složil 16. října 1892. Na kněze byl ordinován brněnským biskupem Františkem Salesiem Bauerem (1841–1915) dne 30. července 1893.⁶⁷

Po své ordinaci byl Kotyza tři roky veden v katalogu kléru jako *confessarius* (zpovědník), neboť v duchovní správě nebylo volné žádné kaplanské (kooperátorské) místo.⁶⁸ V letech 1896–1910 působil jako kooperátor (spolupracovník při správě farnosti) v Rajhradě.⁶⁹ Roku 1910 byl ustanoven administrátorem fary (farářem) v Domašově, kterým zůstal až do roku 1937.⁷⁰ Od podzimu roku 1927 zastával také úřad děkana rosického (se sídlem v Domašově).⁷¹ Roku 1933 byl Kotyza jmenován biskupským radou.⁷²

Zajímavé střípky z Kotyzova soukromého života lze zjistit z ročních vyúčtování příjmů a výdajů (*Consignatio acceptorum et expensarum*). V prvních letech (vyúčtování je dochováno od roku 1894) se zde pravidelně

65 O Kotyzově nejbližší rodině víme velmi málo. Jeden z jeho bratrů byl farářem v Chlebích u Nymburka, druhý bratr JUDr. Jan Kotyza byl justičním plukovníkem nejvyšší vojenské prokuratury v Praze. – NA, fond Ministerstvo školství a kultury, Praha – osobní (MŠK – osobní), kart. 92. Podstatnou roli v životě A. J. Kotyzy i celého kláštera hrála jeho neteř Růžena. (Viz dále.)

66 NA, fond MŠK – osobní, kart. 92; MZA, fond B 280 Zemský národní výbor Brno (ZNV Brno), kart. 1904, sign. VII-20-i, č. j. 39975/47, Kotyzovo curriculum vitae, 31. 3. 1937.

67 MZA, fond E 6, kart. 245, inv. č. 2183, sign. A. D. n. 026; NA, fond Předsednictvo ministerské rady (PMR), kart. 3206, sign. 724/68 Rajhrad.

68 NA, fond Benediktini – klášter Emauz, Praha (ŘBE), kart. 35 (Varia, oddíl g, sl. Jmenování Aloise Kotyzy opatem v Rajhradě 1937, dále cituji jen jako NA, fond ŘBE, kart. 35), G. K. Schössler A. Vykoukalovi, 29. 12. 1936.

69 NA, fond MŠ, kart. 805, inv. č. 1335, sign. 47 II 1; NA, fond PMR, kart. 3206, sign. 724/68 Rajhrad.

70 MZA, fond E 6, kart. 245, inv. č. 2183, sign. A. D. n. 026, biskupská konsistoř rajhradskému opatovi B. J. Korčičanovi, 21. 7. 1910. Vysvětlení postavení administrátora viz pozn. 61.

71 NA, fond PMR, kart. 3206, sign. 724/68 Rajhrad; Diecézní archiv Biskupství brněnského (DABB), fond Biskupský ordinariát Brno (BOB), kart. 601, inv. č. 3925, sign. R 14/7, biskupský ordinariát J. F. Holzmannovi, 23. 11. 1927.

72 DABB, fond BOB, kart. 601, inv. č. 3926, sign. R 14/7, P. J. Hlobil biskupskému ordinariátu, 24. 1. 1933.

mezi osobními výdaji objevují položky za cesty, kuřivo, za prázdniny a též šest let se pravidelně opakující položky „*prohra v kuželky*“, resp. „*prohra na biliáru*“, či „*diškrece a prohra na biliáru*“.⁷³ Od roku 1900 tato položka zmizela a místo ní se začala zvyšovat suma u již dříve pravidelné položky „*podpory příbuzným*“.⁷⁴ Zúčtování za rok 1911 již vypadá zcela jinak. Začalo se do něj promítat Kotyzovo působení na domašovské faře, jejíž správu a zvelebení vzal Kotyza pevně za své.⁷⁵ U výdajových položek tak krom plateb za zásoby jídla a práci nádeníků (žně, brambory, sběr ovoce) figurují výdaje řemeslníkům a platby za úkony jako „*za vybírání příkopu na louce*“, „*za vápnění a hnoj. zahrady*“, „*za odvodnění sklepa a vyváž. jímek*“, stejně jako za nové vybavení či renovace staršího farního mobiliáře.⁷⁶

Kotyza patrně rád cestoval. Z roku 1913 je dochována jeho žádost o povolení k opuštění fary (dispens z rezidenční povinnosti) za účelem návštěvy bratra, který v té době sloužil v Dubrovníku u vojenského soudu.⁷⁷ V roce 1927 žádal Kotyza o udělení dovolené k vykonání pouti do Lurd, přičemž již v roce 1925 vykonal podzimní pouť Moravanů do Říma⁷⁸ a roku 1926 navštívil dokonce Svatou zemi.⁷⁹ Zatímco v letech 1926 a 1927 se Kotyza cítil dostatečně zdravý na to, aby vykonal daleké zahraniční pouti, roku 1928 si naopak stěžoval na stav svého zdraví a žádal o měsíční zdravotní dovolenou, neboť „*jeho zdraví a zvláště nervy nejsou v takovém pořádku, jak by měly býti, proto by na radu lékaře rád odjel [...] buď na Moravec nebo do malých lázníček pod Popradem na Slovensku*“.⁸⁰

73 Pohybovala se mezi cca dvěma až deseti zlatými.

74 Od cca 300 zl. až po 900 zl. v roce 1908. Naopak v letech 1912–1916 Kotyzu finančně podporovaly jeho matka a tetička (obě dohromady každoročně částkou 500 Kč). – MZA, fond E 6, kart. 245, inv. č. 2183, sign. A. D. n. 026.

75 Při jeho nastěhování nebyla fara patrně příliš vhodná k obývání. MZA, fond E 6, kart. 245, inv. č. 2183, sign. A. D. n. 026, seznam věcí koupených a opravených od popeleční středy r. 1911. Obsahuje 27 položek základního vybavení domácnosti, mj. záclony, vanu, kuchyňské náčiní a nádobí, noční stolek, skříň na šaty, věšák na ručník či matrace. Krom pořizování nového nábytku, platil Kotyza také renovace („*potažení divanu a 6. židlí nahoře*“, „*oprava prádelníka, klekátko*“) a pořídil „*koberce do všech světnic*“. O způsobu financování tohoto zvelebování nového působiště vypovídá konečná poznámka na vyúčtování z roku 1911: „*Dluhuji své matce 1000 K za nábytek a zařízení*“.

76 MZA, fond E 6, kart. 245, inv. č. 2183, sign. A. D. n. 026.

77 DABB, fond Biskupská konsistoř Brno (BKB), kart. 957, inv. č. 3329, sign. B 114, A. J. Kotyza biskupské konsistoři, 25. 7. 1913.

78 Tamtéž, A. J. Kotyza biskupské konsistoři, 12. 7. 1925.

79 Tamtéž, A. J. Kotyza biskupské konsistoři, 16. 6. 1927. Jeho žádosti bylo vyhověno. Pouť do Svaté Země se uskutečnila ve dnech 14. 4.–14. 5. 1926. Kotyza se na ni vydal spolu se svým bratrem Antonínem, farářem v Chlebích. (Tamtéž, A. J. Kotyza biskupské konsistoři, 20. 1. 1926.)

80 Tamtéž, A. J. Kotyza biskupské konsistoři, 4. 6. 1928. I této žádosti bylo vyhověno. V roce 1929 podstoupil v nemocnici u Sv. Anny blíže neurčenou operaci, po níž dostal třítydenní zdravotní dovolenou. – Tamtéž, A. J. Kotyza biskupské konsistoři, 1. 6. 1929. (Strávil ji v Teplících u Hranic, kam odjel na dovolenou i v příštím roce.)

V roce 1931 zamířil na další pouť, tentokrát do Říma.⁸¹ Z římské pouti se vrátil dne 23. května 1931 a již 19. června (úspěšně) žádal biskupskou konsistoř o umožnění další cesty – zájezdu katolické inteligence do Jugoslávie.⁸² Ve všech uvedených případech nepřítomnosti Aloise Kotyzy v Domašově se svolením brněnské konsistoře v duchovní správě a ve farním úřadě zastupoval rajhradský spolubratr Josef Holzmann.

Farářem v Domašově i děkanem rosickým zůstal Kotyza až do svého zvolení a nastolení opatem rajhradského kláštera. Domašovskou faru opustil po 41 letech práce v duchovní správě (z toho po 27 letech ve funkci administrátorské), ve věku 67 let.

Kotyžův předchůdce na opatském stolci Petr Jan Hlobil zemřel dne 21. listopadu 1936. Volba a instalace (uvedení do úřadu) sedmého rajhradského opata Aloise Josefa Kotyzy proběhly mezi prosincem 1936 a květnem 1937.⁸³ Nejdůležitějším historickým pramenem pro jejich osvětlení jsou osobní písemnosti opata pražského benediktinského kláštera Na Slovanech, Arnošta Josefa Vykoukala, který byl klíčovou osobností celého dění.⁸⁴ Oprávnění k volbě představeného mají řeholníci se slavnými sliby; oprávněných volitelů má podle benediktinské tradice být nejméně dvanáct.⁸⁵ Do rajhradského benediktinského kláštera však v době úmrtí opata Petra Hlobila příslušelo pouze 11 řeholníků s právem volby.⁸⁶ Proto byl emauzský opat Arnošt J. Vykoukal ustanoven předsedajícím (*praesesem*) rajhradské volební kapituly jakožto přímý zástupce

81 Šlo o tzv. manifestační pouť, konanou ve dnech 8.–22. května 1931. – DABB, fond BKB, kart. 957, inv. č. 3329, sign. B 114, A. J. Kotyza biskupské konsistoři, 21. 3. 1931.

82 Tamtéž, A. J. Kotyza biskupské konsistoři, 19. 6. 1931: „*Ponevadž jest pořádán zájezd katolické intelligence do Jugoslávie, a já byl vybiďnut, abych tu akci také podporoval a jaksi sám uznávám, že je třeba takovou akci dle sil podporovat, obracím se na nejdůstojnější biskupskou konsistoř s uctívou prosbou, aby mi svým blahovolným dovolením tuto cestu umožnila.*“ Cesta měla trvat asi 14 dní, Kotyza dostal za tím účelem dovolenou na dobu 3.–17. 7., návrat z dovolené ohlásil konsistoři k 23. 7. 1931. (Tamtéž.)

83 Richtrová, Eva: *Volba opata benediktinského kláštera v Rajhradě na sklonku první republiky*. Nová etapa vztahů mezi katolickou církví a československým státem? Časopis Matice moravské 137/2018, č. 2, s. 319–340.

84 Uloženy jsou v NA, fond ŘBE, kart. 35.

85 Počet dvanácti volitelů, který vycházel z tradice (v roce 992 s sebou přivedl sv. Vojtěch z Aventina do Čech dvanáct benediktinů, vč. designovaného opata), nebyl kodifikován ani CIC 1917 ani řádovými regulami, byl však dodržován.

86 Byli to (řazeno abecedně) tito (v závorce uveden jejich věk v roce 1936): Placidus František Xaverský Buchta (66), František Serafínský Rudolf Bouzek (46), Josef František Holzmann (58), Vojtěch Jan Horák (55), Jan Nepomucký František Kopáček (48), Alois Josef Kotyza (67), Cyril Josef Krejčí (29), Karel Rudolf Musil (56), Václav Jan Pokorný (42), Pavel Julius Vychodil (74) a Gunter Karel Schössler (76), který byl převorem kláštera a jako takový byl po opatově smrti pověřen dočasným vedením celého domu až do nastolení opata nového. – NA, fond MŠ, kart. 3864, inv. č. 2046, sign. 47 II 1 (benediktini), Zemský úřad v Brně ministerstvu školství a národní osvěty, 27. 11. 1936. Deset konventuálů překročilo kanonický věk 40 let pro zvolení do opatské funkce. (CIC 1917, kán. 504.)

Svatého stolce, respektive Kongregace pro řeholníky, která si vyhradila právo nového rajhradského opata jmenovat.⁸⁷

Arnošt Vykoukal se dostavil do rajhradského kláštera v pondělí 21. prosince 1936, přesně měsíc po smrti opata Hlobila. Následujícího dne 22. prosince roku 1936 o desáté hodině dopoledne předstoupil před členy konventu shromážděné v kapitulním sále.⁸⁸ Po projevu ke shromážděným řeholníkům následovala Vykoukalova soukromá rozmluva s každým z oprávněných volitelů. Jejím cílem bylo zjistit názor konkrétního řeholníka na osobu/y vhodného kandidáta pro opatskou funkci. Následovalo tajné hlasování. Odevzdané lístky nebyly však přečteny, ale pouze spočítány, zapečetěny a spolu s protokolem o průběhu zasedání odeslány do Říma.⁸⁹ Nejednalo se tedy, vzhledem k okolnostem, o skutečnou volbu v pravém smyslu, ale o tzv. *scrutinium* – právo konečného rozhodnutí si vyhradila římská Kongregace pro řeholníky.⁹⁰

Spolu s odevzdanými volebními lístky putovala do Říma též podrobná Vykoukalova zpráva, jež mj. obsahovala jeho mínění o osobách některých rajhradských kapitulárů, kteří splňovali kanonické podmínky pro kandidaturu na post opata.⁹¹ Vykoukal disponoval dobrým pozorovacím talentem a bystrým úsudkem a dokázal své stanovisko pregnantně formulovat. Ve stručné charakteristice budoucího opata Kotyzy Vykoukal vyzdvihl, že vede řádný, ctnostný život a je plně oddán péči o duše farníků. Nesmlčel ovšem podstatnou nevýhodu tohoto kandidáta, a sice jeho vysoký věk, 67 let. Zároveň však připustil, že se Kotyza těší dobrému zdraví a jeví se být mezi ostatními potenciálními kandidáty jediným, kdo má u spolubratrů dostatečnou autoritu. Dále připojil svůj názor na další členy komunity, kteří potenciálně mohli přicházet pro opatskou hodnost v úvahu. Placidus Buchta ani Jan Kopáček podle Vykoukalova mínění „*absolutně nebyli vhodní*“ pro opatskou funkci. Stejně tak nepřicházel v úvahu ani Karel Musil, jehož jméno v této souvislosti ostatně nikdo ze spolubratrů nezmínil. Jednoho řeholníka však Arnošt Vykoukal ve své zprávě obzvláště vyzdvihl. Jediný, kdo krom Kotyzy podle Vykoukala byl schopen dostat

87 NA, fond ŘBE, kart. 35, dekret Kongregace pro řeholníky č. 8696-36 z 15. 3. 1937, opis. Důvodem byl stav popsáný v kapitole 3. Pokud by byl v době úmrtí P. J. Hlobila rajhradský klášter součástí některé z benediktinských kongregací, předsedal by volbě Hlobilova nástupce *praeses* dané kongregace.

88 NA, fond ŘBE, kart. 35, A. Vykoukal G. K. Schösslerovi, 17. 12. 1936.

89 Tamtéž, Sekretariát Kongregace pro řeholníky, 7. 12. 1936 (překlad italského originálu, uloženého tamtéž): „*Nejdůstojnější opat Vykoukal se odebere do Rajhradu, tam provede volbu tajnými hlasovacími lístky. Tyto sebere a zapečetěné je potom pošle Sekretariátu této Posvátné Kongregace s příslušnými informacemi. On přidá též vlastní úsudek o osobách, jež přicházejí v úvahu pro úřad opata, neboť táž Posvátná Kongregace si vyhrazuje jmenování nového opata.*“

90 Tamtéž, Acta electionis novi Abbatis monasterii SS. Apostolorum Petri et Pauli de Rajhrad, apographum, 22. 12. 1936.

91 Krom kanonického věku 40 let bylo podmínkou, že kandidát do opatského úřadu musel příslušet k řeholi, za jejíhož nejvyššího představeného měl být zvolen, aspoň deset let od prvních slibů. Obě podmínky krom Kotyzy splňovali J. Holzmann, K. Musil, V. Horák, J. Kopáček, F. Bouzek i V. Pokorný.

nárokům opatské hodnosti, byl Václav Jan Pokorný. Krom jeho pracovitosti a vzdělání vyzdvihl Vykoukal fakt, že Pokorný byl nakloněn principům obrody monastického života. Jeho nevýhodou však byl relativně nízký věk a nedostatek zkušeností.⁹² Přes uvedená pozitiva se Vykoukal neodvážil Pokorného na opatskou funkci navrhnout, neboť volitelé v tajném hlasování zmiňovali Kotyzovo a nikoliv Pokorného jméno. Pakliže by byl Pokorný přesto do funkce dosazen, měl jen malou šanci naklonit si spolubratry a klášter úspěšně vést. Po zvážení všech okolností navrhl Vykoukal do funkce Aloise Josefa Kotyzu, jehož osoba byla nejen preferována rajhradskými voliteli, ale jeho kandidaturu podpořil i sám brněnský biskup Josef Kupka (1862–1941, biskupem brněnským od roku 1931).⁹³

Napjaté čekání Rajhradských na stanovisko Kongregace pro řeholníky bylo ukončeno doručením⁹⁴ dekretu č. 8696-36 (ze dne 15. března 1937), jímž byl – podle výsledku hlasování uskutečněného v prosinci 1936 (které Kongregace tímto dekretem akceptovala a jeho výsledek potvrdila) – jmenován Alois Josef Kotyza sedmým opatem rajhradského kláštera.⁹⁵ Arnošt Vykoukal přivezl dekret osobně do Rajhradu dne 30. března 1937 a den nato s ním v rámci kapitulního zasedání rajhradské řeholníky seznámil. Poté, co nominant Kotyza svoji volbu akceptoval, byl Arnoštem Vykoukalem uveden do úřadu.⁹⁶

Výsledek volby byl oznámen vládě ČSR,⁹⁷ která měla podle § 2 zákona č. 50/1874 ř. z. právo eventuelních námitek.⁹⁸ Námitky ze strany

⁹² V. J. Pokornému bylo v roce 1936 42 let, 22 let byl řeholníkem, z toho 17 let knězem. Působil jako farář řádové fary v Syrovicích.

⁹³ NA, fond ŘBE, kart. 35, A. Vykoukal Kongregaci pro řeholníky, 5. 1. 1937. Osobu V. J. Pokorného navrhl Vykoukal „reservovat“ pro příští opatskou volbu.

⁹⁴ Tamtéž, A. Vykoukal G. K. Schösslerovi, oznámení o doručení dekretu, 24. 3. 1937.

⁹⁵ Tamtéž, dekret Kongregace pro řeholníky č. 8696-36 z 15. 3. 1937, opis.

⁹⁶ Ceremonie byla provázena Kotyzovým přednesením slibu zachovávat Řeholi a Konstituce, přednesením vyznání víry a předepsané přísahy proti modernismu, přijetím pektorálního kříže a aklamací (slavnostním pozdravem) nového opata ze strany řeholníků kláštera. – Tamtéž, Acta nominationis novi Abbatis monasterii SS. Apostolorum Petri et Pauli de Rajhrad, 31. 3. 1937, opis, (Originál opatřený podpisy kapitulárů, nového opata a konventní pečeti byl odeslán do Říma.) Rajhradská farní kronika k události uvedla: „Nejdůležitější událostí roku 1937, událostí, která má veliký význam hlavně pro náš klášter, ale též pro duchovní správu, pro Rajhrad a celé široké okolí, byla druhá část volby nového opata v Rajhradě, která připadla na den 31. března. Toho dne J. M. nejd. pan opat emauzský, P. Arnošt Vykoukal, jako delegát Sv. Otce oznámil členům rajhradského kláštera výsledek volby ze dne 22. prosince 1936. Sedmým opatem a prelátem rajhradským byl zvolen J. M. P. Alois Kotyza, do té doby farář domašovský a děkan rosický.“ – MZA, fond G 297, kart. 10, inv. č. 57, výpisky z kroniky (s. 94–95 originálu).

⁹⁷ První československá republika převzala při svém vzniku zákony z doby Rakousko-Uherska, včetně norem týkajících se církve. Hlavní byl zákon č. 50/1874 ř. z. (ze 7. 5. 1874), kterým se upravují zevní poměry církve katolické. Církev byla z hlediska práva veřejnoprávní korporací se samosprávou svých vnitřních záležitostí, fungující v mezích platného práva státního a žijící podle kodexu práva kanonického (CIC 1917).

⁹⁸ Paragraf 2 z. č. 50/1874 ř. z.: „Stát žádá na tom, kdo chce dojít nějakého církevního úřadu neb prebendy: aby byl rakouským (československým) občanem státním; aby byl co do mravnosti a státního ▶

vlády nebyly vzneseny. Na návrh ministerstva školství a národní osvěty č. 56.879/1937-VI/1 (z 27. dubna 1937), do jehož kompetence záležitosti církvi spadaly, vzala ministerská rada na svém zasedání dne 30. dubna 1937 na vědomí Kotyzovo jmenování opatem.⁹⁹ Výnos ministerstva školství a národní osvěty o uznání této volby byl zaslán Zemskému úřadu v Brně s datem 3. května 1937 pod číslem 59.085/37-VI/1.¹⁰⁰ V první polovině listopadu 1937 byl sedmý rajhradský opat oficiálně přijat prezidentem republiky Edvardem Benešem.¹⁰¹

Alois J. Kotyza byl v době úmrtí svého předchůdce (pomineme-li dva skutečně stařícké řeholníky Guntera K. Schösslera a churavého Pavla J. Vychodila) ve svých 67 letech mezi rajhradskými konventuály nejstarší. Jeho kněžská služba byla (v porovnání s profesními kariérami jeho rajhradských spolubratrů) místně velmi stabilní. Od roku 1910 až do svého instalování do opatského úřadu žil trvale na klášterní faře v Domašově, kterou administroval. Celých devět let před svým zvolením do úřadu zastával děkanský post. Toto v poměrech jihomoravského katolického venkova prestižní postavení mu umožnilo, jak dokládá dochovaná korespondence, navázat řadu pracovních vztahů i přátelství. Jako děkan rosický přicházel do kontaktu nejen s řadovými duchovními diecézních farností, ale též s představiteli státní správy a samozřejmě se zástupci vyššího kléru brněnského. Ti byli nadto většinou jeho vrstevníky a někteří i spolužáky ze studií. Jeho kandidaturu na post rajhradského opata ostatně podpořil i sám brněnský ordinář.

Právě v popsanych sociálních vazbách a společenském statusu, jehož Alois Josef Kotyza v rámci struktur moravské římskokatolické církve do svých 67 let dosáhl, lze nepochybně hledat jeden z hlavních důvodů, proč právě on byl svými spolubratry označen za nejvhodnějšího pretendenta opatské hodnosti. Zda se pro něj vyslovalo 100 % hlasujících (jak naznačují informace sdělené Arnoštem Vykoukalem do Říma), nevíme. Jisté je, že skutečně jeho jméno na odevzdaných lístcích převážovalo a papežská kurie se tudíž ve svém rozhodování skutečně řídila přáními rajhradských konventuálů, podpořeným doporučením emauzského opata Arnošta Josefa Vykoukala.

.....
občanství se týče, bezúhonného chování a aby měl onu zvláštní způsobilost, kteréž jest k dosažení jistých církevních úřadův a prebend podle zákonů státních potřebí." - <http://spcp.prf.cuni.cz/lex/50-1874.htm> (citováno dne 3. 8. 2020). Bušek, Vratislav - Hendrych, Jaroslav - Laštovka, Karel - Müller, Václav (upr.): *Československé církevní zákony*. Díl I. Praha 1931, s. 306, výnos ministerstva kultu a vyučování z 21. 12. 1858 č. 1641: „*Ustanovení představených církevních řádů a kongregací a církevních provincií je oznámiti politickým úřadům.*“

99 NA, fond PMR, kart. 3206, sign. 724/68 Rajhrad; NA, fond MŠK - osobní, kart. 92, předsednictvo ministerské rady ministerstvu školství a národní osvěty; MZA, fond E 6, kart. 246, inv. č. 2184, sign. D. n. 026/001, A. Vykoukal A. J. Kotyzovi, 3. 5. 1937.

100 MZA, fond ZNV Brno, kart. 1904, sign. VII-20-i, č. j. 39975/47, ministerstvo školství a národní osvěty Zemskému úřadu v Brně, 3. 5. 1937.

101 MZA, fond G 297, kart. 10, inv. č. 57, výpisky z kroniky (s. 95 originálu).

Vedle těchto „vnějších“ důvodů (které bychom mohli poněkud nadneseně nazvat též důvody mocensko-politickými) byly ve hře i důvody vnitřní, vnitrokonventní. Vztahy rajhradských konventuálů trpěly různými vnitřními rozmiškami, logicky vznikajícími v malé uzavřené komunitě, potýkající se s každodenními problémy zejména hospodářského charakteru. Od spolubratra, který strávil předchozí roky na venkovské faře mimo klauzuru klášterních zdí, si tak slibovali schopnost nadhledu a spravedlivého rozsouzení jejich vnitřního hašteření.¹⁰² Jak si dále ukážeme, v tomto předpokladu a nadějích se rajhradští řeholníci bohužel fatálně mylili.

4. 2. 2. PLACIDUS FRANTIŠEK XAVERSKÝ BUCHTA (1870–1946)

Placidus František Xaverský Buchta (narozen 3. 2. 1870, ordinován 29. 7. 1894, zemřel 27. 7. 1946) se narodil v Rakodavech na Hané. Absolvoval c. k. slovanské gymnázium v Olomouci (1889) a následně studoval teologii v Brně (1890–1894). Do rajhradského noviciátu vstoupil 8. září 1889, slavné sliby složil 15. října 1893.¹⁰³

V duchovní správě působil jako kaplan v Rajhradě (1899–1904), v Domašově (1904–1907) a v letech 1909–1912 opět v Rajhradě. (V tomto úřadě jej roku 1912 nahradil dosavadní druhý rajhradský kaplan Vojtěch Horák.)¹⁰⁴ V roce 1913 (s platností od 1. ledna 1914) byl Placidus Buchta jmenován farářem rajhradským.¹⁰⁵ V roce 1927 na přechodnou dobu vypomáhal v duchovní správě jako administrátor světské fary ve Střelcích,¹⁰⁶ roku 1929 byl jmenován farářem ostrovačickým.¹⁰⁷ V dubnu 1937 se stal farářem v Syrovicích a dočasně si tak vyměnil působiště s rajhradským spolubratrem Václavem Janem Pokorným.¹⁰⁸ Na odpočinek – již opět z místa faráře ostrovačického – odešel Placidus Buchta s platností od září roku 1941.¹⁰⁹ Nejpozději na jaře roku 1946 byl stížen mrtvicí, v létě téhož roku zemřel.¹¹⁰

102 MZA, fond E 6, kart. 247, inv. č. 2194, sign. D. n. 030, V. J. Horák, Několik skromných poznámek na okraj života benediktinů v Rajhradě: „Mělf [Kotyza] po 27 letém pobytu mimo dům možnost svobodnějšího a přísnějšího jednání, než kdokoliv jiný.“ (Srov. kap. 4.2.5.)

103 MZA, fond E 6, kart. 247, inv. č. 2190, sign. D. n. 027. Tamtéž, inv. č. 2191, sign. D. n. 027/001a–g jsou uloženy Buchtovy poznámkové sešity z let 1887–1927, obsahující výpisky ze školní látky, „imprese“ či citáty z krásné literatury i filozofických děl a různé další poznámky z kulturní oblasti.

104 DABB, fond BKB, kart. 957, inv. č. 3329, sign. B 114, P. B. Šup biskupskému ordinariátu, 23. 9. 1912.

105 Tamtéž, P. B. Šup biskupskému ordinariátu, 18. 11. 1913.

106 Tamtéž, P. F. Buchta biskupské konsistoři, 26. 3. 1927.

107 Tamtéž, P. J. Hlobil biskupskému ordinariátu, 18. 8. 1929. Biskupské jmenování v osobním spisu Placida Buchty – MZA, fond E 6, kart. 247, inv. č. 2190, sign. D. n. 027.

108 DABB, fond BKB, kart. 958, inv. č. 3329, sign. B 114.

109 MZA, fond E 6, kart. 34, inv. č. 892, sign. A. f. 10bis, kapitulní protokol z 28. 8. 1941.

110 Tamtéž, kart. 246, inv. č. 2189, sign. D. n. 026/003, A. J. Kotyza členům konventu, 21. 5. 1946.

Placidus František X. Buchta byl (pomineme-li samotného opata Aloise Kotyzu) seniorem rajhradské řeholní komunity. Zároveň patřil ve sledovaném období mezi čtyři nejvzdělanější členy kláštera. V roce 1908 obhájil disertační práci na téma „Problém svobody u Kanta a katolická teologie morální“ a dne 26. listopadu téhož roku byl v Olomouci promován doktorem teologie (ThDr.).¹¹¹ Vyznamenán byl hodností biskupského rady. V duchu vzdělanostní a kulturní tradice kláštera, jejíž poslední skutečný rozkvět bohužel odezněl v průběhu 19. století, sepsal a tiskem vydal historické pojednání o dějinách obce a svého řeholního domu.¹¹²

4. 2. 3. JOSEF FRANTIŠEK HOLZMANN (1878–1952)

Josef František Holzmann¹¹³ (narozen 14. 6. 1878, ordinován 26. 7. 1904, zemřel 29. 12. 1952) se narodil v Černé za Bory. Vystudoval c. k. první české vyšší gymnázium v Brně, maturoval v roce 1899. Téhož roku vstoupil do noviciátu rajhradského kláštera, jednoduché sliby složil 17. září 1900, slavné sliby v březnu 1904.¹¹⁴

V duchovní správě působil Josef Holzmann od 10. srpna 1907 jako kooperátor v Domašově a od 30. dubna 1937 jako farář tamtéž (do 30. dubna 1945).¹¹⁵ Následně byl (od 1. září 1945 do 30. dubna 1946) prvním kooperátorem v Rajhradě,¹¹⁶ od 1. května 1946 do 30. listopadu 1946 pak v rámci výpomoci administrátorem břevnovsko-broumovské řádové fary ve slezské Orlové, kde dočasně nahradil jiného rajhradského řeholníka Petra Adolfa Ungera.¹¹⁷

Dochoval se jeden list Josefa Holzmannova z doby jeho orlovského působení. Týkal se jak situace v Orlové, tak i poměrů v rajhradském klášteře. Duchovní správa farnosti Orlová (která měla podle Holzmannovy informace téměř trojnásobek farníků oproti farnosti rajhradské,

111 Tamtéž, kart. 247, inv. č. 2190, sign. D. n. 027, děkanství c. k. bohoslovecké fakulty v Olomouci P. Buchtovi, 11. 7. 1908. Stálou položku ročních osobních účtů P. F. Buchty tvořily výdaje za knihy a časopisy; nezděná šlo o více než 200 Kč za rok. – Tamtéž, consignatio acceptorum et expensarum z let 1895–1919.

112 Buchta, Placidus X.: *Rajhrad*. Dějepisný náčrtek k jubilejnímu roku 1895. Brno 1894.

113 Pravopis jména je v pramenech nejednotný – „Holzman“ i „Holzmann“. V osobních písemnostech (např. vysvědčení; rodný list není dochován) je jméno zapsáno převážně ve formě „Holzman“, v písemnostech církevních úřadů v naprosté většině převažuje varianta „Holzmann“. Sám P. Josef se podepisoval střídavě oběma variantami.

114 MZA, fond E 6, kart. 247, inv. č. 2193, sign. D. n. 029.

115 DABB, fond BKB, kart. 958, inv. č. 3329, sign. B 114, J. F. Holzmann biskupské konsistoři, 14. 7. 1950.

116 Tamtéž, kart. 5633, inv. č. 17875 (bez sign.), Zemský národní výbor v Brně (ZNV v Brně) biskupské konsistoři, 12. 9. 1945.

117 Tamtéž, kart. 958, inv. č. 3329, sign. B 114, J. F. Holzmann biskupské konsistoři, 14. 7. 1950. K Orlové srov. kap. 4.3.2.

na jejíž administrování nestačili 3 kněží!) byla náročná a personálně podhodnocená; žádný z benediktinů se k výpomoci v ní nehrnul. Holzmann byl z výkonu administrátorské funkce rozladěný a (patrně i vzhledem ke svému věku) vyčerpaný, takže v říjnu roku 1946 považoval za nutné upozornit opata Kotyzu na neúnosnou situaci. Sdělil, že pokud by měl zůstat ve farnosti Orlová sám, nebude nadále schopen zajistit výuku náboženství. „*Aby páni spolubratři, kteří při kapitule tak briskně pohrdli farou v Orlové, aby jim jednou nebyla dobrá*“, utrousil Holzmann rozladěně na adresu svých spolubratří z orlovského „exilu.“¹¹⁸

Starosti však Josefu Holzmannovi dělala na podzim roku 1946 i situace v rajhradském opatství. Obavy o budoucnost v něm vyvolával stav klášterního hospodářství: „*Nikdo neví, co nám přinese budoucnost. Klášter řítí se do zkázy, zvláště od té doby, co se ujala hospodářství známá moudrá hlava. Kdo nám co dá, když klášter padne (nová parcelace na obzoru!) a kdyby jedenkrát byla kongrua zastavena?*“ Tížila jej konfliktní atmosféra panující mezi některými rajhradskými řeholníky a laickým hospodářským správcem kláštera Rudolfem Dorazilem: „*Jak si zasluhuje ubohý p. ředitel, který o zdar hospodářství zcela jistě určité zásluhy má [...], aby ho někdo jako nějaký tyran krok za krokem sledoval, stále kritisoval, před podřízenými sesměšňoval a snižoval? Je to vůbec pro kněze slušné, aby všemi chlěvy a prasincemi prolízal a dával pochybné rozkazy, na př. jak se kleští hřebci a pod. [...] Když tolik škod nadělala válka, je potřeba aby pýcha a zvůle takové zruďné hlavy dělala další škody?*“ Holzmannovy kritické narážky mířily na konkrétní dva spolubratry – převora Karla Rudolfa Musila a Vojtěcha Jana Horáka. Ti však zdaleka nebyli jediní, kdo „ubohého pana ředitele“ – Kotyzou dosazeného a protěžovaného správce rajhradského klášterního velkostatku Rudolfa Dorazila – kritizovali, jak dále ještě uvidíme.

Po svém návratu z Orlové vypomáhal Josef Holzmann i přes svůj pokročilý věk v době od 1. listopadu 1946 do 31. prosince 1947 v rajhradské duchovní správě (kromě kázání též zaopatřoval a zpovídal). Pracoval zároveň ve farní kanceláři, kde opisoval matriky a měl na starosti kostelní účty. (Funkci revizora klášterních účtů zastával již před orlovským intermezzem – od prosince 1945 – spolu s funkcemi *prae-fecta culinae* a *provisora*.)¹¹⁹ S platností od 1. ledna 1948 byl ještě ustanoven kooperátorem v Ostrovačicích.¹²⁰ Dne 14. července 1950 podal,

118 MZA, fond E 6, kart. 245, inv. č. 2184, sign. D. n. 026/001, J. F. Holzmann A. J. Kotyzovi, 7. 10. 1946.

119 Tamtéž, kart. 34, inv. č. 892, sign. A. f. 10bis, kapitulní protokol z 13. 12. 1945. K roku 1936 je J. Holzmann doložen ve funkci inspektora klášterních lesů (kteroužto zodpovědnost převzal po F. R. Bouzkovi). – *Catalogus cleri Dioeceseos Brunensis*. Brunae 1936, s. 291.

120 DABB, fond BKB, kart. 958, inv. č. 3329, sign. B 114, K. R. Musil biskupské konsistoři, zpráva o činnosti J. F. Holzmannova v duchovní správě, 29. 5. 1948.

vzhledem k okolnosti zrušení kláštera a s odvoláním na svůj vysoký věk a špatný zdravotní stav, k biskupské konsistoři žádost o přeložení na trvalý odpočinek, jíž bylo, po doložení lékařské zprávy, vyhověno.¹²¹

4. 2. 4. KAREL RUDOLF MUSIL (1880–1959)

Karel Rudolf Musil (narozen 21. 3. 1880, ordinován 26. 7. 1904, zemřel 18. 3. 1959) se narodil v Jedovnicích. Studoval na c. k. prvním českém státním gymnáziu v Brně, kde maturoval roku 1899 a téhož roku vstoupil do rajhradského noviciátu. Následně studoval v Biskupském semináři v Brně (1900–1904). Roku 1904 složil slavné sliby a ihned po svém vysvěcení na kněze nastoupil do duchovní správy. Od 1. září 1904 byl činný jako kooperátor v Rajhradě, od 15. srpna 1911 pak jako kooperátor v Ostrovačicích.¹²²

V Ostrovačicích se Musil aktivně zapojoval do veřejného spolkového života. Byl například čestným členem Sboru dobrovolných hasičů v Opatovicích,¹²³ členem Orla a Misijního Svazu duchovenstva. Dne 21. prosince 1914 byl povolán k vojenské službě jakožto polní kurát u 40. kroměřížského praporu domobranského v Běláku (Villach).¹²⁴ Sloužil na italské frontě na Soči, kde podle svých slov prodělal všech dvanáct ofenziv, zažil i boje na Piavě.¹²⁵ V zákopech první světové války se také nakazil břišním tyfem.¹²⁶ Tehdejší rajhradský opat Prokop Bartoloměj Šup (1866–1921, opatem od roku 1912) požádal již roku 1916 o Musilovo propuštění z vojenské služby, neboť jej určil farářem v Syrovicích.¹²⁷ Tato žádost však byla neúspěšná.¹²⁸ Na faru v Syrovicích nastoupil Karel R. Musil až od 2. srpna 1918 (zproštěn vojenské služby byl výnosem c. k. ministerstva vojenství ze dne 28. června 1918, č. 23.221).¹²⁹ Propouštěcí list do zálohy (v hodnosti kapitána) byl Musilovi vystaven s datem 31. prosince 1930.¹³⁰ V době od 26. června 1933 do

121 Tamtéž, J. F. Holzmann biskupské konsistoři, 14. 7. 1950. Dožil v Rudce, ve farnosti Domašov. – Bejček, Martin: *Benediktinské opatství sv. Petra a Pavla Rajhrad*. Rajhrad 1995, s. 18.

122 MZA, E 6, kart. 247, inv. č. 2192, sign. D. n. 028, farní jurisdikce pro P. Karla Musila, 22. 7. 1918.

123 Tamtéž, diplom sboru dobrovolných hasičů v Opatovicích, 23. 2. 1913.

124 DABB, fond BKB, kart. 957, inv. č. 3329, sign. B 114.

125 MZA, fond E 6, kart. 247, inv. č. 2192, sign. D. n. 028.

126 Tamtéž, kart. 247, inv. č. 2192, sign. D. n. 028, lékařská zpráva, 20. 7. 1957.

127 DABB, fond BKB, kart. 957, inv. č. 3329, sign. B 114, P. B. Šup biskupské konsistoři, 21. 3. 1916.

128 MZA, E 6, kart. 247, inv. č. 2192, sign. D. n. 028, zamítnutí žádosti, 23. 5. 1916.

129 DABB, fond BKB, kart. 957, inv. č. 3329, sign. B 114, P. B. Šup biskupskému ordinariátu, 22. 7. 1918.

130 MZA, E 6, kart. 247, inv. č. 2192, sign. D. n. 028. Kolonka pro vyznamenání je proškrtnutá. Ve své autobiografické básni (viz dále) Musil zmiňuje, že byl vyznamenán zlatým křížem a rytířským ▶

31. ledna 1934 zároveň s funkcí faráře syrovického zajišťoval duchovní výpomoc administrací fary v Bratčicích. S platností od 1. října 1934 se Karel R. Musil stal farářem rajhradským.¹³¹

Na prvním kapitulním zasedání po svém uvedení do opatské funkce jmenoval opat Kotyza Karla Rudolfa Musila klášterním podpřevorem (*subprior*).¹³² O málo později, po smrti dlouholetého převora Gunthera Karla Schösslera (zemřel 1. června 1938), se Karel R. Musil stal rajhradským převorem.¹³³ Dostalo se mu také poct mimo rajhradský klášter – roku 1929 byl jmenován auditorem biskupské konsistoře, roku 1935 konsistoriálním radou a nakonec roku 1940 radou biskupským.¹³⁴

V archivu rajhradského kláštera se dochovala humorně laděná autobiografická báseň Karla Rudolfa Musila o osmi listech. Napsal ji u příležitosti svých šedesátých narozenin roku 1940 a nazval prostě *Autobiografie*. Sděлил nám jejím prostřednictvím některé zajímavé detaily svého života. Skladbička též prozrazuje značný smysl pro humor a schopnost sebeironie svého autora. Text začíná raným dětstvím – svůj kojenecký věk popsal Musil takto: „*Napřed nemluvnětem byl jsem, jak to bývá, / křičel jsem a bil jsem sebou, hloupý jako slíva, / deset flaší s mlíkem prý jsem denně rozbil, / trápil jsem svou máti jak bych rozum pozbyl.*“ A jeho povolání ke kněžské službě? „*O mém osudu rozhodla resolutní teta: / ,Co s ním dělat? Ať jde do světa. / Na svý rozome panáčkem bejt může, / jestli ho lenora moc nepřemůže. / Co dobrýho v něm, však se uvidí. / Ať se jenom odtud brzo vyklidí!*“ O tom, s jakým sebevědomím vstupoval jako čerstvý absolvent semináře do dalšího života, vypovídá následující verš: „*Testimonium zralosti maje v hrsti, / že jsem velkým pánem, myslil jsem s hrdostí. / Při tom hladil jsem si svůj mladičký knírek, / který pučet začal teprv z pěti dírek.*“ O své válečné zkušenosti připojil Musil tyto zlehčující verše: „*Učili mne maširovat, střílet, jezdit na koni, / zkrátka to, co vojákovi pranic nevoní. / Jezdil jsem na koni po celý ten čas, / s krku ovšem někdy sklouz až na ocas. / Taliáni mysleli pak, že jezdím jak s úsko-kem, / zaváhali, bojíce se hnáti na nás útokem. / Generál náš, uváživ to, nepokládal za obtíž, / sám mi připjal na prsa má pro udatnost zlatý kříž.*“

.....
řádem Franze Josefa. V době první světové války existovala vyznamenání: Rytířský kříž Řádu Františka Josefa, Zlatý záslužný kříž s korunou (nebo Zlatý záslužný kříž) a Zlatý kříž Piis Meritis pro duchovní (jenž byl v průběhu války udělen pouze v několika málo kusech nejvyšším církevním hodnostářům). V Musilově případě by tak připadalo v úvahu nejspíše vyznamenání Rytířským křížem Řádu Fr. Josefa a/nebo – pravděpodobněji – jedním ze dvou druhů Zlatého záslužného kříže. – Písemná konzultace s Ivanem Koláčným, 24. 8. 2015.

131 MZA, E 6, kart. 247, inv. č. 2192, sign. D. n. 028, policejní přihláška K. R. Musila do Rajhradu, 30. 8. 1941.

132 Tamtéž, kart. 34, inv. č. 892, sign. A. f. 10bis, kapitulní protokol ze 7. 6. 1937.

133 Tamtéž, kapitulní protokol z 26. 8. 1938.

134 Tamtéž, kart. 247, inv. č. 2192, sign. D. n. 028, diplom (jmenování auditorem biskupské konsistoře), 24. 12. 1929; diplom (jmenování konsistoriálním radou), 24. 12. 1935; dekret (jmenování biskupským radou), 27. 10. 1940.

Při líčení bojů na Piavě zaujal básník Musil vážnější polohu: „*Na Piavě ticho bylo, zpustošená krajina, / jenom sem tam vidět bylo mroucí tělo vojína.*“ Ke svému působení na syrovické faře, kam nastoupil ihned po návratu z války („*užil jsem té vojny dost; vyprahlý jak samá kost / vracel jsem se do Rajhradu jak neznámý host*“) a během něhož navíc po určitou dobu zajížděl do Bratčic, Musil ve své *Autobiografii* zaujal tento postoj: „*Spolky, školy, lid jsem vedl v dobré tehdy časy, / až mi potom z těch starostí padaly i vlasy. / [...] Brzy na to přidali mi malou farnost Bratčice. / Tam jsem běhal dvakrát týdně, vedla tam i silnice. / Z toho rejduňku a dření měl jsem malé potěšení. / [...] Chodil jsem tam nadarmo, bez odměny zadarmo. / Záplatu mi jakous dali, auditorem mne nazvali, / je to ale nějaká čest, když se za to nemůže jest?*“ Po svém odchodu ze Syrovic zakotvil Karel R. Musil již definitivně v Rajhradě. Povinnosti rajhradského faráře vnímal takto: „*Víc práce než v Syrovicích mám tady stále, / aby zde jen člověk skákal, jak děvče na bále. / V kanceláři a hned v chóře, i ta péče o kostel, / a tak večer rád jsem povždy, že lezu již na postel.*“ K tématu vnitřního života v klášteře pak jen bývalý feldkurát Karel R. Musil tajnosnubně podotkl: „*O klášteřu, jiných věcech nebudu již psáti: / Kdo se jednou na vojnu dal, musí bojovati.*“¹³⁵

Obraz dobrosrdečného kněze Musila, obětujícího se pro své spolubratry a klášter („*nechci já se dále chlubit žití svého rozbořem, / jen to řeknu, že pan opat jmenoval mne převorem. / O zkušenost mou se opřel, že minulost znám já víc, / tituly však, povýšení, měl jsem vždy za pouhé nic*“) má však svoje trhliny. Z mnohých narážek porůznu roztroušených v pramenném materiálu plyne, že jeho vztah ke spolubratrům rozhodně nebyl tak nekomplikovaný, jak se ve svojí stylizované *Autobiografii* snažil tvrdit. („*A teď prosím o memento vroucně, / bychom žili v shodě i budoucně, / by ta nová desítka, již začínám, / byla v prospěch kláštera i, bratři, Vám!*“) Ostatně i přímo v jejím textu lze nalézt tento verš: „*Když ty milé Syrovice netěšily mne už více / a se ještě mladý kněz tam dral, / aby pomník práce si tam zbudoval*“, který je narážkou na osobu Václava J. Pokorného.¹³⁶ Ve fragmentárně dochované osobní korespondenci rajhradských řeholníků patřil Karel Musil (ať již jmenován přímo, označen svou klášterní funkcí převora nebo zmiňován jen v narážkách) k nejvíce kritizovaným spolubratrům. Snad se mohlo do jisté míry jednat o efekt nevhodnosti přímé kritiky opata a převor pak sloužil jako hromosvod různých lépe či hůře skrývaných frustrací. Z doby života opata Kotyzy nebyl v pramenném materiálu nalezen žádný doklad neshod mezi jím a Musilem, který byl v rámci vnitřní správy kláštera opatovým nejbližším spolupracovníkem celých devět let. Přesto se na Kotyzovu adresu

135 Tamtéž, K. R. Musil, *Autobiografie*.

136 V. J. Pokorný byl Musilovým nástupcem na syrovické faře od října 1934. – DABB, fond BKB, kart. 958, inv. č. 3329, sign. B 114. (Srov. kap. 4.2.8.)

Musil, ovšem až v roce 1948, kdy opat již nežil, veřejně vyjádřil velmi nevybíravě. Označil Kotyzu za odměřeného, ke svému okolí nesnášenlivého a tvrdil, že jednomu ze spolubratrů (Petru Adolfu Ungerovi) Kotyza výslovně „škodil“.¹³⁷ Další dokumenty naznačují, že ze spolubratrů se Musil patrně příliš „nemusil“ zejména s Janem Nepomukem Kopáčkem a Vojtěchem Janem Horákem.¹³⁸

Po smrti opata Aloise J. Kotyzy stanul Karel Rudolf Musil jakožto převor na přechodnou dobu (do zvolení Kotyzova nástupce) v čele kláštera.¹³⁹ Po zrušení rajhradského konventu roku 1950 směl jako jediný z řeholníků – i nadále na pozici tamního faráře – v Rajhradě zůstat. V roce 1955 se K. Musil rozhodl odejít na odpočinek.¹⁴⁰ Nakonec mu však byl Odborem pro věci církevní Krajského národního výboru v Brně „na dobu přechodné potřeby“ obnoven státní souhlas k duchovenské činnosti, platný výhradně pro rajhradskou farnost.¹⁴¹

4. 2. 5. VOJTĚCH JAN HORÁK (1881–1963)

Vojtěch Jan Horák (narozen 15. 12. 1881, ordinován 14. 7. 1907, zemřel 2. 12. 1963) se narodil v Drysicích, rodišti Kotyzově. Po maturitě, kterou složil v roce 1901 na c. k. českém vyšším gymnáziu v Kroměříži, se zapsal ke studiu bohosloví v Olomouci.¹⁴² To však po roce opustil a již roku 1902 byl zapsán ke studiu na Právnické fakultě Karlo-Ferdinandovy univerzity v Praze.¹⁴³ I v tomto studiu se ovšem rozhodl nepokračovat a dne 10. května 1903 vstoupil do rajhradského noviciátu. Jednoduché sliby složil 13. června 1904, slavné sliby pak 24. června roku 1907.¹⁴⁴

Do duchovní správy nastoupil Vojtěch Jan Horák od 1. září 1908 jako kooperátor v Ostrovačicích,¹⁴⁵ od 1. srpna 1911 do 20. července

137 MZA, fond C 141 Mimořádný lidový soud Brno (MLS Brno), kart. 61, a. č. Ls 185/48, záznam hlavního přelíčení s P. A. Ungerem, 1. 7. 1948. Srov. kap. 4.3.2.

138 Jan Nep. F. Kopáček zastával funkci inspektora klášterních statků již před nástupem opata Kotyzy do funkce (srov. kap. 2.4.6.) a s převorem Musilem se dostával do kompetenčních sporů. V. J. Horák patřil k nejvíce impulzivním a kritickým řeholníkům opatství.

139 MZA, fond ZNV Brno, kart. 1904, sign. VII-20-i, č. j. 39975/47, K. R. Musil ZNV v Brně, 25. 7. 1947.

140 Žádost o uvolnění z veřejné duchovní správy podal Musil 19. 2. 1955, vyvázán byl dekretem kapitulní konsistoře č. j. 1043 s datem 6. 3. 1955 k 9. 3. 1955. – MZA, E 6, kart. 247, inv. č. 2192, sign. D. n. 028.

141 MZA, E 6, kart. 247, inv. č. 2192, sign. D. n. 028, Krajský národní výbor v Brně K. R. Musilovi, 13. 4. 1955.

142 DABB, fond BKB, kart. 958, inv. č. 3329, sign. B 114, evidenční list V. J. Horáka, 5. 1. 1949.

143 MZA, fond E 6, kart. 247, inv. č. 2194, sign. D. n. 030, imatrikulační list.

144 MZA, fond E 6, kart. 247, inv. č. 2194, sign. D. n. 030.

145 DABB, fond BKB, kart. 957, inv. č. 3329, sign. B 114, rajhradský opat B. J. Korčian biskupské konsistoři, 11. 8. 1911.

1922 působil jako kooperátor v Rajhradě.¹⁴⁶ (Kaplanská jurisdikce pro rajhradskou farnost mu byla znovu udělena roku 1919.)¹⁴⁷ Od 20. července 1922 byl administrátorem rajhradské fary (do 14. září 1934) a v době od 14. září 1934 do 2. září 1940 byl v Rajhradě kooperátorem. V letech 1940–1942 a znovu od roku 1946 vyučoval v Rajhradě náboženství.¹⁴⁸ U farníků byl velmi oblíben.¹⁴⁹ S platností od 1. září 1948 byl Vojtěch Horák jmenován kooperátorem v Domašově,¹⁵⁰ avšak již od 1. prosince 1948 byl přeložen na místo I. kaplana v Rajhradě¹⁵¹ a do Ostrovačic nadále dojížděl.

Od září 1937 zastával Horák v klášteře funkci novicmistra,¹⁵² které se však již v srpnu 1938 vzdal.¹⁵³ Na Nový rok 1938 mu byl udělen titul konsistorního rady.¹⁵⁴ V roce 1942 byl znovu jmenován novicmistrem a zároveň mu byl svěřen dozor nad konventními sluhy.¹⁵⁵ V roce 1945 jej opat Kotyza jmenoval na nově zřízený post prokurátora klášterního hospodářství. Jeho povinností bylo „*starati se, aby vše v hospodářství šlo plynule a v pořádku. Jeho právem [bylo] rozhodovati o všech hospodářských věcech mimo technických.*“¹⁵⁶ Již následujícího roku ovšem V. Horák z tohoto postu odstoupil.¹⁵⁷ Po zrušení rajhradského kláštera a pobytu v centralizačních klášterech dožil v Charitním domově pro přestarlé kněží na Moravci.¹⁵⁸

Zajímavé je zjištění, že na podzim roku 1929 (kdy zastával, dle svého tvrzení proti vlastní vůli, post rajhradského faráře) Vojtěch Horák uvažoval o odchodu z benediktinského řádu. Obrátil se tehdy na biskupský ordinariát s prosbou o podporu své žádosti u Apoštolského stolce, podepřenou tvrzením, že opat rajhradského kláštera je s jeho zamýšleným krokem srozuměn.¹⁵⁹ Již během téhož měsíce se nedorozumění

146 Tamtéž, kart. 958, inv. č. 3329, sign. B 114, evidenční list V. J. Horáka, 5. 1. 1949.

147 Tamtéž, kart. 957, inv. č. 3329, sign. B 114, P. B. Šup biskupskému ordinariátu, 11. 1. 1919.

148 Tamtéž, kart. 958, inv. č. 3329, sign. B 114, evidenční list V. J. Horáka, 5. 1. 1949.

149 Tamtéž, kart. 957, inv. č. 3329, sign. B 114, P. J. Hlobil biskupské konsistoři, 17. 7. 1922.

150 Tamtéž, kart. 958, inv. č. 3329, sign. B 114, biskupská konsistoř, 14. 9. 1948.

151 Tamtéž, V. J. Pokorný biskupské konsistoři, 20. 12. 1948.

152 MZA, fond E 6, kart. 34, inv. č. 892, sign. A. f. 10bis, kapitulní protokol z 21. 9. 1937.

153 Tamtéž, kapitulní protokol z 26. 8. 1938.

154 MZA, fond G 297, kart. 10, inv. č. 57, výpisky z klášterní kroniky (s. 96 originálu).

155 MZA, fond E 6, kart. 34, inv. č. 892, sign. A. f. 10bis, kapitulní protokol z 2. 10. 1942.

156 Tamtéž, kapitulní protokol z 13. 12. 1945.

157 Tamtéž, kapitulní protokol z 19. 12. 1946.

158 Bejček, M.: *Benediktinské opatství*, s. 20.

159 DABB, fond BOB, kart. 601, inv. č. 3926, sign. R14/7, V. J. Horák biskupskému ordinariátu, 2. 9. 1929: „*Při stoupajících obtížích zdejší pastorace a zároveň plnění řeholních povinností, nemohl déle bez újmy svého zdraví úřad správce fary zastávat, prosil tedy nejdůstojnějšího pana opata ▶*

mezi V. Horákem a opatem P. Hlobilem, které zavadlo příčinu k tomuto impulzivnímu Horákovu jednání, vyjasnilo natolik, že opat Hlobil mohl informovat brněnský ordinariát o skutečnosti, že Vojtěch Jan Horák zůstává i nadále členem benediktinského řádu, jakož i administrátorem řádové fary v Rajhradě. Petr Hlobil vyjádřil vůči biskupskému úřadu lítost nad tím, že si celou záležitost nevyřešili „doma“ a konstatoval, že „byla to asi *chvilková podrážděnost, jak již častěji se u něho [V. Horáka] vyskytla.*“¹⁶⁰

Vojtěch Jan Horák byl zřejmě povahou poněkud rozháranou. Lze se to ostatně domýšlet již na základě jeho hledání sebe sama na počátku profesní životní pouti, kdy po roce stráveném na olomouckém bohosloví „*zčásti nespokojen s poměry v olomouckém semináři, ale více [...] zlákan byv do Prahy*“¹⁶¹ odešel na právnickou fakultu (kde však vydržel také pouhý rok), aby následně vstoupil do rajhradského noviciátu. Na základě dochovaných pramenů lze soudit, že byl inteligentní, pronikavě myslí, zastával ovšem poněkud vyhraněné názory a měl sklon k ukvapeným krokům a překotným řešením. Jeho vystupování a jednání přispívalo k neklidu uvnitř rajhradské řeholní komunity. Nejen z nevole, kterou vzbudil u některých svých spolubratrů (zejména K. Musila), je zřejmé, že si mnohá svá negativně kritická stanoviska nenechával pro sebe. V roce 1947 přistoupil V. J. Horák k bilancování své právě čtyřicetileté kněžské dráhy. Učinil tak formou písemného pojednání o stavu rajhradského benediktinského kláštera a života v něm. Tento osobní text se dochoval zásluhou Františka Metoděje Žampacha.¹⁶² Dává nám nahlédnout do duše bystrého, vnitřním neklidem zmítaného rajhradského řeholníka, který se nedokázal pasivně smířit s poměry, v nichž žil. Díky Horákově přímosti a otevřenosti se z jeho *Poznámek* o životě rajhradských benediktinů dozvídáme mnoho cenných, byť (a to je třeba zdůraznit!) velmi subjektivních informací.¹⁶³

.....
o výpomocnou sílu [...]. V případě neposkytnutí této síly, prosil podepsaný o propuštění nejen z duchovní správy, nýbrž z řehole vůbec. Nejdůstojnější pan opat moji resignaci přijal.“ Horák vyjádřil přání žít po odchodu z rajhradského kláštera na statku zděděném po rodičích a starat se o nemocnou sestru. Zároveň ovšem žádal, aby mohl i nadále vykonávat kněžské povolání (jako kněz diecézní) a nemusel si po 21 letech v duchovní službě hledat civilní zaměstnání. – Tamtéž, V. J. Horák biskupskému ordinariátu, 11. 9. 1929.

160 DABB, fond BOB, kart. 601, inv. č. 3926, sign. R14/7, P. J. Hlobil biskupskému ordinariátu, 15. 9. 1929; Tamtéž, V. J. Horák biskupskému ordinariátu, 14. 9. 1926: „*Dne 13. září nejdůstojnějším panem opatem vyřešeny poměry pro zdejší duchovní správu tak, že zaručeno splnění proseb podepsaného o plné obsazení duchovní správy, čímž důvody odchodu odstraněny.*“

161 MZA, fond E 6, kart. 247, inv. č. 2194, sign. D. n. 030, F. Vaculík (farář v Drysicích) B. J. Korčianovi, 6. 2. 1903.

162 Podle Žampachovy rukopisné poznámky mu dochovaný originál textu (napsaný na stroji) předal do úschovy sám V. J. Horák. Materiál byl vřazen do Horákovy pozůstalosti (MZA, fond E 6, kart. 247, inv. č. 2194, sign. D. n. 030). Nese Žampachovo označení „*Soumrak rajhradského kláštera. List pro věčnou paměť, který o poměrech v klášteře benediktinském v Rajhradě sepsal r. 1947 P. Vojtěch Horák, O. S. B., býv. farář rajhradský.*“

163 MZA, fond E 6, kart. 247, inv. č. 2194, sign. D. n. 030, V. J. Horák, Několik skromných poznámek na okraj života benediktinů v Rajhradě (všechny dále citované úryvky).

Velmi negativní mínění projevili V. Horák především o všech čtyřech opatech kláštera, které zažil. Benediktovi Janu Korčianovi (1840–1912, opatem od roku 1883), Prokopu Bartoloměji Šupovi, Petrovi Janu Hlobilovi a Aloisi Josefu Kotyzovi dával za vinu neutěšený stav řeholního života i hospodářství rajhradského klášterního domu. Hned v úvodu svého pojednání Horák upozornil, že v rajhradském klášteře jsou t. č. tři absolventi semináře (mezi nimi i sám opat), což již samo o sobě bylo podle jeho mínění (připomeňme, že sám byl v Olomouci rok seminaristou) velmi nešťastné: „Seminární výchova zanechává svou vlastní stopu na celý život u převážné většiny nalomujíc mladou duši k nesamostatnosti a neupřímnosti, nebo opačně k egoismu až nezdravému; uzavřenost a přísná kázeň vede pak k nejednomu povahovému vybočení.“ Celkové hodnocení duchovní a hmotné situace kláštera v uplynulých 40 letech vyznělo v Horákově podání navýsost pesimisticky: „Řeholní život v těch 40 letech nemohl nikoho přivábit ani uspokojit. Byla zde jen snaha obsadit místa na 4 klášterních farách. Těm pracovníkům v duchovní správě se pak nechce domů a řeholní duch beztak malý jim zakrátko na farách vyvětral. Doma zbylí zachovávali chorové modlitby dosti dobře, a ¼ hodinovou společnou meditaci denně – a to bylo také vše, víc se o ně nikdo nestaral, na jejich duchovní život se netázal, je to duchovní živení, které nikomu dát nic nemůže, protože samo je příliš chudičké. Tak bylo za opatů Korčiana, Šupa, Hlobila i dnes. Smrtí Korčianovou zanikl i zevní lesk domu a šlo se s kopce duchovně i hospodářsky. Představení nezvládli prvou porevoluční dobu a po smrti Hlobilově bylo hospodářství ve velké tísní, vhodný kandidát na záchranu toho všeho nebyl.“ Vojtěch Horák pranýřoval vnitřní poměry rajhradského kláštera po celou dobu svého řeholního působení a nezastavil se ani před přímou kritikou opata Aloise Josefa Kotyzy. Byl dobrým pozorovatelem a odvážným glosátorem – jeho názory a hodnocení jsou v mnohém potvrzovány výpovědí jiných archivních pramenů. O opatu Kotyzovi například dále píše: „Umluvili jsme se na nynějším [kandidátovi na opatskou funkci], měl po 27 letém pobytu mimo dům možnost svobodnějšího a přísnějšího jednání, než kdokoliv jiný. Seminární výchova však v něm zanechala neupřímnost a egoismus proměňivší se v nepotismus, možná že i neuvědomělý původně, ale na naše upozornění této vady dnes už neomluvitelný.“ Na dalších řádcích svého textu pokračoval Vojtěch Horák podrobným líčením, jak se v praxi Kotyzův nepotismus projevoval. Týkal se zejména Kotyzovy neteře Růženy, která žila na domašovské faře od svých devíti let a po Kotyzově zvolení opatem jej následovala do rajhradského kláštera.¹⁶⁴ Růžena Kotyzová postupně získala zásadní vliv na rozhodování v záležitostech chodu každodenního klášterního života – v podstatě v praxi zastávala

¹⁶⁴ Růžena byla dcerou Kotyzova bratra a jeho ženy, která byla sestřenicí Vojtěcha Jana Horáka (obě rodiny pocházely z hanáckých Drysic). Růženin bratr Alois Kotyza žil též v klášteře, byl opatovým soukromým řidičem.

místo klášterního provisorů, „jsouc jakousi sekretářkou a paní domu.“ Druhou osobou, která opata podle Horákova mínění negativně ovlivňovala (zejména v hospodářských otázkách), byl ředitel klášterního velkostatku Rudolf Dorazil. „Co řekne ředitel a neteř platí, není odvolání.“ Nelichotivé vysvědčení vystavil Vojtěch J. Horák opatu Kotyzovi také z hlediska osobního jednání vůči členům konventu: „Mezi námi by po jídle nevěděl, co má mluvit, proto hned odchází v poledne i večer. Nějakých rozprav duchovních nebo hospodářských vůbec není. Nikdy – i když byl zde novic – nevezme s sebou někoho z nás na procházku, to musí obstarat neteř, lidem je to trnem v oku, poznámky i anonymní dopisy nepřidávají vážnosti domu.“

Horák pouze nekritizoval daný stav, ale předestřel i vlastní řešení: „Má-li se klášter zachránit, bude nutno, aby přišla řeholní vizitace – ale skutečná vizitace života a ne pouhé formality, tu se ukáže, chceme-li za cenu osobního pohodlí a obětí dům zdejší zachránit. Pak-li ne, nejsme hodni jména českých benediktinů – na naše místo ať přijdou jiní. V hospodářství revise a dosazení všech nových úředníků. [...] Nebylo by pro opata nijak ponižujícím při jeho téměř 78 letech, kdyby si požádal o kaodjutora, ovšem ne z našich řad, nýbrž třeba z Emauz, snad by se takto s Boží pomocí dalo ještě něco zachránit.“ Svůj bilanční spis zakončil tento rozhněvaný rajhradský benediktin téměř prorockým povzdechnutím. – „Jsme smutnou moravskou Sázavou.“¹⁶⁵

Horákovo kritické osobní písemné svědectví o vnitřních poměrech v rajhradském klášteře, jemuž zde byl dán značný prostor, je jediný pramen tohoto druhu, který se nám dochoval.¹⁶⁶ Řeholní komunita rajhradských benediktinů řešila svoje problémy v uzavřeném soukromí klášterních zdí a jen málokdy se odraz vnitřních sporů nebo kritického názoru na cokoliv, co se života komunity týkalo, objevil v písemné podobě. Pokud se tak stalo, bylo to pouze v narážkách (nejčastěji v rámci osobní korespondence řeholníků), z nichž není možné udělat si jasný názor na povahu a podstatu sporu, ani přiblížit podrobněji jeho průběh a vyústění. Proto je poválečné Horákovo shrnutí čtyřiceti let života řeholní komunity rajhradských benediktinů, i přes svoji vysokou subjektivitu, velmi cenným historickým pramenem.

165 MZA, fond E 6, kart. 247, inv. č. 2194, sign. D. n. 030, V. J. Horák, Několik skromných poznámek na okraj života benediktinů v Rajhradě. K osudům benediktinského opatství sv. J. Křtitele, P. Marie a sv. Prokopa, které zrušil roku 1785 Josef II. viz Vlček, P. – Sommer, P. – Foltýn, D. a kol.: *Encyklopedie*, s. 632–635.

166 Autobiografická báseň K. R. Musila, z níž bylo citováno v kap. 4.2.4, má jiný charakter (nejen po literární stránce). Musilovo dílo splňuje přesně ty parametry, které osobní projev benediktinského mnicha splňovat má – uměřenost a zdrženlivost, jejichž prostředkem je literární (auto)stylizace. Kritika u Musila zaznívá jen v drobných náznacích, jimiž vlastně neříká nic konkrétního, a zůstává tak v rámci své básně korektním a loajálním členem komunity. Ostatně Karel R. Musil byl jedním z Horákem zmiňovaných rajhradských seminaristů.

4. 2. 6. JAN NEPOMUK FRANTIŠEK KOPÁČEK (1888–1961)

Jan Nepomuk František Kopáček (narozen 8. 8. 1888, ordinován 24. 8. 1912, zemřel 16. 11. 1961) se narodil v Horní Bobrové. V prvním ročníku studia teologie (po absolvování brněnského gymnázia v letech 1899–1906)¹⁶⁷ vstoupil dne 28. srpna 1908 do rajhradského kláštera. Svoje bohovědné studium dokončil dvěma závěrečnými ročníky (1910–1912) v Salzburku.¹⁶⁸ Na kněze byl vysvěcen dne 24. srpna 1912 v Rajhradě.

V duchovní správě působil Jan Nepomuk F. Kopáček od 1. září 1912 jako kooperátor v Rajhradě, od 1. dubna 1916 jako administrátor fary v Syrovicích. Toto jeho umístění platilo na dobu, než byl na syrovickou faru určený Karel R. Musil uvolněn z vojenské služby.¹⁶⁹ Od 1. srpna 1918 působil Kopáček opět jako kooperátor v Rajhradě,¹⁷⁰ od 1. září 1937 jako kooperátor v Domašově¹⁷¹ a od 1. září 1941 v Ostrovačicích, kde se měsíc nato stal farářem.¹⁷² O jeho velké oblíbenosti mezi farníky domašovské farnosti svědčí (oslyšená) prosba adresovaná opatu Kotyzovi, podepsaná 77 obyvateli obce Rudky (v čele se starostou Jindřichem Prokešem), kteří Kotyzu žádali, aby Kopáčka do Ostrovačic nepřekládal, „protože jsme s ním spokojeni a máme ho všichni rádi. V kostele to dobře dělá a naše děti ve škole dobře vychovává a se všemi lidmi dobře vychází.“¹⁷³

V době ostrovačického působení pociťoval Kopáček tíživý nedostatek prostředků na své živobytí. Dostal se proto do sporu se svým tamním kaplanem Prokopem Vostalem, na nějž činil nátlak, aby mu přispíval na výživu. Kopáček žaloval na Vostala Kotyzovi, že „na zvýšení vyživovacího příspěvku nemíní p. kaplan ze svého přídatku ničeho postoupiti.“ Jako únosnější variantu tudíž Kopáček navrhl, aby mu klášterní hospodářství dodávalo do Ostrovačic šrot na vykrmování prasat, neboť i to by mu v jeho situaci významně pomohlo.¹⁷⁴ Nářky na nedostatečné hmotné zabezpečení životních výloh se táhnou jako červená nit pozůstalostmi všech rajhradských řeholníků sledovaného období.¹⁷⁵ S platností od 1. ledna 1948 byl Jan Nepomuk F. Kopáček jmenován II. kooperátorem v Rajhradě.¹⁷⁶

167 DABB, fond BKB, kart. 958, inv. č. 3329, sign. B 114, evidenční list J. F. Kopáčka, 9. 4. 1938.

168 DABB, fond BOB, kart. 601, inv. č. 3926, sign. R 14/7, rajhradský konvent biskupskému ordinariátu, 12. 7. 1912; Tamtéž, Willibaldus Haulthaler (představený kláštera Sv. Petra v Salzburku), vysvědčení o mravech J. Kopáčka, 5. 7. 1912.

169 DABB, fond BKB, kart. 957, inv. č. 3329, sign. B 114, P. B. Šup biskupské konsistoři, 29. 3. 1916.

170 Tamtéž, P. B. Šup biskupskému ordinariátu, 22. 7. 1918.

171 Tamtéž, kart. 958, inv. č. 3329, sign. B 114, A. J. Kotyza biskupskému ordinariátu, 21. 8. 1937; Tamtéž, evidenční list J. F. Kopáčka, 9. 4. 1938.

172 MZA, fond E 6, kart. 34, inv. č. 892, sign. A. f. 10bis, kapitulní protokol z 28. 8. 1941.

173 Tamtéž, kart. 246, inv. č. 2185, sign. D. n. 026/002, J. Prokeš A. J. Kotyzovi, 24. 6. 1941.

174 Tamtéž, kart. 245, inv. č. 2184, sign. D. n. 026/001, J. F. Kopáček A. J. Kotyzovi, 8. 1. 1946.

175 Srov. např. *Autobiografie* K. R. Musila, citovaná v kap. 4.2.4.

176 DABB, fond BKB, kart. 958, inv. č. 3329, sign. B 114, biskupská konsistoř, 31. 1. 1948.

Jan Nep. Kopáček působil jako prokurátor klášterního hospodářství a též *regens chori* (ředitel kůru).¹⁷⁷ Po smrti opata Prokopa Šupa (roku 1922) byl zvolen jedním ze tří prozatímních administrátorů kláštera (vedle budoucího opata a tehdejšího převora Petra Hlobila a inspektora klášterních statků Lea Hublíka).¹⁷⁸ Také po Hlobilově smrti stál Kopáček dočasně v čele kláštera (spolu s převorem G. Schösslerem), a to ve funkci inspektora klášterních statků,¹⁷⁹ kterou následně vykonával po celé opatské období Aloise Kotyzy. Na konci roku 1947 byl Kopáček jmenován do funkce klášterního ekonomy, která byla nově zřízena v souvislosti se vznikem hospodářského sboru benediktinské svatovojtěšské kongregace. Ve skutečnosti tento post (vzhledem k poválečné realitě hospodářského stavu rajhradského kláštera) neznamenal nic více, než přejmenování Kopáčkovy funkce předchozí.¹⁸⁰ Pozice přinášela zejména nutnost úzké spolupráce s účetním klášterního velkostatku a spojena byla s dozorem nad konventními sluhy.¹⁸¹

Z náznaků v písemných pramenech je zřejmé, že ve své dlouholeté zodpovědné funkci inspektora klášterních statků se Jan Nep. František Kopáček dostával do kompetenčních i osobních sporů s převorem kláštera Karlem Rudolfem Musilem. Žádné Kopáčkovy osobní svědectví o jeho životě v rajhradské řeholní komunitě, které by nám poskytlo více konkrétních podrobností, nebylo v pramenném materiálu bohužel nalezeno. Po zrušení benediktinského kláštera v Rajhradě v roce 1950 a po propuštění z internace v tzv. v centralizačních klášterech bydlel Jan Nep. Kopáček v Domašově, před smrtí ještě krátce vypomáhal v duchovní správě u brněnských kapucínů.¹⁸²

4. 2. 7. FRANTIŠEK SERAFÍNSKÝ RUDOLF BOUZEK (1890–1944)

František Serafínský Rudolf Bouzek (narozen 11. 4. 1890, ordinován 5. 7. 1917, zemřel 24. 4. 1944) se narodil v Třebíči, kde také vystudoval gymnázium – maturoval roku 1912 a téhož roku (14. října) vstoupil do rajhradského kláštera. Roku 1913 byl vyslán na studia do římské benediktinské koleje San Anselmo. Ve školním roce 1915/1916 je doložen mezi studenty koleje Panny Marie ve štyrském benediktinském klášteře v Sekově (Collegium B. Mariae Virginis, Seckau). Slavné sliby složil

177 *Catalogus cleri Dioeceseos Brunensis*. Brunae 1932, s. 290.

178 DABB, fond BKB, kart. 957, inv. č. 3329, sign. B 114, P. J. Hlobil biskupské konsistoři, 20. 12. 1921.

179 MZA, fond ZNV Brno, kart. 1904, sign. VII-20-i, č. j. 39975/47, G. K. Schössler a J. F. Kopáček ministerstvu školství a národní osvěty, 10. 3. 1937.

180 Srov. kap. 3 a kap. 5.

181 MZA, fond E 6, kart. 34, inv. č. 892, sign. A. f. 10bis, kapitulní protokol z 11. 12. 1947.

182 Bejček, M.: *Benediktinské opatství*, s. 19.

v rajhradském klášteře dne 11. března 1917. Ihned roku 1917 se také stal jakožto novosvěcenec kooperátorem rajhradské farnosti.¹⁸³ Od roku 1925 byl kooperátorem v Ostrovačicích.¹⁸⁴ Roku 1936 František Bouzek vystoupil pro nemoc z veřejné duchovní správy (v tu dobu byl II. kooperátorem v Rajhradě). Od 1. října 1941 až do své předčasné smrti působil znovu jako I. kooperátor v Rajhradě.¹⁸⁵

V roce 1930 zastával v klášteře funkce novicmistra a inspektora lesního hospodářství,¹⁸⁶ od roku 1934 byl *provisorem* a kuchmistrem, jímž zůstal i po nastoupení opata Aloise Kotyzy do úřadu.¹⁸⁷ V lednu 1938 byl F. Bouzek jmenován *sakristiánem* (knězem pečujícím o sakristii) a *infirmariem* kláštera,¹⁸⁸ v srpnu téhož roku po rezignaci Vojtěcha Horáka na funkci se stal znovu novicmistrem.¹⁸⁹ Funkce novicmistra se ze zdravotních důvodů vzdal roku 1939,¹⁹⁰ ovšem roku 1940 jím byl jmenován opětovně.¹⁹¹ Roku 1940 byl též jmenován auditorem biskupské konsistoře brněnské.¹⁹²

Františku Bouzkovi byly opakovaně svěřovány různé funkce v rámci vnitřní klášterní správy, a lze tudíž soudit, že patřil mezi rajhradskými řeholníky k těm organizačně schopnějším. Nadto se zjevně i přes svou (nejpozději od roku 1936) churavost na rozdíl od některých svých spolubratří nezříkal zodpovědnosti za praktické stránky fungování mnišské komunity, v níž se dobrovolně rozhodl žít. Byl také jedním ze čtyř, respektive pěti řeholníků, kteří studovali v zahraničí.¹⁹³ Jeho předčasná smrt tak byla pro rajhradský klášter jistě nemalou ztrátou.¹⁹⁴

183 DABB, fond BKB, kart. 957, inv. č. 3329, sign. B 114. Viz kap. 11, obr. č. 13.

184 Tamtéž, kart. 957, inv. č. 3329, sign. B 114, P. J. Hlobil biskupskému ordinariátu, 12. 8. 1925.

185 MZA, fond E 6, kart. 247, inv. č. 2196, sign. D. n. 033, biskupská konsistoř P. J. Hlobilovi, 12. 2. 1936.

186 *Catalogus cleri Dioeceseos Brunensis*. Brunae 1930, s. 275.

187 MZA, fond E 6, kart. 34, inv. č. 892, sign. A. f. 10bis, kapitulní protokol ze 7. 6. 1937. *Catalogus cleri Dioeceseos Brunensis*. Brunae 1934, s. 291; *Catalogus cleri Dioeceseos Brunensis*. Brunae 1938, s. 291.

188 MZA, fond E 6, kart. 34, inv. č. 892, sign. A. f. 10bis, kapitulní protokol z 13. 1. 1938.

189 Tamtéž, kapitulní protokol z 26. 8. 1938.

190 Tamtéž, kapitulní protokol z 10. 7. 1939.

191 Tamtéž, kapitulní protokol ze 4. 7. 1940 a kapitulní protokol z 23. 11. 1939.

192 Tamtéž, kart. 245, inv. č. 2196, sign. D. n. 033, jmenování, 20. 1. 1940.

193 Byli to J. F. Kopáček, V. J. Pokorný a C. J. Krejčí. Pátým byl M. A. Jedlička, který ovšem absolvoval část svého studia v zahraničí vlivem válečných okolností. (Srov. kap. 4.3.3.)

194 V Kotyzově pozůstalosti se dochovalo několik kondolencí k Bouzkovu náhlému úmrtí. Kondolovali například Rudolf Lacina (soudní rada a přednosta soudu v Židlochovicích), profesor církevních dějin olomoucké teologie Augustin Alois Neuman či Anastáz Opasek. V některých kondolencích se objevují i krátké osobnostní charakteristiky zemřelého. „*Bývalý sluha*“ Josef Otto charakterizoval F. R. Bouzka jako „*milého a usměvavého důst. pána*“; pro profesora reálného gymnázia v Třebíči Karla Padrtu byl Bouzek „*nejenom milým krajanem, ale i stálým podporovatelem našich studentů*“, skromným a tichým pracovníkem. – MZA, fond E 6, kart. 246, inv. č. 2184, sign. D. n. 026/001.

4. 2. 8. VÁCLAV JAN POKORNÝ (1894–1979)

Václav Jan Pokorný (narozen 7. 3. 1894, ordinován 5. 7. 1918, zemřel 2. 3. 1979) se narodil v Dobročkovicích u Vyškova. V letech 1906–1913 navštěvoval Zemskou vyšší reálku v Bučovicích, kde roku 1913 maturoval. Doplňovací maturitu (z latiny a řečtiny) složil na prvním českém státním gymnáziu v Brně. Do noviciátu rajhradského kláštera vstoupil dne 9. října 1913. V letech 1914–1917 studoval v benediktinských kolejích San Anselmo v Římě a v koleji Panny Marie v Sekově. Bohosloví dostudoval v Brně. Slavné sliby složil 10. února 1918. Na kněze byl vysvěcen dne 5. července 1918. Do duchovní správy nastoupil Václav Jan Pokorný s platností od 1. září 1918 na místo kooperátora v Ostrovačicích (do roku 1929). V letech 1929–1934 byl kooperátorem v Rajhradě. Od 1. října 1934 působil jako farář v Syrovicích. S platností od 20. dubna 1937 byl ustanoven farářem v Ostrovačicích namísto Placida Buchty, který odešel právě do Syrovic;¹⁹⁵ následně se V. Pokorný opět vrátil na faru syrovickou. Byl mu udělen titul konsistorního rady a od roku 1946 byl děkanem modřickým.¹⁹⁶

V rajhradském klášteře zastával Václav J. Pokorný od roku 1927 funkci knihovníka a archiváře.¹⁹⁷ Vystudoval historii a pomocné vědy historické na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně. Byl členem Komise pro vydávání historických rukopisů při České akademii věd a umění, zastával také čestnou funkci konzervátora ministerstva školství a osvěty pro státní památkovou péči okresu Moravský Krumlov.¹⁹⁸ Vydal knižně několik drobných spisků o dějinách a uměleckých památkách kláštera,¹⁹⁹ publikoval časopisecky.²⁰⁰ Rozsáhlé a rozmanité je jeho rukopisné dílo, uložené ve fondu *Benediktini Rajhrad*. Literární pozůstalost zahrnuje jak podklady pro díla tištěná (například různé krajové pověsti

195 DABB, fond BKB, kart. 958, inv. č. 3329, sign. B 114.

196 NA, fond MŠK – osobní, kart. 178, curriculum vitae, 25. 8. 1947; MZA, fond ZNV Brno, církevní rejstříky, kniha č. 423 k roku 1946, zápis o jmenování V. J. Pokorného děkanem modřickým.

197 MZA, fond E 6, kart. 37, inv. č. 906, sign. A. f. 19bis, pozvání k poradě kapitulní na den 27. 5. 1927.

198 NA, fond MŠK – osobní, kart. 178; MZA, fond E6, kart. 246, inv. č. 2184, sign. D. n. 026/001, V. J. Pokorný A. J. Kotyzovi, 26. 6. 1947; Tamtéž, kart. 248, inv. č. 2197, sign. D. n. 034, dekret o jmenování konzervátorem, 23. 5. 1947.

199 Pokorný, Václav Jan: *Klášter Rajhrad, jeho dějiny a památnosti*. Brno 1925; Týž: *Z rajhradských pamětí*. Brno 1932; Pokorný, Václav Jan – Drobná, Zoroslava: *Benediktinský klášter v Rajhradě*. Praha 1942. Poslední uvedené dílo vyšlo v době, kdy probíhaly rozsáhlé a nákladné stavební opravy klášterního areálu, financované z podstatné části státem. (Doklady v: Archiv Národního památkového ústavu – Územního odborného pracoviště v Brně, oddíl Klášter Rajhrad.)

200 Pokorného texty pravidelně vycházely především v kalendáři *Moravan* a v časopise *Hlídky* (vydáváných benediktinskou tiskárnou v Brně); časopisu *Hlídky* byl Pokorný též redaktorem. Příspěvky dodával i pro časopis *Pax*, vydávaný břevnovskými benediktiny v letech 1929–1939. Na žádost A. Opaska zde publikoval sérii článků o historii českých benediktinských klášterů. (K tiskárně rajhradských benediktinů Heilandová, Lucie: „*Ano, knihy a noviny staly se za našich dnů téměř jako chléb potřebou vezdejší...*“ In: Heilandová, L. – Mahel, R. – Pavelková, J. – Richtrová, E.: *Posledních dvě stě let*, s. 68–90.)

a kratší texty k dějinám kláštera),²⁰¹ tak díla tiskem nevydaná – kázání, přednášky, práce z dob studií zejména národopisného charakteru.²⁰² Podstatnou částí Pokorného písemné pozůstalosti je i korespondence (soukromá i úřední) svědčící o jeho rozsáhlých osobních a odborných stycích, které přesahovaly nejen hranice jihomoravského regionu, ale i republiky.²⁰³

Kultivovaný Václav Jan Pokorný byl na rozdíl od Aloise Josefa Kotyzy typem katolického intelektuála. V období, jemuž je věnována tato kniha, byl jednoznačně nejvzdělanějším a intelektuálně nejschopnějším členem rajhradského konventu. Jeho myšlenkový obzor dalece překračoval zdi domovského kláštera i mentalitu vesnického regionu svěřených farností, potažmo spravovaného děkanátu. Zároveň však, jak napovídají mnohé prameny, bral vážně své kněžské pastorační poslání, a byl proto u klášterních farníků i jiných věřících, o jejichž duše pečoval, skutečně oblíben.²⁰⁴ Lze se odvážit vyslovit hodnocení, že se v jeho osobě snoubila askeze mnišská s askezí vědeckou.

Podporu svých spolubratří pro kandidaturu do opatského úřadu však přesto – či spíše (paradoxně) právě pro své přednosti – v roce 1936 neměl. Pokorného osobnostní klady ostře kontrastovaly se zaostalou zkostnatělostí duchovního života rajhradského konventu, jehož členové svou mentalitou ustrnuli v době poslední slávy kláštera v 19. století. Tento stav byl patrný zejména při srovnání s českými benediktinskými domy.²⁰⁵ Lze se také domnívat, že hrubá Kotyzova nátura (zpočátku skrytá za ráznost a rozhodnost, pro opatský úřad tolik potřebnou), stojící v ostrém protikladu k Pokorného mírnosti, v očích rajhradských spolubratrů (neméně paradoxně) mnohem více splňovala kritéria představy o tom, co znamená „býti politikem“.

Václav J. Pokorný se nakonec (v duchu doporučení Arnošta Vykoukala, vysloveného již v roce 1937) stal Kotyzovým nástupcem.²⁰⁶ Do hodnosti

201 Například text k 900. letému výročí založení rajhradského kláštera, který byl otištěn v kalendáři *Moravan* (97/1948. Brno 1947, s. 90-94). Jiná verze tohoto textu byla zveřejněna v rámci rozhlasového vysílání dne 3. 11. 1945. (Kap. 6.2.)

202 MZA, fond E 6, kart. 252, inv. č. 2200-2216, sign. D. n. 034/003a - D. n. 034/009.

203 Tamtéž, kart. 248-252, inv. č. 2198-2199, sign. D. n. 034/001 - D. n. 034/002.

204 Poslední kněžské působení V. J. Pokorného bylo v charitním domově (sociálním zařízení pro přestárlé řeholní sestry, provozovaném Českou katolickou charitou) v obci Žernůvka u Tišnova. Dochovalo se oslavné gratulační album, vytvořené řeholnicemi u příležitosti Pokorného osmdesátých narozenin (roku 1974). - Benediktinské opatství Rajhrad, sign. R - GR - 0000.001.

205 Jak naznačil v roce 1937 A. Vykoukal, Pokorný by byl jistě inklinoval k tzv. řeholní obnově. Tato duchovní vlna například na Břevnově proběhla již ve 20. letech 20. století, zatímco do provinčního Rajhradu nikdy nedospěla: „*Opatství rajhradské, které od druhé poloviny 19. století až hluboko do 20. století, ba až do násilného zrušení roku 1950, vykonalo tolik pro moravský katolicismus, fází obnovy bohužel neprošlo.*“ - Zeschick, J.: *Benediktini*, s. 137. Srov. kap. 5.

206 Srov. pozn. 93. Vykoukalovo rozhodnutí nepodpořit v roce 1936/1937 Pokorného kandidaturu na opatský úřad (a nestavět se tudíž proti mínění většiny konventu) bylo z hlediska dané chvíle rozumné. Z pohledu širší časové perspektivy však znamenalo pro rajhradský benediktinský klášter zmařeno příležitost. I když v historické vědě nemají lákavá „kdyby“ žádné místo, nemohu se ubránit konstatování, že kdyby býval byl v roce 1937 sedmým rajhradským opatem zvolen V. J. Pokorný, bývalo by to ▶

v pořadí osmého a do dnešních dní i posledního opata benediktinského kláštera v Rajhradě byl Václav Jan Pokorný vyzdvižen dne 7. srpna 1947, benedikován byl o svátku sv. Václava 28. září 1947 brněnským biskupem Karlem Skoupým (1886–1972, biskupem od roku 1946).²⁰⁷ Vláda Republiky československé vzala na návrh ministerstva školství a osvěty č. B-223. 958/47-V/1 Pokorného jmenování na vědomí na své 110. schůzi konané dne 21. října 1947.²⁰⁸

Zvolení Václava Jana Pokorného představovalo v roce 1947 pro benediktinský klášter v Rajhradě velkou naději – vnímali to tak i někteří s poměry v klášteře dlouhodobě nespokojení řeholníci. Kotyzův nástupce měl díky své moudrosti a rozvážnosti nejen šanci vnést tolik potřebný soulad do rajhradské řeholní komunity, ale jeho intelektuální potenciál a nekonfliktní povaha mohly také výrazně přispět ke zlepšení vzájemných vztahů a navázání užší praktické spolupráce s ostatními benediktinskými domy v rámci slovanské svatovojtěšské kongregace; v prvé řadě s opatstvím břevnovským. Nový opat Václav Jan Pokorný si byl dobře vědom, že na konci 40. let 20. století si jeho řeholní dům již nevystačí s odkazy na starobylou tradici a někdejší záslužné kulturní působení benediktinů v širokém venkovském okolí, z jejichž reziduí živil svou uvadající prestiž moravského preláta v letech 1937–1947 sedmý opat rajhradský. Vnější politicko-hospodářské okolnosti však jeho úsilí bohužel nepřály – Václavu J. Pokornému byly v čele rajhradského kláštera vyměřeny jen necelé tři roky působení. Po vynuceném rozpuštění konventu v květnu roku 1950 zůstal i nadále de jure jeho opatem, avšak do Rajhradu ani k výkonu své opatské funkce se již nikdy nevrátil.²⁰⁹

4. 2. 9. BENEDIKT KAREL MALÝ (1906–1998)

Benedikt Karel Malý (narozen 13. 8. 1906, ordinován 27. 6. 1937, zemřel 25. 8. 1998) se narodil v Lipůvkách u Brna. Po absolvování školní docházky (obecná škola v Rajhradě a první české gymnázium v Brně)

.....
přineslo tomuto jedinému moravskému benediktinskému klášteru mnohem nadějnější budoucnost; posuzováno i s výhledem do dnešních dní.

207 NA, fond ŘBB, kart. 279 (sl. Rajhrad), V. J. Pokorný A. Opaskovi, 10. 8. 1947; NA, fond MŠK – osobní, kart. 178; *Cesta pokoje*. Zprávy českých benediktinů, 1/1948, č. 4, s. 28.

208 DABB, fond BOB, kart. 601, inv. č. 3926, sign. R 14/7, ZNV v Brně rajhradskému klášteru, 30. 1. 1948.

209 Bezprostředně po Akci K byl V. J. Pokorný internován spolu s představenými dalšími zrušených klášterů v Želivu a následně postupně přemístěn do centralizačních klášterů v Oseku a v Králíkách. Po propuštění žil v Žernůvce u Tišnova, kde od roku 1965 působil jako duchovní správce. Od roku 1971 byl ještě kooperátorem deblínské farnosti. – Bejček, M.: *Benediktinské opatství*, s. 20. Pokorného nekrolog (informující i o jeho vědeckém působení) vyšel v periodiku vydávaném Bavorskou benediktinskou akademií (Bayerische Benediktinerakademie). – Zeschick, Johannes: *Abt Wenzel Johannes Pokorny von Raigern (1894–1979)*. Studien und Mitteilungen zur Geschichte des Benediktiner-Ordens und seiner Zweige. 90/1979, Heft III-IV, s. 527–529.

nastoupil jako kancelářská síla u firmy Němeček v Bratislavě. V tomto zaměstnání setrval od 1. srpna 1924 do 15. června 1926. V období let 1926–1929 pracoval jako úředník u Pojišťovny Praha. Do noviciátu vstoupil dne 12. srpna 1931 v Českých Budějovicích, v letech 1932–1937 vystudoval tamní bohoslovecké učiliště. Ordinován byl v Českých Budějovicích dne 27. června 1937.²¹⁰

Řeholním společenstvím, do něhož Karel Malý v Českých Budějovicích roku 1931 vstoupil, však nebyli benediktini. Jednalo se o kongregaci petrinů (Kongregace bratří Nejsvětější Svátosti) a Karel Malý zde přijal řádové jméno Vojtěch. Svolení k přestupu do benediktinského řádu a zároveň rajhradského kláštera mělo stát Malého nemalé finanční prostředky. Za fakultu římské Kongregace pro řeholníky, umožňující tento přestup, musel Karel Malý zaplatit 112 Kč. Daleko větší finanční náhradu si ovšem za svoji investici do Malého bohosloveckých studií nárokovala petrinská kongregace, zastupovaná generálním představitelem P. Adauktem Josefem Krebsem. Šlo o částku 25 000 Kč.²¹¹ Mezi A. J. Krebsem a z kongregace vystupujícím K. Malým došlo k dohodě splátkového kalendáře – navrhl jej sám Karel Malý. (Závazek zněl splatit 10 000 Kč ihned a 5 000 Kč v průběhu následujícího roku.) Adaukt Krebs samozřejmě trval na budoucím splacení „celé škody“ a nadto s okamžitým zaplacením prvních deseti tisíc spojil svoji ochotu zaslat do Říma Malého žádost o přestup do Rajhradu, jakož i udělení svého svolení k tomu, aby směl Karel Malý na odpověď z Říma vyčkat již v Rajhradě.²¹²

Do benediktinského kláštera v Rajhradě nakonec Karel Malý vstoupil v měsíci září 1937 a přijal jméno Benedikt.²¹³ Svůj noviciát ukončil 20. srpna 1938²¹⁴ a dne 24. září téhož roku složil slavné sliby.²¹⁵ Kdy, respektive zda vůbec, byla dlužná suma petrinům splacena, nelze z prostudovaných pramenů zjistit.²¹⁶

210 Osobní materiály B. K. Malého (zemř. r. 1998) nejsou z nařízení generálního vikáře Brněnské diecéze ještě přístupny k nahlížení. (Platí lhůta 60 let od úmrtí osoby.) Všechny biografické informace prvního odstavce byly získány z rešerše pracovníků Diecézního archivu Biskupství brněnského a byly dodány bez citací archivních pramenů.

211 Fakulta z Říma nese datum 2. 6. 1938. Do Rajhradu byla biskupskou konsistoří v Českých Budějovicích v ověřeném opise přeposlána dne 20. 7. 1938 s požadavkem na zaplacení oněch 112 Kč („na předepsaných poplatcích římských“) a s upozorněním, že českobudějovický biskup předpokládá, že se rajhradský klášter s budějovickými petriny ohledně výloh za pobyt a studia K. Malého spravedlivě vyrovná. – MZA, fond E 6, kart. 252, inv. č. 2220, sign. D. n. 036.

212 Tamtéž, kart. 252, inv. č. 2220, sign. D. n. 036, A. J. Krebs K. Malému, 17. 8. 1937.

213 Tamtéž, kart. 34, inv. č. 892, sign. A. f. 10bis, kapitulní protokol z 21. 9. 1937.

214 Tamtéž, kapitulní protokol z 26. 8. 1938.

215 Tamtéž, kapitulní protokol z 31. 8. 1939. DABB, fond BKB, kart. 5633, inv. č. 17875 (bez sign.), A. J. Kotyza biskupské konsistoří, 3. 5. 1946.

216 MZA, fond E 6, kart. 252, inv. č. 2220, sign. D. n. 036, A. J. Krebs A. J. Kotyzovi, 26. 7. 1938: „Trváme na původním požadavku, aby dp. Malý nám nahradil těch 25. 000 Kč, jež jsme na jeho studie obětovali.“

Ve farní správě působil Benedikt K. Malý jako kooperátor v Rajhradě – nejprve jako II. kooperátor, roku 1941 byl ustanoven kooperátorem třetím, jímž zůstal do 30. dubna 1946.²¹⁷ S platností od 5. května 1946 se stal prvním kooperátorem v Orlové.²¹⁸ Odtud byl nakrátko ustanoven kaplanem v Rajhradě,²¹⁹ od 1. září 1947 do 31. prosince 1947 působil jako kooperátor v Ostrovačicích,²²⁰ kde se s platností od 1. ledna 1948 stal administrátorem.²²¹ Na tomto místě působil Benedikt Karel Malý až do května 1950, přičemž k 1. květnu 1950 byl ještě jmenován administrátorem *excurrendo* fary ve Veverských Knínicích.²²² Do 30. června 1973 byl kooperátorem v Brně-Zábrdovicích, dne 1. července 1973 odešel na odpočinek.²²³ Pokud jde o funkce v rámci rajhradského konventu, doloženo je působení Benedikta K. Malého pouze v roli *regens choriho*, jímž byl jmenován ihned v roce 1938;²²⁴ na konci roku 1945 byl ještě ustanoven *sakristiánem*.²²⁵

Benedikt Karel Malý byl jediným členem původního konventu, který se po pádu komunismu do rajhradského opatství (roku 1990) vrátil a stanul v počátcích dodnes trvajících úsilí o jeho řeholní i hospodářskou obnovu.

4. 2. 10. CYRIL JOSEF KREJČÍ (1907–1956)

Cyril Josef Krejčí (narozen 10. 3. 1907, ordinován 1. 4. 1933, zemřel 15. 8. 1956) se narodil v Oslavicích (tehdejší součásti Velkého Meziříčí). Maturoval roku 1926 ve Velkém Meziříčí a následně krátkou dobu pracoval jako soudní úředník. Roku 1927 vstoupil do biskupského alumnátu v Brně, kde po ročním studiu vykonal doplňovací maturitu z latiny a poté požádal o dovolení vstoupit do benediktinského řádu. Do rajhradského noviciátu byl přijat dne 25. srpna 1928, slavné sliby složil 26. srpna 1932.²²⁶ Část studií strávil Cyril Josef Krejčí v Salzburku

²¹⁷ Tamtéž, biskupská konsistoř, 27. 1. 1941.

²¹⁸ DABB, fond BKB, kart. 5633, inv. č. 17875 (bez sign.), A. J. Kotyza biskupské konsistoři, 3. 5. 1946.

²¹⁹ MZA, fond E 6, kart. 34, inv. č. 892, sign. A. f. 10bis, kapitulní protokol ze 4. 5. 1947.

²²⁰ DABB, fond BKB, kart. 958, inv. č. 3329, sign. B 114, biskupská konsistoř, 26. 9. 1947.

²²¹ Tamtéž, ZNV v Brně biskupské konsistoři, 19. 3. 1948.

²²² Tamtéž, biskupská konsistoř, 30. 4. 1950. [*Administrátor excurrendo* je duchovní správce dojíždějící do farností, v níž není ustanoven farář.]

²²³ Od 1. 8. 1973 byl ustanoven výpomocným duchovním v Brně u sv. Janů a u sv. Máří Magdaleny. – Rešerše Diecézního archivu Biskupství brněnského.

²²⁴ MZA, fond E 6, kart. 34, inv. č. 892, sign. A. f. 10bis, kapitulní protokol z 26. 8. 1938.

²²⁵ Tamtéž, kapitulní protokol z 13. 12. 1945.

²²⁶ Tamtéž, kart. 252, inv. č. 2219, sign. D. n. 035, J. Krejčí P. J. Hlobilovi, 3. 8. 1928. Dovolení ke vstupu do řádu mu bylo biskupskou konsistoří uděleno 17. 8. 1928 (Tamtéž).

(konal zkoušky na tamní teologické fakultě i na benediktinské koleji), bohosloví dokončil v Brně.²²⁷

V duchovní správě působil od 1. června 1933 jako kooperátor v Rajhradě, od 1. února 1938 jako kooperátor v Ostrovačicích a od 1. září 1941 v Domašově,²²⁸ kde byl s platností od 1. září 1945 ustanoven farářem. Po zrušení kláštera v roce 1950 byl internován, po propuštění z internace působil do roku 1952 v domašovské farnosti.²²⁹

Cyril Josef Krejčí patří k těm řeholníkům rajhradského kláštera, o nichž toho víme málo. Jeho osobní spis obsahuje pouze malé množství písemností, z nichž lze získat jen základní biografické údaje. Dochovaná korespondence s opatem Kotyzou obnáší až na jednu výjimku pouze gratulace k narozeninám nebo řeholním jmeninám představeného. Touto výjimkou, která má poněkud osobnější a sdělnější charakter, je blahopřání k novému roku 1943, na jehož okraj Krejčí podotkl, že nastávající rok bude „*dle všech příznaků i pro náš dům mezníkem jiných časů, zda lepších či horších, těžko říci,*“ načež navázal připojením svého názoru ohledně jakéhosi sporu o pronájem bytu v klášterním dvoře. Konstatoval, že považovat v tomto sporu rozhodčí roli faráře [rajhradského, K. R. Musila] „*je vzhledem k jeho povaze naprosto²³⁰ bezúčelné.*“ (Varoval zároveň Kotyzu před věnováním důvěry řediteli klášterních lesů Václavu Vodičkovi, neboť prý „*je to náš nepřítel v rouše beránčím.*“)²³¹ Krejčí tedy též patřil k řeholníkům, kteří měli vůči klášternímu převorovi Musilovi výhrady.

Dochoval se ještě jeden osobní dopis Cyrila Josefa Krejčího, a to v pozůstalosti Anastáze Opaska. Cyril J. Krejčí zaslal Opaskovi celostránkový list v roce 1941, kdy působil jako kooperátor v Ostrovačicích. Z textu je zřejmé, že i Krejčí patřil do skupiny těch, kdo byli nespokojeni s vedením rajhradského kláštera a jeho vnitřními poměry. V roce 1941 byla jeho nespokojenost dokonce tak velká, že uvažoval o opuštění rajhradské komunity – nikoliv ovšem benediktinského řádu: „*Veledůstojný pane převore! [...] Odhodlávám se k těmto řádkům, které – i když se zdají divné a unáhlené, – jsou plodem zralé úvahy a nejlepší vůle. Náš nepatrný konvent má vlastně ještě nepatrnější pole činnosti a působnosti a snad toho okolnost je příčinou, že tam, kde by měla kvést bratrská láska a kněžské cítění, bují plevel řevnivosti a nelásky. Staří páni se ze svých vyseděných posic nechtějí hnout, – i když je to ke škodě celé farnosti, mladí pak pomalu ztrácejí svůj idealismus a oprázdají se rovněž tou pavučinou sobectví a resignace.*“ Po nastínění situace v mateřském konventu položil C. Krejčí

227 Tamtéž, biskupský ordinariát P. J. Hlobilovi (uznání zkoušek C. J. Krejčímu), 10. 9. 1932.

228 Tamtéž, kart. 34, inv. č. 892, sign. A. f. 10bis, kapitulní protokol z 28. 8. 1941.

229 Bejček, M.: *Benediktinské opatství*, s. 18. a telefonní rozhovor s týmž ze dne 21. 11. 2020.

230 Podtrženo v originále.

231 MZA, fond E 6, kart. 245, inv. č. 2184, sign. D. n. 026/001, C. J. Krejčí A. J. Kotyzovi, 25. 12. 1942.

„zatím ve vší diskretnosti“ Opaskovi přímou otázkou: „Nepotřebovali byste spolubratra pro výpomoc v duch. správě neb jiném oboru?“²³² Opaskovu odpověď bohužel neznáme. Cyril Josef Krejčí však rajhradský konvent až do jeho zrušení roku 1950 neopustil.

4. 2. 11. PROKOP ALOIS VOSTAL (1909–1963)

Prokop Alois Vostal (narozen 26. 1. 1909, ordinován 10. 4. 1939, zemřel 27. 11. 1963) se narodil v Blízkově u Měřína. Po gymnaziálních studiích v Brně (na českém státním gymnáziu maturoval roku 1931) pokračoval ve studiu nejprve krátce v brněnském biskupském semináři (1931–1932). V roce 1934 se zapsal na Právnické fakultě Masarykovy univerzity v Brně,²³³ kde v tomtéž roce úspěšně vykonal kolokvium z římskokatolického práva organizačního a majetkového.²³⁴ V letech 1938–1939 studoval na Katolické teologické fakultě Univerzity Karlovy v Praze.²³⁵ (Mezitím ještě – po svém dobrovolném odchodu z brněnského bohosloveckého učiliště – nastoupil a vykonal vojenskou prezenční službu v Košicích, a to v období od 1. října 1932 do 30. dubna 1934.)²³⁶ Do noviciátu rajhradského kláštera byl přijat dne 22. září 1934,²³⁷ jednoduché sliby složil 30. září 1935.²³⁸ Dne 6. ledna 1938 obdržel nižší a v dubnu 1939 kněžské svěcení.²³⁹

V duchovní správě působil Prokop A. Vostal od 1. září 1939 jako II. kooperátor v Rajhradě,²⁴⁰ od 1. září 1940 jako I. kooperátor tamtéž.²⁴¹ Od 1. října 1941 do roku 1946 byl kooperátorem v Ostrovačicích.²⁴²

232 NA, fond ŘBB, kart. 286, C. J. Krejčí A. Opaskovi, 24. 1. 1941. C. Krejčí vystihl potíže, jež členy rajhradského konventu sužovala již několikátou „generací“. Navrhl Opaskovi, že by bylo prospěšné, aby mezi Břevnovem a Rajhradem fungovala jakási vzájemná výměna řeholníků (odporující ovšem principu benediktinské *stabilitas loci*): „Bylo by to velmi radno už s ohledem na to, že v Rajhradě jsou členové místní rodáci, což nikdy nemá dobrý vliv na komunitu.“ Provinčnost rajhradského kláštera byla vskutku dána nejen jeho lokací. Osazenstvo se však v době Kotyzově nerekrutovalo jen z jižní Moravy, jak naznačil Krejčí, ale také z Vysočiny a z Hané. (Srov. kap. 5.)

233 MZA, fond E 6, kart. 252, inv. č. 2222, sign. D. n. 038, imatrikulační list, 4. 6. 1934.

234 Tamtéž, kolokvijní vysvědčení, 13. 6. 1934.

235 Tamtéž, imatrikulační list, 17. 1. 1938; Tamtéž, testimonium studii peracti, 15. 6. 1939; DABB, fond BOB, kart. 601, inv. č. 3926, sign. R 14/7, A. J. Kotyza (žádost o udělení tonsury P. Vostalovi), 20. 12. 1938.

236 MZA, fond E 6, kart. 252, inv. č. 2222, sign. D. n. 038, A. Vostal (žádost o přijetí do řádu), 15. 9. 1934.

237 Tamtéž, protokol o přijetí kandidáta, 22. 9. 1934.

238 DABB, fond BOB, kart. 601, inv. č. 3926, sign. R 14/7, P. J. Hlobil brněnskému biskupovi, 25. 11. 1935.

239 MZA, fond E 6, kart. 34, inv. č. 892, sign. A. f. 10bis, kapitulní protokol z 13. 1. 1938.

240 Tamtéž, kart. 252, inv. č. 2222, sign. D. n. 038, domovský list, 19. 12. 1939.

241 Tamtéž, biskupská konsistoř, ustanovení, 12. 8. 1940.

242 Tamtéž, biskupská konsistoř, ustanovení, 4. 10. 1941.

S platností od 1. září 1947 byl znovu ustanoven I. kooperátorem rajhradským.²⁴³ Od 1. října 1947 se stal administrátorem fary v Syrovicích (uprázdněné zvolením V. J. Pokorného do opatského úřadu) a na tomto místě byl s účinností od 1. dubna 1948 definitivně potvrzen.²⁴⁴

V době svého ostrovačického působení (na pozici kaplana Jana Nepomuka Františka Kopáčka) byl Vostal stíhán obzvláště tíživými hmotnými poměry. Vztahy faráře Kopáčka a jeho kaplana Vostala byly v té době evidentně silně poznamenány. Zatímco si J. Kopáček stěžoval Kotyzovi, že mu Vostal nechce připlácet na živobyty,²⁴⁵ korespondoval ve stejné věci s opatem také Vostal sám: „*Mám mu [Kopáčkovi] snad já ze svých 900 K přispívat na své stravování? Bylo by to nespravedlivé. Já byl ze všech členů kláštera nejvíce postižen válečnými událostmi. Nemám šatů, nemám prádla, i hábity mně byly zcizeny. [...] Nemůže-li mě živit za těch 400 K, které od kláštera na kaplana dostává, necht' klášter mu vypomůže – třeba nějakým obilím – já sám mu přispívat nehodlám ani nemohu.*“²⁴⁶ V dalším dochovaném dopise k této záležitosti (o níž nevíme, jak byla nakonec rozsouzena) uražený Vostal Kotyzovi psal: „*Uznávám, že klášter je v tíživé finanční situaci, v té byl ostatně vždy. [...] Nemůže-li mne klášter s farním beneficiem [...] uživit, necht' mne se svolením Vaší Milosti P. Jan vykáže ze stravy – budu chodit do hostince a farníci mne hladovět nenechají.*“ A připojil návrh na „*ještě jedno výhodnější řešení*“ – aby jej totiž Kotyza nechal odejít z Rajhradu k dočasné výpomoci na některou z inkorporovaných far cisterciáků z Vyššího Brodu, kde chybějí čeští kněží. „*Tam v pohraničí by mne bylo více potřeba než zde. Když P. Jan svůj elán v hospodářských pracích věnuje duch. správě, stačí na vše a klášteru se tím finančně značně uleví.*“²⁴⁷ Prokop Alois Vostal se tedy v roce 1946 zařadil po bok těch rajhradských řeholníků, již byli s poměry v klášteře natolik nespokojeni, že v nich vzklíčil úmysl svůj domovský konvent opustit.

Od roku 1939 zastával P. Vostal v klášteře funkci novicmistra,²⁴⁸ od roku 1940 byl pověřen správou knihovny. V letech 1940–1945 byl klášterním archivářem.²⁴⁹ (Roku 1947 absolvoval kurz archivnictví,

243 Tamtéž, biskupská konsistoř, ustanovení, 3. 9. 1947.

244 DABB, fond BKB, kart. 958, inv. č. 3329, sign. B 114, biskupská konsistoř, ustanovení, 25. 10. 1947 a 30. 3. 1948.

245 Srov. kap. 4.2.6.

246 MZA, fond E 6, kart. 246, inv. č. 2184, sign. D. n. 026/001, P. A. Vostal A. J. Kotyzovi, 10. 1. 1946.

247 Tamtéž, P. A. Vostal A. J. Kotyzovi, 26. 1. 1946. Z Vostalovy rekapitulace hmotných poměrů na faře v Ostrovačicích v předchozím období plyne, že již v roce 1941, kdy na tamní kaplanství nastoupil, musel na základě Kotyzova rozhodnutí připlácet k 300 K, které klášter Kopáčkovi na kaplanovu výživu platil, ještě dalších 100 K za svého. Něco podobného v poválečné době Vostal, jak nekompromisně opatovi sdělil, již činit nehodlal.

248 MZA, fond E 6, kart. 34, inv. č. 892, sign. A. f. 10bis, kapitulní protokol z 10. 7. 1939.

249 Tamtéž, kapitulní protokol z 23. 11. 1939; Tamtéž, kapitulní protokol ze 4. 7. 1940.

knihovnictví, muzejnictví a ochrany památek na Filozofické fakultě Masarykovy Univerzity v Brně).²⁵⁰ V dubnu roku 1947 byl pověřen zodpovědným úkolem – zastupovat rajhradský klášter při pražských jednáních souvisejících s konstituováním nově ustavené Slovanské benediktinské kongregace sv. Vojtěcha.²⁵¹ Jeho negativismus vůči vnitřním konventním poměrům i dalšímu směřování celého řeholního společenství tedy patrně nebyl absolutní a nekonstruktivní.

Po zrušení rajhradského kláštera v květnu roku 1950 setrval Prokop Alois Vostal i nadále na syrovické faře.²⁵² Ve funkci faráře v Syrovicích působil až do své tragické smrti roku 1963, jež nastala v důsledku silniční havárie u vesnice Česká.²⁵³

4. 3. Novicové

V době opata Aloise Josefa Kotyzy vstoupili do rajhradského benediktinského kláštera čtyři mladíci, kteří svůj kanonický noviciát také dokončili. František Saleský Červenka, Adolf Unger, Antonín Jedlička a František Tesař. Červenka, Unger a Jedlička složili slavné sliby ještě za Kotyzova života, přičemž všichni také obdrželi před rokem 1947 kněžské svěcení. Jak v následujících kapitolách uvidíme, v případě Ungera a Jedličky se tak stalo s jistými peripetemi. František Červenka byl jen o dva roky starší než Adolf Unger (a o čtyři roky starší než Antonín Jedlička). Jeho životní osud ani myšlenkový obzor se však s Ungerovým ani Jedličkovým v ničem neprotnuly. Krátké období Červenkova pobytu v rajhradském klášteře skončilo jeho vyloučením z komunity a předčasným úmrtím.

Nejméně informací máme o Františku Tesařovi (narozen 14. 10. 1920, ordinován 1969, zemřel 2. 10. 1980). Pocházel z Cetkovic a do rajhradského kláštera vstoupil v říjnu roku 1942. Přijal jméno Stanislav.²⁵⁴ Svůj noviciát strávil v Praze (Břevnově a Emauzích). Jak si vedl, se dozvídáme ze zprávy emauzského opata Maura Verzicha: „*Je celkem hodný, zbožný hoch, ovšem trochu méně nadaný a méně bystrý, takže mu nutno všechno*

250 Tamtéž, kart. 252, inv. č. 2222, sign. D. n. 038, frekventační vysvědčení, 21. 6. 1947.

251 Tamtéž, kart. 34, inv. č. 892, sign. A. f. 10bis, kapitulní protokol z 24. 4. 1947. Srov. kap. 5.

252 Chronologicky předposlední nalezená archivní stopa Vostalova života ukazuje, s jakým druhem problémů se mohli potýkat řeholníci zrušených klášterů, kteří si bezprostředně po Akci K (po složení státního slibu) podrželi tzv. systematizovaná místa ve farní správě. Protože rajhradské klášterní hospodářství přestalo vinou státních zásahů zcela fungovat již v roce 1948, došlo k situaci, že konvent nezapltil za své členy důchodovou daň. (Ta se vyměřovala z tzv. ideálního důchodu a platil ji podle platné legislativy za řeholníky klášter.) Překážkou pro vyměření řádného platu (tzv. služného) Vostalovi byl po květnu 1950 jeho dluh na důchodové dani, který za berní rok 1948 činil 14 799 Kčs. – MZA, fond E 6, kart. 252, inv. č. 2222, sign. D. n. 038, P. A. Vostal ONV v Židlochovicích, 15. 8. 1950.

253 Tamtéž, matrika zemřelých farnosti Syrovice C IV, s. 58, č. 13, opis. (Vostal utrpěl „zlomení lební spodiny, zlomení žeber a krvácení do mozkových komor“.)

254 MZA, fond E 6, kart. 34, inv. č. 892, sign. A. f. 10bis, kapitulní protokol z 2. 10. 1942.

vysvětlovat vícekrát. Doufejme, že mu jeho dosti slabá znalost latinské gramatiky nebude příliš na závadu ve studiích.“²⁵⁵ Tesař dokončil pražský noviciát 5. října 1946, 18. října 1946 složil první sliby a byl poslán zpět do Rajhradu. Na základě Kotyzova rozhodnutí byl zapsán ke studiu do brněnského biskupského alumnátu.²⁵⁶ Slavné sliby složil Stanislav František Tesař až do rukou Kotyzova nástupce Václava Jana Pokorného dne 30. října 1949.²⁵⁷

Již v roce 1934 byl do noviciátu rajhradského kláštera přijat František Vlk, řeholním jménem Bernard (narozen 23. 5. 1913 v Prakšicích), absolvent reálného gymnázia v Uherském Brodě, následně student teologie.²⁵⁸ V srpnu 1938 Vlk z noviciátu na vlastní žádost vystoupil.²⁵⁹ Opat Kotyza komentoval jeho krok s odzbrojující přímostí: „Velkou radost nám ovšem neudělal, poněvadž jednak nás stál asi 35. 000 Kč a krom toho mnoho dorostu nemáme. [...] Prostě řekl, jsem s poměry u vás nespokojen a odejdu. Násilím jsem jej držet přece nemohl. [...] Jinak choval se slušně. [...] Odloží-li některé výstřelky ve své povaze [...], může být ještě hodným knězem.“²⁶⁰

V této souvislosti zaujme Kotyzova reakce na suppliku faráře z Horních Dunajovic P. Karla Jeřábka, který doporučoval k přijetí do rajhradského kláštera jistého Františka Vaňáčka. Ze stručných informací, které o Vaňáčkově Jeřábek uvedl, neplyne nic zásadního (hoch je hodný a zbožný, upřímně touží stát se knězem, po klasickém gymnáziu v Brně vstoupil tamtéž do alumnátu, ale v 1. ročníku onemocněl a musel studia prozatím zanechat). Na spodní straně suppliky stojí Kotyzovým rukopisem stručná poznámka: „Odpověděno, že Fr. Vaňáčka nelze přijati, že máme lidí dost.“²⁶¹ O důvodu tohoto stanoviska a jeho zdůvodnění, které naprosto neodpovídalo skutečnosti, lze jen spekulovat. Nebyl to ostatně, jak v kapitole o Petru Adolfu Ungerovi uvidíme, zdaleka jediný případ, kdy opat Kotyza nakládal s pravdou, eufemisticky řečeno, pružným způsobem.

²⁵⁵ Tamtéž, kart. 246, inv. č. 2184, sign. D. n. 026/001, M. Verzich A. J. Kotyzovi, 31. 5. 1946. Verzich Kotyzovi doporučil, aby Tesaře (vzhledem ke „slabšímu nadání“ a chatrnému zdraví) neposílal na studia do ciziny. – Tamtéž, M. Verzich A. J. Kotyzovi, 3. 10. 1946.

²⁵⁶ Tamtéž, kart. 37, inv. č. 906, sign. A. f. 19bis, A. J. Kotyza J. F. Holzmannovi, 5. 10. 1946: „Dle úsudku pana opata z Emauz jest to hodný hoch a prostředně nadaný a jest naděje, že z něho bude hodný kněz.“

²⁵⁷ Tamtéž, kart. 252, inv. č. 2226, sign. D. n. 041.

²⁵⁸ Tamtéž, kart. 37, inv. č. 906, sign. A. f. 19bis, pozvánka ke kapitulnímu jednání 16. 8. 1934; Tamtéž, kart. č. 252, inv. č. 2225, sign. D. n. 040, lékařské vysvědčení F. Vlka, 30. 7. 1934.

²⁵⁹ Tamtéž, kart. 34, inv. č. 892, sign. A. f. 10bis, kapitulní protokol z 26. 8. 1938.

²⁶⁰ Tamtéž, kart. 252, inv. č. 2225, sign. D. n. 040, A. J. Kotyza Superiorátu kněžského semináře v Olomouci, 30. 8. 1938. (Vlk studoval dva ročníky teologie v brněnském alumnátě, jeden rok v Praze a po odchodu z rajhradského kláštera se hlásil ke studiu v kněžském semináři v Olomouci.)

²⁶¹ Tamtéž, kart. 245, inv. č. 2184, sign. D. n. 026/001, K. Jeřábek A. J. Kotyzovi, nedat. Kotyzova poznámka ohledně odpovědi s datem 18. 2. 1939.

V písemných pramenech lze pro sledované období nalézt ještě několik jmen rajhradských noviců. Dne 24. listopadu 1938 do kláštera vstoupil Josef Zátka, který si zvolil řeholní jméno Pavel. Fra Zátka opustil noviciát 5. dubna 1939. V červenci roku 1939 vstoupil do noviciátu Václav Kyselka, jenž si zvolil řeholní jméno Jiří. Již v srpnu téhož roku z kláštera vystoupil.²⁶² V roce 1939 se stal novicem také Fra Stanislav Duroň.²⁶³ Roku 1942 požádal o přijetí do noviciátu Václav Červinka z Dobrovic u Mladé Boleslavi²⁶⁴ a roku 1945 Jan Studený z Blučiny, který nejprve nebyl „*pro nedostatek vlastností pro stav řeholní*“ přijat, dodatečně pak přijat byl.²⁶⁵ O žádném z těchto noviců nic bližšího nevíme. Všichni opustili noviciát předčasně, žádný z nich se tedy nestal právoplatným členem rajhradské klášterní komunity.

4. 3. 1. ANTONÍN FRANTIŠEK SALESKÝ ČERVENKA (1912–1944)

Antonín František Saleský Červenka (narozen 19. 1. 1912, ordinován 5. 7. 1940, zemřel 20. 11. 1944) se narodil v Dolních Bojanovicích. V letech 1924–1931 navštěvoval státní reálku v Hodoníně, v letech 1931–1937 studoval teologii v Brně a v Litoměřicích.²⁶⁶ (První ročník absolvoval na diecézním učilišti v Brně, poté přestoupil do Litoměřic.) Do rajhradského kláštera vstoupil roku 1937, slavné sliby složil 6. ledna 1940²⁶⁷ a kněžské svěcení obdržel 5. července 1940.²⁶⁸ S platností od 1. února 1941 byl ustanoven II. kooperátorem v Rajhradě.²⁶⁹

Osud tohoto mladého rajhradského řeholníka byl neradostný.²⁷⁰ Během 40. let 20. století postupně stanul před dvěma soudy – v Brně a v Praze, kde byl souzen pro porušení § 129 odstavce b) zákona č. 117/1852 ř. z., o zločinech, přečinech a přestupcích, ve znění: „*Zločiny smilstva. I. Proti přírodě. Jako zločiny trestají se též další způsoby smilstva:*

²⁶² Tamtéž, kart. 34, inv. č. 892, sign. A. f. 10bis, kapitulní protokol z 10. 7. 1939; Tamtéž, kapitulní protokol z 31. 8. 1939.

²⁶³ MZA, fond ZNV Brno, kart. 1960, seznam členů konventu kláštera benediktínů v Rajhradě v roce 1938 a v roce 1939. V kapitulních protokolech se však jeho jméno neobjevilo.

²⁶⁴ MZA, fond E, kart. 34, inv. č. 892, sign. A. f. 10bis, kapitulní protokol z 2. 10. 1942.

²⁶⁵ Tamtéž, kapitulní protokol z 23. 7. 1945.

²⁶⁶ DABB, fond BOB, kart. 601, inv. č. 3926, sign. R14/7, A. J. Kotyza, 10. 2. 1939.

²⁶⁷ MZA, fond E 6, kart. 34, inv. č. 892, sign. A. f. 10bis, kapitulní protokoly z 23. 11. 1939 a ze 4. 7. 1940. Přesné datum vstupu do noviciátu neznáme, ale obvyklý byl podzimní termín roku.

²⁶⁸ DABB, fond BOB, kart. 601, inv. č. 3926, sign. R 14/7.

²⁶⁹ MZA, fond E 6, kart. 252, inv. č. 2220, sign. D. n. 036, biskupská konsistoř (ustanovení), 27. 1. 1941.

²⁷⁰ Text této kapitoly byl publikován s podrobnými souvislostmi. – Richtrová, Eva: *Nešťastný osud rajhradského benediktina patera Antonína*. Příspěvek k dějinám trestního postihu homosexuality v době Protektorátu Čechy a Morava. Brno v minulosti a dnes. Příspěvky k dějinám a výstavbě Brna. 31/2018, s. 135–156.

I. smilstvo proti přírodě, to jest: a) se zvířaty; b) s osobami téhož pohlaví.“ (Trest za tyto zločiny byl udělován podle následujícího § 130: „*Trestem toho jest těžký žalář od jednoho až do pěti let.*“)²⁷¹

Do prvního střetu se zákonem se Antonín F. Červenka dostal na podzim roku 1941 v Brně. Jeho (dle litery zákona) spolupachatelem byl student uměleckoprůmyslové školy v Brně V. K., v době spáchání trestného činu osmnáctiletý, a tedy z hlediska zákona nezletilý.²⁷² Dne 24. listopadu 1941 Červenka a V. K. společně navštívili veřejné lázně zvané Charlotinky na Bratislavské ulici č. 10 v Brně,²⁷³ kde byli přistiženi v převlékací kabince při „páchání smilstva proti přírodě.“ Očitým svědkem činu byl masér lázní Ferdinand Ettl. Červenka i V. K. byli při odchodu z lázní zadrženi a po třech dnech pobytu ve známé věznici gestapa v Brně Pod Kaštany předáni (27. listopadu 1941) do vazby ve věznici Krajského trestního soudu v Brně na ulici Cejl.²⁷⁴ Jak Červenka, tak V. K. při výsleších popírali, že by se byli dopustili čehokoliv nezákonného, nařčení z homosexuality důrazně odmítali.²⁷⁵

Hlavním svědkem obžaloby podané 8. prosince 1941 (po jejím sdělení byli oba obžalovaní propuštěni z vazby) byl Ferdinand Ettl. Ten mj. vypověděl, že Červenka mu byl dlouhodobě podezřelý, protože chodil do lázní častěji s různými mladíky. Také o něm věděl, že je knězem, a jako takový by měl, podle Ettla, mládež vychovávat, a ne kazit.²⁷⁶ Součástí podrobného vyšetřování byla i trojí rekonstrukce celého dění přímo na místě, přičemž při druhé (18. března 1942) a třetí (8. srpna 1942) rekonstrukci byli role figurantů nuceni sehrát sami obžalovaní. Obhajoba se neúspěšně snažila zpochybnit věrohodnost hlavního svědka a postavena byla na tvrzení, že Červenka s V. K. v kabince lázní spolu pouze tajně pojídali škvarky (respektive pečenou husu).²⁷⁷

271 <http://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=17&Section=1&IdPara=1&ParaC=2> (citováno dne 17. 9. 2020). Trestní zákon č. 117/1852 ř. z. (z 27. 5. 1852) platil v českých zemích (s účinností od 1. 9. 1852) až do roku 1950. Postup soudních orgánů vůči podezřelému byl upraven rakouským trestním řádem – zákonem č. 119/1873 (z 23. 5. 1873), jímž se zavádí nový řád soudu trestního. Oba byly recipovány právním řádem Československé republiky a v rámci tzv. autonomního práva platily i v období Protektorátu Čechy a Morava. Seidl, Jan a kol.: *Od žaláře k oltáři*. Emancipace homosexuality v českých zemích od roku 1867 do současnosti. Brno 2012.

272 Podle zákona č. 48/1931 (z 11. 3. 1931), o trestním soudnictví nad mládeží byla nezletilost vymezena od 14 do 18 let.

273 http://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_udalosti&load=3665 (citováno dne 19. 9. 2020).

274 K souzení zločinů podle § 129 tr. z. byly příslušné prvoinstanční krajské (dříve zemské) soudy.

275 MZA, fond C 12 Krajský soud trestní Brno, III. manipulace (C 12, III. manipulace), kart. 1372, č. j. Tk I 2406/41, č. obžaloby Hp 13/42, 148 folií celkem.

276 Tamtéž, výpověď svědka F. Ettla, 4. 2. 1942.

277 Tu měl Červenka u sebe i v době předání do věznice Pod Kaštany, což mu písemně dosvědčil F. M. Žampach, dlící v tu dobu na stejném vězeňském baráku. Žampach si událost zpětně zaznamenal takto: „*Nesl si [Červenka] v papíře zabalenou celou pečenou husu, kterou mu hned skonfiskoval kanovník P. Šebela z Kroměříže [ředitel arcibiskupských sklepů v Kroměříži, zahynul roku 1942 v Osvětimi]* ▶

Rozsudek Krajského trestního soudu v Brně byl vynesena dne 8. srpna 1942 pod č. j. Tk I 2406/41-50.²⁷⁸ Oba obžalovaní byli uznáni vinnými a odsouzeni k těmto trestům: V. K. k trestu odnětí svobody v délce sedmi měsíců těžkého žaláře podmíněně na tři roky.²⁷⁹ Antonín František Červenka k trestu odnětí svobody v trvání jednoho roku nepodmíněně. Přitížilo mu, že nezletilého V. K. svedl, k činu se nepřiznal a též i fakt, že byl knězem, a tudíž svým činem „hrubě porušil příkaz mravnosti“.²⁸⁰ Na základě odvolání podaného 26. srpna 1942 k Nejvyššímu soudu v Brně byl i Červenkovi trest změněn na podmíněný, s odkladem na zkušební dobu pěti let.²⁸¹

Již v dubnu následujícího roku 1943 se Antonín František Červenka ocitl ve stejných potížích znovu. Stal se jedním z jedenácti obžalovaných v kauze projednávané před Krajským (zemským) soudem v Praze pod označením „Bohumil Kudrna a spol.“²⁸² Trojice hlavních obžalovaných (Bohumil Kudrna, František Švarc a mladistvý Václav Jakoubek) byla obviněna z homosexuální prostituce a zároveň okrádání a vydírání svých klientů. Antonín F. Červenka byl jedním z mužů, kteří uvízli v síti rozsáhlé policejní akce mezi poškozenými. Zatčen byl spolu s Bohumilem Kudrnou a Václavem Jakoubkem 28. dubna 1943 v pražských Vrchlického sadech.²⁸³

Jak Červenka, tak ostatní obvinění opět jakékoliv provinění ve smyslu § 129 trestního zákona důsledně popírali. V průběhu vyšetřování se potvrdilo, že Červenka se s Kudrnou setkal náhodně a že se skutečně stal obětí Kudrnova vydírání.²⁸⁴ Obžaloba byla podána 23. srpna 1943

.....
„ve prospěch obecní. ‘Každý z ‚heftlingů‘ dostal malý kousek, P. Antonín nic. Byl tehdy hodně tlustý – tak tedy že nepotřebuje nic – ať se postí!’ – MZA, fond E 6, kart. 245, inv. č. 2184, sign. D. n. 026/001, F. M. Žampach, 15. 2. 1962. (Rája, Martin: Žampach František Metoděj. In: Pehr, Michal a kol.: Cestami křesťanské politiky. Biografický slovník k dějinám křesťanských stran v českých zemích. Praha 2007, s. 308–309.)

278 Soud uznal svědka Ettla za zcela hodnověrného, zásadní význam pro vynesení rozsudku měl i průběh rekonstrukcí.

279 Polehčující okolností bylo, že byl osobou zachovalou a k činu byl sveden jakožto nezletilý.

280 MZA, fond C 12, III. manipulace, kart. 1372, č. j. Tk I 2406/41, č. obžaloby Hp 13/42, odůvodnění rozsudku, 8. 8. 1942.

281 Tamtéž, rozhodnutí o odvolání, 14. 7. 1943.

282 Tauchen, Jaromír: *Trestní právo v Protektorátu Čechy a Morava*. In: Schelle, Karel – Horáková, Monika – Salák, Pavel – Tauchen, Jaromír: *Protektorát Čechy a Morava – jedna z nejtragičtějších kapitol českých novodobých dějin (vybrané problémy)*. Ostrava 2010, s. 62–113.

283 Státní oblastní archiv v Praze (SOA v Praze), fond Krajský (zemský) soud Praha, č. j. Tk X 3521/1943, 568 folií.

284 Kudrnův plán byl, že si „namluví nějakého ‚teplého‘ a Venca a ještě jeden mladík mne budou sledovat i a že z ‚teplého‘ vymáčknou nějaké peníze.“ – SOA v Praze, fond Krajský (zemský) soud Praha, č. j. Tk X 3521/1943, výpověď B. Kudrny, 30. 4. 1943. Tamtéž, výpověď A. F. Červenky, 29. 4. 1943: „Vedl mě z Václavského náměstí přes Vrchlického sady, kde nás zastavil druhý neznámý mladík a vytýkal onomu mladíku, který šel se mnou, že chodí s buserantý, že je jeho bratrem, že to na něj doma řekne. Onen neznámý mladík, který nás zastavil, po chvíli říkal, že by se to nechalo nějak ▶

pod č. j. St 5004/43, soudní jednání probíhalo s vyloučením veřejnosti. Antonín F. Červenka byl držen ve vazbě pražského Krajského trestního soudu ve věznici na Pankráci od 11. května 1943 a setrval tam až do vyhlášení rozsudku; jeho žádosti o propuštění z vazby nebylo vyhověno.

Rozsudek byl vynesen 26. ledna 1944 pod č. j. Tk X 3521/43-134. Hlavní tři obžalovaní (Kudrna, Švarc a Jakoubek) byli usvědčeni z krádeží a vydírání. Bylo prokázáno, že jejich cílem bylo využívat vyhlédnuté muže ke svému hmotnému prospěchu.²⁸⁵ Všechny jejich oběti homosexuální styky popíraly, respektive svá prvotní přiznání označily za vynucená a v rámci soudních jednání je odvolaly. Toto soud neuvěřil pouze jednomu z dalších osmi obžalovaných. Nejtěžší trest (těžký žalář na dobu 15 měsíců) byl vyměřen Bohumilu Kudrnovi (za zločin podle § 129, za vydírání a za přestupek krádeže). Vinnými byli uznáni i Švarc, Jakoubek a jeden další obžalovaný, který se k trestnému činu dle § 129 trestního zákona částečně doznal. Ostatních sedm obžalovaných včetně Antonína Františka Červenky²⁸⁶ bylo obžaloby zproštěno.²⁸⁷

Tímto osvobozujícím rozsudkem však bohužel Červenkovy vězeňská anabáze neskončila. Již 21. května 1943 se o Antonína F. Červenku začalo oficiálně zajímat pražské gestapo.²⁸⁸ Krajský trestní soud v Praze oznámil dne 27. ledna 1944 vedoucí úřadovně pražského gestapa (s odvoláním na její přípis z loňského května), že Červenka bude

.....
spraviti. Dal jsem jim 300 K, tyto však nebyli spokojeni a říkali, že jest to málo, abych jim přidal alespoň 500 K. Dal jsem jim ještě 200 K. Odešel jsem od neznámých mladíků z parku směrem k hotelu Astoria, a na této cestě jsem byl policejním orgánem zadržen a předveden na bezpečnostní oddělení."

285 Konání B. Kudrny a jeho společníků bylo v tomto směru modelovým počínáním, popsaným a doloženým i v jiných případech podobných vyděračských skupinek, operujících v protektorátní Praze. – Seidl, Jan: *Křížácké tažení, či ostrov relativního bezpečí? Perzekuce homosexuality v Protektorátu Čechy a Morava*. In: Himl, Pavel – Seidl, Jan – Schindler, Franz (eds.): „Miluji tvory svého pohlaví.“ Homosexualita v dějinách a společnosti českých zemí. Praha 2013, s. 207–269.

286 V Červenkův prospěch Kudrna v jednom z výslechů dokonce uvedl: „*Připouštím dále, že jsem vyprávěl Švarcovi, když jsme se bavili o teplých, že Červenka teplý není a že jsem ho za teplého označil proto, že jsem na tomto vylákal 500 K a bál jsem se trestu.*“ – SOA v Praze, fond Krajský (zemský) soud Praha, č. j. Tk X 3521/1943, výpověď B. Kudrny, 26. 1. 1944.

287 Tamtéž, odůvodnění rozsudku, 26. 1. 1944: „*Obhajoba těchto obžalovaných, zejména i obžalovaného Antonína Červenky, výsledky průvodního řízení a zjištěných okolností bezpečně vyvrácena nebyla, ježto alespoň v podstatě jejich obhajoba jest potvrzována. [...] Jedná se vesměs o lidi, kteří nebyli dosud pro smilstvo proti přírodě trestáni a také policii nejsou jako osoby pohlavně zvrácené vedeny. Uvážením toho zjištění a přesto, že podezření proti těmto obžalovaným trvá, není však rázu usvědčujícího pro jejich vinu, nemohl soud nabýti úplného přesvědčení o jejich vině, a proto je obžaloby zprostil.*“ Červenka byl ovšem v době konání pražského soudu (od 14. 7. 1943) za trestný čin podle § 129 v podmínce!

288 SOA v Praze, fond Krajský (zemský) soud Praha, č. j. Tk X 3521/1943, Geheime Staatspolizei, Staatspolizeileitstelle Prag an das Kreisgericht in Strafsachen in Prag, 21. 5. 1943. (Žádost gestapa Krajskému soudu trestnímu v Praze, aby byl Červenka po pominutí důvodů vazby předán k dispozici referátu II B tajné státní policie.) [Označení II B nesly všechny tzv. církevní referáty řídicích úřadoven gestapa. Jejich pracovní náplň tvořily „církvě, sekty, židé, zednáři“.]

předán k dispozici jejímu církevnímu referátu a bude přepraven do věz-nice gestapa Na Pankráci.²⁸⁹ O Červenkově pobytu v pankrácké věznici nemáme žádné další zprávy.²⁹⁰

Antonín František Saleský Červenka zakončil svoji životní pouť v Zemské nemocnici v Brně na Pekařské ulici dne 20. listopadu 1944, kde ve věku pouhých dvaatřiceti let zemřel – podle úmrtního listu na leuké-mii.²⁹¹ V době své smrti již však, v důsledku předchozích událostí, nebyl rajhradským řeholníkem. Již dne 6. června 1943 byl totiž z benediktinské-ho řádu „*propuštěn a veškeré spojení s ním přerušeno.*“²⁹² Opis latinského oznámení pro Antonína Františka Červenku o jeho vyloučení z řádu a raj-hradské řeholní komunity je archivován v pražském trestním spise. Zdů-vodnění poukazuje již na jeho první – nejprve nepodmíněné a následně podmíněné – odsouzení za stejný trestný čin v Brně a uvádí, že konfirma-ce Červenkova propuštění z řádu byla římskou Kongregací pro řeholníky vydána k datu 24. srpna 1943. Tedy o dva měsíce později, než se oficiálním oznámením pražskému soudu Antonína Červenky zřekl jeho domovský klášter.²⁹³ Rodině Antonína Červenky tuto skutečnost oznámil rajhradský opat Alois J. Kotyza následujícím způsobem: „*Věci po P. Ant. u nás přecho-vávat nechcem. Poněvadž pro zločin dle § 129 odsouzen byl [...], proto jsme ho z kláštera a řádu propustili a propuštění jak již z Říma schváleno. Co ho ještě čeká v Praze, to ovšem nevím. [...] Přátelé jsme byli a přátelé budem, třeba že se nám P. Ant. zpronevěřil.*“²⁹⁴ Antonín František Saleský Červen-ka byl pohřben ve svém rodišti v Dolních Bojanovicích.

289 SOA v Praze, fond Krajský (zemský) soud Praha, č. j. Tk X 3521/1943, Kreisgericht in Strafsachen in Prag an die Geheime Staatspolizei, Staatspolizeileitstelle Prag [und] an das Polizeigefängnis Pankratz, 27. 1. 1944.

290 Dne 10. 2. 1944 požádalo gestapo Krajský trestní soud v Praze o zaslání textu žaloby a rozsudku. Dne 15. 2. 1944 obdrželo rajhradské opatství oznámení krajského soudu o osvobozujícím rozsudku a na začátku března 1944 pražské gestapo urgovalo zaslání překladu rozsudku a žaloby jako „*velmi nutné.*“ – SOA v Praze, fond Krajský (zemský) soud Praha, č. j. Tk X 3521/1943. Touto urgencí naše informace o zájmu gestapa o osobu A. F. Červenky bohužel končí.

291 Potvrzený opis úmrtního listu A. Červenky je součástí trestního spisu Tk X 3521/43, kam se dostal v souvislosti se snahou Krajského trestního soudu v Praze vyplatit A. Červenkoví hotovost 500 K, o níž jej těsně před zatčením ochudil B. Kudrna s kumpány. (Suma byla až do roku 1947 uložena jako trestní depositum pod číslem položky 75/43 u Pražské Spořitelny.)

292 SOA v Praze, fond Krajský (zemský) soud Praha, č. j. Tk X 3521/1943, A. J. Kotyza Krajskému soudu trestnímu v Praze, 25. 6. 1943. Kán. 653 CIC 1917 stanoví, že řeholník, který složil trvalé sliby, může být z řádu propuštěn „*v případě vážného vnějšího pohoršení nebo velmi vážné škody, jež hrozí pospolitosti.*“ Předcházet tomuto kroku musejí jeho alespoň tři trestné činy téhož druhu („*nebo jsou-li různého druhu, musejí být takové, že, vzaty v celku, vykazují zvrácenou vůli zatvrzelou ve zlu, anebo jen jeden trvací, který se opětovným napomenutím stává vlastně trojím*“), za něž mu bylo uděleno dvojí napomenutí bez uskutečnění nápravy (kán. 656–662).

293 SOA v Praze, fond Krajský (zemský) soud Praha, č. j. Tk X 3521/1943, opis, Rajhrad, 22. 10. 1943.

294 MZA, fond E 6, kart. 245, inv. č. 2184, sign. D. n. 026/001, koncept dopisu A. J. Kotyzy otci Antonína Červenky, nedat. (Jedná se o urgenci Kotyzovy výzvy k odvezení osobních věcí A. Červenky z rajhradského kláštera.)

4. 3. 2. PETR ADOLF UNGER (1914–1990)

Petr Adolf Unger (narozen 17. 6. 1914, ordinován 15. 11. 1942, zemřel 10. 4. 1990) se narodil v Šumvaldu na severní Moravě jakožto nemanželský syn Aurélie Ungrové, rozené Škodové.²⁹⁵ Nemanželský původ byl překážkou pro církevní kariéru (kněžské svěcení), po níž Unger toužil, a proto jej zamlčoval a podrobnosti ohledně otce si vymýšlel.²⁹⁶ Adolf Unger vychodil šest tříd obecné školy v rodném Šumvaldu, v letech 1926–1932 navštěvoval arcibiskupské gymnázium v Kroměříži. Gymnaziální studia dokončil na státním akademickém gymnáziu v Praze. Po maturitě nastoupil ke studiu bohosloví na Karlově univerzitě a setrval v Praze čtyři studijní roky (1934–1937).²⁹⁷ V roce 1937 byl vyloučen z arcibiskupského bohosloveckého semináře a ve studiu, které bylo pětileté, tak nemohl pokračovat; vrátil se přechodně do svého rodiště. Do benediktinského kláštera v Rajhradě vstoupil v listopadu 1938.²⁹⁸ Ředitel arcibiskupského semináře v Praze Josef Beran (1888–1969, arcibiskupem pražským od roku 1946) opatu Aloisi J. Kotyzovi o okolnostech Ungerova vyloučení sdělil: „*Adolf Unger byl propuštěn pro svou nepoddajnou povahu a pro sklony k nezdravému partikulárnímu přátelství. Sám jsem mu radil, aby se hlásil někam do kláštera s opravdovou kázní a přísností, kde by pak pod tlakem poslušnosti spíše svou nepoddajnou povahu mohl vychovat. Jinak byl velmi nadaný a ve zbožnosti až někdy přehnaný. Snad abyste to s ním zkusil, jak se osvědčí.*“²⁹⁹

Po vstupu do rajhradského kláštera Unger, dle sdělení opata Kotyzy, studoval dále „*soukromě bohovědné obory, předepsané pro V. ročník, jsa zároveň zapsán za řádného posluchače bohoslovecké fakulty v Praze.*“ Protože klášter sužoval nedostatek kněží, požádal opat Kotyza v roce 1939 brněnského biskupa Josefa Kupku (1962–1941, biskupem od roku 1931), aby Petra A. Ungera ještě před dokončením studií vysvětil. Zároveň opat v rozporu se skutečností tvrdil, že Ungerův noviciát ještě nezačal.³⁰⁰

295 Zemský archiv v Opavě (ZA v Opavě), pobočka Olomouc, fond Sběrka matrik Severomoravského kraje, inv. č. 10069, sign. U X 14, matrika narozených Šumvald 1896–1920, sv. VII, roč. 1914, str. 249, č. řádku 17.

296 Uváděl, že otec vlastnil v Šumvaldu malou živnost se smíšeným a střížním zbožím, že byl členem lidové strany, že zemřel na bojištích první světové války ad. – Archiv bezpečnostních složek (ABS), sbírka Svazky tajných spolupracovníků (TS), a. č. TS-968547 MV. Dle CIC 1917, kán. 984 mohla být překážka nelegitimního původu dispensována buď dodatečným legitimizováním (tj. dodatečným sňatkem rodičů) nebo složením slavných řeholních slibů.

297 ABS, fond Správa vyšetřování StB – vyšetřovací spisy ministerstva vnitra (V-MV), a. č. V-776, životopis A. Ungera, 16. 5. 1951.

298 DABB, fond BOB, kart. 601, inv. č. 3925, sign. R 14/7, A. J. Kotyza biskupskému ordinariátu, 5. 2. 1940; MZA, fond E 6, kart. 34, inv. č. 892, sign. A. f. 10bis, kapitulní protokol z 10. 7. 1939 zaznamenal Ungerovo oblečení v řeholní šat ke dni 24. 11. 1938.

299 MZA, fond E 6, kart. 252, inv. č. 2221, sign. D. n. 037, J. Beran A. J. Kotyzovi, 17. 11. 1938.

300 Unger byl prý tou dobou v klášteře zatím jen „na zkoušku“ (tedy v tzv. probační/kandidátské době). V opačném případě by totiž mohl být vysvěcen až po složení slavných slibů, tj. po dalších čtyřech letech. – DABB, fond BOB, kart. 601, inv. č. 3925, sign. R 14/7, A. J. Kotyza brněnskému biskupovi, 12. 5. 1939.

Představený brněnského biskupského semináře Karel Skoupý (1886–1972, od roku 1946 biskup brněnský) však obdržel ohledně Ungera zprávu ze semináře pražského, která před jeho vysvěcením důrazně varovala: „*Bál bych se U.[ngera] připustiti ke svěcení. Chystám se do Rajhradu zajet přímo k nejd. opatovi. Nejlépe by bylo odpověděti, aby si udělal dříve noviciát. Zdá se, že U.[nger] p. opata přemluvil, dovede to mistrně, aby potom jako kněz měl vše zabezpečeno. Rajhradu by to nepomohlo. Proto raději posečkat.*“³⁰¹ Brněnský biskup Kotyzovu žádost o Ungerovo vysvěcení zamítl.³⁰²

Rajhradský opat byl však rozhodnut Ungerovo kněžské svěcení za každou cenu prosadit. Po odmítnutí ze strany brněnského biskupa se tudíž se stejnou žádostí obrátil na svého bývalého spolužáka, olomouckého svěřícího biskupa Josefa Schinzela (1869–1944). A Schinzel udělil Ungerovi dne 28. ledna 1940 v Olomouci podjáhenské svěcení.³⁰³ Tento akt proběhl v rozporu s kanonickým právem. Dle kánonů 965 a 966 (§ 1 a 2) CIC 1917 bylo k provedení svěcení mimo domovskou diecézi (kterou byla pro Ungera diecéze brněnská) třeba dovolení (licence) jejího biskupa.³⁰⁴ A tu Unger neměl. Záležitost se vyvinula v nepříjemnou blamáž. Josef Schinzel zaujal vůči rozezlenému brněnskému biskupovi postoj naivní nevědomosti. Tvrdil, že mu uvedená ustanovení CIC nebyla známa, a opat Kotyza je prý přehlédl. Jako řešení vzniklé situace Schinzel navrhl, aby biskup udělil licenci k úkonu dodatečně (a aby ji antedatoval!).³⁰⁵ Rajhradský opat A. Kotyza se zaštiťoval obraty jako „*neúmyslné opomenutí*“ či „*jednání v dobré víře*“ a podával Josefu Kupkovi matoucí informace ohledně trvání a průběhu Ungerova noviciátu.³⁰⁶

301 Tamtéž, K. Skoupý biskupskému ordinariátu (citace z dopisu J. Berana), 20. 5. 1939. (Zda J. Beran skutečně do Rajhradu osobně jel, nelze na základě prostudovaných pramenů říci.)

302 Tamtéž, K. Skoupý, koncept odpovědi, 20. 5. 1939. Generální vikář brněnské diecéze Bohumil Opatrný A. J. Kotyzovi jako konečné rozhodnutí sdělil: „*Z důvodů Vaší Milosti známých nemohou být vydány litterae dimissoriae klerikovi tamního kláštera Adolfu Ungerovi. Jakákoliv urgencye zůstala by bez odpovědi, poněvadž se jedná o vážnou věc svědomí.*“ – Tamtéž, B. Opatrný A. J. Kotyzovi, 26. 6. 1939.

303 MZA, fond E 6, kart. 252, inv. č. 2221, sign. D. n. 037, potvrzení o Ungerově přijetí subdiakonátu vystavené generálním vikářem olomouckým, 21. 3. 1940.

304 CIC 1917, kán. 965: „*Biskupem, na něhož musí řeholní představený zaslat propustný list, je biskup diecéze, v níž se nachází řeholní dům, k jehož družině přísluší svěcenec.*“ Kán. 966 § 1: „*Jen tehdy může řeholní představený zaslat propustný list na jiného biskupa, dá-li k tomu diecézní biskup svolení, anebo je-li odlišného obřadu, anebo je-li nepřítomen anebo nehodlá-li v nejbližší pravoplatné době podle předpisu kán. 1006, § 2 udílet svěcení nebo konečně když diecéze je uprázdněna a neřídí ji, kdo má biskupskou hodnost.*“ Kán. 966 § 2: „*Jest nutno, aby to v jednotlivých případech biskupovi, který hodlá udělit svěcení, bylo známo z úředního osvědčení biskupské kurie.*“ [Dimisoriální neboli propustné, též pověřovací listiny (*litterae dimissoriae*) jsou potvrzení, které je nutno vystavit, má-li svěcení vykonat jiný biskup než biskup vlastní diecéze. – Tretera, Jiří Rajmund – Horák, Záboj: *Slovník církevního práva*. Praha 2011, s. 40.]

305 DABB, fond BOB, kart. 601, inv. č. 3925, sign. R 14/7, J. Schinzel brněnskému biskupovi, 31. 1. 1940.

306 Další kanonickopravní překážka byla, že Unger nebyl po svém odchodu z Prahy řádně církevně propuštěn (*exkardinován*) z pražské arcidiecéze a nebyly mu vydány ani tzv. testimonialky ▶

V kontextu informací z pražského semináře bylo velmi překvapivé Kotyzovo hodnocení Ungerovy osoby: „Jmenovaný klerik [...] je i po stránce mravní, což si dovoluji zdůraznit, ke stavu kněžskému a řeholnímu zcela způsobilý, má všechny potřebné vlastnosti a může nám tedy velmi platně pomáhati.“³⁰⁷ Rozezlený brněnský biskup Josef Kupka označil Kotyzovo jednání za právně neudržitelné a lidsky neupřímné a nečestné.³⁰⁸

Ozvuky celé záležitosti lze zachytit i v protokolech z jednání rajhradské klášterní kapituly. V zápise ze zasedání uskutečněného v listopadu 1939 se praví: „Fr. Petr Ungr končí noviciát 24/11 1939. Ježto minulost jeho jest velmi pestrá, má se počkati s jednoduchými sliby a má se požádat ředitel pražského alumnátu p. msgr. Beran o důkladnou zprávu.“ V kapitulním protokolu z července 1940 čteme: „Msgr. Dr. Beran, ředitel pražského alumnátu odepsal fr. Petrovi a vážně ho zrazuje od stavu duchovního. [...] Čteny ukázky z deníku fr. Petra, hanobící ndp. opata i konvent. [...] Protože [...] časy jsou bouřlivé, má se celá tato záležitost odsunouti.“³⁰⁹

Dne 25. října 1942 složil Petr Adolf Unger v rajhradském klášteře slavné sliby. Souhlas se složením slavných slibů novice musí dát dvoutřetinová nebo nadpoloviční většina celé řeholní komunity kláštera. Cílem a smyslem noviciátu (krom ujištění se samotného novice, že chce žít řeholním životem) je také to, aby se s kandidátem dobře seznámila klášterní komunita a mohla se tak rozhodnout, zda jej chce přijmout mezi sebe. V Ungerově případě se proti jeho přijetí do komunity jasně vyslovili dva rajhradští kapitulárové – Jan Nepomuk Kopáček a Prokop Alois Vostal. (Oba apelovali, aby byly ještě jednou zváženy námítky proti Ungerovi, které vzešly z informací získaných z Prahy.)³¹⁰ Všichni ostatní řeholníci namísto zaujetí jednoznačného stanoviska alibisticky prohlásili, že Ungera vlastně neznají („ani ho tak dalece neznám“, „dotyčného pána znám příliš málo“), nemohou posoudit, zda je hoden složit slavné sliby, a proto věří úsudku opata Aloise Josefa Kotyzy, který jistě činí pro

(*litterae testimoniales*), tedy svolení k vlastnímu vstupu do kláštera. – DABB, fond BOB, kart. 601, inv. č. 3925, sign. R 14/7, arcibiskupský ordinariát v Praze brněnskému biskupovi, 10. 2. 1940.

307 Tamtéž, A. J. Kotyza biskupskému ordinariátu, 5. 2. 1940.

308 Tamtéž, J. Kupka J. Schinzelovi, 3. 2. 1940. Světitel J. Schinzel a opat A. Kotyza upadli dle bodu 4 kán. 2373 a kán. 2410 CIC 1917 do církevních trestů. Kán. 2373: „Do suspenze z udílení svěcení po jeden rok, vyhrazené Apoštolskému Stolci, upadá bez dalšího [...], kdo s výhradou pravoplatné výsady, vysvětlí řeholníka příslušejícího k družině, která je mimo území dotyčného světitele, třeba s propustným listem příslušného představeného, leč by bylo pravoplatně dokázáno, že jde o některý z případů, o nichž se zmiňuje kán. 966.“ Kán. 2410: „Řeholní představení, kteří se proti předpisu kán. 965–967 odváží poslat své podřízené k cizímu biskupovi, aby je vysvětlil, jsou bez dalšího suspendováni po jeden měsíc z celebrování mše sv.“ (Ke bavení J. Schinzela církevního trestu: MZA, fond E 6, kart. 252, inv. č. 2221, sign. D. n. 037, J. Kratochvíl A. J. Kotyzovi, 30. 10. 1942.)

309 Tamtéž, kart. 34, inv. č. 892, sign. A. f. 10bis, kapitulní protokol z 23. 11. 1939; Tamtéž, kapitulní protokol ze 4. 6. 1940.

310 Tamtéž, kart. 252, inv. č. 2221, sign. D. n. 037, J. F. Kopáček, 7. 7. 1942.

klášter to nejlepší.³¹¹ Situace vypovídá o úpadku řeholního života v Rajhradě ve 40. letech 20. století, jehož průvodním rysem bylo dominantní postavení opata Kotyzy, který o zásadních otázkách života celé mnišské komunity rozhodoval bez porady se spolubratry, na něž neváhal v případě potřeby „vahou své autority“ činit i nátlak, jen aby měl takzvané poslední slovo. Kotyza k souhlasu s Ungerovými slavnými sliby nakonec ostatně přesvědčil i Prokopa Vostala: „Když jsem o prázdninách v červenci 1942 v Hlubokém uvedl P. Prokopovi důvody, proč chci připustit P. Petra k slavným slibům a svěcení, uznal je a poznamenal, že [...] nebude k vůli bezpečnosti kláštera říkat nic.“³¹² Kapitulní schůze z října roku 1942, která rozhodla o připuštění Petra Adolfa Ungera ke slavným slibům, byla také až do skončení války kapitulou poslední.³¹³

V den Ungerových slavných slibů zároveň opat Alois Josef Kotyza zahájil druhou fázi snah o jeho vysvěcení. Tentokrát již (i díky se-disvakanci na brněnském biskupském stolci) uspěl.³¹⁴ Poté, co formálně splnil ustanovení kán. 966 (§ 1) dotazem brněnskému biskupskému ordinariátu, zda se v nejbližší době v diecézi koná kněžské svěcení (a dostal očekávanou odpověď, že se svěcení nekoná, neboť diecéze nemá biskupa),³¹⁵ obrátil se opět do Olomouce. Světící biskup Josef Schinzel si tentokrát poctivě vyžádal nutné svolení brněnského kapitulního vikáře zastupujícího biskupa (§ 2 kán. 966 CIC 1917) a Ungerovu vysvěcení tak již nic nebránilo.³¹⁶ Na jáhna byl Petr Adolf Unger vysvěcen v neděli 8. listopadu a na kněze následující neděli 15. listopadu roku 1942.³¹⁷

Ihned po svém vysvěcení nastoupil Petr A. Unger do duchovní správy jako II. kooperátor rajhradské farnosti. Na této pozici setrval do konce roku 1945, kdy jej čekalo významné povýšení. S platností od 1. ledna 1946 byl ustanoven administrátorem fary ve slezské Orlové, inkorporované klášteru břevnovskému, který sám neměl dostatek kněží, aby tuto

311 Tamtéž, kart. 34, inv. č. 892, sign. A. f. 10bis, kapitulní protokol z 19. 10. 1942.

312 Tamtéž, kart. 252, inv. č. 2221, sign. D. n. 037, A. J. Kotyza, 17. 7. 1942.

313 Tamtéž, kart. 34, inv. č. 892, sign. A. f. 10bis, kapitulní protokol z 19. 10. 1942. Srov. kap. 5.

314 PhDr. ThDr. Josef Kupka zemřel 20. 6. 1941. Jeho nástupce nebyl zvolen a v čele diecéze stanul jakožto kapitulní vikář ThDr. Josef Kratochvíl. Diecéze neměla sídelního biskupa až do roku 1946. – Jandlová, Martina (red.): *Biskupství brněnské*. Brno 2000. Neobsazen byl v té době i stolec hlavy arcidiecéze pražské, jejíž generální vikář B. Opatrný udělil Ungerovi *litterae testimoniales*. – MZA, fond E 6, kart. 252, inv. č. 2221, sign. D. n. 037, 20. 11. 1941.

315 DABB, fond BOB, kart. 601, inv. č. 3925, sign. R 14/7, A. J. Kotyza biskupskému ordinariátu, 25. 10. 1942; MZA, fond E 6, kart. 252, inv. č. 2221, sign. D. n. 037, biskupská konsistoř A. J. Kotyzovi, 30. 10. 1942.

316 DABB, fond BOB, kart. 601, inv. č. 3925, sign. R 14/7, J. Schinzel J. Kratochvílovi, 4. 11. 1942. (Potvrzení bylo vystaveno s datem 10. 11. 1942.)

317 ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond Arcibiskupská konsistoř Olomouc (ACO), kniha č. 19 (matrika biskupských úkonů). Dispens *ab interstitio* (od předepsaného tříměsíčního mezidobí mezi svěcením jáhenským a kněžským) udělil Ungerovi sám olomoucký arcibiskup Leopold Prečan. – DABB, fond BOB, kart. 601, inv. č. 3925, sign. R 14/7, L. Prečan A. J. Kotyzovi, 6. 11. 1942.

faru obsadil.³¹⁸ Důležitou podmínkou na nacionálně citlivém území Karvinska bylo, aby orlovský farář byl české národnosti.³¹⁹ Z hlediska církevního bylo toto území tzv. českého Slezska součástí vratislavské arcidiecéze a spravováno bylo generálním vikářem ThDr. Františkem Borgiášem Onderkem (1888–1962). V roce 1947 bylo území papežským dekretem vyňato z pravomoci vratislavského arcibiskupa a podřízeno přímo Svatému stolci – byl zde zřízen tzv. apoštolský vikariát (apoštolská administratura). Apoštolským vikářem (se sídlem v Českém Těšíně) zůstal F. Onderek.³²⁰

Petr A. Unger neměl proti svému ustanovení do Orlové námitek a na novém působišti se (s pomocí své matky coby hospodyně) zvládl rychle etablovat. Snaživě úřadoval a svědomitě podával do Břevnova zprávy o situaci kolem převzetí fary i podrobné výkazy hospodaření.³²¹ Anastáz Opasek, který zaslal u příležitosti Ungerova uvedení do úřadu orlovským farníkům list, jímž jim nového faráře doporučil,³²² byl zpočátku nadšen: „*Milý bratře v Ježíši Kristu, za Vaše dva dopisy upřímný dík, neboť velmi jasně mně ukazují na všechny poměry v Orlové a na Orlovsku. Umíte opravdu vše tak pěkně napsat.*“³²³

Ani ne po třech měsících Ungerova pobytu doznala počáteční idyla první trhliny. V orlovské veřejnosti začaly o Petru Adolfu Ungerovi kolovat nepříznivé zvěsti a věc vzala rychlý spád – na ONV ve Fryštátě bylo v dubnu 1946 na Ungera podáno trestní oznámení: „*V osobní korespondenci býv. protektorátního ministra Em. Moravce byly nalezeny dopisy, které psal Petr Adolf Unger, býv. řádový klerik v Rajhradě tohoto času*

318 Tamtéž, fond BKB, kart. 958, inv. č. 3329, sign. B 114, A. J. Kotyza biskupské konsistoři, 2. 5. 1946. Benediktinský klášter v Orlové byl založen ve 13. století v Týnce u Krakova. V období reformace byli benediktini z Orlové vypuzeni, konvent rozbořen a majetky zkonfiskovány. Zpět je získal břevnovsko-broumovský opat Otmar Zinke roku 1722 spolu s podřízením fary svému opatství. – Bakala, Jaroslav: *Z nejstarších dějin Orlové*. In: Plaček, Vilém (red.): *Orlová 1223–1973*. Historie a současnost města. Ostrava 1973, s. 9–26.

319 V roce 1938 předali benediktini vzhledem k vývoji politické situace správu fary polskému řádu Oblátů. – NA, fond ŘBB, kart. 278, kapitulní zasedání, Broumov, 9. 11. 1938, opis záznamu. Po skončení druhé světové války se benediktini (přes odpor oblátů a na nátlak nové politické reprezentace v Orlové, která brojila proti oblátskému faráři, jenž byl Němec) ujali fary zpět. (Další archiválie tamtéž.)

320 Zbranek, Tomáš Benedikt: *Apoštolský administrátor František Borgiáš Onderek*. Sborník Státního okresního archivu Frýdek-Místek 12/2011, s. 104–111. Apoštolská administratura byla přechodné opatření. Měla existovat do doby, než vznikne nová diecéze, nebo než dojde k připojení území k diecézi sousední. V roce 1978 bylo území přičleněno k Arcidiecézi Olomouc. (Dne 30. 5. 1996 byla bulou papeže Jana Pavla II. *Ad Christifidelium spirituali* vytvořena nová diecéze ostravsko-opavská.)

321 NA, fond ŘBB, kart. 810, P. A. Unger A. Opaskovi, 14. 1. 1946: „*Dnes jsem zde poprvé kázal a velmi se mi zde líbí. Práce je sice dosti, ale já jsem vždy rád pracoval v duchovní správě. [...] Byl bych rád, kdybyste laskavě se mnou počítali na delší dobu, budu-li vésti zdejší duchovní správu k Vaší spokojenosti.*“ (Hospodářské výkazy tamtéž.)

322 Tamtéž, kart. 278, A. Opasek orlovským farníkům, 13. 12. 1945: „*Posíláme Vám důstojného Otce Petra Adolfa Ungera, aby vedl vás a dítky vaše v bázni Boží, aby mírnil vaše bolesti duchovní a někdy i hmotné, aby vás těšil v zármutku a bídě a hlavně, aby vás naplnil Milostí posvěcující, jež vám bude skrze jeho ruce podávána!*“

323 Tamtéž, kart. 810, A. Opasek P. A. Ungerovi, 7. 2. 1946.

farář v Orlové. [...] Proti jmenovanému bylo velitelstvím stanice Sboru národní bezpečnosti v Rajhradě vypracováno udání podle dekretu číslo 138/1945 Sb. o národní cti. Žádáme, aby jmenovaný do vyřízení celé záležitosti byl ze svého úřadu suspendován.³²⁴ Na žádost Františka Onderka sdělenou Anastázi Opaskovi byl Petr A. Unger z místa administrátora v Orlové k 1. květnu 1946 rajhradským opatem Aloisem Kotyzou „pro národnostní nespolehlivost“ odvolán.³²⁵ Ve výkonu funkce jej od 5. května 1946 nahradili jeho rajhradští spolubratři Josef Holzmann (jakožto správce fary) a jako kooperátor Benedikt Malý.³²⁶ Jak ovšem dále uvidíme, bylo Ungerovo sesazení pouze dočasné.

V nacionálně exponovaném pohraničí vypluly v roce 1946 napovrch Ungerovy dosud (s přispěním rajhradské řeholní komunity) tajené prohřešky z válečných let. V prvé řadě byl obviněn z provinění proti národní cti, jež bylo postihováno podle tzv. malého retribučního dekretu (dekret presidenta republiky č. 138/1945 Sb. z 27. října 1945). Tato část obvinění zněla: „Zaslal v době [...] okupace bývalému ministru školství Emanuelu Moravcovi [...] dopisy, z jejichž obsahu je patrné, že se Unger s jednáním Emanuela Moravce ztotožňoval, Moravcovu propagaci pro Německo schvaloval a výslovně se těšil, že český národ bude pojat do rámce velkoněmecké říše.“³²⁷ Dochovaly se dva dopisy, zaslané Petrem A. Ungerelem Emanuelu Moravcovi – blahopřání k jmeninám a gratulace ke jmenování E. Moravce ministrem školství a národní osvěty.³²⁸ Zejména tón druhého z listů se nesl v podbízivém až patolízalském duchu.³²⁹ Unger ovšem tuto příležitost využil především k tomu, aby Moravcovi předeštel své vlastní problémy a frustrace spojené s interními záležitostmi rajhradského kláštera. Konkrétně se svým, opatem Kotyzou údajně záměrně odkládaným, kněžským svěcením: „Protože prý ‚dělám Němce‘ a zaprodávám se jim, proto je mi až do dnešního dne odpíráno připuštění ke kněžskému úřadu. Představený zdejšího kláštera se asi bojí, že bych snad působil všude k tomu, aby nejširší vrstvy lidu poznaly a pochopily nové a lepší cesty, jimiž se musí bráti, jak jsem to pochopil sám. To zdejší

324 Tamtéž, kart. 278, Okresní národní výbor (ONV) Fryštát F. Onderkovi, 24. 4. 1946.

325 Tamtéž, F. Onderek A. Opaskovi, 28. 4. 1946.

326 DABB, fond BKB, kart. 5633, inv. č. 17875 (bez sign.), A. J. Kotyza biskupské konsistoři, 3. 5. 1946; NA, fond ŘBB, kart. 278, ustanovení, 14. 5. 1946. Srov. kap. 4.2.3 a kap. 4.2.9.

327 ABS, fond Okresní správa SNB Brno-venkov (G-N4), Velitelství stanice SNB Rajhrad, kart. 28, inv. č. 573, velitelství stanice SNB Rajhrad (záznam udání), 8. 4. 1946. (Šetření bylo zahájeno stanicí SNB v Orlové, ale protože Unger byl i nadále domovskými příslušným do rajhradského kláštera, bylo další vyšetřování postoupeno do Rajhradu.)

328 Emanuel Moravec (1893–1945) byl ministrem školství a národní osvěty protektorátní vlády v období 19. 1. 1942 – 5. 5. 1945. Pernes, Jiří: *Až na dno zrady*. Emanuel Moravec. Praha 1997.

329 ABS, fond G-N4, Velitelství stanice SNB Rajhrad, kart. 28, inv. č. 573, P. A. Unger E. Moravcovi, 23. 1. 1942, opis ověřený 8. 4. 1946: „Raduji se [...], že opět jeden úřad zastává osobnost, která tam náleží a je v něm na svém místě. [...] Nyní bylo Vaše ušlechtilé snažení příslušnými místy dokonale oceněno. [...] Nemám bohužel, tu čest znáti Vás osobně, ale připadám si duchovně spřízněn s Vámi.“

*představený však nechce připustiti, proto musím stále jen být obyčejným klerikem, t. j. tzv. kandidátem na kněžství, ač již před dvěma léty mělo se mi dostati mise ke kněžskému působení.*³³⁰

Druhá část udání podaného roku 1946 na Petra A. Ungera zněla: „*Stal se v uvedeném klášteře přímo obávaný, poněvadž regent kněžského semináře v Praze-Dejvicích Dr. Beran sdělil opatu Kotyzovi, že obdržel výhružný dopis, anonymní [...], v němž pisatel Dr. Beranovi vyhrožuje udáním Gestapu. Dr. Beran [...] byl přesvědčen, že tento výhružný dopis psal jedně Adolf Unger.*“³³¹ Obvinění z veřejného násilí vyhrožováním/udavačství bylo závažnější. Spadalo pod tzv. velký retribuční dekret (dekret presidenta republiky č. 16/1945 Sb. z 19. června 1945, o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech).³³²

Proti Petru Adolfu Ungerovi bylo zavedeno trestní řízení u Mimořádného lidového soudu (MLS) v Brně.³³³ V rámci vyšetřování uvedl sám Josef Beran toto: „*A. P. Unger byl ze semináře propuštěn na můj zá- krok, když bylo proti němu důvodné podezření z homosexuelních sklonů. Mimo to jsem na příslušných církevních místech prosazoval, aby novic A. P. Unger nebyl na kněze vysvěcen, což se nepodařilo. V této souvislosti jsem dostal několik anonymních dopisů, k jejichž autorství se později A. P. Unger přiznal. Na přesný obsah dopisů si dnes již nepamatuji a dopisy se ztratily při mém zatčení Gestapem. Byly to výhružné dopisy, které měly míti zastrašovací význam, a proto A. P. Unger snad použil takových slovních obrátů, kterými chtěl naznačiti možnost zásahu německých úřadů proti mojí osobě.*“³³⁴ Anonymní dopisy (které se nedochovaly, neboť je J. Beran spolu s další korespondencí před svým zatčením gestapem spálil) byly celkem čtyři. K jejich autorství se Unger Beranovi písemně doznal.³³⁵ Josef Beran se ovšem nedomníval, že Petr A. Unger měl

330 Tamtéž.

331 Tamtéž, velitelství stanice SNB Rajhrad (záznam udání), 8. 4. 1946.

332 „*Kdo v době zvýšeného ohrožení republiky ve službách nebo zájmu nepřítelů, nebo využívaje situace přivoděné nepřátelskou okupací jiného pro nějakou skutečnou nebo vymyšlenou činnost udal, trestá se za zločin těžkým žalářem od pěti do deseti let*“. Pro Ungerův případ platil § 11: „*Zavinil-li však udavač svým udáním ztrátu svobody československého občana, trestá se těžkým žalářem od deseti do dvaceti let.*“ – <http://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=11714&Section=1&IdPara=1&ParaC=2> (citováno dne 28. 9. 2020).

333 MLS v Brně zahájil činnost 8. 6. 1945 jako první z celkem 24 poválečných tzv. retribučních soudů v českých zemích. První fáze retribučních procesů probíhala v Brně do 4. 5. 1947. (Ungerův spis č. j. Lst 2591/46 byl roku 1948 začleněn do spisu téhož soudu č. j. Ls 185/48, viz dále.)

334 ABS, fond G-N4, Velitelství stanice SNB Rajhrad, kart. 28, inv. č. 573, Zemský národní výbor (ZNV) v Praze velitelství stanice SNB Rajhrad, 29. 4. 1946.

335 K napsání jednoho výhružného anonymu zasláno Beranovi se měl Unger přiznat i opatu Kotyzovi. (ABS, fond G-N4, Velitelství stanice SNB Rajhrad, kart. 28, inv. č. 573, velitelství stanice SNB Rajhrad ZNV v Praze, 3. 4. 1946.) MZA, fond MLS Brno, kart. 61, č. j. Ls 185/48, Okresní soud ve Fryštátě, výslech P. A. Ungera, 12. 8. 1946: „*V r. 1942 byl jsem opatem Kotyzou donucen, abych se Dr. Beranovi za své prý sprosté psaní omluvil, což jsem učinil, neboť nesplnění přání Kotyzy mohly (!) míti v zápětí další průtahy v dosažení vysvěcení.*“

na jeho zatčení (které souviselo s druhým stanným právem)³³⁶ nějaký skutečný podíl. Ohledně postavení P. A. Ungera v rajhradském klášteře J. Beran do protokolu uvedl: „V celé aféře stál jsem na tom, aby Ungr nebyl vysvěcen a nemohl jsem pochopit, proč P. opat Kotyza přes to o jeho vysvěcení usiluje. Bylo mi řečeno, že se Ungra bojí.“³³⁷ Tendence církevních kruhů nevynášet interní problémy vně vlastní komunity limitovala v Ungerově případě i vyšetřování před MLS: „Výpověď Dra. Berana není přes opětne vyšetřování dosti jasná a jeví se zde jakási snaha ze strany Dra. Berana pátera Adolfa Ungra krýti, t. j. nevyzraditi úplně skutečnosti snad proto, aby faráři Ungrovi svojí svědeckou výpovědí nějak neuškodil.“³³⁸ Následkem bylo, že důkazy proti Petru Adolfu Ungerovi nebyly dostačující a trestní řízení Mimořádného lidového soudu v Brně bylo dne 5. září 1946 odloženo.³³⁹

Po celou dobu policejně-soudních šetření setrval Petr Adolf Unger v Orlové. Bagatelizoval svá provinění, přesvědčoval církevní nadřízené, že jeho odvolání z administrace orlovské fary byla chyba,³⁴⁰ poskytoval vlastní interpretace všech událostí a hanil svoje zástupce ve farní správě.³⁴¹ Neochvějná sebejistota se Petru Adolfu Ungerovi vyplatila.

336 ThDr. J. Beran byl zatčen r. 1942 a následně vězněn v Terezíně a Dachau. – Vodičková, Stanislava: *Uzavírám vás do svého srdce*. Životopis Josefa kardinála Berana. Praha 2018.

337 ABS, fond G-N4, Velitelství stanice SNB Rajhrad, kart. 28, inv. č. 573, ZNV v Praze velitelství stanice SNB Rajhrad, 26. 10. 1946.

338 Tamtéž, velitelství stanice SNB Rajhrad ONV v Hustopečích, 5. 11. 1946.

339 Úsilí odsoudit P. A. Ungera za tyto činy mělo bezprostředně poté další dvě fáze neúspěšných pokusů. Ve věci byl založen spis u Krajského trestního soudu v Brně (č. j. Tk XVII 4152/46; následně včleněný do spisu MLS Brno č. j. Ls 185/48, viz dále). Případ byl postoupen Bezpečnostnímu oddělení ONV v Hustopečích k dalšímu stíhání Ungera podle dekretu č. 138/1945 Sb. Nálezem trestní nalézací komise ONV v Hustopečích z 3. 10. 1946 (č. j. 25818/46) byl Unger sice uznán vinným „od potrestání bylo však upuštěno.“ – ABS, fond G-N4, Velitelství stanice SNB Rajhrad, kart. 28, inv. č. 573, velitelství stanice SNB Rajhrad ZNV v Praze, 5. 11. 1946. Neúspěšně skončil i druhý pokus rady ONV v Hustopečích o Ungerovo stíhání. Trestní nalézací komise ONV v Hustopečích „zahájila šetření po této činnosti obviněného z doby jeho služby v klášteře v Rajhradě a vyslechla opata klášteře rajhradského Pátera Aloise Kotizu (!). Týž byl cestou SNB v Rajhradě vyslechnut, avšak nedokázal ničeho, v čemž by mohlo býti spatřováno nějaké nepřístojné chování, urážení národní[ho] citění českého lidu.“ Komise se tudíž 25. 4. 1947 usnesla nepovolit obnovu řízení proti P. A. Ungerovi. – ABS, fond V-MV, a. č. V-776, trestní nalézací komise ONV v Hustopečích, 6. 5. 1947.

340 NA, fond ŘBB, kart. 278, P. A. Unger A. Opaskovi, 10. 5. 1946: „Vysocedůstojný pane Převore! Situace není tak zoufalá, jak by se na první pohled mohlo zdáti. Částečně v tom budou mít prsty lidovci orlovští. Myslím, že bez nich by se záležitost mého ‚kolaborantského dopisu bývalému ministru Moravcovi‘ nebyla tak překotně řešila. Oni budou věčně nespokojeni.“ Tamtéž, P. A. Unger A. Opaskovi, 17. 8. 1946: „O mém kolaborantství není zde veřejnosti nic známo, pouze několik jednotlivců, kterým to lidovci řekli, to ví, nemusíte se tedy nijak strachovati, že by mou přítomností zde byla v nejmenším poškozována národní věc zde.“

341 Tamtéž, P. A. Unger A. Opaskovi, 17. 8. 1946: „P. Josef Holzman je zde sám nemožný jako šéf, prodal by celou faru a sebe s ní.“ Za původce trestního oznámení na svoji osobu Unger označil pokladníka orlovského kostelního výboru (s nímž se dostal do sporu o finance z kostelních sbírek), který se prý mstil za to, že po něm Unger požadoval navrácení předmětů z majetku fary, které měl tento pokladník údajně odcizit.

Vzhledem k odložení jeho případu a k tomu, že ani břevnovští ani rajhradští benediktini neměli jiné kněze, které by mohli uvolnit pro duchovní správu Orlovska (J. Holzmann ani B. Malého rajhradský opat ve Slezsku trvale ponechat nemohl a nehodlal), byl Petr Adolf Unger s posvěcením Františka Onderka roku 1947 ve funkci administrátora orlovské fary opětovně potvrzen.³⁴²

Jak se ovšem brzy ukázalo, dva dopisy nalezené v pozůstalosti proktorátního ministra Emanuela Moravce ani nedochované písemné výhrůžky Josefu Beranovi nebyly jedinými „kostlivci“ z dob války, které Petr Adolf Unger ukrýval. Když v listopadu 1947 stanul v rámci druhé fáze tzv. retribučních soudních procesů³⁴³ před MLS v Brně jistý Franz Hornisch, tlumočnický řídící úřadovny gestapa v Brně,³⁴⁴ zmínil ve své rozsáhlé výpovědi též jméno jednoho z neoficiálních spolupracovníků církevního referátu brněnského gestapa – Petra Adolfa Ungera.³⁴⁵ Na Ungera byla v květnu 1948 podána druhá žaloba u MLS v Brně, a to pro trestný čin podle § 3 odst. 1) retribučního dekretu č. 16/1945 Sb. Vinila jej, „že v Rajhradě a jinde v r. 1942 až 1944, tedy v době zvýšeného ohrožení republiky podporoval nacistické hnutí svou konfidentskou činností u gestapa v Brně a odesláním dvou dopisů Emanuelu Moravcovi, v nichž se ztotožňuje s jeho přesvědčením a stěžuje si na nepochopení svých představených v klášteře vůči své osobě pro svůj kladný postoj vůči Německu.“³⁴⁶

Jádrem obvinění se stalo údajné působení Petra A. Ungera v roli důvěrníka postupně dvou kriminálních tajemníků brněnské řídicí úřadovny gestapa Adolfa Artla a Aloise Lehnera: „Hornisch [...] zjistil, že Unger Artla znal již delší dobu a že k němu chodí také na návštěvu do

342 Tamtéž, F. Onderek A. Opaskovi, 26. 3. 1947.

343 Druhá vlna retribučních soudů probíhala v Brně od 2. 4. do 31. 12. 1948 na základě zákona č. 33/1948 Sb. (z 25. 3. 1948), jímž byly s platností od 2. 4. 1948 obnoveny retribuční soudy na území celého Československa.

344 Franz Hornisch (1915–?), rodák z Horních Heršpic, sloužil u brněnské řídicí úřadovny gestapa od 1. 5. 1939 do 10. 4. 1945. Na konci války se mu podařilo uprchnout do amerického pásma v západních Čechách, kde byl zajat a předán Rudé armádě. V říjnu 1947 byl zatčen československými bezpečnostními orgány. Byl odsouzen ke 20 letům těžkého žaláře; v roce 1955 byl vysídlen do SRN. – Černý, Vladimír: *Gestapo proti katolické církvi. Zásah vůči opatství augustiniánů na Starém Brně a následné soudní spory*. Securitas Imperii 25/2014, č. 2, s. 40–77.

345 MZA, fond MLS Brno, kart. 87, inv. č. 395, č. j. Ls 418/48, protokol o výslechu F. Hornische, 15. 11. 1947: „Při shromažďování usvědčujícího materiálu proti kněžím a příslušníkům řádů bylo používáno rovněž důvěrníků. Pokud se pamatují, byl důvěrníkem farář dr. Gottlieb Kasan z Brna-Zábrdovic, farář Josef Kaman z Tvarožné, dále nějaký Unger z kláštera z Rajhradu. [...] Pokud jest mi známo, stýkal se můj vedoucí krim. taj. Artl s těmito důvěrníky v jejich bytech. V řídkých případech byl jsem s tajemníkem Artlem na takovýchto důvěrných schůzkách. Byl jsem přítomen, když Unger z rajhradského kláštera předával písemnou zprávu o protiněmecké činnosti opata rajhradského kláštera. Také podával zprávu o býv. vicepresidentu Dr. Schwabem, že Schwabe má v klášteře uskladněný nábytek a dvě osobní auta a že se připravoval k útěku za hranice. Mimoto podával zprávu o povšechné protiněmecké činnosti v tomto klášteře.“

346 Tamtéž, kart. 61, č. j. Ls 185/48, žalobní návrh, 18. 5. 1948.

jeho soukromého bytu, rovněž se scházivali v t. zv. malém německém domě v Brně, Nové sady. [...] Unger nebyl prý registrovaným konfidentem gestapa, ale pouze důvěrníkem referentů, kteří pracovali v církevních záležitostech.³⁴⁷ Hornisch měl také Ungera dvakrát s Artlem navštívit přímo v rajhradském klášteře.³⁴⁸ Pro důkazní řízení bylo problémem, že jména tzv. důvěrníků nebyla nikde oficiálně zanesena (důvěrníci nebyli registrováni) a jednotliví pracovníci úřadovny drželi tyto své kontakty v tajnosti. Ani Artl ani Lehner nebyli po válce dopadeni.³⁴⁹ Sám Unger při výslechu pochopitelně veškerou konfidentskou činnost popřel, přiznal pouze napsání dvou dopisů E. Moravcovi (jejichž originály byly součástí spisu).³⁵⁰

Z hlediska vztahů a atmosféry v rajhradské řeholní komunitě je podstatné zmínit, že roku 1948 (tedy rok po smrti opata Aloise J. Kotyzy) v Ungerově procesu před MLS v Brně vypovídal jeho spolubratr, rajhradský farář Karel Rudolf Musil. Z Musilových úst na Ungerovu podporu zaznělo: „Po mém vysvěcení byl kaplanem. Pomáhal mi v kanceláři, byl velice nadaný a svědomitý. [...] Pokud vím, v klášteře požíval plné důvěry. Pokud se někdy poslouchal zahraniční rozhlas, byl obžalovaný také přítomen a není mi známo, že by se při jeho příchodu do kláštera s poslechem přestalo. K nám do kláštera chodili gestapáci na kontrolu a na ‚zvědy‘, vždy jsem je však uměl ‚odpravit‘, poněvadž jsem znal dobře německy z vojny. Pochybuji, že by páter (obžalovaný) měl s nimi něco společného

347 Tamtéž, Oblastní úřadovna StB Brno, závěrečná zpráva, 20. 4. 1948. (Oblastní úřadovna StB vyhotovovala tzv. konečnou vyšetřovací zprávu, která byla předána Úřadu veřejného žalobce při MLS. Ten na jejím základě následně vypracoval žalobu.)

348 Tamtéž, Oblastní úřadovna StB Brno, dodatek výslechového protokolu F. Hornische, 5. 12. 1947: „Já sám jsem ho poprvé poznal při návštěvě s krim. taj. Artlem v létě r. 1944 v klášteře v Rajhradě. Ungera jsme vyhledali v jeho komnatě jmenovaného kláštera a Artl po něm žádal informace všeobecného rázu, co je nového v klášteře. Tento nám ochotně sděloval, že opat kláštera se při obědech a večerech před osazenstvem kláštera vyjadřuje o tom, že bude brzo konec války, kritisoval nařízení Říše a o totálním nasazení a pod. [...] Po druhé, když jsem s Artlem Ungera navštívil, bylo [to] asi na podzim r. 1944 kdy zase jsme byli v jeho komnatě, kde Artl se ho zeptal co je nového, obrátil se Unger a odešel do vedlejší místnosti a přinesl odtud ústřížek papíru s poznámkami. Při předávání tohoto lístku pronesl Unger, už jsem Vám to napsal.“

349 Černý, V.: *Gestapo*, s. 49 uvádí zajímavou životopisnou informaci – kriminální tajemník A. Artl byl původně benediktinský řeholník.

350 MZA, fond MLS Brno, kart. 61, č. j. Ls 185/48, protokol s A. Ungerem, 16. 12. 1947: „Nepamatuji si na žádné jméno Františka Hornische, případně Artla, že bych byl s nimi v nějakém bližším spojení, pokud se týká podávání zpráv jim, jako členům brněnského gestapa. [...] Z úmyslem, abych nějaké zprávy sděloval gestapu o celkové náladě v klášteře, zvláště o tom, jak se měl vyjadřovat opat tamního kláštera a j., to jsem nikdy nedělal a zvláště ne nějakému Hornischovi, případně Artlovi. Tato jména jsou mně naprosto neznámá. [...] Popírám obvinění v tom, že bych býval chodil do bytu taj. Artla, ježto toho jsem neznal jménem a tím více jsem nevěděl, kde bydlí. Pokud se týká návštěvy hostince Malý německý dům – připouštím, že jsem v něm někdy byl, ovšem neměl jsem v něm žádné schůzky s nějakými německými důvěrníky.“ Tamtéž, záznam hlavního přelíčení, 1. 7. 1948: „Spočátku jsem myslel, že Moravec zastává funkci ministra čistě formálně, a že chce ve skutečnosti pomoci čes. lidu; jeho jednání po atentátu na Heydricha jsem však neschvaloval, nýbrž odsuzoval a více jsem mu nepsal.“

a že by jim podával nějaké důležité zprávy. [...] Opat Kotyza byl velmi odměřený a nesnášenlivý vůči všem, čímž zcela oddělil konvent od sebe. Obžalovaný byl citelně poškozen tím, že byl pozdě vysvěcen. [...] Postěžovali jsme si mezi sebou na Kotyzu; měli jsme důvěru mezi sebou; obžalovaný si mně nestěžoval, ježto bych mu nemohl pomoci. Při klášterní návštěvě nám jeden lékař z Brna, který vycítil neutěšené poměry v klášteře, řekl: „Místo „konvent“ byste měli dát nadpis „koncentrák“.“ Pozorovali jsme, jak Kotyza obžalovanému škodil.“³⁵¹ Rozsudek vynesený po jednodenním přelíčení dne 1. července 1948 byl opět osvobozující – Petr Adolf Unger byl obžaloby zproštěn.³⁵²

V roce 1948 bylo proti P. Ungerovi vzneseno ještě další obvinění. Skupina orlovských farníků podala na svého faráře trestní oznámení pro podezření ze zločinu podle § 129 odst. b) zákona č. 117/1852 ř. z. (šlo o podezření ze sexuálního zneužívání mladých mužů z Ungerova okolí). Zároveň se farníci obrátili na rajhradského opata – Kotyzova nástupce Václava Jana Pokorného – se žádostí o Ungerovo odvolání, které ostatně (marně) očekávali již v době, kdy v orlovské veřejnosti vešlo ve známost obvinění z konfidentské činnosti.³⁵³ „Je prokázána věc, že náš p. farář je mravně úchylný, máme zjištěno několik případů chlapců, kteří to dosvědčí i před církevním soudem a ve věci není žádných pověstí, pouze dokonané případy. [...] V celé veřejnosti orlovské, na ulicích, v obchodech, pohřebních ústavech, ba i ve školách se nemluví o p. faráři jinak, než jako o buzerantovi.“³⁵⁴ Trestní oznámení na Petra A. Ungera bylo podáno 1. prosince 1948. Vlastní šetření zahájila též Apoštolská administratura v Českém Těšíně³⁵⁵ a na jeho základě požádal apoštolský administrátor František Onderek opata Pokorného o Ungerovo odvolání.³⁵⁶

351 Tamtéž, záznam hlavního přelíčení, 1. 7. 1948. Srov. kap. 4.2.4.

352 Tamtéž, rozsudek a odůvodnění, 1. 7. 1948: „Nebyla zjištěna konfidentská činnost obžalovaného. Nebylo prokázáno, že by obžalovaný byl gestapu podal nějaké zprávy ve prospěch Němců. Věděl o poslechu cizího rozhlasu v klášteře, a kdyby v tom směru podal gestapu hlášení, bylo by toto jistě proti členům řádu zakročilo. [...] Sama skutečnost dvou dopisů adresovaných Moravcovi, vzhledem k tomu, že šlo o dopisy soukromé, které nebyly uveřejněny, ukazuje sice, že obžalovaný po stránce národnostní se nezachoval správně, leč jeho jednání v tomto směru nezakládá skutkovou podstatu zločinu podle § 3/1 retr. z.“

353 NA, fond ŘBB, kart. 278, kostelní konkurenční výbor v Orlové klášterům v Břevnově a v Rajhradě, 6. 2. 1948: „Žádáme co nejrozhodněji, aby byl okamžitě odvolán, neboť neručíme za klid a řádný chod náboženských úkonů, roznese-li se, že [...] stál na straně těch, kteří ničili naše nejlepší syny a dcery v koncentračních táborech. Je jistě v zájmu správy kláštera samotného a v zájmu jeho dobrého jména, přeložití jej někam do ústraní, aby se předešlo všem nepřístojnostem.“

354 MZA, fond E 6, kart. 250, inv. č. 2198, sign. D. n. 034/001, manželé Rašíkovi V. J. Pokornému, 6. 12. 1948.

355 NA, fond ŘBB, kart. 286, F. Onderek P. A. Ungerovi, 1. 12. 1948: „Pokud jde o Vašeho příbuzného a šofera, vykažte mu až do vyšetření odloučený byt, který vylučuje možnost vašeho podezření, též soukromé hodiny, které dáváte jinému mladíkovi, odřekněte.“

356 Tamtéž, F. Onderek V. J. Pokornému, 22. 11. 1948; Tamtéž, F. Onderek V. J. Pokornému, 1. 12. 1948.

K odvolání P. Ungera z místa administrátora orlovské fary však nedošlo a farníci, kteří byli podavateli trestního oznámení, na svoji iniciativu dopltili. Petr Adolf Unger je (úspěšně) zažaloval pro urážku na cti.³⁵⁷

Rajhradský opat Václav Jan Pokorný ani apoštolský administrátor v Českém Těšíně František Onderek nemohli vědět, že Petr Adolf Unger již dne 24. února 1948 podepsal na služebně v Ostravě slib, jímž se zavázal ke spolupráci se Státní bezpečností pod krycím jménem Adam.³⁵⁸ A právě to bylo zcela jednoznačně důvodem, proč (navzdory písemným důkazům i svědeckým výpovědím) vyzněla obě vyšetřování jeho osoby v roce 1948 do ztracena. Platila však také opačná logika. Možnost důkazně doložit provinění z dob druhé světové války byla pro Státní bezpečnost v poválečném období (nejen v Ungerově případě) vítaným nátlakovým nástrojem.

Uvedené vysvětlení je jednoznačně podporováno fakty, vážícími se k událostem let 1950–1951. Agilní zapojení do aktivit tzv. Katolické akce na Orlovsku (stal se jejím předním členem)³⁵⁹ a vstup do řad agentů StB vynesly Petru A. Ungerovi v krátké době let 1949–1950 (krom možnosti setrvání ve funkci administrátora fary v Orlové) jmenování administrátorem na Svaté Hoře u Příbrami³⁶⁰ a zejména (s platností od 1. září 1949) funkci zmocněnce Státního úřadu pro věci církevní na Apoštolské administratuře v Českém Těšíně.³⁶¹ Všechny tyto posty zastával P. Unger do přelomu let 1950/1951, kdy jeho krátká zářná kariéra skončila strmým pádem. Dne 9. února 1951 byl zatčen a před Státním soudem v Praze (spolu s dalšími čtyřmi údajnými spolupachateli) obviněn z velezrady a špionáže pro Vatikán. Žaloba na Ungera byla ovšem podstatně širší – zahrnovala trestné činy rozkrádání národního majetku, zpronevěru, podvod a sexuální styky s osobami téhož pohlaví. Podrobnosti soudního procesu, který skončil Ungerovým odsouzením na 20 let

357 ZA v Opavě, fond Generální vikariát Český Těšín, přírůstky, žaloba podaná u Okresního soudu v Karviné, 31. 3. 1949. Farnice L. Rašíková byla odsouzena k šesti týdnům podmíněně a k odvolání svých tvrzení v tisku. – ABS, fond V-MV, a. č. V-776, zpráva útvaru StB 524, 13. 1. 1950.

358 Tamtéž, operativní vyšetřovací podsvazek.

359 Státní (komunistická, schizmatická) tzv. Katolická akce se pokusila zneužít názvu církevního hnutí podněceného papežem Piem XI. ve 20. letech 20. století, vedeného snahou o větší zapojení laiků do života katolické církve. Tzv. Katolická akce vydávaná komunistickou propagandou za hnutí usilující o dohodu církve se státem, byla zacílena proti oficiálním církevním strukturám s cílem vytvoření „národní církve,“ jejímiž oporami měli být tzv. pokrokoví (vlastenečtí), tj. režimu loajální kněží. Založena byla roku 1949, roku 1951 byla pro neúspěch rozpuštěna. – Balík, Stanislav – Hanuš, Jiří: *Katolická církev v Československu 1945–1989*. Brno 2013², s. 23.

360 NA, fond Státní úřad pro věci církevní (SÚC), kart. 157, osobní materiály P. A. Ungera. (Jednalo se o poutní místo spravované před rokem 1950 řádem redemptoristů.)

361 Tamtéž. SÚC byl ústředním orgánem státní správy na úrovni ministerstva s výhradní pravomocí nad všemi státem povolenými církvemi. Zřízen byl zákonem č. 217/1949 Sb. Ungerova funkce odpovídala funkci zmocněnců, kteří byli komunistickou mocí dosazováni na biskupské konsistoře v rámci provádění státního dohledu a omezování pravomocí jednotlivých ordinářů.

odnětí svobody nepodmíněně, přesahují rámec této knihy.³⁶² Z hlediska období let 1937–1947 jsou však velmi podstatné dvě písemnosti, které se v roce 1951 objevily mezi bohatým důkazním materiálem. Jedná se o dva dopisy, které Petr Adolf Unger napsal v době druhé světové války své matce Aurelii. Tyto listy (jejichž pravost Unger nepopřel) jsou nezvratným důkazem jeho konfidentské činnosti (a potvrzují tudíž obvinění vznesená proti němu v roce 1948 před brněnským Mimořádným lidovým soudem).³⁶³ Dávají nahlédnout do jeho paranoidně-agresivního vnitřního světa a alespoň vzdáleně nám přibližují atmosféru, která v první polovině 40. let 20. století v benediktinském opatství sv. Petra a Pavla – z velké části právě Ungerovým přičiněním – panovala. Ze všech rajhradských řeholníků Petr Adolf Unger nejvíce nenáviděl samotného opata. Uzavřeme tedy tuto kapitolu citacemi z obou dochovaných listů, které nepotřebují další komentář.

„Milá maminko! [...] Od doby, kdy jsem přijel, se nápadně zhoršilo jídlo. Maso se objevuje velmi zřídka, a to ještě za mnoho nestojí. Mimo to měli vždycky po obědě ještě nějaký moučník, buchty, koláče nebo nějaké bílé pečivo. Teď už to není, jenom v den, kdy není maso. Zbylo by málo na opata a jeho příbuzné. Ať si jenom nacpou hladové krky, jsem zvědav, bude-li jim lepší z toho. [...] Ze svěcení nebude již do prázdnin pravděpodobně nic. [...] Dohodli jsme se spolu, že pošlete opatovi psaní, ale prosím, maminko, teď ho ještě neposílejte, já ho napřed složím a možná, že bude lépe, když je pošlete po prázdninách. [...] Můj známý z Brna jede teď na dva měsíce do Berlína, jakousi školu a vůdcovskou zkoušku dělat. Ale postaral se o mne u svého nástupce, když bych něco potřeboval, třeba propustku, mám tam zase jít jako domů. [...] Včera jsem zanesl tomu, co odjíždí, ještě pár cigaret, protože předevcírem jsme seděli celé odpoledne v jedné hospodě a vypili jsme deset piv, každý pět a on to všechno platil. Vždycky všechno platil, když jsme někde byli. [...] Jsem dost často v Brně, když je pěkně, jedu tam odpoledne na kole, vede tam krásná asfaltová silnice. Tak a podobně se bavím a rozptyluji, aby na mně nějak tísnivě nepůsobilo to grobiánství zdejšího opata. [...] V neděli máte svátek, jako všechny maminky v celé říši, také Vám přeji k němu všechno nejlepší [...] Váš Dolfek.“³⁶⁴

362 Žaloba v kauze Unger a spol. byla podána 4. 7. 1951, rozsudek pod č. j. 7 Ts I 35/51 byl vynesen 18. 9. 1951. Krom trestu odnětí svobody vyměřil P. Ungerovi ještě trest peněžitý (50 000 Kčs staré měny) a propadnutí veškerého majetku. Po několikerém částečném amnestování byl Unger v roce 1958 podmíněně propuštěn. – NA, fond Státní soud Praha, č. j. 7 Ts I 35/51. Spolupráce Stb s ním byla přerušena.

363 V letech 1946–1948 musely být tyto materiály státním orgánům známy. Vydirání s cílem zavázání ke spolupráci bylo běžnou praxí Státní bezpečnosti. V Ungerově případě byl ovšem s největší pravděpodobností dostatečnou motivací jeho vlastní kariérismus, touha po uznání a bažení po hmotných statcích. Byly to ostatně zejména jeho hospodářské machinace na Apoštolské administratuře v Českém Těšíně, které spolu s veřejnými homosexuálními výstřelky v roce 1951 i z pohledu Ungerových komunistických chlebodárců přesáhly únosné meze. Teprve tehdy oba citované dokumenty vhodně posloužily k prohloubení jeho veřejné diskreditace.

364 ABS, fond V-MV, a. č. V-776, P. A. Unger matce, 14. 5. 1942.

Druhý Ungerův dopis je reakcí na nedochované matčino psaní plné výčitek, jež bylo napsáno pod dojmem (bohužel též nedochovaného) listu, který jí o chování jejího syna zaslal rajhradský opat Alois Kotyza. „Drahá maminko! Měl bych vlastně napsat má zarmoucená matko, protože jste se tak podepsali na Vaše psaní, které v pořádku došlo, ale myslím, že zde není příčina k nějakému zvláštnímu zármutku. To právě chce ten starý grobián a lhář, jako je zdejší opat, aby druzí žili v zármutku, proto také Vám zaslal to hrubé a sprosté psaní, které jest stejně od začátku až do konce samá lež. Nepravdivé jest na tom toto: Nepsal jsem mu žádné anonymní psaní, ani jsem mu nedal žádné od jiného napsat. Také se k němu nechovám nějak zvlášť neuctivě nebo špatně. [...] Také jsem neprovedl dosud ani to nejmenší co by se mohlo nazývatí mstou. To by zde již nestrašil, nýbrž seděl by pěkně v soukromí někde v Mariazelu nebo v Českých Budějovicích. Za jeho sprosté chování ke mně mu ovšem ruce líbat nebudu a líbezně se usmívat také nemohu. [...] To, co Vám píší v dopisech, mu do očí samozřejmě neříkám, ačkoliv by si to zasloužil, ale vím, že se musím držet trochu zpátky, dokud tento špatný člověk je zde opatem. [...] Boli mně jen to, jak hned každému sednete na lep a hned je každý, kdo Vám na mne něco špatného napíše, vážný a důvěryhodný a já jsem ten nejšpatnější člověk na světě. Je to od Vás nespravedlnost ke mně! [...] Já jsem dosud jednal vždy tak, abych Vám dělal radost, proto také zde trčím a tvrdnu takovou dlouhou dobu, protože vím, že to nějaký výsledek přinéstí musí, ovšem nemohu určití kdy. Ovšem, Vy mi musíte pomáhat a ne se spolčovat s mými nepřáteli. Proto také musíte poslati odpověď opatovi, a sice tu, kterou jsem Vám zde napsal. Můžete ji buď jen podepsati a poslati tak jak jest, nebo ji opsati rukou na papír, jak chcete, ale myslím, škoda času psátí to podruhé. Také čtu v psaní, že byste mě raději viděla v rakvi, než špatným knězem. Záleží na tom, jak si toho špatného kněze představujete. [...] Nebylo by Vám tedy snad nějak proti mysli, kdybych se přihlásil k vojsku, služba ve zbraních SS by se mně líbila. [...] Nemám nejmenší chuti nabývatí po čtyřech letech něčí důvěry. Svoji důvěru si může milostpán nechatí, ale mně musí dátí, co mi po právu náleží. Nemám také žádné chuti ještě několik let zde takto starému pro blázny sedět. Prostě, jakmile mně to omrzí, začnu jednatí! Zbabělci to ještě nikam nepřivedli. Zatím nemám na spěch. Zde se alespoň ještě stále jakž takž poměrně dosti najím. [...] To opatovo psaní Vám vracím, můžete si ho, chcete-li, dát za rámeček. Nevím, proč by se měla má známost rozplynout v nic. Mají rozhodně více ctí než mnozí kněží, jejich heslo a mojí ctí je věrnost. Je to nejen ke hnutí, nýbrž i ke kamarádům. Mám tam volný přístup. Jenom, že jsem Vám to neměl říkat, abyste svou nervosou a bezpodstatnými obavami nezavinila nějaké neštěstí. Prosím Vás, nemyslete na to, nic s nimi už nemám, i ten hlavní odjel do Berlína.“³⁶⁵

Na konci 50. let nastoupil Adolf Unger do duchovní správy olomoucké arcidiecéze. Působil v děkanátu Svitavy na různých administrátorských postech, byl aktivním členem Sdružení katolických duchovních *Pacem in terris*. Z pastorační práce odešel v roce 1985. Od roku 1962 až do svého penzionování byl spolupracovníkem (v letech 1965–1972 a 1980–1985/1986 v kategorii agent) Státní bezpečnosti.³⁶⁶

4. 3. 3. METODĚJ ANTONÍN JEDLIČKA (1918–1981)

Metoděj Antonín Jedlička (narozen 25. 2. 1918, ordinován 21. 10. 1945, zemřel 15. 7. 1981) se narodil v Rajhradě.³⁶⁷ Po absolvování obecné školy se vyučil elektromechanikem. Následně zahájil studium na jezuitském gymnáziu na Velehradě, odkud přestoupil do arcibiskupského gymnázia v Praze-Bubenci. Tam v roce 1939 maturoval.³⁶⁸ Do rajhradského kláštera vstoupil 5. září 1939.³⁶⁹ První rok noviciátu strávil v Rajhradě, druhý rok pokračoval v pražských Emauzích. Zároveň začal studovat bohosloví na pražské teologické fakultě. Po absolvování prvního ročníku pražského bohosloví podal opat Alois J. Kotyza Jedličkovým jménem žádost o přestup do druhého ročníku Biskupského alumnátu v Brně, jíž bylo vyhověno.³⁷⁰ V Brně Jedlička stačil absolvovat jen druhý ročník bohosloví. Jeho studium ve třetím ročníku přerušila válka a on byl od 9. února 1943 (jako elektromechanik) totálně nasazen na práci v továrně na výrobu leteckých motorů ve Vídni (Flugmotorenwerke Ostmark, Wien XXIV-Wiener Neudorf).³⁷¹

V době svého nuceného vídeňského pobytu pokračoval v noviciátu i ve studiu teologie. Žil pod řeholním dohledem opata benediktinského kláštera Panny Marie u Skotů (Schottenstift) ThDr. Hermanna Peichla (1887–1966). Klášter poskytl Jedličkovi ubytování i stravu zdarma. Z tohoto období je dochováno několik Jedličkových dopisů rajhradskému opatovi Kotyzovi, které naznačují některé okolnosti života komunity v rajhradském klášteře a zřetelně ukazují na propast lidského nedorozumění,

³⁶⁶ ABS, sbírka TS, a. č. TS-968547 MV (svazek agenta s krycím jménem Racek).

³⁶⁷ Jeho bratr František Jedlička (1920–1984) vstoupil do benediktinského kláštera sv. Markéty v Praze na Břevnově a přijal řádové jméno Řehoř. Pro absenci řeholního povolání byl však z kláštera vyloučen a vysvěcen byl jako sekulární kněz pražské arcidiecéze. (NA, fond ŘBB, kart. 283.) V roce 1948 se F. Jedlička stal agentem StB pod krycím jménem Adam a až do své smrti působil jako farář na bývalé břevnovské faře u sv. Markéty v Praze. (ABS, sbírka TS, a. č. TS-750458 MV.) <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10123149359-cerni-a-cernejsi/407235100021005> (citováno dne 20. 9. 2020).

³⁶⁸ ABS, fond V-MV, a. č. V-2992 MV, výslech M. A. Jedličky, 27. 11. 1956.

³⁶⁹ MZA, fond E 6, kart. 34, inv. č. 892, sign. A. f. 10bis, kapitulní protokol z 31. 8. 1939.

³⁷⁰ DABB, fond BOB, kart. 601, inv. č. 3925, sign. R 14/7, A. J. Kotyza kapitulnímu vikáři, 17. 9. 1941. (Bydlet měl Jedlička s bohoslovci přímo v alumnátě.)

³⁷¹ NA, fond Český svaz protifašistických bojovníků – ústřední výbor, Praha (ÚV ČSPB), členská evidence, přihláška M. A. Jedličky.

kteřá mezi opatem A. Kotyzou a Metodějem A. Jedličkou vyvstala. Konkrétní důvody vzniku nedorozumění, které málem vyústilo v Jedličkovo setrvání ve Vídni, se lze jen domýšlet. Nebudeme se však patně mýlit v předpokladu, že neblahým vnitřním činitelem v rajhradské komunitě byl v tomto směru Jedličkův spolunovic Petr Adolf Unger.

V prvním z dochovaných listů zaslaných z Vídně opatu Kotyzovi v létě roku 1943 Metoděj A. Jedlička vyslovoval prosbu, aby Kotyza spolupodepsal jeho žádost o propuštění z nuceného nasazení, neboť „*je to vše bez účelné a zbytečné. A když už jednou studuji, chci být též hotov, zvláště když vidím, kolik práce čeká jen v samotném klášteře v Raj.*“ Dále Jedlička, krom žádosti o svolení uskutečnit čtvrtý a pátý ročník studia na vídeňské univerzitě, Kotyzu prosil o připuštění ke slavným slibům (na podzim toho roku). Ujišťoval opata, že zprávy o tom, že udržuje bližší vztah s jistou slečnou J. P. z Rajhradu,³⁷² se nezakládají na pravdě a jsou dílem „*nějaké rajhradské klepny.*“ Ohrazoval se také proti nařčení, že „*nakradl věcí za 20.000 na opatství.*“ Konstatoval, že pokud bude toto nařčení důvodem jeho vyloučení z rajhradského kláštera, bude se bránit a žádat „*četnické vyšetření*“ záležitosti, jejíž svědci, členové konventu, mohou dosvědčit, že se mnohé věci ztrácely již dříve – v době, kdy Jedlička ještě v klášteře nepobýval. Mimo jiné naznačil, že docházelo k rozkrádání zásob klášterní kuchyně, které se on sám pokoušel vyšetřit. Nakonec se Metoděj A. Jedlička vyjádřil k případu svěcení Petra A. Ungera; vyslovil stanovisko, že Ungerův noviciát byl neplatný. „*Při náležitě visitaci může mu být hodně horko. Svého času psal anonymní a výhružné dopisy ať již mně nebo Vám. A Vy, podle nesprávné právnícké presumpce považoval jste za pisatele mne, a chtěl jste mne propustit, dokud nenajdu pravého pisatele. A pisatel – na vyjádření jeho ničemností jste nemohl najít slov – byl usvědčen a Vy jste mu ještě vymohl v Římě dispens ke slav. slibům a vše ostatní. Jak se Vám odměnil, vidíte teď sám nejlépe. Za povahu snad tolik nemůže, ale proto se nehodí do kláštera. Je zbytečné popisovat, co vše dělal, mně nebo druhým. Ale když již byl vysvěcen, tak zase já první jsem mu nabízel ruku ke smíru, a on ačkoliv byl vinen, jedná dále hnusným způsobem a zcela opačně, než jak mluví na kazatelně. Toho bude soudit jednou Bůh. V případě, že on nepřestane proti mně štvát a já přestanu být členem kláštera, ať nezapomene, že mám v ruce důkazy jeho anonymu a jeho jednání.*“ Tato pasáž dobře ukazuje, že řeholní komunita řešila problémy uvnitř, mezi sebou. Teprve v případě, že by Metoděj Jedlička dále (proti své vůli) nebyl jejím členem, byl připraven „propírat špinavé prádlo“ veřejně. Nakonec Jedlička vyjádřil svoji upřímnou touhu pracovat pro blaho rajhradského kláštera, kde „*je třeba hodně práce.*“ Vzhledem k tomu, že se evidentně cítil vzniklou situací ohrožen

a samotnému opatovi příliš nedůvěřoval, upozornil na konci listu Kotyzu, že „aby bylo zamezeno případnému špatnému výkladu“, posílá opis též P. Vojtěchovi [Horákovi] a P. Prokopovi [Vostalovi].³⁷³

Téměř na den přesně za měsíc zaslal M. A. Jedlička rajhradskému opatovi další list. V něm vyjadřoval svoje rozpaky nad tím, že opat na jeho předchozí psaní nijak nereagoval: „Je divné, že mi neodpovídáte [...] snad jste přesvědčen, že se již nevrátím, že tu někde zůstanu v troskách továrny?“ Následuje líčení situace v místě pracovního nasazení. Jedlička hovořil o náletu, o nedostatku protiletectvých krytů, sebelítostně se zmiňoval o nebezpečí smrtelného úrazu elektroproudem při práci. Znovu vyslovil naději, že jej Kotyza nechá složit slavné sliby, nebo alespoň jednoduché („kdybych se měl vrátit jako mrzák, abych volněji mohl odejít a nebýt klášteru na přítěž!“) a oznamoval záměr vzít si v září třídní dovolenou na cestu do Rajhradu: „Budu-li připuštěn ke sl. slibům, zůstanu doma natrvalo, i když snad náhodou naše továrna ještě bude celá.“ Nejistota, v níž se Jedlička nacházel, byla podle jeho vlastního doznání tíživá („nejistota je horší, než když padají střely“), proto znovu žádal opata, aby mu oznámil, „co vlastně proti němu má“ a co s ním zamýšlí. Zcela na závěr konstatoval, že by měl možnost zůstat ve Vídni jako kněz, kdyby již dále nebyl v Rajhradě vítán.³⁷⁴

Ve třetím dochovaném dopise se Jedlička znovu zaměřil na otázku svých slavných slibů. Otevřeně Kotyzu upozornil, že opat u Skotů je Kotyzovým jednáním též zaskočen: „Nemůže pochopit Vaše jednání ve věcech, které jsou codexem tak přesně vymezené a omezené i časově.“ Lhůta pro složení slavných (nebo obnovení časných) slibů měla Jedličkovi vypršet 25. září t. r. Ke dni napsání listu (10. září) stále neměl od Aloise J. Kotyzy informaci, zda jej ke slibům, případně k jakým, v Rajhradě připustí. Navrhl proto Kotyzovi, aby vzhledem k okolnostem delegoval k přijetí jeho slibů představeného od Skotů, jak církevní právo dovolovalo: „Doufám, že Vám to nebude nijak obtížné napsat co nejdříve a včas sem do kláštera – a nebo dejte mi písemně – a to též brzy, že nemáte nic proti tomu, když zde v klášteře zůstanu.“³⁷⁵

Dne 18. listopadu 1943 byl Jedlička z pracovního nasazení oficiálně propuštěn. Propustku přes hranice však nedostal a vrátit se na Moravu tedy prozatím nemohl. Krom toho hodlal pokračovat ve studiu (byl ve čtvrtém ročníku bohosloví) ve Vídni. Na byt a stravu zůstával i nadále v klášteře U Skotů. Opat H. Peichl odmítl nabídku rajhradského kláštera na zaplacení Jedličkova pobytu. Vyžádal si však od Kotyzy plnou moc, aby mohl Metoději A. Jedličkovi ve Vídni „zařídít obdržení nižších svěcení“ a případně i podniknout další kroky, aby byl Jedlička ze strany církve

373 MZA, fond E 6, kart. 245, inv. č. 2184, sign. D. n. 026/001, M. A. Jedlička A. J. Kotyzovi, 21. 7. 1943. V. J. Horák i P. A. Vostal patřili ke členům rajhradské komunity s kritickým pohledem na opata Kotyzu (kap. 4.2.5. a 4.2.11).

374 Tamtéž, M. A. Jedlička A. J. Kotyzovi, 20. 8. 1943.

375 Tamtéž, M. A. Jedlička A. J. Kotyzovi, 10. 9. 1943.

chráněn při jakýchkoliv nenadálých situacích a nařízeních. Po četných urgencích zjevně Kotyza povolil Jedličkovi v září toho roku obnovit pouze sliby dočasné (patrně do rukou opata u Skotů), neboť ve čtvrtém dochovaném dopise Metoděj Jedlička opatu Kotyzovi znovu navrhl, aby ho nechal slavné sliby pro rajhradský klášter složit ve Vídni.³⁷⁶

Poslední dochované psaní Metoděje Antonína Jedličky pro opata Aloise J. Kotyzu je krátký lístek z předvánočního času roku 1943. Je z něj cítit Jedličkovo ulehčení nad určitým rozuzlením nelehké situace. Zůstává nadále ve Vídni – Kotyza mu udělil povolení k přestupu do vídeňského kláštera: „Bohužel, že nemůže můj přestup úplně být proveden, za nynější polit. situace [...] přesto však můžete být bez obavy, že bych Vám byl na obtíž. Zůstávám zde, do Raj. se vracet nemusím.“³⁷⁷

V klášteře U Skotů dlel Jedlička ještě na jaře 1944. Tehdy podal opat Hermann Peichl do Rajhradu vysoce pozitivní zprávu o jeho chování: jeho horlivost na chórových modlitbách je chvályhodná a v teologickém studiu osvědčuje píli, takže zkoušky může složit úspěšně; v poslušnosti stejně jako v chování ke spolubratrům s ním nejsou žádné potíže.³⁷⁸ Metoděj Antonín Jedlička však nezůstal jen pilným bohoslovcem. V únoru 1944 vstoupil do odbojové skupiny Kurýr (Courier) vedené Josefem Pojarem, s nímž byl ve styku již od roku 1943 v rámci pastorační a organizační činnosti mezi Čechy ve Vídni.³⁷⁹ Podstatou činnosti skupiny bylo, jak její název napovídá, předávat kurýrní zpravodajská hlášení, a to do Jugoslávie Titovým partyzánům, kteří je dále odesílali československé vojenské misi (sídlící v jižní Itálii a od poloviny září 1944 na ostrově Vis v Jaderském moři). Informace o konkrétním Jedličkově zapojení do odboje pocházejí z pozdějších písemných pramenů a nejsou nijak podrobné.³⁸⁰ Podstatou jeho činnosti bylo dělat „zpravodaje a spojkou mezi

376 Tamtéž, M. A. Jedlička A. J. Kotyzovi, 21. 11. 1943. Podle aktuálního nařízení nesměli nadále protektorátní příslušníci studovat jako řádní posluchači na rakouských univerzitách, a proto Jedlička zamýšlel „chodit na přednášky a dělat zkoušky jako host, což má před církev. úřady stejnou platnost.“

377 Tamtéž, M. A. Jedlička A. J. Kotyzovi, 20. 12. 1943.

378 Tamtéž, H. Peichl A. J. Kotyzovi, 27. 3. 1944.

379 Život a činnost (od 1. 12. 1946) kapitána duchovní služby Josefa Pojara (1914–1992) a jeho spolupracovníků zpracoval Plachý, Jiří: *Případ P. Josefa Pojara*. *Securitas Imperii* 14/2006, s. 90–138. Pojar byl syn vídeňských Čechů a člen Kongregace bratří Těšitelů z Gethseman. Od roku 1943 organizoval ve Vídni odbojovou skupinu Revoluční výbor. Začátkem roku 1944 navázal kontakt s jugoslávskými partyzány, jejich zprostředkováním byl spojen s jednou z britských vojenských misí a následně prezentován u československé zahraniční armády. V jižní Itálii se podrobil zpravodajskému výcviku a byl vysazen zpět do Vídně (v rámci operace s krycím názvem Gummit), kde pokračoval v odbojové činnosti v rámci nově zformované zpravodajské skupiny Kurýr, jejímž členem se stal i Jedlička.

380 V roce 1945 si M. A. Jedlička podal přihlášku do Svazu československých osvobozených politických vězňů a pozůstalých po obětech nacismu (SOPV). Dne 28. 10. 1947 obdržel pamětní odznak této organizace s číslem 370. Roku 1948 byl z řad SOPV vyloučen v souvislosti se svým pokusem o přechod státní hranice (srov. dále). Dne 20. 2. 1969 si Jedlička podal členskou přihlášku do Svazu protifašistických bojovníků (SPB), organizace fungující pod tímto názvem v letech 1951–1969, kdy byla přejmenována na Československý svaz protifašistických bojovníků. – NA, fond ÚV ČSPB, členská evidence, přihláška M. A. Jedličky.

buňkami v Praze, v Mnichově v Bavorsku, Salzburgu a převážet materiály do Vídně.“³⁸¹ Jedlička však takto necestoval dlouho. Josef Pojar byl zatčen 21. prosince 1944, následovalo zatýkání jeho spolupracovníků. Metoděj Antonín Jedlička byl zatčen gestapem 23. prosince 1944 v klášteře U Skotů. Vězněn a vyslýchán byl na Alserstrasse, Moritzplatzu „a poněvadž se fronta blížila, tak jsem byl bez soudního rozsudku odvezen do Linze, zpět do Vídně a do Mauthausenu.“³⁸² Do koncentračního tábora Mauthausen byl dopraven z věznice Sipo Wienn dne 9. února 1945. Zde se dočkal osvobození, k němuž došlo 21. května 1945.³⁸³

Po osvobození zamířil Metoděj A. Jedlička nejprve zpět do Vídně. Tam ovšem nakonec nezůstal. Navzdory předchozím plánům se vrátil zpět do Rajhradu. Jeho návrat byl však vzhledem k trvající nevoli opata Aloise J. Kotyzy komplikovaný. Podrobnosti bohužel nelze z dochovaného archivního materiálu zjistit. Patrně je neznali ani členové rajhradského kláštera, jak napovídá list Václava J. Pokorného, který se na Jedličkovu podporu obrátil na břevnovského konventuálního převora Anastáze Opaska: „Bojím se, že si utržíme ve světě ostudu. Příklad není asi tak jednoduchý, jak si naše klášterní vrchnost myslí, a bude pravděpodobně vyžadovat církevně-právního řešení. V tom případě to naši asi sotva vyhrajou. Domnívám se, že Jste o tom nechutném případě dobře zpraven a že do té zamotanice správně vidíte. Bylo by dobře, kdyby někdo vlivný, ale cizí našemu nejdp. opatu situaci náležitě vysvětlil a upozornil ho, že pověsti kláštera nijak neprospěje, odmítat klerika před ordinací – když je už se studiem hotov a na něho čekáme – a odkazovat ho na cizí zem a cizí národ. Já jsem přesvědčen, že by se fr. Method u nás dobře uplatnil jako kněz, řeholník i případně jako klášterní funkcionář, kdyby se mu potom dalo něco, kde by mohl ukázat svoje vlohy pro praktický život. Jsou-li proti němu nějaké věci / – jak o nich já sám nic nevím – /, pak jistě nejsou tak závažné, aby se nezprovodily se světa. Ostatně ta záležitost měla by se projednat tak, aby obviněný měl příležitost se obhájit. Method Jedlička se bez Rajhradu také neztratí, ale já bych nechtěl, aby jeho případ byl na škodu pověsti kláštera. Byl bych proto, nějak to urovnat, aby on zůstal tam, kam patří – v Rajhradě – a potom už by záleželo jen na něm, aby ukázal, že je toho opravdu hoden.“³⁸⁴

381 Je pravděpodobné, že kurýrní služby pro odboj konal již dříve, jak naznačuje jeho list A. J. Kotyzovi z 20. 8. 1943 (MZA, fond E 6, kart. 245, inv. č. 2184, sign. D. n. 026/001). Únor 1944, uvedený Jedličkou jako datum vstupu do odbojové organizace, lze chápat jako oficiální včlenění do její struktury, provedené „složením voj. přísahy do rukou tehdy por. Jos. Pojara.“ – NA, fond ÚV ČSPB, členská evidence, přihláška M. A. Jedličky.

382 Tamtéž.

383 Skupina Kurýr měla v době zatýkání 32 členů, širší okruh spolupracovníků však „zřejmě převyšoval pět desítek.“ Do Mauthausenu bylo, vzhledem k přeplněnosti vídeňských věznic, odvezeno kromě Jedličky ještě dalších sedm členů skupiny. Tři z nich tam zahynuli. Z jádra skupiny válku přežilo 29 osob. – Plachý, J.: *Případ*, s. 93.

384 NA, fond ŘBB, kart. 279 (sl. Rajhrad), V. J. Pokorný A. Opaskovi, 10. 1. 1945.

Za jakých okolností či podmínek se Metoděj A. Jedlička vrátil z Vídně do Rajhradu, tedy nevíme; stalo se tak v průběhu srpna 1945.³⁸⁵ Dne 2. srpna 1945 se opat Kotyza dotazoval u brněnské biskupské konsistoře, zda nebude v diecézi v brzké době probíhat svěcení kněžstva, v jehož rámci by mohl být i Metoděj A. Jedlička vysvěcen. Pokud by se takové svěcení v blízkém termínu nekonalo, bude prý jmenovaný vysvěcen vídeňským arcibiskupem, kardinálem Theodorem J. Innitzerem (1875–1955).³⁸⁶ Ke svěcení nakonec nedošlo ani ve Vídni, ani v Brně, ale 21. října 1945 Olomouci.³⁸⁷ Ještě předtím (8. září 1945) složil Metoděj Antonín Jedlička ve svém domovském rajhradském klášteře slavné sliby.³⁸⁸ V prosinci 1945 byl jmenován klášterním knihovníkem³⁸⁹ a ustanoven I. kooperátorem v Rajhradě, kteroužto funkci vykonával do 30. listopadu 1948.³⁹⁰ Zapojil se také do veřejného života v obci. Vstoupil do místní organizace Československé strany lidové (působil jako její pokladník), byl jednatelem místního Orla, jednatelem rajhradské pobočky Svazu československých osvobozených politických vězňů a pozůstalých po obětech nacismu a členem osvětové komise při rajhradském MNV.³⁹¹

Netrvalo dlouho a Metoděj Antonín Jedlička se i ve své osvobozené vlasti dostal do hledáčku bezpečnostních orgánů. V únoru 1946 se na něj zaměřilo vyšetřování vedené velitelem místní stanice SNB v Rajhradě vrchním strážmistrem Karlem Bednářem. Po zatčení jistých Štefana Mödritzera a Rajmunda Tikovského z Pravlova, obviněných z ilegální přepravy peněz a poštovních zásilek do Rakouska, byla na základě jejich výslechů v klášterní cele M. Jedličky provedena prohlídka. Nalezeno bylo větší množství dopisů, balíčků a peněz, určených Němcům vysídleným z jižní Moravy. Jedlička byl výpověďmi obou zatčených označen za spojku, která měla pomáhat tyto zásilky za hranice dopravovat. Z vyšetřování vyplynulo, že Jedlička navštívil v listopadu 1945 P. Alexe Pexu, cisterciáka v rakouském klášteře Heiligenkreuz, který mu za války a totálního nasazení hmotně pomohl, aby se mu představil jako novokněz a poděkoval mu za jeho předchozí pomoc.³⁹² Pexa Jedličku požádal

385 ABS, fond V-MV, a. č. V-2992 MV, výslech M. A. Jedličky, 27. 11. 1956.

386 DABB, fond BOB, kart. 601, inv. č. 3926, sign. R14/7, A. J. Kotyza biskupské konsistoři, 2. 8. 1945. Odpověď ohledně brzkého termínu svěcení byla negativní, proti Jedličkově vysvěcení ve Vídni, kde úspěšně dokončil svá bohovědná studia, nebylo námitek. (Tamtéž.)

387 ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond ACO, kniha č. 19 (matrika biskupských úkonů).

388 MZA, fond E 6, kart. 34, inv. č. 892, sign. A. f. 10bis, kapitulní protokol z 23. 7. 1945.

389 Tamtéž, kapitulní protokol z 13. 12. 1945.

390 Tamtéž, kart. 252, inv. č. 2223, sign. D. n. 039, arcibiskupská konsistoř v Praze opatství kláštera v Rajhradě, 6. 12. 1948.

391 ABS, fond V-MV, a. č. V-2992 MV, výslech M. A. Jedličky, 27. 11. 1956.

392 P. Pexa pocházel z jihomoravských Trboušan a M. A. Jedlička jej znal od dětství.

o doručení pěti dopisů svým příbuzným na jižní Moravu. Jedlička mu z vděku vyhověl. Následně jej ovšem přímo v rajhradském klášteře opakovaně vyhledal S. Mödritzer, který přinesl další dopisy, ale i různé balíčky (se šatstvem, jídlem i hotovostí) a žádal Jedličku o jejich doručení do Rakouska. Jedlička již tentokrát nevyhověl (do Rakouska ostatně v té době už necestoval) a balíčky tak zůstaly v jeho klášterní cele, kde byly při domovní prohlídce nalezeny.³⁹³ Z vyšetřování pro Metoděje Jedličku žádné bezprostřední důsledky nevyplýnuly – protizákonná činnost mu nebyla prokázána a případ byl odložen.

Záležitost přispěla ke vzrůstu Jedličkovy celkové nespokojenosti se životem v Rajhradě. Metoděj A. Jedlička k rajhradskému řeholnímu domu, či spíše k jeho komunitě nepřilnul. Vztahy byly silně poznamenány přetrvávajícími neshodami s opatem Kotyzou a (jak je z náznaků v pramenech zřejmé) vzájemnou nesnášenlivostí mezi jím a spolunovicem Petrem Adolfem Ungerem. Jedličkovy výhrady se v bezprostředně poválečném období týkaly zejména nepořádků v klášterním hospodářství, na něž vytrvale upozorňoval. Dával je, krom samotného opata, za vinu správci klášterního velkostatku Rudolfovi Dorazilovi, disponujícímu Kotyzovou bezmeznou důvěrou. Jedlička svou úpornou kritikou dohnal opata Kotyzu k tomu, že se obrátil na Anastáze Opaska s žádostí, aby hospodářský ředitel břevnovských statků Emanuel Havlíček provedl revizi hospodaření velkostatku rajhradského: „*Poněvadž náš benjamin – P. Method nepřestává našemu řediteli Dorazilovi spílat, že špatně hospodaří, dovolil bych si Vás prositi, abyste dovolil Vašemu gen. řediteli prohlídnout naši úrodu a podat zprávu, aby byl konečně pokoj.*“³⁹⁴ E. Havlíček obhlídku rajhradského hospodářství skutečně (ve dnech 17. a 18. července 1947) vykonal. Výstupní protokol nese datum 22. července 1947.³⁹⁵ S téměř absolutní mírou pravděpodobnosti se s jeho obsahem opat Alois Josef Kotyza před svým nečekaným skolem již neseznámil.³⁹⁶

Jak sám Metoděj Antonín Jedlička později vypověděl, odchodu z rajhradského kláštera uvažoval již v roce 1946. Nejprve zvažoval vystěhování do Vídně, případně emigraci do USA. Nakonec se upnul k myšlence působení na některé z far v pohraničí, kde byla po válce akutní pastorační nouze. Za tím účelem podnikl mezi 11. červencem a 6. srpnem 1947 jakousi „průzkumnou cestu“ po českém a moravském pohraničí. Zaujala jej fara v Jablonci nad Nisou a začal prý ihned vyjednávat o možnosti svého přestupu do litoměřické diecéze.³⁹⁷

³⁹³ ABS, fond V-MV, a. č. V-3448 MV, velitelství stanice SNB v Rajhradě ministerstvu vnitra, 2. 2. 1946; Tamtéž, protokol s M. Jedličkou, 1. 2. 1946.

³⁹⁴ NA, fond ŘBB, kart. 279 (sl. Rajhrad), A. J. Kotyza A. Opaskovi, 8. 7. 1947.

³⁹⁵ Tamtéž, E. Havlíček, protokol o prohlídce majetku rajhradského kláštera, 22. 7. 1947.

³⁹⁶ Srov. kap. 3 a kap. 5.

³⁹⁷ ABS, fond V-MV, a. č. V-3448 MV, protokol s M. A. Jedličkou, 4. 4. 1948.

Dne 21. července 1947 však do jeho plánů zasáhla smrt opata Kotyzy. Jedlička se, ač nerad, po naléhání rajhradských spolubratrů³⁹⁸ vrátil do kláštera, kde společně přistoupili k volbě nového opata. Jedličkovo vnitřní rozhodnutí opustit rajhradskou řeholní komunitu však bylo nezvratné a nic na něm nemohl změnit nadějný výsledek volby, která padla na jeho předchozího zastávce proti Kotyzovi, Jana Václava Pokorného. Metoděj A. Jedlička požádal o *exklaustraci*, tedy o povolení žít mimo klášter.

Ještě než bylo o žádosti rozhodnuto, seběhly se v životě Metoděje Antonína Jedličky další dramatické události, které bez nadsázky určily definitivní nasměrování jeho dalšího života. V březnu roku 1948 jej navštívil v Rajhradě jistý Klement Hlásenský – agent provokatér D-8006 – jenž se vykákal jako posel kapitána duchovní služby Josefa Pojara, který sám po únoru 1948 zvažoval emigraci. V březnu roku 1948 byl Pojar poslán na nucenou dovolenou a tehdy požádal Hlásenského, aby navázal styk s jeho bývalým spolupracovníkem z odboje Metodějem A. Jedličkou.³⁹⁹ Hlásenský navštívil Jedličku v Rajhradě dne 24. března 1948. Postupně uzrála myšlenka, s níž přišel právě M. Jedlička, a sice přejít „ilegálně“ hranice u Vyššího Brodu.⁴⁰⁰ „Dne 24. 3. 1948 ve večerních hodinách dostavil se ke mě do kláštera nějaký Hlásenský Klement [...] a sdělil mi, že přichází od Pojara [...], že mám být vzat do vazby, a když jsem se ho tázal proč, sdělil mi, že mají nějaký seznam osob, které budou zatčeny, a že já jsem mezi nimi. [...] Jelikož jsem si nebyl vědom žádného provinění proti čsl. republice, byl jsem sdělením Hlásenského velmi nemile překvapen a když mi pak sdělil, že se mohu lehce dostat za hranice [...] ihned jsem se chopil této příležitosti. [...] Navrhl jsem, že by se dalo přejít u Vyššího Brodu a to proto, že v tomto místě je klášter,⁴⁰¹ a já jsem se

398 Za citování stojí dopis V. J. Horáka: „Milý Metoději, zdá se, že jsi plně rozhodnut, přece však bych radil: dvakrát měř a jednou řež. Je nás jen 9, osudy domu leží v našich rukou, veřejnost i dějiny na nás hledí, jak to zařídíme, dáme si současně vysvědčení své inteligence a spolu kněžského charakteru i vztahu k domu, jenž se nám stal druhým domovem. I já jsem rozbolestněn poměry a skoro nevím co a jak, ale vědomí zodpovědnosti jsem přec jen dosud neztratil a vím, že na soudu dějin bude i mé jméno postaveno. [...] Stál jsi před událostmi daleko hroznějšími, než je toto a nebál jsi se ani smrti, tož k čemu neřešit celou záležitost mužně, jak se sluší a patří. [...] Čekám, že přijedeš a vykonáš svou povinnost. Misijní pastorec ti neuteče, místní je ještě důležitější.“ – MZA, fond E 6, kart. 252, inv. č. 2223, sign. D. n. 039/001, V. J. Horák M. A. Jedličkovi, 30. 7. 1947.

399 Po osvobození působil J. Pojar ve Vídni v čele Československého ústředního výboru, orgánu reprezentujícího tamní Čechy a Slováky (měl zejména pomáhat s jejich reemigrací). V březnu 1946 se vrátil do Československa, v únoru 1947 nastoupil službu jako vojenský duchovní na velitelství 6. pěší divize v Brně. V únoru 1948 byl přeložen do Plzně. Vojenská kontrarozvědka v čele s Bedřichem Reicinem se domnívala, že Pojar v ČSR pracuje pro britskou tajnou službu, pro USA či Vatikán. Pojar byl agenturně sledován minimálně od poloviny roku 1946. Agent provokatér K. Hlásenský (sám bývalý příslušník československé zahraniční armády na západě) byl na Pojara nasazen v září 1947. Pojarovy úvahy o emigraci zřejmě nabraly konkrétních rysů právě vlivem působení Hlásenského. – Plachý, J.: *Případ*, s. 96–101.

400 Až do přijetí zákona č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky (účinný od října 1948) byl přechod státní hranice bez platného pasu pouhým přestupkem. Teprve podle § 40 uvedeného zákona šlo o trestný čin, za nějž hrozil nepodmíněný trest odnětí svobody od jednoho do pěti let.

401 Opat cisterciáckého kláštera ve Vyšším Brodě Tecelin Jaksch (1885–1954), za války pronásledován, vězněn a nakonec internován gestapem, byl po jejím skončení (v souvislosti se snahou ▶

domníval, že bych při návštěvě tamtéž zjistil, zda se přejíti v těchto místech dá a případně, že by mi bylo k tomu pomůženo některým obyvatelem obce.“⁴⁰² Nakonec se k přechodu hranic vytvořila tato skupina: Josef Pojar, Klement Hlásenský, Metoděj A. Jedlička a jistý Miroslav Pala, obchodník z pražských Dejvic. Oproti původnímu plánu se připojily ještě dvě ženy – nám již známá slečna J. P. z Rajhradu a její přítelkyně Hilda Štefková.⁴⁰³ Ti všichni se sešli dne 4. dubna kolem 16.30 hodin na pátém nástupišti brněnského hlavního nádraží, odkud dodnes odjíždějí vlaky do Českých Budějovic. Zde byli před nástupem do vlaku zatčeni.⁴⁰⁴

Metoděj Antonín Jedlička byl po zatčení uvržen do vazby, ve které setrval do června 1948. Tehdy byl v rámci amnestie vyhlášené 19. června 1948 nastupujícím prezidentem Klementem Gottwaldem propuštěn na svobodu, a to i přesto, že se přiznal, že „se rozhodl jíti do ciziny, neboť nesouhlasil s politickým vývojem v ČSR.“⁴⁰⁵ Vrátil se do rajhradského kláštera, kde setrval do 1. prosince 1948. Tehdy odešel z Rajhradu nadobro. Exklaustrován byl 20. listopadu a s platností od 1. prosince 1948 byl ustanoven kaplanem v Načeradci a zároveň administrátorem fary v Arnoštovicích v pražské arcidiecézi.⁴⁰⁶

Roku 1951 M. Antonín Jedlička pod nátlakem podepsal závazek spolupráce s StB. Pod krycím jménem Jenda byl nasazen jako agent nejprve na tzv. kulaky a po krátkém přerušení spolupráce byl Státní bezpečností od roku 1958 až do své smrti nasazován do církevního prostředí.⁴⁰⁷ Dožil jako farář v Jílovém u Prahy.⁴⁰⁸

ONV v Českých Budějovicích získat majetek vyšebrodského kláštera konfiskací podle dekretu č. 12/1945 Sb.) nařčen z kolaborace, ohrožen odsunem a opakovaně vyšetřován. Na konci roku 1947 proběhla v klášteře série domovních prohlídek, opat byl opakovaně vyslýchán. Po únoru 1948 byl T. Jaksch nuceně přesídlen do Prahy a následně zvolil emigraci.

402 ABS, fond V-MV, a. č. V-3448 MV, protokol sepsaný s M. A. Jedličkou, 4. 4. 1948.

403 H. Štefková pocházela z Jablonce nad Nisou. Jedlička u její rodiny přespával roku 1947 v době svého prázdninového putování a vyjednávání o přestupu do litoměřické diecéze. Po svém zatčení Jedlička tvrdil, že ho Štefková s J. P. na brněnské nádraží pouze doprovázely, aby se s ním rozloučily. – ABS, fond V-MV, a. č. V-3448 MV, protokol sepsaný s M. A. Jedličkou, 4. 4. 1948.

404 Tamtéž, protokol sepsaný s M. A. Jedličkou, 4. 4. 1948: „K celému případu bych chtěl podotknouti, že neznám dalších poznatků o organizaci ilegálních přechodů státních hranic z ČSR a že jsem se do této situace přivedl z vlastní nezkušenosti, znechucen jsa poměry v Rajhradě.“

405 ABS, fond Odbor politického zpravodajství MV, sign. 2M 10526.

406 MZA, fond E 6, kart. 252, inv. č. 2223, sign. D. n. 039, arcibiskupská konsistoř v Praze opatství kláštera v Rajhradě, 6. 12. 1948. Jednalo se o exklaustrační indult (tedy o povolení k setrvání mimo klášter), nikoliv o sekularizaci (vystoupení z řádu). – CIC 1917, kán. 638, 639 a 641 § 2.

407 ABS, sbírka TS, a. č. TS-734434 MV (svazek agenta s krycím jménem Jenda).

408 Podrobnosti ohledně Jedličkova života v letech 1951–1981 byly publikovány. – Richtrová, Eva: *Metoděj Antonín Jedlička: kněz, řeholník, agent Státní bezpečnosti*. In: Chocholáč, Bronislav – Malř, Jiří – Reitingier, Lukáš – Wihoda, Martin (eds.): *Pro pana profesora Libora Jana k životnímu jubileu*. Brno 2020, s. 859–872.

5. „Bratři i v protivenství a bezpráví plní příkaz Páně.”⁴⁰⁹

Vztahy v řeholní komunitě a její fungování

Po většinu opatského období Aloise Josefa Kotyzy náleželo do benediktinského kláštera v Rajhradě celkem 12 řeholníků se slavnými slibů, včetně opata.⁴¹⁰ Věkový průměr řeholní komunity činil v polovině sledovaného období 49 let. Seniozem mezi řeholníky byl sám Alois Josef Kotyza. Čtyři z rajhradských konventuálů Kotyzova období pocházeli z Vysočiny, z jižní Moravy také čtyři, tři se narodili v prostějovské a vyškovské části Hané, ze severní Moravy pocházel P. A. Unger a pouze jeden rajhradský řeholník let 1937–1947 byl původem z (východních) Čech (J. F. Holzmann). O vstup do rajhradského kláštera byl po celé sledované období zájem zcela mizivý, a to i přesto, že se jednalo o jediný mužský benediktinský klášter na celé Moravě. Z mladíků, kteří v době opata Kotyzy do rajhradského kláštera vstoupili, svůj kanonický noviciát dokončili pouze čtyři, přičemž nejmladší z nich (S. F. Tesař) složil slavné slibů až do rukou Kotyzova nástupce.

Kapitula rajhradského kláštera se k pravidelným jednáním scházela pouze po určitou část Kotyzova opatského období. Dochovány jsou protokoly od června 1937 do října 1942 (celkem 12 protokolů), a dále pak až z časového rozmezí červenec 1945 až prosinec 1947 (protokol č. 13–20).⁴¹¹ (Zachovaly se také pozvánky na kapitulní sezení konaná mezi červnem 1937 a prosincem 1947.)⁴¹² První kapitulní zasedání pod vedením nově nastoleného opata Aloise J. Kotyzy se konalo „v prelatuře,

409 Řehole 7, 42.

410 V rozmezí let 1937–1947 byly tyto celkové počty konventuálů: 11 řeholníků v letech 1937–1939; 12 řeholníků v letech 1940–1941, 1943–1944 a 1946–1947. Nejvyšší počet 13 řeholníků se slavnými slibů žil v Rajhradě přechodně v letech 1942 a 1945. (Antonín F. Červenka složil slavné slibů v roce 1940, v roce 1943 byl z řádu a kláštera vyloučen. Petr A. Unger složil slavné slibů v roce 1942, Metoděj A. Jedlička až v roce 1945. Placidus F. Buchta zemřel roku 1946. Nebyli započítáni P. J. Vychodil, který nežil v Rajhradě, ale v klášterním domě v Brně, a G. K. Schössler – oba zemřeli roku 1938.)

411 MZA, fond E 6, kart. 34, inv. č. 892, sign. A. f. 10bis. Obsahem písemně zaznamenaných kapitulních jednání byly otázky hospodářské (zejm. rozhodování o prodejkách a pronájmech nemovitostí) a personální (slibů a kněžská svěcení, přidělování funkcí v klášteře, umístění řeholníků v duchovní správě, obsazování míst laických zaměstnanců, přijímání noviců).

412 Tamtéž, kart. 37, inv. č. 906, sign. A. f. 19bis.

v *posledním pokoji – napoleonském*“ dne 7. června 1937.⁴¹³ První poválečný protokol (č. 13 z 23. července roku 1945) číselně navazuje na poslední dochovaný protokol z doby válečné (č. 12 z 19. října 1942).⁴¹⁴ Z mezidobí říjen 1942 až červenec 1945 není dochována ani žádná pozvánka ke kapitulnímu jednání. Lze tudíž konstatovat, že klášterní kapitula se po část období druhé světové války (od října 1942) až do letních měsíců po osvobození nescházela.⁴¹⁵

V rámci vnitřní, řeholní správy rajhradského opatství byly v době Aloise Kotyzy (pře)obsazovány tyto klášterní funkce: převor, inspektor klášterních lesů (inspektor lesního hospodářství), inspektor klášterních (zemědělských) statků (po vzniku Slovanské kongregace klášterní ekonom), revizor klášterních účtů, kuchmistr (*prefect culinae*) ve spojení s funkcí *provisora* (neboli *celeráře*), novicmistr, *sakristián*, *infirmarius*, *regens chori*, knihovník a archivář. Funkce podpřevora byla obsazena jen na kratičkou přechodnou dobu (1937–1938) do smrti Guntera Schösslera. Poté se dosavadní podpřevor Karel R. Musil stal převorem. Jednotliví členové konventu se ve výkonu klášterních funkcí v průběhu svých životů střídali, některé funkce byly (s ohledem na nepatrný počet obyvatel řeholního domu) spojovány. Například *sakristiánem* i *infirmariem* byl po určitou dobu František R. Bouzek, k funkci klášterního ekonomy vykonávané Janem Nepomukem Kopáčkem byl přiřazen úkol dohledu nad konventními sluhy. Ve funkci *provisora* a *prefecta culinae* v jedné osobě se vystřídali František R. Bouzek a Josef F. Holzmann. Také funkce archiváře a knihovníka byla (v rukou Václava J. Pokorného a následně Prokopa A. Vostala) spojena.

Důležitý praktický úkol, který musela rajhradská komunita dokázat kontinuálně plnit, spočíval v administraci klášteru inkorporovaných far.⁴¹⁶ Řeholníci obdrželi v co nejkratší době po složení slavných slibů kněžské svěcení a bezprostředně poté nastoupili do duchovní správy. Tak jako se střídali ve výkonu funkcí zajišťujících vnitřní chod klášterního domu, tak se také střídali na pozicích administrátorů a kooperátorů (kaplanů) všech klášterních far. S výkonem farní správy souvisela také povinnost vyučování náboženství, a to jak v městyse Rajhrad samotném, tak v okolních vsích. Rajhradští kněží, kteří tzv. venkovské

413 Tamtéž, kart. 34, inv. č. 892, sign. A. f. 10bis, kapitulní protokol (č. 1) ze 7. 6. 1937.

414 Tamtéž, kart. 37, inv. č. 906, sign. A. f. 19bis, pozvání ke kapitulní schůzi (na 23. 7. 1945).

415 Že se kapitulárové k poradám nescházeli již na konci roku 1942, potvrzuje i vánoční blahopřání C. J. Krejčího opatu Kotyzovi. Krejčí se v něm vyjádřil k aktuálnímu problému klášterního hospodaření s dovětkem, že svůj názor dává najevo touto cestou, neboť aktuálně se nekonají kapitulní sezení. – MZA, fond E 6, kart. 245, inv. č. 2184, sign. D. n. 026/001, C. J. Krejčí A. J. Kotyzovi, 25. 12. 1942. (Srov. kap. 4.2.10.)

416 Rajhradští benediktini byli také duchovními správci klášterního kostela sester Těšitelek Božského Srdce Ježíšova a zpovědníky sester. (Kláster Těšitelek BSJ byl vystavěn ve 20. letech 20. století na pozemcích zakoupených od benediktinů v rajhradské lokalitě zvané Matlaška, kostel byl vysvěcen v září roku 1929.)

fary administrovali, na těchto farách také trvale bydleli. Svůj domovský konvent navštěvovali prakticky pouze jen za účelem účasti na jednáních kapituly, přičemž i z těch se někdy (pro neodkladné plnění pastoračních povinností) omlouvali. Skutečnost, že se od podzimu 1942 kapitula vůbec nescházela, vedla k tomu, že „venkovští faráři“ a jejich kaplani ztratili i poslední praktický důvod do Rajhradu vůbec zajíždět. Tento způsob života rajhradských benediktinů nejen odporoval „teorii“, tedy textu Benediktovy Řehole, ale především přinášel skutečné negativní dopady do každodenní praxe – nefunkční či přímo konfliktní vzájemné vztahy a neuplatňování poradního hlasu komunity v personálních a hospodářských otázkách. To vše s dalekosáhlými důsledky.

Na podzim roku 1945 dlelo v klášteře trvale šest kněží, z nichž tři byli natolik těžce nemocní, že nemohli působit ve správě farnosti. V roce 1946 žili v Rajhradě (nepočítáme-li samotného opata) kněží již jen tři: tamní farář Karel R. Musil, jeden kooperátor, jímž byl Metoděj Jedlička, a vypomáhající Vojtěch Horák. Ti tvořili spolu s Aloisem Kotyzou prakticky celý konvent klášteře.⁴¹⁷ Ostatních šest členů rajhradské komunity v této době trvale pobývalo právě na inkorporovaných venkovských farách.⁴¹⁸ V květnu 1946 se ke svým řeholníkům obrátil opat Kotyza těmito slovy: „*Důstojný pane spolubratře, je Vám jistě známo těžké postavení našeho domu. Válečná léta i nyní doba značně pokleslé pracovní morálky zaměstnanectva vůbec nepřispěly přirozeně k uspokojivému finančnímu stavu našeho domu. K tomu pak ještě dlužno přičísti početný nedostatek členů domu, zatím co povinnosti řeholně kněžské zůstaly.*“ Kotyza konstatoval, že situace, kdy tři v klášteře žijící bratři nesou veškeré chórové povinnosti celé řeholní komunity, je nespravedlivá. Ustanovil tedy, že chórové modlitby zůstanou sice i nadále povinností těch, kdo jsou v klášteře trvale přítomni, avšak ostatní mešní závazky (celebrace mše ke cti sv. Bohorodičky a mše za zakladatele a dobrodince řeholního domu) se rozdělí mezi všechny členy klášteře, „*takže ročně připadá na každého 6 týdnů obětovat se ve prospěch domu,*“ protože „*chceme jistě všichni zůstat pod mateřskou ochranou Bohorodičky a spolu cítíme se zavázáni vděčností ke svým dobrodincům.*“ Svůj apel Kotyza ukončil těmito slovy: „*Doufám, že toto rozhodnutí přijmete ochotně, protože všichni musíme se o záchranu domu přičinit.*“⁴¹⁹

⁴¹⁷ Aby bylo vůbec možné zajistit duchovní správu (o nedělích a zasvěcených svátcích byly slouženy tři mše – v 7.00, v 9.00 a v 10.00 hodin), musela být všem třem kněžím udělena tzv. binační fakulta. – DABB, fond BKB, kart. 2130, inv. č. 9146, sign. R56, K. R. Musil biskupské konsistoři, 7. 5. 1946. [Binace je povolení knězi, aby mohl sloužit dvě mše svaté v jistých dnech, vystavené na delší dobu s ohledem na aktuální pastorační potřeby. – Tretera, J. R. – Horák, Z.: *Slovník*, s. 28.]

⁴¹⁸ V Domašově působil jeden řeholník, v Ostrovačicích dva, jeden kněz pobýval v Syrovicích a dva rajhradští benediktini vypomáhali Břevnovu v Orlové. (P. A. Unger byl přechodně stažen z pastorace, srov. kap. 4.3.2.)

⁴¹⁹ MZA, fond E 6, kart. 246, inv. č. 2189, sign. D. n. 026/003, A. J. Kotyza členům konventu, 21. 5. 1946.

Opat Alois Josef Kotyza byl komplikovanou osobností. Dobré vztahy s diecézními církevními hodnostáři, některými představiteli zemské správy a politiky, opaty jiných významných klášterů a patrně i řadovými kněžími především rosického děkanátu, které hovořily výrazně v jeho prospěch při opatské volbě na přelomu let 1936 a 1937, bohužel neznamenaly, že Kotyza byl konsenzuálním člověkem se sociální inteligencí. Před zvolením do opatského úřadu žil dlouhých 27 let na řadové faře mimo vlastní klášter. Tento fakt se při rozhodování rajhradských konventuálů jevil jako výhoda. (Jeho předpokládaná odtrženost od vnitřních pŭtek, probíhajících uvnitř klášterních zdí, skýtala dle mínění volitelů naději na Kotyzovu schopnost nadhledu a odstupu od malicherných problémů znesvářené řeholní komunity.) Ve skutečnosti patrně jen podtrhl Kotyzovy povahové vlastnosti, které zvolením do prestižního úřadu spojeného s hodností zemského preláta ještě zesílily: pocit vlastní výlučnosti, nepotismus, panovačnost až hrubost ve vystupování přerůstající za některých okolností v očividnou sociální neobratnost a neschopnost reálně odhadnout a posoudit lidský potenciál a charaktery, neochota brát ohled na mínění sobě „podřízeného“ okolí – řeholníky vlastního kláštera, mladší české benediktiny, laické zaměstnance rajhradského hospodářství.

Od samého počátku ve své funkci úřadoval opat Alois Josef Kotyza jako neomezený pán nad klášterem i jeho zaměstnanci a obyvateli. O důležitých otázkách života řeholní komunity i záležitostech hospodářských rozhodoval sám, bez porady s konventuály. Tzv. *consilium seniorum* (radu ze starších řeholníků kláštera), jehož existence byla předepsána Konstitucemi, nikdy nezřídil.⁴²⁰ Nebylo tudíž nijak překvapivé, že záhy po jeho instalaci vnitřní pnutí v rajhradské mnišské komunitě vzrostlo. Nejproblematictější vztahy měl Alois J. Kotyza s nejmladšími členy konventu. Antonína Františka Saleského Červenku z kláštera nechal vyloučit. Metoděje Antonína Jedličku málem nepřipustil k věčným slibům. Petra Adolfa Ungera se patrně pro jeho nevyzpytatelnou povahu a kontakty s nacistickým bezpečnostním aparátem natolik obával, že neváhal klamat brněnského i olomouckého (světícího) biskupa, aby mu podvodně zajistil kněžské svěcení. A když se těsně po válce naskytla možnost, zbavil se Ungera tím, že problém přenesl na břevnovského konventuálního převora Anastáze Opaska a apoštolského administrátora v Českém Těšíně Františka Borgiáše Onderka. Ani ostatní řeholníci kláštera nezůstali nesouladu a rozbrojů s opatem Kotyzou ušetřeni. Převor kláštera Karel R. Musil v roce 1948 emotivně označil rajhradský klášter doby Kotyzovy za „koncentrák“. Vojtěch J. Horák ve svém pamětním spise

420 *Declarationes in s. Regulam pro Abbatias S. Margaritae de Břevnov, S. Venceslai de Braunau, SS. Petri et Pauli de Rajhrad.* [Roma] 1932 (Cap. 3., Declaratio III., Seniorum utatur consilio, s. 8-10). Vytvoření rady při příležitosti Kotyzovy opatské volby v roce 1937 důrazně doporučil také A. Vykoukal. – NA, fond ŘBE, kart. 35, A. Vykoukal Kongregaci pro řeholníky, 5. 1. 1937.

vyčítal opatovi mentální strnulost, zpátečnictví, neupřímnost a egoismus. A dokonce i jindy mírný Václav J. Pokorný si těsně před koncem druhé světové války neodpustil tyto kritické poznámky na Kotyzovu adresu a celkovou atmosféru rajhradského kláštera: „*U nás je všecko ztrnulé, bez programu, žijeme ode dneška do zítřka. Docela podle hanáckého: ‚Nejak belo, nejak bude.‘ Však se také říkalo o Rajhradě, že je to klášter hanácký: žírná Haná nám dala 4 poslední opaty a také část konventuálů byli a jsou Hanáci. U nás není zájmu ani o nastávající vzácné jubileum 900 ročnice trvání kláštera, myslet také na to, co asi bude po válce, teprve nikomu nenapadá. Přece není možno dům s takovou řádovou tradicí nechat zajít na marasmus.*“⁴²¹

Pozice Aloise J. Kotyzy v rámci benediktinského řádu na území Československa byla ambivalentní. Respekt, kterého se mu dostávalo, byl dán do značné míry generačně. Vše nasvědčuje tomu, že před druhou světovou válkou byl v rámci řádových struktur přijímán s vážností, jež odpovídala postavení opata a preláta, přesahujícího svým významem a vlivem lokální jihomoravské zájmy.⁴²² Na konci 30. let 20. století Alois Kotyza po boku Arnošta Vykoukala aktivně participoval na jednáních o vzniku domácí benediktinské kongregace.⁴²³ Brzy po nastolení do opatského úřadu Kotyza upozornil na naléhavost vyřešení této otázky při příležitosti své osobní návštěvy ministerstva školství a národní osvěty. Učinil tak ovšem se zjevnou dávkou diplomatické neobratnosti, neboť příslušného ministerského radu požádal, aby vstup do plánované slovanské kongregace klášterům nařídil.⁴²⁴ Vnitřní záležitosti benediktinského řádu nespádaly do rozhodovacích pravomocí tohoto ministerstva ani jiných státních úřadů. Pokud by Kotyzova žádost, motivovaná snahou vznik kongregace urychlit,⁴²⁵ byla ze strany úřadu vyslyšena, jednalo by se jednoznačně o vměšování do vnitrocírkevních záležitostí, které by (bez ohledu na výsledek) nebylo pro postavení řádu ve vztahu ke státní moci žádoucí.

421 NA, fond ŘBB, kart. 279 (sl. Rajhrad), V. J. Pokorný A. Opaskovi, 10. 1. 1945.

422 Pro některé české benediktiny starší generace byl Kotyza instancí, k níž se obraceli se svými obavami o celkové směřování řádu. Například broumovský benediktin T. Rosenberg se obával, že A. Vykoukal usiluje o „beurnizaci“ všech československých opatství. – MZA, fond E 6, kart. 246, inv. č. 3864, sign. D. n. 026/001, T. Rosenberg A. J. Kotyzovi, 26. 3. 1936. Další broumovský benediktin se Kotyzovi svěřoval se svým znepokojením nad jednáními o rozdělení opatství Břevnov-Broumov. – Tamtéž, kart. 245, inv. č. 2184, sign. D. n. 026/001, R. Fišer A. J. Kotyzovi, 24. 1. 1936.

423 Srov. kap. 3.

424 NA, fond MŠ, kart. 3864, inv. č. 2046, sign. 47 II 1 (benediktini), ministerstvo školství a národní osvěty Zemskému úřadu (ZÚ) v Brně, 4. 3. 1938. Formulaci žádosti se podívali i ministerští úředníci, kteří si byli vědomi, že takové „nařizení“ nespadá do jejich kompetence. Zájem ministerstva na vzniku kongregace byl však pro další vývoj jednání zásadní. – MZA, fond B 40 Zemský úřad Brno, III. manipulace (ZÚ Brno, III. manipulace), kart. 4235, č. j. 8279/1938, ministerstvo školství a národní osvěty ZÚ v Brně, 10. 11. 1937.

425 Tamtéž, biskupský ordinariát ZÚ v Brně, 10. 2. 1938.

V roce 1945 byl Alois J. Kotyza mezi řádovými představenými v Československu seniorem. Byl také, po odsunu německých řeholníků z Broumova, na našem území jediným benediktinským opatem.⁴²⁶ Jako takovému mu byla nadále prokazována patřičná úcta, ta však byla, jak je z dochovaných pramenů patrné, povýtce povinná.⁴²⁷ A přestože Kotyza v poválečném období sám sebe považoval za nástupce A. Vykoukala ve věci jednání o slovanské benediktinské kongregaci,⁴²⁸ realita se již radikálně proměnila. Řádových záležitostí se ujala nastupující mladá generace českých benediktinů v čele s břevnovským konventuálním převorem Anastázem Opaskem. Důležité události, které měly rozhodující vliv na postavení benediktinských řeholních komunit v poválečném Československu, se odehrávaly daleko od provinčního Rajhradu, jehož představeného – starého muže vnitřně ukotveného v dávno ztraceném společenském a duchovním nivěau první republiky – nebrali vážně již ani jeho vlastní konventuálové, natož tak progresivní, vzdělaný a zahraničními kontakty disponující Anastáz Opasek.⁴²⁹

Opaskův názor na stav duchovního života v rajhradském klášteře byl veskrze negativní. Utvořil se již před druhou světovou válkou a ovlivnil i Opaskem vedená poválečná jednání o vzniku slovanské kongregace a znění jejich Konstitucí.⁴³⁰ Kotyza byl pochopitelně na jednání zván. Nejen však, že nebyl jejich hlavním účastníkem, ale jeho osobní účast nebyla vnímána ani jako nutná a už vůbec ne jako klíčová.⁴³¹ Anastáz Opasek byl ovšem (na rozdíl od samotného Kotyzy) dostatečně zdatným diplomatem, a nedal tudíž přímo najevo, že rajhradský opat rozhodně není tím, jehož názor by byl napjatě očekáván. U všech zásadních

426 První část broumovské řeholní komunity byla spolu se svým opatem D. Prokopem odsunuta z Československa v listopadu 1945. Druhý transport následoval v dalším roce. (NA, fond ŘBB, kart. č. 279, sl. Broumov – odsun.)

427 Byl například nejčastnějším hostem zásadních řádových ceremonií, k nimž bezesporu patřily benedikce dvou nových opatů – emauzského opata Maura Verzicha (28. 7. 1946) a opata břevnovského Anastáze Opaska (13. 4. 1947). – NA, fond ŘBB, kart. 279 (sl. Emauzy); Tamtéž, kart. 282 (sl. benedikce).

428 Tamtéž, kart. 279 (sl. Rajhrad), A. J. Kotyza A. Opaskovi, 27. 9. 1945: „Žádám [...] o audienci u p. presidenta na Hradčanech. Až dostanu k tomu povolení, dovolím si Vás navštívit a šli bychom spolu na Hrad k audienci a oznámili bychom svůj úmysl založit v republice benediktinskou kongregaci.“

429 Byla to (krom stále zjevnější Kotyzovy sociální neobratnosti a úbytku sil způsobeného vysokým věkem) právě změněná politická situace, která si vyžádala nové osobnosti do čela benediktinského řádu na našem území. Kotyzův vliv a kontakty měly své kořeny v politických a sociálních strukturách prvorepublikového Československa a nepřesáhly protektorátní období.

430 V roce 1938 označil Opasek duchovní život v Rajhradě za „nevyspělý“. Hodnocení souviselo s faktem, že v Rajhradě neproběhla tzv. monastická obroda (řeholní reforma). – NA, fond MŠ, kart. 3864, inv. č. 2046, sign. 47 II 1 (benediktini), A. Opasek, nedat. [listopad/prosinec 1938]. K praktickému dopadu tzv. řeholní reformy (nesené příklonem vzdělaných a mladších osobností komunity k obrozenému mnišskému ideálu) na život v opatství Břevnov-Broumov srov. Opasek, A.: *Dvanáct zastavení*, s. 72–73.

431 MZA, fond E 6, kart. 246, inv. č. 2184, sign. D. n. 026/001, A. Opasek A. J. Kotyzovi, 1. 10. 1945: „Svolávám [...] poradu spolubratří o kongregaci na 11. říjen – na 11. hodinu – a zvu Vás též srdečně, jestli se Vám to ovšem hodí. O výsledku podám zprávu.“

dokumentů byl Kotyza konsignátorem.⁴³² Ke znění Konstitucí nové kongregace rajhradští benediktini ničím zásadním nepřispěli, byť k tomu byli Opaskem vyzváni.⁴³³ Cesty do Prahy Kotyzu patrně také dosti fyzicky zmáhaly, a tak v dubnu 1947 za svého oficiálního zástupce při dalších kongregačních jednáních ustanovil Prokopa Aloise Vostala.⁴³⁴

Posledním jednáním již konstituované Slovanské benediktinské kongregace sv. Vojtěcha, jehož se Alois Josef Kotyza osobně zúčastnil, byla její první, v Rajhradě konaná, generální kapitula. Hospodářská porada kongregace (která se podle kapitulního usnesení měla sejít do měsíce po tomto rokování) byla – kvůli nenadálému Kotyzově úmrtí – odložena. Hospodářský sbor benediktinských klášterů v ČSR, který byl na hospodářské poradě konané 27. října 1947 v Emauzích založen „*pro společnou obranu majetku všech benediktinských domů v ČSR a k hájení společných zájmů*“⁴³⁵ byl vzápětí prostřednictvím nového rajhradského opata Václava Jana Pokorného konfrontován i s důsledky hospodaření Kotyzova. „*Je to všecko pěkné, potřebné i záslužné, až ovšem na ty peníze (aspoň u nás). Mně se z toho už točí hlava. Z těch milionů dluhů totiž,*“ posteskl si tváří v tvář hospodářské bilanci rajhradského velkostatku po Kotyzově smrti nový představený kláštera.⁴³⁶

Klášterní velkostatek nalézající se v hlubokých a vleklých hospodářských problémech převzal ovšem sedmý rajhradský opat Alois Josef Kotyza již po svém předchůdci Petru Janu Hlobilovi. Za opata Hlobila došlo k podstatnému snížení tzv. kmenového jmění kláštera⁴³⁷ a k vysokému zadlužení.⁴³⁸ Dluhy, daňové nedoplatky, nedostatek finanční hotovosti

432 NA, fond ŘBB, kart. 280 (sl. kongregace), B. Velíšek, A. Kotyza, A. Opasek papežské kurii, 12. 10. 1946; Tamtéž, titíž, opatu primasovi, 12. 10. 1946. (Žádosti o podporu při vzniku kongregace.)

433 Tamtéž, A. Opasek A. J. Kotyzovi, 6. 3. 1946: „*Vaše Milosti, posílám Vám opravený návrh Konstitucí naší kongregace s prosbou, aby jej Vaše opatství přezkoumalo a vyjádřilo svoje stanovisko. [...] Budeme povděční, jestliže se Vaše poznámky neomezí na pouhé odmítnutí jistých bodů návrhu, nýbrž připojíte-li ihned konečné znění návrhu, jež považujete za vhodnější. Na zaslaném návrhu pracovali zástupce Břevnova, Emauz i Mariboru.*“ Tamtéž, kart. 279 (sl. Rajhrad), A. J. Kotyza A. Opaskovi, 4. 3. 1946: „*Pročetli a prodebatovali jsme elaborát [...] a celkem jsme s ním vyslovili souhlas. Něco lepšího sotva dáme dohromady.*“ K dalším debatám o znění Konstitucí Kotyza osobně jet do Břevnova odmítal. – MZA, fond E 6, kart. 252, inv. č. 2223, sign. D. n. 039, Ř. F. Jedlička M. A. Jedličkovi, březen 1946.

434 Tamtéž, kart. 34, inv. č. 892, sign. A. f. 10bis, kapitulní protokol z 24. 4. 1947.

435 NA, fond ŘBB, kart. 279 (sl. Emauzy), zápis o poradě, 27. 10. 1947.

436 Tamtéž (sl. Rajhrad), V. J. Pokorný A. Opaskovi, 19. 11. 1947.

437 Základní jmění církevního ústavu, které nesmělo být bez souhlasu Zemského úřadu a biskupské konsistoře (podle zákona č. 50/1874 ř. z.) tzv. zcizováno, tzn. prodáváno, ale ani zadlužováno: „*Státní správa záležitostí duchovních má zvláště právo, přihlížeti k tomu, aby se základní jmění kostelů a ústavů církevních zachovalo, zjednati si jistotu, zda-li toto jmění tu jest, a shledá-li by se, že něco schází, učiniti, čeho potřebí, aby se to nahradilo.*“ – <http://sppc.prf.cuni.cz/lex/50-1874.htm> (citováno dne 16. 10. 2020).

438 Dluh kláštera dosáhl v roce 1937 výše 1 192 395 Kč. (Rajhradští dlužili mj. augustiniánům na Starém Brně 200 000 Kč, břevnovskému opatství 100 000 Kč a Cyrillo-Methodějské záložně 114 105 Kč.) – DABB, fond BKB, kart. 958, inv. č. 3329, sign. B 114, Inventarizační operát kláštera Benediktinů v Rajhradě 1936/1937, Zápis o konečné konferenci inventarizační komise, 28. 1. 1937.

pro tzv. běžné hospodaření a katastrofální stavebně-technický stav řady nemovitostí (samotný konvent s klášterním kostelem nevyjímaje) byly pro Aloise J. Kotyzu v okamžiku jeho nástupu na stolec rajhradských opatů tíživým dědictvím. Celkové situaci neprospělo ani provedení první pozemkové reformy na klášterních nemovitostech,⁴³⁹ ani soukolí válečného řízeného hospodářství, do nějž byl klášterní velkostatek vtažen v roce 1939.⁴⁴⁰

Byly to právě hospodářské problémy, které výrazně prohlubovaly vnitřní napětí v řeholní komunitě. Řeholníci žili na hranici existenčního minima. (Částka ročního minima pro „*přiměřenou existenci*“ členů řeholní komunity žijících v klášteře byla stanovena na 6 000 Kč na osobu.)⁴⁴¹ V roce 1941 podal klášter tzv. *fassi* (přiznání příjmů a výdajů), na jejímž základě žádal státní správu o doplatek kongruálních platů řeholníků.⁴⁴² V rámci této *fasse* byly vykazovány veškeré příjmy a výdaje kláštera za roky 1938–1940. Úhrnné roční částky, vydané na výživu řeholníků nepůsobících v duchovní správě, vyčíslil klášter takto: 89 000 Protektorátních korun (zkratka K) v roce 1938, 134 642 K za rok 1939, v roce 1940 pak 113 100 K. Úředníci Zemského úřadu v Brně, kteří tuto *fassi* účetně revidovali, považovali vykázané sumy za přemrštěné, a upravili je následovně: 30 000 K pro rok 1938, 42 000 K v roce 1939 a 36 000 K v roce 1940.⁴⁴³ Na reprezentaci opata a převora bylo v letech 1938–1940 klášterem počítáno s roční částkou 36 000 K, přičemž klášterní hospodaření skončilo podle této *fasse* ve všech uvedených letech průměrným ročním schodkem 158 380 K.⁴⁴⁴

439 Voženílek, Jan: *Předběžné výsledky československé pozemkové reformy*. Země Česká a Moravsko-slezská. Praha 1930, s. 776–777. Nejdůležitější právní normou reformy byl zákon č. 215/1919 Sb. (z 16. 4. 1919), o zabrání velkého majetku pozemkového (zákon záborový). Horák, Ondřej, heslo *Pozemková reforma meziválečná*. In: Schelle, Karel – Tauchen, Jaromír (eds.): *Encyklopedie českých právních dějin*. V. svazek. Plzeň – Ostrava 2016, s. 640–648 (tam i další literatura).

440 Velkostatek se stal předmětem německých osídlovacích plánů; dostal se pod správu nacistických okupačních orgánů. – MZA, fond E 6, kart. 34, inv. č. 892, sign. A. f. 10bis, kapitulní protokol z 31. 8. 1939; Tamtéž, kapitulní protokol z 23. 11. 1939; MZA, fond B 37 Pozemkový úřad – obvodová úřadovna Brno, kart. 7, sl. Benediktinerstift Gross-Raigern.

441 Stanovena byla výnosem ministerstva školství a národní osvěty č. j. 73081/39/V-1, jímž se vyměřují příspěvky k náboženskému fondu na uhrazení potřeb na účely církve katolické (se souhlasem ministerstva financí z 5. 6. 1939). Norma byla zrušena až vládním nařízením č. 219/1949 Sb. (z 1. 11. 1949), o hospodářském zabezpečení církve římsko-katolické státem.

442 Tzv. kongruový zákon (č. 122/1926 Sb. z 25. 6. 1926, o úpravě platů duchovenstva církví a náboženských společností státem uznaných) stanovoval nejnižší příjem (*kongruu*) duchovenstva činného ve farní správě. Do stanovené výše byl kongruální příjem duchovního doplňován vždy na pět let dopředu (tzv. *lustrum*) na základě průměru hodnot z finančního přiznání (*fasse*) podaného vždy za tři uplynulé roky lustru předcházející. – Tretera, J. R.: *Stát a církev*, s. 38–39.

443 Přiznávka byla podána v roce 1941, a proto jsou i údaje za rok 1938 vykázaný v protektorátní měně. (V roce 1939 byl stanoven poměr koruny k říšské marce uměle nadhodnoceným kurzem marky 1 RM : 10 K. Skutečný poměr pro tuto dobu je odhadován na 1 RM = ca 6 K. – Němečková, Věra: *Finanční a měnové poměry v Protektorátu Čechy a Morava*. In: Štředová, Veronika – Štěpán, Jiří (usp.): *Život pro historii. K významným životním jubileím doc. PhDr. Marty Kohárové, CSc.* a doc. PhDr. Františka Nesejta, CSc. Hradec Králové 2007, s. 153–167.)

444 MZA, fond ZNV Brno, kart. 1960, generální *fasse* kongruová, přiznávka kláštera za léta 1938–1940.

Doplatek kongruálních platů byl na základě uvedené fassse řeholníkům činným v duchovní správě v roce 1941 skutečně přiznán. V září až listopadu 1941 tak obdrželi tyto částky měsíčního služného: Josef Holzmann 1 300 K, Cyril Krejčí 900 K, Jan Kopáček 700 K v září (za říjen až listopad 1 200 K), Prokop Vostal 900 K, Václav Pokorný 1 200 K, Karel Musil 700 K, Placidus Buchta 1 200 K za září (v říjnu až listopadu 700 K), Vojtěch Horák 600 K, František Bouzek 700 K, Antonín Červenka 600 K, Benedikt Malý 600 K.⁴⁴⁵

Od prosince 1942 byl však kongruální doplatek řeholníkům opět odňat, neboť podle revize klášterního hospodaření, provedené okupační správou, byla účetní bilance za rok 1941 kladná – velkostatek vykázal přebytek 216 359 K.⁴⁴⁶ V roce 1941 opat Alois J. Kotyza vyčlenil na svoji osobní reprezentaci z rozpočtu kláštera částku 60 000 K.⁴⁴⁷ Ostatním členům kláštera přilepšoval paušálně částkou 100 K při jejich řeholních jmeninách.⁴⁴⁸

V poválečném období (údaje se vztahují k roku 1946) měl klášter při plné obsazenosti míst v duchovní správě vyplácet svým řeholníkům, činným v pastoraci, ročně 175 584 Kčs. Od 1. ledna 1946 byly pro řeholníky v duchovní správě stanoveny tyto roční kongruové požitky: Karel Musil (farář v Rajhradě) měl nárok na 33 180 Kčs, Cyril Krejčí (farář v Domašově) na 22 812 Kčs, Jan Kopáček (farář ostrovačický) pobíral 21 084 Kčs, Prokop Vostal (kooperátor v Ostrovačicích) 19 356 Kčs, Václav Pokorný (farář v Syrovicích) 31 452 Kčs a Metoděj Jedlička (kooperátor v Rajhradě) 15 900 Kčs. Peněžní kongrua správců far měla být ovšem snížena o ryzí místní příjem toho kterého farního obročí. Ten byl vyčíslen takto: Rajhrad 1 164 Kčs ročně, Domašov 1 344 Kčs ročně, Ostrovačice 2 412 Kčs za rok a roční příjem syrovického obročí byl 1 872 Kčs.⁴⁴⁹

O skutečnosti, že z tíživé finanční situace rajhradských řeholníků povstávaly neshody mezi nimi navzájem, jakož i mezi nimi a opatem, jsme se již zmínili v kapitolách věnovaných jednotlivým osobnostem. Alois Josef Kotyza se ovšem bezprostředně po svém nástupu do úřadu

445 MZA, fond E 6, kart. 246, inv. č. 2189, sign. D. n. 026/003, A. J. Kotyza, účetní deník. Doplatek kongruy byl přiznán 26. 9. 1941 se zpětnou platností od 1. 1. 1941. (Kotyžův podrobný rozpis zahrnuje jen měsíce září až listopad 1941.)

446 MZA, fond ZNV Brno, kart. 1960, Landesbehörde in Brünn, Gross-Raigern, Benediktinerkloster, Überprüfung des Einbekentnisses für das IV. Lustrum. (Roční kladnou bilanci v průměrné výši 217 011 Kčs mělo klášterní hospodaření také v letech 1943–1945.)

447 Tamtéž, Verhandlungsschrift, verfasst auf Grund des Erlasses der Landesbehörde in Brünn vom 8. Oktober 1942, 9. 12. 1942. (Pro roky 1943–1945 počítal Kotyza na reprezentaci svou a převorovu se sumou 42 000 K(čs)/ročně. – DABB, fond BKB, kart. 958, inv. č. 3329, sign. B 114, příznávka – klášter benediktinů v Rajhradě, 28. 4. 1946.)

448 MZA, fond E 6, kart. 246, inv. č. 2189, sign. D. n. 026/003, A. J. Kotyza, účetní deník.

449 DABB, fond BKB, kart. 958, inv. č. 3329, sign. B 114, ZNV v Brně rajhradskému klášteru, č. j. 19.400/47-V/30, opis, 26. 6. 1947.

dostal do sporu i s některými zaměstnanci velkostatku, kteří byli na svých postech již za opata Hlobila. Jmenovat lze Františka Skusila (správce velkostatku),⁴⁵⁰ Václava Vodičku (vedoucího lesního hospodáře klášterního lesního úřadu se sídlem v Hlubokém),⁴⁵¹ hajného Klementa Svobodu⁴⁵² či Josefa Macha, bývalého osobního (tzv. prelátského) kočího opata Hlobila.⁴⁵³

Naproti tomu některé nové zaměstnance, které sám do Rajhradu přivedl a do služebního poměru dosadil, Kotyza výrazně, nekriticky protěžoval. Vedle své neteře Růženy (hospodyně a patrně jediné blízké osoby) a svého synovce a jmenovce Aloise Kotyzy, který byl jeho osobním řidičem, věnoval opat Kotyza bezmeznou důvěru zejména řediteli klášterního velkostatku, statkáři Rudolfu Dorazilovi. Byl to právě Dorazil, který se stal (patrně zčásti „v zastoupení“ samotného opata) terčem nejprudších otevřených kritických výpadů rajhradských řeholníků v čele s Vojtěchem J. Horákem a Metodějem A. Jedličkou.⁴⁵⁴

Po druhé světové válce se rajhradský klášter propadl do dalších dluhů.⁴⁵⁵ Opat Alois J. Kotyza spolu s Rudolfem Dorazilem sjednali několik půjček (mimo jiné na běžný provoz hospodářství jako byly například platy zaměstnanců) u bankovních ústavů. V případě půjčky ve výši 2 miliony Kčs se tak stalo bez vědomí řeholní komunity, která teprve dodatečně (o rok později!) k tomuto kroku udělila svůj formální

450 F. Skusil získal v roce 1933 od opata Hlobila doživotní zaměstnaneckou smlouvu. Roku 1937 byl opatem Kotyzou s okamžitou platností přeřazen na místo účetního klášterní cihelny v Holasicích. Rozhodnutí mu bylo navíc doručeno do nemocnice, kde se dlouhodobě léčil. Nové pracovní zařazení Skusil neakceptoval a dožadoval se finanční satisfakce za zrušení doživotní smlouvy na místo šafáře. Opat Kotyza považoval jeho požadavky za neoprávněné a odmítl je. – MZA, fond E 6, kart. 246, inv. č. 2189, sign. D. n. 026/003.

451 Podstatu neshod, na které odkazuje jeden Kotyzův dochovaný list, se nepodařilo zjistit: „*Nezříkám se možností, že Vám postavení zlepším i titul, po kterém tolik toužíte, svého času vrátím, ale až poznám, že Vám mohu důvěřovat i Vy sám uznáte, že po tom všem, co se stalo, jinak jsem jednati nemohl.*“ – Tamtéž, inv. č. 2185, sign. D. n. 026/002, A. J. Kotyza V. Vodičkovi, 20. 2. 1938. (V roce 1942 označil Vodičku za klášterního „*nepřítele v rouše beránčím*“ C. J. Krejčí. Srov. kap. 4.2.10.)

452 Klášter podle Kotyzy přišel jeho vinou o hon v Hlubokém, neboť Svoboda prý „*roztrušoval, že oň nestojíme, a pak kvůli strohému zacházení s lidmi.*“ Na jeho adresu rajhradský opat konstatoval: „*Hajný Svoboda ať zavře hubu a nedělá a nedonášá klevet, jinak, jak ještě nejmenší uslyším, půjde pod Radoškov.*“ – Tamtéž, A. J. Kotyza V. Vodičkovi, 21. 1. 1938.

453 S Machem, který byl v roce 1938 ze svého prestižního postu sesazen (Kotyza si pořídil automobil) a přeřazen na post hospodářského kočího velkostatku, se klášter několik let soudil. (Mach nesl kariérní pád nelibě a práci odmítal vykonávat: „*Já nejsem hospodářský kočí, já jsem jenom pro klášterní pány. Já nemám co pro hospodářství koně zapřahat a taky nebudu.*“) Soud o deputátní požitky a příplatky k penzi přiřkl Machovi poměrně velkorysě finanční plnění ze strany kláštera. (Předpokládaná výše byla vyčíslena na 20 000 K.) – MZA, fond E 6, kart. 246, inv. č. 2189, sign. D. n. 026/003, výpověď gazdy J. Banára, 14. 12. 1940; Tamtéž, kart. 246, inv. č. 2185, sign. D. n. 026/002, zápis ze soudního jednání, 10. 7. 1942.

454 Srov. kap. 4.2.5. a 4.3.3.

455 Citelné a náhlé hospodářské ztráty přinesl na jaře roku 1945 průchod bojové fronty Rajhradem. – MZA, fond E 6, kart. 246, inv. č. 2185, sign. D. n. 026/002, A. J. Kotyza ministerstvu veřejné správy technické (zpráva o škodách), 20. 9. 1946.

souhlas: „Uzavřeli [Kotyz a Dorazil] u Živnobanky bez našeho vědomí půjčku 2 milionů Kčs, na naši výtku dostali jsme odpověď, že ředitel Živnobanky prohlásil, že opatův podpis na směnce úplně stačí.“⁴⁵⁶ Podle zjištění vrchního správce břevnovských statků Emanuela Havlíčka, designovaného předsedy hospodářského sboru svatovojtěšské kongregace, dosáhlo dluhové zatížení rajhradského klášterního velkostatku v letech 1945–1947 enormní výše přesahující 4 miliony Kčs, přičemž jen roční úroky z dluhů činily 200 000 Kčs.⁴⁵⁷

Definitivní hospodářský zánik rajhradského klášterního velkostatku přivodila v roce 1948 revize první pozemkové reformy a na ni navazující tzv. nová pozemková reforma.⁴⁵⁸ Dopršila jej pak konfiskace zbylých majetků v rámci zrušení kláštera roku 1950 při tzv. Akci K. Tou také začalo 40 let trvající období zákazu řeholního života.⁴⁵⁹ Je ovšem bohužel nesporným faktem, že jak hospodářství, tak komunitní život řeholníků opatství sv. Petra a Pavla v Rajhradě byly v okamžiku Kotyzova úmrtí roku 1947 v troskách.

---

456 Tamtéž, kart. 247, inv. č. 2194, sign. D. n. 030, V. J. Horák, Několik skromných poznámek na okraj života benediktnů v Rajhradě. Suma byla „vyčerpaná během r. 1946 k obnově hospodářství válkou zničeného“, přičemž půjčka sama byla kapitulou schválena až v roce 1947. – Tamtéž, kart. 34, inv. č. 892, sign. A. f. 10bis, kapitulní protokol z 24. 4. 1947. Přesný přehled dalších půjček nelze na základě dochovaných pramenů sestavit. (V roce 1947 konvent odsouhlasil další půjčku ve výši 1 000 000 Kčs „potřebnou k doplnění živého i mrtvého inventáře, válkou poškozeného hospodářství a k proplácení sociálních a mzdových povinností.“ – Tamtéž.)

457 NA, fond ŘBB, kart. 279 (sl. Rajhrad), E. Havlíček, protokol o prohlídce majetku rajhradského kláštera, 22. 7. 1947.

458 Podle zákona č. 142/1947 Sb. (z 11. 7. 1947), o revizi první pozemkové reformy a zákona č. 46/1948 (z 21. 3. 1948), o nové pozemkové reformě (trvalé úpravě vlastnictví k zemědělské a lesní půdě). Horák, Ondřej, heslo *Pozemková reforma po druhé světové válce*. In: Schelle, K. – Tauchen, J. (eds.): *Encyklopedie*, s. 649–653. Klášteru k 1. 10. 1948 zůstal 1 ha zemědělské půdy a budovy (konvent s chrámem sv. Petra a Pavla, inkorporované fary a jejich kostely). – MZA, fond E 6, kart. 252, inv. č. 2217, sign. D. n. 034/010, V. J. Pokorný ONV Židlochovice, 14. 5. 1949.

459 Vlček, Vojtěch: *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948–1964*. Olomouc 2004.

6. Mimořádné události v životě rajhradské řeholní komunity

6. 1. Instalace a benedikce opata Aloise Josefa Kotyzy (1937)

První mimořádnou událostí hodnou zaznamenání, kterou řeholní komunita rajhradských benediktinů v čele se svým novým představeným Aloisem Josefem Kotyzou prožila, bylo Kotyzovo slavnostní uvedení do opatské funkce. To mělo dvojí rovinu – světskou a církevní. Světský aspekt Kotyzova nového postavení byl reprezentován obřadným předáním jednoho exempláře inventáře klášterního kmenového jmění, přezkoušeného a schváleného Zemským úřadem v Brně. Opat Alois J. Kotyza tento inventární seznam symbolicky převzal z rukou vládního rady Karla Rottera v přítomnosti zástupce brněnského biskupského ordinariátu, kanovníka stoliční kapituly v Brně msgr. Josefa Kalabuse.⁴⁶⁰ Ceremonie se odehrála v sobotu 8. května 1937 v dopoledních hodinách. Započala v kapitulním sále kláštera, pokračovala v chrámu sv. Petra a Pavla a vyvrcholila vlastním předáním jednoho paré inventáře opět v kapitulním sále.⁴⁶¹ Alois Josef Kotyza v jejím rámci zároveň složil do rukou zástupce Zemského úřadu slib věrnosti Československé republice.⁴⁶²

460 Podle § 38 zákona č. 50/1874 ř. z. vykonávaly nad majetkovými záležitostmi klášterů společný dohled a kontrolu nadřízené státní a církevní (biskupské) orgány. Nový inventární soupis musel být pořízen při každé změně představeného řeholního domu. Rajhradský inventář vyhotovený po smrti opata P. J. Hlobila (za období 8. 2. 1922 – 21. 11. 1936) byl překontrolován a schválen účtárnou Zemského úřadu v Brně dne 1. 2. 1937. – MZA, fond ZNV Brno, kart. 1904, sign. VII-20-i, č. j. 39975/47.

461 NA, fond ŘBE, kart. 35, Acta installationis novi abbatis Monasterii ss. apostolorum Petri et Pauli de Rajhrad et traditio Inventarii, 8. 5. 1937, opis; MZA, fond E 6, kart. 245, inv. č. 2184, sign. D. n. 026/002, ZÚ v Brně, 5. 5. 1937; MZA, fond ZNV Brno, kart. 1904, sign. VII-20-i, č. j. 39975/47, biskupský ordinariát ZÚ v Brně, 5. 5. 1937.

462 Tamtéž. Znění slibu: „*Já Alois Josef Kotyza jako nastupující nový opat důstojného opatství Benediktinského v Rajhradě vyznávám tímto listem veřejně: Slibuji, že budu československé republice nezvratně věrným a poslušným, že při vedení a řízení opatství budu se řídit řádem církevním, řádovými předpisy a řeholí svatého Benedikta, dále slibuji, že ze statků, rent a jiných příjmů tohoto opatství pod žádnou záminkou a na žádný způsob nic nezcizím, naopak, že budu vše v celosti udržovati a povznášeti, a co by bylo, opět vymáhati, stávající neb nová passiva urovnávati, klášterní a hospodářské budovy v dobrém stavu udržovati, nedostatečné doplňovati, i dle požadavků časových a místních zlepšovati. Konečně slibuji, že chci veřejně daně a zákonitě neb nařízené dávky přesně zapravovati a že říditi budu klášter a jeho kapituláry v celém rozsahu jejich povolání, jakož i v ostatních korporativních a zákonitých, církevních a státních ohledech, jak dít se má k užtku a blahu jejich dle ustanovení církevních a státních nařízení tak, jak jsem povinen zodpovídati to před Bohem a vládou republiky československé.*“

(Slib prakticky totožného znění složil již Kotyzův předchůdce P. J. Hlobil. – Richtrová, E.: *Volba*, s. 334-335.)

Tento obřad, který byl vlastně právním aktem předání temporálií (světských práv a důchodů) a odehrál se ve zdech opatství za účasti pouze vybraných aktérů, měl v podvečerních hodinách téhož dne ještě svoji veřejnou slavnostní část. Na ní krom samotné řeholní komunity, církevních hodnostářů a zástupců zemské správy aktivně participovala také širší veřejnost – především obyvatelé městyso Rajhrad a okolních, klášterem spravovaných farností. Podle informace Václava J. Pokorného přišli Kotyzovi při příležitosti jeho instalace popřát a uvítat jej „*občané bez rozdílu stran a přesvědčení*“.⁴⁶³ Hlavním autorem programu veřejné části oslav dne 8. května 1937 byl major v. v. Rudolf Svoboda, starosta místní rajhradské Střelecké jednoty. Program zahrnoval hudební složku, slavnostní průvod i proslovy. Nejprve (od 19 hodin) zazněl koncert u Lípy svobody.⁴⁶⁴ Poté vyrazil průvod ze dvora Klášterního domu⁴⁶⁵ ve čtyřstu-pu „*za doprovodu řízné kapely p. kapelníka Bočka do osvětleného nádvoří klášterního.*“⁴⁶⁶ Po příchodu do areálu kláštera následoval slavnostní hold korporací opatovi, opět za doprovodu hudební produkce.⁴⁶⁷ Slavnost vyvrcholila proslovem nově zvoleného opata, provedením hymny státní, hymny papežské „*a provoláním slávy prezidentu Osvoboditeli*“. Večerní oslavy byly zakončeny lidovou veselící v sále Klášterního domu.⁴⁶⁸

Následujícího dne, v neděli 9. května 1937 byl sedmý rajhradský opat Alois Josef Kotyza slavnostně benedikován (bylo mu uděleno opatské požehnání). Při požehnání nově zvolený opat slibuje, že bude zachovávat předpisy Řehole o opatské hodnosti, a jsou mu předány odznaky jeho úřadu (*pontifikalie*): rukavice, prsten, mitra a pastýřská berla.⁴⁶⁹

463 MZA, fond E 6, kart. 246, inv. č. 2184, sign. D. n. 026/001, V. J. Pokorný A. J. Kotyzovi, 4. 5. 1937.

464 Rajhradská Lípa svobody byla slavnostně zasazena před radnicí 13. 4. 1919. Pokácena byla v roce 1938 v rámci provádění terénních úprav náměstí. – Altman, K. – Durec, I. (red.): *Kniha*, s. 232 a 249.

465 Těž Lidový dům, č. p. 48 v Rajhradě. Část jeho zahrady prodal klášter jakožto stavební parcelu, na níž byla vystavěna budova Raiffeisenky a také Orlovna. – MZA, fond G 297, kart. 10, inv. č. 57, výpisky z farní kroniky.

466 MZA, fond E 6, kart. 246, inv. č. 2189, sign. D. n. 026/003, Program slavnostního uvítání Jeho Milosti pana opata P. Aloise Kotyzy. Pořadí průvodu bylo toto: „*Státní vlajka nesená Orlem a prováděná šavlaři, 8 dětí v národních krojích a gratulanti, školní děti, Cyrillská jednota, Orli, hasiči, hudba, obecní zastupitelstva, legionáři, Střelecká jednota, Lidová jednota, živnostníci, Raiffeisenka, Katolické ženy, katolické spolky, občanstvo.*“

467 Kromě fanfár ze Smetanovy opery Libuše nebo písní Antonína Dvořáka „*zapěla Cyrillská jednota pod taktovkou řed. kůru p. Loukoty slavnostní sbory a to smíšený sbor Rajhradský klášter. Tento sbor zvláště ku tomuto účelu komponoval p. řed. Loukota na text místního řídicího učitele p. Apetauera. [...] Potom odešly delegace za vedení protektorky místní obecní rady rajhradské na prelatůru, kde místní starosta obce rajhradské p. Jindřich Mátl uvítal J. M. p. opata. Po proslovu p. starosty uvítal p. opata předseda přípravného komitě p. řídicí v. v. Apetauer a představil jednotlivé delegáty korporací.*“ Iniciativa k holdu vzešla od místní Lidové jednoty a pobočky Spolku katolických žen a dívek. – MZA, fond E 6, kart. 246, inv. č. 2189, sign. D. n. 026/003, Rudolf Svoboda (?), Hold novému opatu rajhradskému, nedat.

468 Tamtéž, Program slavnostního uvítání Jeho Milosti pana opata P. Aloise Kotyzy.

469 Tyto odznaky jej vnějškově připodobňují biskupovi, i když na rozdíl od biskupa, který je svěcen, nemá opat jeho pravomoci (nemůže například světit kněze). Pontifikální liturgické předměty pro mši ▶

Přítomní řeholníci slibují opatovi poslušnost.⁴⁷⁰ Obřad vykonal brněnský biskup Josef Kupka za asistence opata emauzského Arnošta Vykoukala, opata břevnovsko-broumovského Dominika Prokopa,⁴⁷¹ opata premonstrátského kláštera v Nové Říši Pavla Jana Součka⁴⁷² a opata starobrněnského kláštera augustiniánů Františka Bařiny.⁴⁷³ Z církevních hodnostářů byli dále přítomni kanovníci královské stoliční kapituly sv. Petra a Pavla v Brně ThDr. Adolf Tenora (kapitulní děkan), ThDr. Josef Kratochvíl (děkan kapituly od roku 1943), ThDr. Metoděj Marvan, ThDr. Josef Kalabus, ThDr. Karel Skoupý, P. Anselm Matoušek (prokurátor starobrněnského kláštera a konsistorní rada) a další hodnostáři. Tato hojná účast nebyla pouze formální záležitostí. Z dochované Kotyzovy korespondence lze vyvodit, že nový rajhradský opat byl s těmito muži v osobních a přátelských stycích. Moravskou zemskou správu zastupoval při Kotyzově opatské benedikci vicepresident Zemského úřadu v Brně Karel Drbal. Za Československou stranu lidovou byli přítomni její místopředseda na Moravě (a člen brněnské rady Orla) prof. František Drobný⁴⁷⁴ a bývalý ministr JUDr. Josef Dolanský.⁴⁷⁵ Řádný průběh instalačního obřadu zajišťoval ceremoniář emauzského kláštera P. Placid Wenzel.⁴⁷⁶

Ve své nové hodnosti se Alois J. Kotyza zúčastnil v září 1937 kongresu benediktinských opatů v Římě, jenž zvolil do druhého funkčního období opata primase benediktinského řádu Fidelise von Stotzingen.⁴⁷⁷ V roce 1938 převzal Alois Kotyza duchovní vedení diecézní pouti, konané

.....
měl Kotyza zapůjčeny patrně z Emauz. – MZA, fond E 6, kart. 246, inv. č. 2184, sign. D. n. 026/001, A. Vykoukal A. J. Kotyzovi, 19. 4. 1937.

470 Papica, Josef: *Posvátné obřady svěcení infulovaného opata podle obřadu církve svatě římskokatolické*. Praha 1939.

471 http://www.benediktinerlexikon.de/wiki/Prokop,_Dominik (citováno dne 30. 9. 2020).

472 P. J. Souček (1877–1943) byl jedním z pěti řeholníků novoříšského kláštera, kteří po jeho nacistické likvidaci (provedené dva dny po atentátu na Reinharda Heydricha, 29. 5. 1942) zemřeli v koncentračním táboře v Osvětimi. Přepadení kláštera a pobyt novoříšských řeholníků v Osvětimi a v Buchenwaldu vylíčil ve své vzpomínkové knize jeden ze čtyř přeživších, budoucí tepelský opat Tyl, Heřman J.: *Psancem*. Třebíč 1995.

473 http://biography.hiu.cas.cz/Personal/index.php/BA%C5%98INA_Franti%C5%A1ek_Salesius_27.1.1863-22.9.1943 (citováno dne 14. 10. 2020).

474 http://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=1904 (citováno dne 17. 9. 2020).

475 https://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=5150 (citováno dne 17. 9. 2020). Brněnská advokátní kancelář, kterou vedl se svým synem Vladimírem Dolanským, zastupovala velkostatkářské zájmy při provádění první pozemkové reformy. Od druhé poloviny 20. let 20. století patřil mezi její klienty také rajhradský klášter.

476 Biskupský dekret, potvrzující zároveň Kotyzovi právo pontifikálií (podle kán. 625 a 325 CIC 1917) jakož i právo kázat a zpovídat na všech místech a ve všech kostelích brněnské diecéze byl vydán pod č. 494 dne 14. 5. 1937. – MZA, fond E 6, kart. 246, inv. č. 2185, sign. D. n. 026/002.

477 Fidelis von Stotzingen (1871–1947) byl historicky druhým opatem primasem. Funkci zastával v letech 1913–1947: http://www.benediktinerlexikon.de/wiki/Stotzingen,_Fidelis (citováno dne 4. 10. 2020).

u příležitosti velkolepých oslav 300. výročí návratu Palladia země české (ochranného milostného mariánského reliéfního vyobrazení) po saském uloupení zpět na naše území. Rajhradský opat celebroidal ve Staré Boleslavi na Boží hod svatodušní (5. června) pontifikální mši pro poutníky.⁴⁷⁸ Vyvrcholení oslav roku 1938 ve dnech 7.–11. září, kdy bylo Palladium převezeno z místa svého uložení ve Staré Boleslavi do Prahy, se v předvečer války a okupace Československa stalo nejen katolickou, ale celonárodní demonstrací.

6. 2. Rajhradské jubilejní slavnosti (1945)

Období první Československé republiky bylo charakteristické bohatým spolkovým a kulturně-společenským veřejným životem, který se nevyhnul ani Rajhradu a okolním vsím. Existovala zde řada spolků a sdružení včetně katolických (náboženských, politických i apolitických či charitativních), na jejichž činnosti měli rajhradští benediktini v čele s Kotyzovým předchůdcem Petrem Janem Hlobilem nezanedbatelný podíl. Některé spolky a zbožná bratrstva sami založili nebo k jejich založení přispěli, zasedali ve spolkových představenstvech i v městském zastupitelstvu, duchovní správci rajhradské farnosti prováděli různá slavnostní veřejná žehnání.⁴⁷⁹ Jednou z významných událostí života v městysu Rajhrad byla každoroční petropavelská pouť k uctění svatých Apoštolů – patronů klášterního chrámu, spojená s lidovou veselíci a bohatými trhy. Vypuknutí druhé světové války samozřejmě tuto situaci radikálně změnilo. Spolková činnost a možnosti shromažďování vůbec byly zásadně omezeny, veřejný život zcela utlumen – světská společnost se uzavřela do soukromí svých domovů, řeholní komunita rajhradských benediktinů do klášterních zdí.

Rok osvobození Československa od nacismu se stal pro řeholníky benediktinského kláštera v Rajhradě rokem obzvláště slavnostním. Obyvatelé Rajhradu oslavili v květnu 1945 narozeniny prezidenta republiky Edvarda Beneše, první neděli po 29. červnu (svátku sv. Petra a Pavla) se znovu konala rajhradská pouť. Největší a nejslavnější církevní událostí prvního poválečného roku v Rajhradě se staly tzv. jubilejní slavnosti, konané ve dnech 1. až 4. listopadu 1945 u příležitosti (domnělého) 900. výročí založení kláštera benediktinů.⁴⁸⁰

478 MZA, E 6, kart. 246, inv. č. 2185, sign. D. n. 026/00, Přípravný výbor pro uspořádání oslav 300. výročí přenesení Palladia A. J. Kotyzovi, 3. 5. 1938.

479 Přehled katolických spolků a zbožných bratrstev fungujících v Rajhradě v první polovině 30. let 20. století spolu s informacemi o angažmá rajhradských benediktinů viz Uhl, Karel: *Dějiny farnosti rajhradské*. Rajhrad 1934, s. 105–108. Podle Altman, K. – Durec, I. (red.): *Knihy*, s. 300 bylo v období první republiky v Rajhradě a okolí slaveno „kolem dvanácti větších církevních svátků“ ročně.

480 Termín oslav se vztahoval k domněle přesnému datu 900 let od založení řeholního domu, odvozenému ze středověkého listinného falza, hlásícího se svým datem vydání do 18. 10. 1045 (vzniklého však až ve 13. století). Rajhradský klášter byl založen knížetem Břetislavem I. skutečně ▶

Program slavností, které měly oprášit dávný lesk řeholního domu a připomenout společenskou vážnost a důstojnost jeho ctihodného opata, byl bohatý.⁴⁸¹ Pozvána byla řada významných hostí. První den (svátek Všech svatých) zahájilo kázání Vojtěcha J. Horáka s navazující pontifikální mší, celebrouvanou rajhradským opatem. V podvečerních hodinách byl program prvního dne završen jubilejní promluvou klášterního archiváře Václava J. Pokorného.⁴⁸² V pátek 2. listopadu, v den Dušiček, bylo ráno slouženo opatem Kotyzou pontifikální requiem. Večer pak kázal provinciál salvatoriánů na Vranově Leonard Pauk na paměť zemřelých rajhradských benediktinů. Třetího dne, v sobotu 3. listopadu, sloužil ranní pontifikální mši svatou opat cisterciáckého kláštera ve Vyšším Brodě Tecelin Jaksch, v podvečer pak pronesl kázání Benedikt K. Malý. Následovalo svátostné pontifikální požehnání strahovského opata Bohuslava Jarolímka a světelný průvod s Nejsvětější svátostí vedený klášterním nádvořím. Sobotní program byl uzavřen uvítáním čestných hostí před klášterní prelaturou proslovem ředitele Muzea pro Rajhrad a okolí, lidoveckého komunálního politika Františka Metoděje Žampacha.

Oslavy vyvrcholily v neděli 4. listopadu. V 8.00 hodin vyšel od rajhradské radnice průvod s hudbou, který směřoval na klášterní nádvoří. Tam navazovalo slavnostní uvítání členů vlády, Zemského národního výboru v Brně, Okresního národního výboru v Židlochovicích a dalších hostí. Nato se shromáždění odebrali do klášterního chrámu, kde pronesl slavnostní kázání místopředseda ZNV v Brně a farář u sv. Augustina tamtéž P. Karel Fanfrdl.⁴⁸³ Následovala pontifikální mše svatá, kterou sloužil Stanislav Zela (1893–1969), světící biskup olomoucký. Dopolodní program zakončilo provedení státní hymny. V brzkém odpolední následovalo *Te Deum* a pontifikální slavnostní požehnání, udělené generálním vikářem brněnské diecéze Josefem Kratochvílem. Zazněly hymny svatováclavská a papežská a na prostranství před klášterní prelaturou

.....
někdy před polovinou 11. století, přesný rok založení kláštera (ani vzniku falza) však neznáme. – Šrámek, J.: *Mezi normou*, s. 203–230, 311–360. (Srov. kap. 1.1.)

481 DABB, fond BOB, kart. 601, inv. č. 3926, sign. R 14/7, Program jubilejních slavností.

482 Osu promluvy tvořilo benediktinské heslo „*ora et labora*“ (modli se a pracuj), kolem nějž se vinula bohatě řečnický rozvětvená připomínka toho, jak konkrétně rajhradský klášter díky vzdělaným a pracovitým řeholníkům toto heslo po celou dobu své existence ku prospěchu širokého okolí naplňoval. Pokorný se opíral o druhé tzv. rajhradské falzum (s údajným datem vydání 26. 11. 1948, srov. Šrámek, J.: *Mezi normou*) a „skutečné“ oslavy 900 let založení kláštera plánoval až na rok 1948. – MZA, fond E 6, kart. 252, inv. č. 2209, sign. D. n. 034/004: V roce 1045 daroval kníže Břetislav mnichům pouze „*jakousi cellu, kterou založil ke cti sv. apoštolů Petra a Pavla na opuštěném hradě, který slove Rajhrad*“, ale tato cella byla „*přeměněna ve skutečný klášter zákona sv. Benedikta podle stávajícího řádu církevního i zeměpanského*“ až roku 1048. Slavnosti roku 1945 proto měly být pojímány jako „*zahájení oslav 900 letého trvání Rajhradu, jako příprava na hlavní slavnosti, jež případnou, dá-li nám Pán Bůh dočkatí, na rok 1948.*“ (Plánované vyvrcholení oslav, vztažené k listopadu 1948, již, vzhledem k politickému vývoji v Československu, neproběhlo.)

483 http://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=24136
(citováno dne 27. 9. 2020).

byl slavnostně založen ovocný sad Národní svobody.⁴⁸⁴ Proslov pronesl opat Alois Josef Kotyza. Následovalo vystoupení vzácného hosta – lidoveckého ministra pošt Františka Hály. „*Po dlouhotrvajícím bouřlivém potlesku*“, jímž byl projev F. Hály odměněn, završila celý slavnostní akt opět státní hymna.⁴⁸⁵ Večer se konala v rajhradské orlovně tělocvičná akademie rajhradské jednoty Československého Orla – uvedena byla vystoupením místopředsedy ZNV v Brně (a jednatele Ústřední rady Orla v jedné osobě) K. Fanfrdly. Veškerý hudební doprovod během slavností zajistila Cyrilská jednota rajhradská s dirigenty Josefem Loukotou a Josefem Apertauerem. O rajhradském jubileu informoval kromě lidoveckého tisku⁴⁸⁶ prostřednictvím krátké relace v sobotu 3. listopadu Československý rozhlas, který také přinesl z nedělního vyvrcholení slavností dopolední (zhruba hodinovou) reportáž, vysílanou přímo z klášterního chrámu.⁴⁸⁷

Připojme ještě dovětek, týkající se dnes již v terénu dávno nelokalizovatelného sadu Národní svobody. Sad se, tak jako veškerá ostatní zemědělská i lesní půda klášterního velkostatku, stal předmětem poválečné pozemkové reformy. Jeho vyvlastnění podle zákona č. 46/1948 Sb. se pokusil zvrátit opat Václav Jan Pokorný „*uctivou prosbou*“ adresovanou na podzim roku 1948 prezidentu republiky: „*Aby aspoň jubilejní sad, tak slibně se ukazující v bezprostřední blízkosti kláštera a mající k němu zvlášť vzpomínkový vztah [...], byl nám Vaším zákrokem ponechán. Bylo by pak zajisté jen projevem hluboké vděčnosti a bylo by to i ctí pro nás, kdybychom Vás, pane presidente, poprosili, abyste ráčil dáti svolení k pojmenování jubilejního sadu Vaším slavným jménem.*“⁴⁸⁸ Sad Klementa Gottwalda před prelaturou benediktinského kláštera v Rajhradě nevznikl.

6. 3. Svatovojtěšský rok (1947)

Rajhradští řeholníci prožili spolu s Aloisem Josefem Kotyzou na samém konci jeho opatského působení též jednu významnou nadregionální církevní slavnost. V pozdním odpoledni dne 30. května 1947 doputovaly do Rajhradu na své několikaměsíční pouti po českých a moravských diecézích ostatky sv. Vojtěcha, patrona Slovanské benediktinské kongregace.

⁴⁸⁴ Sad tvořilo asi 500 jabloní a rozkládal se na ploše necelých 5 ha. Text F. M. Žampacha věnovaný založení ovocného sadu a tradici klášterního sadařství v Rajhradě otiskla *Národní obroda* 3. 11. 1945. (Deník *Národní obroda* vydávaný krajskou organizací Československé strany lidové od 9. 5. 1945 byl ústředním tiskovým orgánem strany pro oblast jižní Moravy.)

⁴⁸⁵ Plné znění Hálova projevu otištěno: *Národní obroda*, 6. 11. 1945.

⁴⁸⁶ Krátké shrnutí významu slavností: *Národní obroda*, 10. 11. 1945.

⁴⁸⁷ Základem relace odvysílané dne 3. 11. 1945 byl text V. J. Pokorného, autorem zredigovaný přímo za tímto účelem. - MZA, fond E 6, kart. 252, inv. č. 2205, sign. d. n. 034/003f.

⁴⁸⁸ Tamtéž, inv. č. 2217, sign. D. n. 034/010, V. J. Pokorný K. Gottwaldovi, 26. 11. 1948.

Jubilejní svatovojtěšský rok 1947 – oslavy vztahující se k 950. výročí mučednické smrti sv. Vojtěcha – byl v poválečné době nejvelkolepější a na dalších téměř 40 let také poslední manifestací domácího katolicismu. Z pověření pražského arcibiskupa Josefa Berana zajistilo část jeho organizace benediktinské opatství v Břevnově v čele se svým opatem Anastázem Opaskem, záštitu nad oslavami převzal prezident Edvard Beneš.⁴⁸⁹

Koncem roku 1946 se v Praze ustanovil přípravný výbor oslav, jemuž předsedal sám arcibiskup. Oficiálně byly oslavy svatovojtěšského roku Josefem Beranem zahájeny při jeho návštěvě Říma v únoru 1947 u světcových ostatků v bazilice sv. Bartoloměje. Domácí část oslav začala v předvečer svátku sv. Vojtěcha dne 22. dubna 1947 v Praze shromážděním katolické mládeže, následovaným dne 23. dubna eucharistickou pobožností pro klérus v klášterním chrámu strahovského opatství. Vrcholem pražského počátku oslav jubilejního roku byla 24. dubna 1947 mše, již v katedrále sv. Víta, Václava a Vojtěcha na Pražském hradě celeburoval pražský světící biskup Antonín Eltschkner (1880–1961). Následovalo více než čtyřměsíční putování svatovojtěšských ostatků českými a moravskými městy a obcemi. První zastávkou bylo rodiště svatého Slavníkovce Libice.

Brno a Rajhrad se na přelomu května a června roku 1947 staly dvěma z řady zastávek této tzv. apoštolské cesty ostatků. Rajhrad, domov benediktinských řeholníků, následovníků svatého Vojtěcha, dostal přednostní právo uctít lebku mučedníka, jehož jméno nosila nedávno založená kongregace slovanských benediktinských klášterů.⁴⁹⁰

Svatovojtěšské oslavy v Rajhradě proběhly ve dnech 30. a 31. května 1947. Konaly se pod záštitou Okresního národního výboru v Židlochovicích a všech místních Národních výborů obcí rajhradské farnosti. Prvního dne byly svaté ostatky vneseny ve slavnostním průvodu do klášterního kostela sv. Petra a Pavla, kde u nich byla po celou noc držena čestná stráž. Hlavním slavnostním dnem byla sobota 31. května, středobodem programu pak dopolední pontifikální mše. Kolem 16. hodiny byly ostatky požehnány na klášterním nádvoří a slavnostní průvod s nimi se vydal do Brna.⁴⁹¹

489 Polc, Jaroslav V.: *Svatovojtěšské oslavy v roce 1947*. In: Týž (usp.): *Svatý Vojtěch*. Sborník k miléniu. Praha 1997, s. 197–223.

490 Dvě zastávky ostatků byly také na Těšínsku – v Českém Těšíně a v Ungerově působišti Orlové. (Do Orlové měly ostatky dorazit ve dnech 17. a 18. 5. 1947 z Ostravy.) – MZA, fond E 6, kart. 246, inv. č. 2184, sign. D. n. 026/001, P. A. Unger A. J. Kotyzovi, 2. 4. 1947.

491 NA, fond ŘBB, kart. 856 (sl. Sv. Vojtěch – 950 výr.), *Svatovojtěšské oslavy v Rajhradě*, tištěný program. Průběh oslav byl na všech zastávkách apoštolské cesty prakticky stejný. Program byl stanoven pražským sekretariátem přípravného výboru a výbory ostatních diecézí (respektive lokálními přípravnými výbory, ustanovenými při Katolické akci v každém městě, kde se měly světcovy ostatky zastavit). Pro místní podmínky byl pouze v případě potřeby mírně přizpůsoben. – Polc, J. V.: *Svatovojtěšské oslavy*, s. 204.

Ostatky sv. Vojtěcha byly téhož dne (podle programu se tak mělo stát v 17 hodin) vneseny do Brna. Zde proběhlo před klášterním kostelem augustiniánů na Starém Brně (na Mendelově náměstí) jejich manifestační uvítání, spojené s kázáním brněnského biskupa. Lebka sv. Vojtěcha byla následně nesena v průvodu osmi kněžími městem přes Zelný trh ke katedrále, doprovázena osmi družičkami s palmami a čestnou stráží. Těsně před ostatky (blíže k nim) kráčeli zástupci brněnské katedrální kapituly sv. Petra a Pavla, před členy kapituly pak opati klášterů, mezi nimi i opat rajhradský. Nejbliže za ostatky kráčel ve slavnostním průvodu brněnský biskup Karel Skoupý, následován zástupci vysokých škol a představiteli územní samosprávy. Slavnostní brněnský program k uctění ostatků pokračoval (po jejich uložení v biskupském chrámu na Petrově a po celonočních pobožnostech před nimi) v neděli 1. června slavnostní mší, spojenou se zpovědí a přijímáním věřících. Ve 14 hodin téhož dne pak prošel liturgický průvod z Petrova znovu městem a ostatky byly vypraveny dále do Ivančic.⁴⁹²

Oslavy svatovojtěšského jubilea oficiálně vyvrcholily ve dnech 22.–25. srpna 1947 v Praze. Liturgickým dozvukem jubilejního roku se stalo opětovné vystavení lebky sv. Vojtěcha v klášterním kostele sv. Markéty na Břevnově ve dnech 24. a 25. dubna 1948, spojené s pětidenním duchovním programem. Toho se již jako představený benediktinského kláštera v Rajhradě aktivně zúčastnil Kotyzův nástupce Václav Jan Pokorný.⁴⁹³

6. 4. Úmrtí opata Aloise Josefa Kotyzy (1947)

Mezi lety 1937–1947 došlo v rajhradské řeholní komunitě k několika úmrtím. Již ve druhém roce Kotyzova opatského působení zemřeli dva nejstarší členové kláštera – Pavel Julius Vychodil a Gunter Karel Schössler. Méně očekávané bylo úmrtí Františka S. Rudolfa Bouzka v roce 1944, o jehož okolnostech a příčinách nic konkrétního nevíme. Ve stejném roce zemřel také Antonín František Červenka, který však v době své předčasné smrti již nebyl členem kláštera ani řádu, z nichž byl o rok dříve v důsledku svých sexuálních eskapád vyloučen. V roce 1946 zesnul druhý nejstarší člen konventu a Kotyzův vrstevník Placidus Buchta, jenž byl již dříve stížen mozkovou mrtvicí. Vysoký věkový průměr členů a potíže spojené s malým zájmem o vstup do noviciátu trápily

⁴⁹² NA, fond ŘBB, kart. 856 (sl. Sv. Vojtěch – 950 výt.), Pořad svatovojtěšských oslav pořádaných pod záštitou ZNV a ÚNV [Ústřední národní výbor pro Velké Brno] v Brně dne 31. 5. a 1. 6. 1947, tištěný program.

⁴⁹³ Po třídní duchovní přípravě byla závěrečná slavnost jubilejního svatovojtěšského roku na Břevnově zahájena v sobotu 24. 4. 1948 promluvou rajhradského opata V. J. Pokorného, který následujícího dne ráno slavil jednu z tichých mší. (Kromě V. J. Pokorného se programu zúčastnili tito opati významných klášterů: B. Jarolímek, opat strahovský, V. Tajovský, opat z Želiva, M. Verzich, opat kláštera Na Slovanech.) – NA, fond ŘBB, kart. 856 (sl. Sv. Vojtěch – 950 výt.), Závěr jubilejního roku svatovojtěšského v dubnu 1948 v opatství Břevnovském v Praze.

ve 30. a 40. letech 20. století většinu tradičních řeholních společenství – mezi benediktinskými kláštery byly pouze Emauzy výjimkou.⁴⁹⁴ Řeholní komunita rajhradských benediktinů se po celé Kotyzovo opatské období pohybovala – věkovou skladbou i počtem svých členů – na hranici přežití.

Nejstarším členem benediktinského opatství sv. Petra a Pavla v Rajhradě byl v letech 1938–1947 sám jeho představený. Poválečné roky byly pro opata Aloise J. Kotyzu nepochybně značně náročné. Jednání o vzniku svatovojtěšské kongregace, hospodářské problémy kláštera, stahující se politická mračna, ale i radostnější události jako benedikce nových českých benediktinských opatů a v neposlední řadě dva velké církevní svátky, jež byly v Rajhradě oslaveny, musely jistě téměř osmdesátiletého opata zmáhat nejen fyzicky. Dokládá to i marginální rukopisná poznámka ze srpna 1946, napsaná Kotyzou po jeho návratu z Břevnova: „*Máme pěkné počasí, ale moje nervy se nechtějí uklidnit.*“⁴⁹⁵ V červnu roku 1947 byl Alois Kotyza hospitalizován v Brně. S čím a ve které nemocnici se léčil, nevíme. Koncem téhož měsíce byl již zpět v Rajhradě.⁴⁹⁶ O to překvapivější byla opatova brzká smrt, která přišla již o necelý měsíc později.

Alois Josef Kotyza, který již do opatské funkce nastoupil v úctyhodném věku téměř sedmdesátilet, nezemřel stářím a nemocí, ale následkem dopravní nehody. Zpráva o této nehodě ze dne 21. července 1947, k níž došlo na cestě mezi Rajhradem a Hlubokým za obcí Popůvky a při níž kromě úmrtí opata Kotyzy došlo ke zraněním jeho stejnojmenného synovce (řidiče) a neteře Růženy, se dochovala v jediném prameni archivní povahy, a sice v obecní rajhradské kronice:⁴⁹⁷ „*Dne 21. července 1947 jel rajhradský opat Alois Kotyza se svou neteří Růženou Kotyzovou a synovcem Aloisem Kotyzou, který byl zároveň šoferem, autem na zotavenou na zámeček v Hlubokém za Domašovem. Za osadou Popůvky při předjíždění nákladního auta dostalo jeho auto smyk a narazilo na strom. Opat Kotyza byl při nárazu vymrštěn z auta a nárazem na strom zabit. Neteř i šofer byli vážně zraněni a odvezeni do brněnské nemocnice.*“⁴⁹⁸

Informace o úmrtí sedmého rajhradského opata byla otištěna v deníku Národní obroda. Vzhledem ke stylizaci této novinové zprávy, která

⁴⁹⁴ Seznam domů mužských církevních řádů (řády vojenské, kanovnícké, mnišské, žebravé a řády kleriků) a jejich členů ke konci roku 1929 na území Československa viz: Bušek, V. – Hendrych, J. – Laštovka, K. – Müller, V. (upr.): *Československé církevní zákony*. Díl I., s. 309–312.

⁴⁹⁵ MZA, fond E 6, kart. 246, inv. č. 2184, sign. D. n. 026/001, A. Opasek A. J. Kotyzi, 7. 8. 1946. (Jde o Opaskův list Kotyzovi, vyjadřující radost nad Kotyzovým šťastným návratem z pražské cesty. Na jeho okraji je Kotyzovou rukou připsán „povzdech“ citovaného znění.)

⁴⁹⁶ Tamtéž, V. J. Pokorný A. J. Kotyzovi, 26. 6. 1947.

⁴⁹⁷ V ABS, fond G-N4, Velitelství stanice SNB Rajhrad, inv. č. 556 je sice dochována staniční služební kniha z let 1946–1948 a též měsíční zprávy o politické, hospodářské a bezpečnostní situaci v obvodu této stanice v letech 1945–1949 (inv. č. 569), avšak v žádném z těchto dokumentů není o události ani zmínka.

⁴⁹⁸ Státní okresní archiv Brno-venkov, fond C-108 Archiv městečka Rajhrad, inv. č. 10b, Pamětní kniha městyse Rajhradu, s. 175–176.

čtenáře seznamovala s podrobnostmi Kotyzovy nehody, se lze domnívat, že měla svůj základ v nedochovaném (nebo dosud nenalezeném) policejním hlášení o nehodě. Proto i ji zde citujme v plném znění: „*Tragické neštěstí u Popůvek. Rajhradský opat obětí automobilové nehody. Brno 21. července. – V pondělí asi o půl 10. hod. dopoledne jelo po státní silnici od Brna k Velkému Meziříčí osobní auto, řízené Aloisem Kotyzou, synovcem J. M. benediktinského opata J. A. Kotyzy z Rajhradu. Jako spolujezdci seděli v autě J. M. opat Kotyza se svou neteří. Když přijíždělo auto ke kopci u Popůvek, bylo předjeto velkým nákladním vozem, který zamlžil cestu naftovým kouřem z výfuků. Řidič osobního auta chtěl nákladní vůz předjet, když náhle v netušené chvíli praskla na osobním autě přední pneumatika a řidič, ztrativ orientaci i vládu nad vozem, narazil v prudkosti na strom u okraje silnice. Snažil se sice smyk auta vyrovnat, což se mu podařilo jen částečně. Levá polovina osobního vozu byla nárazem úplně skalpována a opat Kotyza byl na místě usmrčen. Řidič vyvázl jen zlomeninou nohy a opatova neteř utrpěla jen lehčí zranění. Na místo neštěstí se okamžitě dostavila policejní komise, která vyšetřuje podrobnosti tragické nehody.*“ Pod zprávou byl připojen krátký medailonek o Kotyzově životě a duchovní dráze, zakončený těmito slovy: „*Zesnulý rajhradský opat byl nejen významným představitelem řádového kleru na Moravě, ale i všestranně vzdělaným a oblíbeným člověkem.*“⁴⁹⁹

Smrt Aloise Josefa Kotyzy byla ještě téhož dne oznámena telegramem brněnské biskupské konsistoři.⁵⁰⁰ Pohřeb proběhl ve čtvrtek 24. července v 9 hodin.⁵⁰¹ Po bohoslužbách v klášterním chrámu sv. Petra a Pavla byl sedmý rajhradský opat Alois Josef Kotyza pohřben na řeholním hřbitově u farního kostela Povýšení svatého Kříže v Rajhradě.

Dne 7. srpna 1947 byl Kotyzovým nástupcem zvolen archivář Slovanské benediktinské kongregace sv. Vojtěcha, administrátor fary v Syrovicích a děkan modřický Václav Jan Pokorný.⁵⁰² V okamžiku jeho opatské benedikce, konané o svátku sv. Václava 28. září 1947,⁵⁰³ zbývalo do zrušení benediktinského kláštera v Rajhradě komunistickou státní mocí 31 měsíců a pět dní.⁵⁰⁴

⁴⁹⁹ *Národní obroda*, 22. 7. 1947, s. 2.

⁵⁰⁰ DABB, fond BKB, kart. 958, inv. č. 3329, sign. B 114. Úmrtní oznámení uloženo Tamtéž, fond BKB, kart. 957, inv. č. 3329, sign. B 114. Kondolence ministerstva školství a národní osvěty rajhradskému konventu – NA, fond MŠK – osobní, kart. 92, 25. 7. 1947: „*Kultový odbor ministerstva školství a osvěty projevuje hlubokou soustrast a upřímné politování nad tragickou smrtí opata v Rajhradě Aloise Josefa Kotyzy, neboť jeho náhlý odchod je nejen pro zájmy církve, ale i kulturní život v Československu těžkou ztrátou.*“

⁵⁰¹ Jakožto zástupce Slovanské benediktinské kongregace sv. Vojtěcha se pohřbu zúčastnil její praeses emauzský opat Maurus Verzich. Prostřednictvím M. A. Jedličky mu bylo na cestovních náhradách vyplaceno 1 000 Kčs. – MZA, fond E 6, kart. 246, inv. č. 2189, sign. D. n. 026/003.

⁵⁰² NA, fond MŠK – osobní, kart. č. 178 (Informační list).

⁵⁰³ *Cesta pokaje*. Zprávy českých benediktinů, 1/1948, č. 4, s. 28.

⁵⁰⁴ Richtrová, Eva: *Dějiny rajhradského kláštera v poválečném období*. In: Heilandová, L. – Mahel, R. – Pavelková, J. – Richtrová, E.: *Posledních dvě stě let*, s. 102–147.

7. Závěrem

*„Své tělesné a mravní slabosti ať snášejí s největší trpělivostí;
překonávají se navzájem poslušností;
nikdo nemá sledovat svůj vlastní prospěch,
nýbrž spíše prospěch druhého;
ať si projevují čistou bratrskou lásku;
s láskou setrvávají v bázni Boží
a svého opata milují upřímně a pokorně.“⁵⁰⁵*

Benediktinský klášter sv. Petra a Pavla v Rajhradě byl od 16. století jediným mužským domem tohoto mnišského řádu na celé Moravě. Po přechodném hospodářském, kulturním a vědeckém rozmachu, který v 18. a 19. století klášter zaznamenal, nastal ve 20. století jeho postupný úpadek. Výmluvným svědectvím o stavu řeholního domu, který v roce 1937 Alois Josef Kotyza po svém předchůdci Petru Janu Hlobilovi přebíral, je apel Apoštolského delegáta Arnošta Vykoukala na rajhradské konventuály při Kotyzově opatské volbě/scrutiniu: „Drazí spolubratři, řekněme si to otevřeně, ještě jedno takové období jako za pana opata Petra by Rajhrad nesl. Zemřelý byl dobrý mnich, ale na vládu v klášteře, a to v tak těžkých dobách, neměl již potřebné síly a energie.“⁵⁰⁶ Hlubokých, zejména hospodářských, potíží, v nichž se rajhradský klášter nacházel, si byli v roce 1936 vědomi i sami volitelé: „Ozval-li se snad hlas zvenčí či i uvnitř, že je snad vše ztraceno, že by bylo nejlépe rozejít se – pak oproti tomu voláme rozhodně: ne a nikdy. [...] Nepodávejme se malomyslnosti, defetismu.“⁵⁰⁷ Kuráž a odvahu před volbou sedmého opata kláštera dodával rajhradským benediktinům Arnošt Vykoukal i tímto výrokem: „Jiné kláštery na tom byly mnohem hůř a zas se vzpamatovaly. Vy máte dobrou tradici monastickou a vědeckou. Klášter se dá zas vzkřísit. [...] Mějme trpělivost a bude zas dobře. Tedy za každou cenu: Rajhrad držet a pozdvihnout.“⁵⁰⁸

⁵⁰⁵ Řehole 72, 5–10.

⁵⁰⁶ NA, fond ŘBE, kart. 35, A. Vykoukal, proslov před rajhradskou volební kapitulou 22. 12. 1936, koncept.

⁵⁰⁷ Tamtéž.

⁵⁰⁸ Tamtéž.

Představení jednotlivých členů benediktinské komunity a vykreslení vnitřního monastického života rajhradského kláštera v desetiletí 1937–1947, po které v čele opatství sv. Petra a Pavla stál jakožto otec-*abbas* řeholní rodiny Alois Josef Kotyza, byla věnována tato kniha. Kotyzovo vyzdvižení do opatského úřadu bylo nestandardní. Vzhledem k nedostatečnému počtu volitelů (v roce 1936 žilo v klášteře pouze 11 řeholníků s právem volby, pro kanonicky platnou volbu byl nutný počet nejméně dvanácti) vzešel sedmý rajhradský opat ze *scrutinia*, jehož výsledek byl akceptován a potvrzen římskou Kongregací pro řeholníky; nejednalo se tedy o kanonicky samostatnou volbu opata. V letech 1937–1947 kolísal počet rajhradských konventuálů mezi 11 a 13. Z několika málo mladíků, kteří do komunity v průběhu let v rámci noviciátu na přechodnou dobu přibyli, pouze tři se stali za Kotyzova života jejími právoplatnými členy. Čtvrtý novic tohoto období složil věčné sliby až do rukou Kotyzova nástupce. Věkový průměr řeholníků (49 let) nejméně převyšoval sám opat, který do svého úřadu nastoupil ve věku 67 let. Naprostá většina členů kláštera pocházela z Moravy, pouze jediný byl původem z Čech. Celkem tři řeholníci získali vzdělání v kněžském semináři, pět členů komunity si svůj obzor rozšířilo prostřednictvím zahraničního studia, přičemž jeden z nich (Metoděj Antonín Jedlička) tak učinil pod tlakem válečných okolností. Vědecké a literární činnosti, která měla v rajhradském klášteře tak dlouhou a plodnou tradici, se v Kotyzově době věnoval jediný mnich.

Detailní zhodnocení stavu a vývoje rajhradského klášterního velkostatku v letech 1937–1947 je věcí dalšího výzkumu. Hmotná situace kláštera tedy mohla být v našem kontextu pouze v hrubých rysech naznačena. Základní tendencí byl (s krátkým přerušením v letech 1941–1944/1945) postupný hospodářský úpadek kláštera, jehož řeholníci tak žili na hranici existenčního minima. Podrobně byly naopak na stránkách této knihy pojednány životní osudy konventuálů a noviců. Na základě výpovědí písemných pramenů privátní i úřední povahy byly sestaveny biogramy jednotlivců. Strohá životopisná data byla v případech, kdy to dochování historických pramenů umožnilo, rozšířena o další podrobnosti, umožňující blíže charakterizovat osobnosti řeholníků, opata nevyjímaje, a zároveň nahlédnout na jejich vzájemné, mezilidské vztahy. Vykreslení obrazu fungování vnitřního komunitního života a prezentace kláštera navenek (v rámci benediktinského řádu v Československu i směrem k laické veřejnosti) bylo dalším cílem této publikace. Zrcadlem, jež bylo mnichům opatství sv. Petra a Pavla v Rajhradě doby Kotyzovy pomyslně nastavováno, byl text Benediktovy Řehole.

Především z narážek v osobní korespondenci a též ze dvou bilančních textů autobiografické povahy vyplynulo, že mezilidské vztahy uvnitř rajhradské řeholní komunity byly zatíženy neshodami, řevnivostí až nenávistí. Generační bariéry, různost povah a temperamentů, odlišné

vzdělání i životní cíle a v neposlední řadě těžkosti života v politicky nejisté, nebezpečné a hospodářsky obtížné realitě tzv. druhé a třetí Československé republiky a zejména válečného nacistického protektorátu učinily z života této malé, genderově jednotné a uzavřené skupiny osob sociální kolbiště.

Opat Alois Josef Kotyza, rodák z hanáckých Drysic, byl velmi výraznou a silnou osobností. Jeho pozice v rámci komunity tomu odpovídala. V souvislosti se svým zvolením byl vnímán jako jediný, kdo měl mezi řeholníky dostatečnou autoritu. Kotyza se vyznačoval přímým, rázným, nežádka však až obhroublým jednáním; v případech vyjádření na adresu některých zaměstnanců klášterního velkostatku se v Kotyzově korespondenci objevují i vulgarismy. Při jednání s osobami, které považoval za sobě podřízené, se zjevně nezatežoval ani diplomatickým, v některých případech však ani ne obecně slušným jednáním. Lze se domnívat, že svou roli mohla hrát i zvýšená nervová senzibilita, na niž se sám Kotyza opakovaně odvolával. Opat byl tím, kdo v důležitých věcech – personálních i hospodářských – rozhodoval. Tím své pravomoci v zásadě nijak nepřekračoval. Zároveň však ani nevycházel vstříc znění Řehole a kongregačních Konstitucí, dle nichž měl v podstatných věcech konventuály, respektive konsilium starších řeholníků přibírat k poradě. Kotyza však činil důležitá rozhodnutí nejen bez porady s konventuály, ale mnohdy přímo proti jejich mínění. Obklopil se několika blízkými lidmi – laiky stojícími mimo komunitu – jimž udělil rozsáhlé, Řeholi odporující pravomoci, a na jejichž rady dal. Důsledkem tohoto opatova jednání byl vzrůst vnitřního napětí v komunitě i nedobré vztahy s některými klášterními zaměstnanci.

Extrémním příkladem Kotyzovy silné pozice a zcela určujícího vlivu na osud celé komunity, a to příkladem veskrze negativním, byl jeho přístup ke dvěma navzájem znesvářeným novicům. Metoději Antonínovi Jedličkovi, inteligentnímu, idealistickému mladíkovi s upřímnou touhou pracovat v pastoraci a přispět ke zlepšení celkové situace kláštera, dával Kotyza z nám neznámých důvodů trvale najevo svou nepřízeň. Ta zašla tak daleko, že Jedličku málem nepřipustil ke slavným slibům. Naopak Jedličkova spolunovice, manipulativního a prospěchářského Petra Adolfa Ungera přinejmenším navenek Kotyza trvale protežoval. Již Ungerovo přijetí do rajhradského noviciátu, které se událo navzdory mnohým varováním, je věcí zvláštní a na základě dostupných pramenů nevysvětlitelnou. Nejcitlivější neuralgické body života rajhradské benediktinské komunity nám, vzhledem k tendencím řešit vnitřní problémy soukromě a nevynášet je mimo klášterní zdi potažmo řádové prostředí, zůstaly bohužel skryty. Varovné zprávy o Ungerově charakteru a jednání, které Alois J. Kotyza dostával, byly včasné a pravdivé a budoucí vývoj je opakovaně potvrdil. Varování však, posuzováno optikou dochovaných písemných pramenů, jakoby opat Kotyza neslyšel. Obcházením kanonického

práva dosáhl Alois J. Kotyza Ungerova vysvěcení. Nezastavila jej ani ostrá nevole někdejšího příznivce, přítele a podporovatele při opatské volbě, brněnského biskupa, ani církevní trest, do kterého sám upadl. Rajhradské konventuály opat Kotyza přesvědčil k souhlasu s Ungerovým právoplatným začleněním do řeholní rodiny kláštera. Ungerova přítomnost v Rajhradě vnášela po celou dobu války do života řeholníků strach a obavy. Jeho nevyzpytatelná povaha, kontakty s pracovníky brněnského gestapa a špatně skrývaná nenávisť vůči opatovi, projevovaná v anonymních listech, jejichž autorství nebylo žádným tajemstvím, znamenaly pro celou mnišskou komunitu trvalé ohrožení. Petr Adolf Unger byl bezpochyby nejproblematičtější a nejkontroverznější členem benediktinského kláštera v Rajhradě, posuzováno v kontextu celého minulého století.

Nebylo divu, že řeholníci kláštera, kteří působili na jeho třech „venkovských“ inkorporovaných farách (Ostrovačice, Domašov, Syrovice) prakticky přestali – též vzhledem k faktu, že od října 1942 do července 1945 se nescházela kapitula – do kláštera zajíždět. Lze soudit, že působení rajhradských řeholníků jakožto administrátorů-farářů a kaplanů inkorporovaných far (a duchovních kongregace Těšitelek Božského srdce Ježíšova) bylo hodnoceno pozitivně. V pramenech nebyly nalezeny žádné výhrady nebo nářky týkající se pastorače; objevuje se naopak chvála konkrétních rajhradských kněží, kteří byli mezi farníky oblíbeni. Kladně bylo nahlíženo i na angažmá členů kláštera ve spolkovém životě městyse Rajhrad i obcí v okolních farnostech. Že měla laická veřejnost klášter jako takový stále v úctě, dokládá nejen aktivní podíl farníků na slavnostním instalačním holdu opatovi (1937), ale i hojná účast při poválečných církevních slavnostech (1945, 1947).

Studium materiálů uchovaných v opatských archivech českých benediktinských klášterů Emauzy a Břevnov jasně prokázalo, že vnitřní rozklad rajhradské řeholní komunity a chudoba jejího duchovního života, omezujícího se na mechanické plnění základních liturgických povinností, měly vážné dopady na postavení opatství mezi ostatními řádovými domy na našem území. Úpadek prestiže Aloise Josefa Kotyzy v poválečném období a despekt, s nímž na úroveň řeholního života Rajhradu pohlíželi mladí čeští benediktini v čele s Anastázem Opaskem, vedl k tomu, že Rajhradští měli minimální podíl na finálních jednáních o vzniku Slovanské benediktinské kongregace sv. Vojtěcha v letech 1945–1947 i na znění jejích Konstitucí.

V hospodářské rovině se Kotyzova tendence k samostatným rozhodnutím, nekonzultovaným s komunitou, promítla do extrémního nárůstu zadlužení kláštera. Vlivem devastačního průchodu bojové fronty (rekvizic živého a mrtvého inventáře, poškození nemovitostí), dlouhodobého trvání restriktivních opatření válečné ekonomiky i extrémního sucha a následné neúrody hospodářského roku 1946/1947, se klášterní hospodaření dostalo v roce 1946 do výrazné ztráty, kterou se Kotyza

rozhodl kompenzovat sjednáním půjček u různých bankovních institucí. Dluh rajhradského opatství tak do roku 1947 narostl do výše přesahující 4 miliony Kčs, přičemž s jeho celkovou výší a skladbou byli členové kláštera detailně konfrontováni až prostřednictvím Václava Jana Pokorného, Kotyzova nástupce v opatském úřadu.

Nejistá až nebezpečná politická situace, hmotné těžkosti, obtížné hospodářské zabezpečení chodu inkorporovaných far i základních životních potřeb jejich administrátorů a kaplanů, pocit ukřivděnosti těch členů kláštera, kteří trvale žili v jeho zdech a plnili veškeré chórové povinnosti plynoucí z mnišského poslání, osobní nesváry, chudý duchovní život omezující se na základní liturgii – to vše vykonalo na kvalitě vztahů uvnitř rajhradské řeholní komunity své. Z dochovaných osobních svědectví řeholníků plyne, že opat Kotyza s komunitou nežil v otcovských vztazích, osobní kontakty nevyhledával, nevěnoval se novicům. Rajhradská mnišská komunita sice bojovala pod řeholí, avšak boje vzájemné – mezi sebou samými i mezi jednotlivými členy komunity a jejím opatem. Popsaná situace ostatně u tří rajhradských řeholníků Kotyzova opatského období vzbudila úmysl rajhradský klášter opustit. Zatímco u Cyrila Josefa Krejčího a Prokopa Aloise Vostala zůstalo v rovině úvah, Metoděj Antonín Jedlička úspěšně požádal o exklaustraci.

I přes útržkovitost informací získaných z písemných archivních pramenů se tedy můžeme odvážit vyslovit souhlas s hodnocením Vojtěcha Jana Horáka – komunitní život (*vita communis*) ve smyslu Řehole svatého Benedikta v rajhradském klášteře v době opata Aloise Josefa Kotyzy prakticky neexistoval. Popsaný úpadek vnitřního života rajhradského kláštera i pokles jeho významu navenek ovšem nenastal ze dne na den. Zabředávání kláštera do provinčnosti spojené s ekonomickým rozvratem, nulovými ambicemi většiny osazenstva přistoupit k vnitřní monastické obrodě a s neschopností opata skutečně duchovně i společensky vést řeholní komunitu a kompetentně spravovat klášterní jmění, započalo nejpozději za Kotyzova předchůdce Petra Jana Hlobila. Vědecký, kulturní a spolkový život, který klášter a jeho členové ještě na přelomu 19. a 20. století podněcovali a vyvíjeli nejen v blízkém okolí, byl v letech 1937–1947 minulostí. V době své protiprávní likvidace roku 1950 byl již benediktinský klášter v Rajhradě pouhým stínem slavné instituce, která kdysi unikla josefinskému zrušení.

Text této knihy ovšem nebyl zamýšlen jako „důkazní řízení“, vedené proti Aloisi Josefu Kotyzovi, sedmému opatovi benediktinského kláštera v Rajhradě, obviněnému ze zpronevěření se ustanovením Řehole svatého Benedikta. Naším cílem nebylo odsoudit opata Kotyzu za mnohá selhání v plnění úkolů, které světec a zakladatel řádu představeným mnišských komunit stanovil. Stejně jako sám opat, tak i jednotliví další členové malé rajhradské mnišské rodiny v mnoha aspektech života podle Řehole selhávali a velké břemeno svému opatovi nijak neulehčovali. Z čistě psychologického hlediska je zcela logické, že v klášteře docházelo k řevnivosti

a závidí, že vznikaly různé osobní animozity, vyrůstající z rozdílných povahových vlastností jednotlivých členů konventu, přičemž počátku a skutečných důvodů těchto kontroverzí by se patrně mnohdy nebyli dopátrali ani sami jejich aktéři. Komunita navíc žila pod setrvalým existenčním tlakem. Ten byl vytvářen nejen hospodářskou situací a politickými danostmi (vždyť nacistická diktatura trvala po dvě třetiny Kotyzova opatského období), ale i samotným prostým faktem, že se rajhradští benediktini, coby komunita řeholní, pohybovali na hranici přežití.

Svatý Benedikt z Nursie si byl dobře vědom výzev a úskalí života pod jhem Řehole,⁵⁰⁹ jejímž byl sám autorem. Reflexe obtížnosti životní cesty, kterou si jeho následovníci zvolili, i pochopení pro jejich osobní zakolísání, prostupuje celým jejím textem. Vedle výzev k přísnosti a dodržování ustanovení Řehole, dává její autor velký prostor k nápravě a polepšení chybujících. Upozorňuje na různost povah a nutnost diferenciace v přístupu k jednotlivcům. Opakovaně nabádá k zohlednění slabostí mnichů. Vyzývá k trpělivosti, laskavosti a přesvědčování před přistoupením ke kárání, napomenutím a trestům. Podle Benediktova přesvědčení je třeba dávat přednost milosrdenství před soudem.⁵¹⁰

Budiž tedy tato kniha holdem těm, kdo se i přes mnohá – zaviněná i nezaviněná – příkoří, řečeno se světcem, nikdy nerozešli s Boží naukou, zůstali v jeho učení až do smrti v klášteře a trpělivostí získávali podíl v Kristových utrpeních, aby měli podíl i v jeho Království.⁵¹¹ Zároveň by snad příběh vylíčený na stránkách této knihy mohl pomoci dodat dalších sil i dnešním následovníkům a dědicům řeholní rodiny Aloise Josefa Kotyzy v jejich každodenním úsilí o naplnění onoho apelu Arnošta Vykoukala: „*Za každou cenu: Rajhrad držet a pozdvihnout*“.⁵¹² Neboť i dnešní komunita rajhradských benediktinů se v tomto svém úsilí dennodenně přesvědčuje o pravdivosti slov svatého Benedikta, že cesta spásy „*na začátku nemůže být jiná než úzká*“.⁵¹³

Řeholní komunitě benediktinského opatství sv. Petra a Pavla v Rajhradě v čele s převorem-administrátorem kláštera P. Edmundem Rudolfem Wagenhoferem OSB a podpřevorem Naumem Tomášem Vraspírem OSB věnuji tuto knihu jako poděkování za jejich vstřícnost a podporu v uplynulých letech a setrvávám v pevné víře, že jim bude nadále dopřáno nerušeně naplňovat přání zakladatele jejich řádu: „*Dům Boží ať je spravován moudrými a moudře*“.⁵¹⁴

509 Řehole 58, 16.

510 Řehole 64, 10.

511 Řehole Prolog, 50 – parafrázováno.

512 NA, fond ŘBE, kart. 35, A. Vykoukal, proslav před rajhradskou volební kapitulou 22. 12. 1936, koncept.

513 Řehole Prolog, 48.

514 Řehole 55, 22.

8. Resume

8. 1. Summary

The Benedictine monastery with the Abbey Church of St. Peter and Paul in Rajhrad, located south of Brno, was probably founded before the mid-11th century by Prince Břetislav I and inhabited by monks from Břevnov Abbey. Due to a lack of historical sources, the exact date and the specific ecclesiastic-legal nature of the Rajhrad establishment remain unclear. Rajhrad's subordinate position to Břevnov was unequivocally confirmed in 1296, when the Břevnov abbot was granted the indisputable right to continue appointing Rajhrad provosts. This bond between the two monastic establishments was also confirmed by the Pope.

After the Reformation of the 16th century and the beginning of the 17th century, which was an unfavourable time for the monastery, the prestige of the Rajhrad provosts (i.e., territorial prelates, who were members of the Curia and sat at the Moravian Diet) increased. The period that followed saw a gradual economic consolidation of the monastery. In 1628, the clergy became the first estate of the Margraviate of Moravia. The Rajhrad provosts gained the right to pontificalia in 1687. The mitred provosts of the High Baroque period, the most important of whom were Antonín Pirmus (provost 1709–1744) and Otmar Konrad (in office 1762–1812), built and decorated the monumental monastery in Rajhrad. Their extensive and costly activities with regard to self-promotion, patronage and efforts to gain legal independence were eventually successful. In 1813, the Rajhrad monastery was elevated to the status of an independent abbey by an Imperial resolution. The period of the 19th century is considered the Golden era of the monastery. The activities and social contacts of the Benedictines influenced the life of the small town of Rajhrad, elevated the cultural level of the region, and also connected South Moravia with the contemporary Europe. The superiors of the monastery supported the sciences and arts. The work *Geschichte des Benediktiner-Stiftes Raygern im Markgrafthum Mähren* (up to 1848) by the versatile member of the monastery Beda Dudík (1815–1890) is, even today, a source of fundamental knowledge on monastic history.

The history of Rajhrad Monastery in the 20th century was long outside the focus of the historical sciences. However, in the period 2012–2020,

the topic became part of the research tasks of the projects *Rajhrad Benedictine Monastery as a Cultural Phenomenon* and (since 2016) the *Gateway of Wisdom Open. The Baroque cultural heritage of the Broumov and Rajhrad monasteries: Preservation, Restoration, Presentation*, within the framework of the Programme of Applied Research and Development of National and Cultural Identity (NAKI) of the Ministry of Culture of the Czech Republic. This book is one of the results of the latter project.

This publication's focus of interest is the life of the religious community of the Rajhrad Benedictines in the period 1937–1947, when the seventh abbot, Alois Josef Kotyza (1869–1947), was head of the monastery. His ten years in office took place against the background of political unrest, threats and economic instability that the whole of Czechoslovakia experienced. During the periods of the Second Republic (1938–1939), the Protectorate of Bohemia and Moravia (1939–1945) and the Third Republic (1945–1948), material living conditions, the value system, and socio-cultural conditions underwent radical changes. All of this had a significant impact on the functioning of the Rajhrad community that was living in the monastery cloister according to the Rule of St. Benedict of Nursia (6th century), as interpreted by the head of the monastery (the “father” of the monastic community) – the abbot.

The Abbey of St. Peter and Paul in Rajhrad was part of a group of Slavic Benedictine monasteries that strived to create an umbrella organization with the aim of defending their common interest – the Congregation. Together with the abbot of the Emmaus Monastery, Arnošt Vykoukal, Rajhrad's Abbot Kotyza was the most significant personality involved in these efforts around the end of the 1930s (until the Second World War). The Slavic Benedictine Congregation of St. Vojtěch was founded on 12 November 1945 by a decree of the Congregation for the Monks (*Sacra Congregazione dei Religiosi*), mainly thanks to the efforts of the Břevnov convent prior, Anastáz Opasek (1913–1999). This brought together the abbeys of Břevnov, Broumov, Emmaus, Rajhrad and the Priory of Maribor. After 1945, Rajhrad's Abbot Kotyza no longer made a substantial contribution to the negotiations on the Congregation. The Rajhrad religious community did not contribute with any significant proposals to the wording of the Congregation's constitutions that were approved by the Holy See in 1947. The first Congregation chapter took place on 17 and 18 June 1947 in Rajhrad; Abbot Kotyza did not live to see the establishment of the Congregation's economic body.

Alois Josef Kotyza was the seventh and penultimate abbot of the monastery, which was forcibly abolished by the Communist state in 1950. Before being elected to the post, Kotyza worked for 27 years as administrator of the parish office of Domašov (which was incorporated into the monastery) and also held the deanship of Rosice from 1927. A significant

reason for his selection for the leading position at the monastery was his important professional contacts and social connections within the Brno diocese. Another reason was his previous long tenure at the parish outside the monastery. The monks living in the monastery harboured hopes of his impartiality and ability to maintain a detached view. In 1936, Rajhrad did not have enough conventuals to conduct a valid election of an abbot. Therefore, a *scrutinium* of electoral votes was conducted on 22 December 1936, under the chairmanship of the apostolic delegate, Arnošt Vykoukal. The result of the election was decided by the *Sacra Congregazione dei Religiosi*, which issued a decree of 15 March 1937 appointing Kotyza to the office in accordance with the wishes of the majority of conventuals.

During most of Kotyza's tenure as abbot, the monastery community was composed of a total of 12 monks living according to perpetual vows, including the abbot. The senior of the community in the period 1938–1947 was the abbot and the average age of its members was 49 years old in the middle of this period. Four of the Rajhrad conventuals came from the Vysočina region, four from southern Moravia, three were born in the Prostějov and Vyškov parts of Haná, and one came from northern Moravia. Only one of the monks was from (eastern) Bohemia. Based on sources of a private and official nature (church and state provenance), biographical profiles of the individual members of the monastery were compiled. These biographical profiles contain data on their origin, education, ordination as priests and pastoral activity. (The parish offices of Domašov, Ostrovačice, Syrovice and Rajhrad were incorporated into the monastery.) Details on the posts these individuals held in the internal administration of the monastery are attached. Where the archival sources are well preserved, the biographies are also supplemented with information obtained from personal correspondence, and (in two cases) texts of an autobiographical nature.

Interest in entering Rajhrad Monastery was minimal throughout the monitored period, even though it was the only male Benedictine monastery in the whole of Moravia. Only four of the young men who entered the monastery during the era of Abbot Kotyza completed the canonical novitiate. The youngest of them took his perpetual vows under Kotyza's successor. The extraordinary destinies of three of the novices are covered in the most extensive chapters of the biographical text.

Antonín František Saleský Červenka was tried by two criminal courts (in Brno and Prague) during the period 1941–1944 for the criminal offence of fornication with persons of the same sex, and, for some time during both trials, he was imprisoned by the Gestapo. He was expelled from the monastery and the Order for repeated homosexual relations and was, therefore, no longer a Benedictine upon his untimely death (at the age of 32).

Metoděj Antonín Jedlička was assigned to a forced labour in Vienna and, as a result of his involvement in resistance activities, was sent to the Mauthausen concentration camp. He was an idealistic and intelligent young man who wanted to be intensively involved in pastoral care and also wanted to improve the internal (especially economic) conditions of the monastery. However, he experienced the permanent disfavour of the abbot. In 1948, at his own request, he was exlaustrated from the monastery and went to work in pastoral care in the Archdiocese of Prag. In the early 1950s, he was forced to sign a collaboration agreement with the Communist state security service (StB).

The colourful life of the third novice, Petr Adolf Unger, also ended up with him as the agent of the StB. However, even at the beginning of his career as a priest, he machinated to circumvent canon law, which was done with the active assistance of the abbot of Rajhrad. During the Second World War, Unger was involved as an informer in the church department of Gestapo headquarters in Brno. In 1946 and 1948, he stood before the Extraordinary People's Court in Brno, but was not convicted. After the war, he administered the Order's parish office in the Karviná region, where, among other things, he created a public scandal due to his homosexual relationship with (not only) his driver. As early as February 1948, his desire for recognition, property and personal gain led him to become an active collaborator with the Communist state authorities during the persecution of the Catholic Church, and he continued in that position until 1985. He remained a Benedictine until his death.

The life of the Rajhrad religious community was not easy, especially during the Second World War. Unger's presence in the monastery and his contacts with members of the Nazi occupying power brought anxiety and alarm. The economic situation was not good. The monastery estate was incorporated into the system of wartime management and became the subject of German settlement plans, falling under the administration of the Nazi occupation authorities. The monks lived barely above subsistence level. The material lack of the basic necessities of life and also the diversity of personalities and temperaments among members of this small closed social community caused conflict at a personal level. The spiritual administrators of the incorporated rural parish offices lived in the parishes along with their chaplains. They visited the monastery only occasionally, usually to participate in chapter sessions. However, the chapter of the monastery did not hold meetings from October 1942 to July 1945. In the post-war period, the monastery fell into debt. In the period 1945–1947, the financial burden of the monastery exceeded 4 million CZK. Some loans had been arranged by Abbot Kotyza without any consultation with or the prior approval of the convent.

The antagonistic and non-consensual nature of Abbot Kotyza manifested itself in his treatment of monastery employees and other monks.

The hopes the monks had associated with his election to the leading position of the monastery proved to be unfounded. Spiritual life in the monastery was limited to the fulfilment of basic liturgical duties. Sources of a private nature that have been preserved show that the abbot did not live in a fatherly relationship (in the spirit of the Rule of St. Benedict) with the monastic community and did not seek personal contact with the monks. He was surrounded by a few close people who stood outside the religious community, especially his niece and housekeeper, Růžena, and the economic administrator of the estate, Rudolf Dorazil. These people were given extensive competence contradictory to the Rule, and the abbot followed their advice. He made his decisions on important economic and personnel issues without consulting the conventuals, often, knowingly, diametrically opposed to their opinion. Despite the fragmentary information from written archival sources, we can conclude that community life (*vita communis*) in the sense of the Rule of St. Benedict virtually did not exist in Rajhrad Monastery in the era of Abbot Kotyza.

This was the reality despite the fact that in the years 1937–1947 the Rajhrad religious community took part in a number of major Church celebrations. The first of these was the installation and benediction of Abbot Kotyza in 1937, and another was the grand celebrations of the supposed 900th anniversary of the monastery's existence, which were organised in the post-war euphoria of 1945. The Rajhrad Benedictines also participated in the national worship of the relics of St. Vojtěch, patron of the Slavic Benedictine Congregation, which were presented in Rajhrad on 30–31 May 1947. The sudden tragic death of Abbot Alois Josef Kotyza in a car accident on 21 July 1947 marked the end of his controversial period of governance of the once famous monastery – a temple of sciences and the arts. He left it a mere shadow of its former glory, on the threshold of a communist dictatorship that would lead to its temporary dissolution (1950–1989).

8. 2. Zusammenfassung

Das Benediktinerkloster mit der Kirche der Heiligen Peter und Paulus in Raigern/Rajhrad südlich von Brünn wurde anscheinend vor der Mitte des 11. Jahrhunderts durch den Herzog Břetislav I. gegründet und von den Mönchen aus der Abtei von Breunau/Břevnov besiedelt. Das genaue Datum wie auch die konkrete kirchlich-rechtliche Gestalt der Raigerner Gründung bleiben zwar wegen des Mangels an historischen Quellen immer noch unklar. Die abhängige Stellung von Raigern gegenüber Breunau wurde aber eindeutig zu 1296 bestätigt, wo dem Abt von Breunau unbezweifelbares Recht zuerkannt wurde, weiterhin die Raigerner Pröpste einzusetzen. Ein solchermaßen gestaltetes Verhältnis beider Ordenshäuser wurde auch vom Papst bestätigt.

Nach der Reformationszeit im 16. Jahrhundert und dem Anfang des 17. Jahrhunderts, welche für das Kloster nicht günstig abgelaufen sind, folgte der Prestigeaufstieg der Pröpste von Raigern – der Landesprälaten – wie auch allmähliche wirtschaftliche Konsolidierung desselben. Die Geistlichkeit wurde zu 1628 zum ersten Stand der Markgrafschaft Mähren. Die Raigerner Pröpste erlangten im Jahre 1687 das Pontifikalienrecht. Die infulierten Pröpste des Hochbarocks, wobei die bedeutendsten Antonín Pirmus (Propst 1709–1744) und Otmar Konrad (im Amt 1762–1812) waren, erbauten in Raigern ein monumentales, prächtig ausgestattetes Kloster. Ihre umfangreiche und aufwendige Gönneraktivitäten der Selbstrepräsentation und ihr Bestreben, welches auf die Erlangung rechtlicher Selbstständigkeit gezielt waren, wurden mit Erfolg gekrönt. Zu 1813 wurde das Raigerner Kloster durch die Kaiserresolution auf selbständige Abtei erhöht. Das 19. Jahrhundert wird als Goldene Ära des Klosters betrachtet. Die Aktivitäten und soziale Kontakte der Benediktiner beeinflussten das Leben des Raigerner Marktfleckens, erhoben das Kulturniveau der Region und haben zugleich Südmähren mit Europa verbunden. Die Vorgesetzten des Klosters unterstützten die Wissenschaften und Kunst. Aus dem Werk der vielseitigen Persönlichkeit von Beda Dudík (1815–1890), *Geschichte des Benediktiner-Stiftes Raygern im Markgrafthum Mähren* (seine Darstellung reicht bis 1848), werden bis heute grundlegende Erkenntnisse über die Klostergeschichte geschöpft.

Die Geschichte des Raigerner Klosters im 20. Jahrhundert stand lange Zeit abseits des Interesses der Geschichtswissenschaft. In den Jahren 2012–2020 wurde das Thema im Rahmen des Programms der applizierten Forschung und Entwicklung der nationalen und kulturellen Identität (NAKI) des Kulturministeriums der Tschechischen Republik zum Bestandteil der Forschungsaufgaben der Projekte *Benediktinerkloster Raigern als Kulturphänomen* und (seit 2016) *Tor der Weisheit geöffnet. Barockes Kulturerbe der Klöster Breunau und Raigern: Schutz, Restaurierung, Präsentation*. Dieses Buch stellt eines der Ergebnisse des zweiterwähnten Projektes dar.

Die Veröffentlichung konzentriert sich auf das Leben der Ordensgemeinschaft der Raigerner Benediktiner in dem Zeitabschnitt von 1937 bis 1947, wo auf der Spitze des Klosters der siebte Abt Alois Josef Kotyza (1869–1947) stand. Seine zehn Jahre im Amt verlief auf dem Hintergrund politischer Unruhe und Gefährdung, als auch wirtschaftlicher Unstabilität, denen die ganze Tschechoslowakei ausgesetzt war. Während der Zeit der sog. zweiten Republik (1938–1939), des Protektorats Böhmen und Mähren (1939–1945) und der Existenz der sog. dritten Republik (1945–1948) erfuhren die materiellen Lebensbedingungen, das Wertesystem und auch die sozial-kulturellen Verhältnisse weitreichende Änderungen. Das alles übte wesentlichen Einfluss auch auf das Fungieren der Raigerner Gemeinschaft, welche in der Klosterklausur und nach eigenen Regeln gemäß der Ordensregel des heiligen Benedikt von Nursien (6. Jahrhundert) gelebt haben, die von dem Vorgesetzten des Klosters interpretiert wurden (vom „Vater“ der Mönchsgemeinschaft) – nämlich dem Abt.

Die Abtei der heiligen Peter und Paulus in Raigern war Bestandteil der Gruppe von slawischen Benediktinerklöstern, welche um die Bildung der Dachorganisation mit dem Ziel der Wahrung von gemeinsamen Interessen bemüht waren – also der Kongregation. Der Raigerner Abt Alois J. Kotyza war zu Ende der 1930er Jahre (bis zum zweiten Weltkrieg) neben dem Abt des Klosters von Emmaus, Arnošt Vykoukal, die Hauptpersönlichkeit dieses Bestrebens. Die Slawische Benediktinerkongregation vom heiligen Adalbert wurde am 12. November 1945 durch das Dekret der römischen *Sacra Congregazione dei Religiosi* gegründet, und zwar vor allem als Verdienst des Breunauer Konventualpriors Anastáz Opasek (1913–1999). Darin verbanden sich die Abtei Breunau, Braunau, Emmaus, Raigern und das Priorat Maribor. Der Raigerner Abt Kotyza hatte nach 1945 an den Verhandlungen über die Kongregation keinen entscheidenden Anteil, zu dem Wortlaut der Kongregationskonstitutionen, welche vom Heiligen Stuhl zu 1947 ratifiziert worden sind, hat die Raigerner Ordensgemeinschaft mit keinen wesentlichen Vorschlägen beigetragen. Das erste Kongregationskapitel fand am 17.–18. Juni 1947 in Raigern statt; zur Zeit der Gründung der Wirtschaftskörperschaft der Kongregation war der Abt Kotyza nicht mehr am Leben.

Alois Josef Kotyza war in der Reihenfolge bereits der siebte und zugleich der vorletzte Abt vor der gewaltsamen Aufhebung zu 1950 durch die kommunistische Staatsmacht. Vor seiner Wahl zum Abt war Kotyza 27 Jahre lang als Administrator der zum Kloster inkorporierten Pfarrei in Domaschow/Domašov tätig, zugleich war er seit 1927 Dekan von Rossitz/Rosice. Wichtige professionelle und soziale Bindungen im Rahmen der Brüner Diözese waren ein der wesentlichen Gründe seiner Wahl zum Abt des Klosters. Der zweite Grund lag in seinem vorherigen langen Ausharren in der Ordenspfarre außerhalb des Klosters. Die Ordensbrüder, welche im Kloster gelebt haben, hofften auf seine Unparteilichkeit wie auch auf die Fähigkeit der Obersicht. Im Jahre 1936 mangelte es an Konventualen für die rechtmäßige Wahl des Abtes. Das *Scrutinium* der Wahlstimmen fand deshalb am 22. Dezember 1936 unter dem Vorsitz des apostolischen Delegaten Arnošt Vykoukal statt. Über das Ergebnis der Wahl entschied die *Sacra Congregazione dei Religiosi*, durch deren Dekret vom 15. März 1937 Kotyza im Einvernehmen mit dem Wunsch der meisten Konventuale in die Funktion ernannt wurde.

Während der meisten Zeit des Abbatiats von Kotyza zählten zum Kloster insgesamt 12 Ordensbrüder, welche das ewige Profess abgelegt haben, miteingerechnet des Abts. Der Abt war der älteste Mitglied der Gemeinschaft in den Jahren 1938–1947; der Altersdurchschnitt betrug in der Mitte des untersuchten Abschnitts 49 Jahre. Vier von den Raigerner Konventualen entstammten der Region Hochland (Vysočina), aus Südmähren ebenso vier, drei wurden im Proßnitzer (Prostějov) und Wischauer (Vyškov) Teil von Hanna (Hanakei/Haná) Region geboren, aus Nordmähren kam nur ein einziger, sowie aus (Ost)Böhmen. Aufgrund von Quellen privater und amtlicher Natur (kirchlicher wie auch Staatsprovenienz) wurden biographische Medaillons einzelner Mitglieder des Klosters zusammengesetzt. Die Biogramme enthalten die Angaben zur Herkunft, Bildung, Priesterweihe und Tätigkeit in der Seelsorge. (Dem Kloster wurden die Pfarreien Domaschow, Schwarzkirchen/Ostrovačice, Serowitz/Syrovce und Raigern inkorporiert). Hinzugefügt sind auch Informationen, welche die Funktionen betreffen, die von den Einzelpersonen in der inneren Klosterverwaltung wahrgenommen wurden. Im Falle günstiger Überlieferung von Archivquellen sind die Lebensläufe mit Informationen bereichert, die persönlicher Korrespondenz, bzw. (in zwei Fällen) Texten autobiographischer Natur, entstammen.

Um den Eintritt ins Raigerner Kloster herrschte so gut wie kein Interesse, obwohl es sich um das einzige Männerkloster in ganz Mähren handelte. Von den Jünglingen, die während des Abbatiats von Kotyza ins Kloster eingetreten sind, brachten nur vier ihr Noviziat zum Abschluss. Der jüngste von ihnen legte das ewige Profess erst in die Hände des Nachfolgers von Kotyza ab. Den drei Novizen, deren Schicksal besonders untypisch war, sind im Rahmen der Biogramme die umfangreichsten Kapitel gewidmet.

Antonín František Saleský Červenka stand in den Jahren 1941–1944 vor zwei Strafgerichten (in Prag und Brünn) wegen der Straftat „Unzucht mit Person gleichen Geschlechtes“, für gewisse Zeit hielt ihn im Rahmen beider Ermittlungen Gestapo gefangen. Aus dem Kloster sowie aus dem Orden wurde er aufgrund wiederholter Verschuldung durch homosexuellen Verkehr verwiesen, in der Zeit seines vorzeitigen Todes (im Alter von 32 Jahren) war er also nicht mehr Benediktiner.

Metoděj Antonín Jedlička machte gezwungenen Kriegseinsatz durch und als Folge der Teilnahme an der Widerstandstätigkeit war er im Konzentrationslager Mauthausen. Es handelte sich um einen idealistischen und intelligenten jungen Mann, welcher sich intensiv in der Seelsorge betätigen wollte, am Herzen lag ihm auch die Verbesserung innerer (vor allem wirtschaftlicher) Lage des Klosters. Er war aber auch durch dauerhafte Ungunst des Abtes verfolgt. Im Jahre 1948 wurde er auf eigenes Ansuchen exklausuriert und widmete sich der Diözesan-seelsorge. Zu Anfang der 1950er Jahre unterschrieb er unter Druck die Mitarbeit mit dem Staatssicherheitsdienst (StB).

In den Reihen der Agenten des StB beendete sein facettenreiches Leben auch der dritte Novize, Petr Adolf Unger. Bereits am Anfang seiner geistlichen Laufbahn standen Machinationen, Umgehung von kanonisch-rechtlichen Grundsätzen, was auch mit aktivem Beitrag des Abtes von Raigern geschah. In der Zeit des zweiten Weltkrieges war Unger als Konfident des Kirchenreferats der Brünner Gestapo-Leitstelle tätig. In den Jahren 1946 und 1948 stand er vor dem Volkssondergericht in Brünn, wurde aber nicht verurteilt. Nach dem Krieg administrierte er die Ordenspfarre in der Region von Karvina, wo er Aufsehen unter anderem durch das homosexuelle Verhältnis (nicht nur) zu seinem Fahrer verursachte. Aufgrund Privatnutzen, Anerkennungs- und Besitzsucht ist er bereits im Februar 1948 zum aktiven Mitarbeiter der kommunistischen Staatsmacht bei der Persekution der katholischen Kirche geworden; und er setzte seine Mitarbeit bis 1985 fort. Bis zu seinem Tod war er Benediktiner.

Das Leben der Raigerner Ordensgemeinschaft war, insbesondere in der Zeit des Zweiten Weltkrieges, nicht einfach. Die Anwesenheit von Unger im Kloster und seine Kontakte mit den Angehörigen der Okkupationsmacht riefen die Atmosphäre der Unruhe und Befürchtungen hervor. Die wirtschaftliche Situation war ungünstig. Der Großgrundbesitz wurde ins System der Kriegswirtschaft eingegliedert und ist zum Gegenstand deutscher Besiedlungspläne geworden; gelangte unter die Verwaltung nazistischer Okkupationsorgane. Die Ordensbrüder lebten auf der Grenze des Existenzminimums. Materielle Not in den essenziellen Lebensbedürfnissen, sowie Unterschiede der Naturen und Temperamente der Mitglieder dieser geschlossenen kleinen Sozialgruppe riefen Konflikte auf persönlicher Ebene hervor. Die geistlichen Verwalter der inkorporierten Pfarreien auf dem Lande lebten auf diesen, gemeinsam

mit ihren Kaplänen. Das Kloster besuchten sie nur gelegentlich, am häufigsten wegen der Teilnahme an den Kapitelsitzungen. Das Klosterkapitel kam aber seit Oktober 1942 bis Juli 1945 nicht zusammen. In der Nachkriegszeit versank das Kloster in die Schulden. In den Jahren 1945–1947 überstieg die Schulddlast des Klosters 4 Millionen Tschechoslowakischer Kronen. Manche Darlehen nahm der Abt Kotyza ohne vorheriger Beratung und Zustimmung der Konventualen auf.

Die Konflikt- und nicht konsensuelle Natur des Abtes Alois Josef Kotyza zeigte sich in seiner Handlungsweise mit den Angestellten und auch Mitbrüdern. Die Hoffnungen, welche die Ordensbrüder mit seiner Wahl auf die Spitze des Klosters verbunden haben, erwiesen sich als falsch. Das Geistesleben im Kloster war auf die Erfüllung von grundlegenden liturgischen Pflichten begrenzt. Aus den erhaltenen Quellen privater Natur geht hervor, dass der Abt nicht in väterlichen Beziehungen (im Geiste der Benediktsregel) mit der Mönchsgemeinschaft lebte und er suchte vielmehr dem Kontakt mit seinen Ordensbrüdern auszuweichen. Er umgab sich mit einigen Nächsten, die außerhalb der Gemeinschaft standen – vor allem Růžena, seiner Nichte und Haushälterin und dem Wirtschaftsverwalter des Großgrundbesitzes Rudolf Dorazil. Diesen räumte er umfangreiche der Regel widersprechenden Befugnisse ein und ihren Ratschlägen hörte er zu. Seine Entscheidungen in wichtigen wirtschaftlichen und personellen Fragen machte er ohne Beratung mit den Konventualen, häufig und bewusst im direkten Widerspruch zu ihrer Meinung. Auch trotz der fragmentarisch erhaltenen Überlieferung der Archivquellen kann die Schlussfolgerung gewagt werden, dass das Gemeinschaftsleben (*vita communis*) im Sinne der Benediktregel im Raigerner Kloster in der Zeit des Abtes Alois Josef Kotyza praktisch nicht existierte.

Auf diesem Zustand änderte kaum etwas der Umstand, dass die Raigerner Ordensgemeinschaft in den Jahren 1937–1947 gemeinsam an mehreren großen Kirchenfeierlichkeiten teilnahm. Die erste war die Installation und Benediktion des Abtes Kotyza zu 1937, ferner dann die großartigen Feierlichkeiten bei Gelegenheit des vermeintlichen 900. Jubiläums der Existenz des Klosters, welche in der Nachkriegseuphorie zu 1945 veranstaltet wurde. Im Jahre 1947 schlossen sich die Raigerner Benediktiner der gesamttschechischen Verehrung der Reliquien des Heiligen Adalberts, des Patrons der Slawischen Benediktinerkongregation an, welche nach Raigern in den Tagen 30.–31. Mai gebracht wurden. Plötzlicher tragischer Tod des Abtes Alois Josef Kotyza im Autounfall am 21. Juli 1947 schloss seine widerspruchsvolle Herrschaft über das einst berühmte Kloster – den Tempel der Wissenschaften und Kunst, das kurz vor dem Beginn der kommunistischen Diktatur, welche zu seiner temporärer (1950–1989) Vernichtung führte, nur ein Schatten seines einstigen Ruhmes darstellte.

9. Seznam pramenů

9. 1. Archivní prameny netištěné

- ***Archiv bezpečnostních složek (ABS)***
Fond Odbor politického zpravodajství MV (2 M)
Fond Okresní správa SNB Brno-venkov (G-N4)
Fond Správa vyšetřování StB – vyšetřovací spisy ministerstva vnitra (V-MV)
Sbírka Svazky tajných spolupracovníků (TS)
- ***Archiv Národního památkového ústavu – Územního odborného pracoviště v Brně***
Oddíl Klášter Rajhrad
- ***Diecézní archiv Biskupství brněnského (DABB)***
Fond Biskupská konsistoř Brno (BKB)
Fond Biskupský ordinariát Brno (BOB)
- ***Moravský zemský archiv v Brně (MZA)***
Fond B 280 Zemský národní výbor Brno (ZNV Brno)
Fond B 37 Pozemkový úřad – obvodová úřadovna Brno
Fond B 40 Zemský úřad Brno, III. manipulace (ZÚ Brno, III. manipulace)
Fond C 12 Krajský soud trestní Brno, III. manipulace (C 12, III. manipulace)
Fond C 141 Mimořádný lidový soud Brno (MLS Brno)
Fond E 6 Benediktini Rajhrad (E 6)
Fond G 297 František Metoděj Žampach (G 297)
- ***Národní archiv (NA)***
Fond Benediktini – klášter Břevnov, Praha (ŘBB)
Fond Benediktini – klášter Emauzy, Praha (ŘBE)
Fond Český svaz protifašistických bojovníků – ústřední výbor, Praha (ÚV ČSPB)

- Fond Ministerstvo školství a kultury, Praha –
osobní (MŠK – osobní)
- Fond Ministerstvo školství, Praha (MŠ)
- Fond Předsednictvo ministerské rady (PMR)
- Fond Státní soud Praha
- Fond Státní úřad pro věci církevní (SÚC)
- **Státní oblastní archiv v Praze (SOA v Praze)**
Fond Krajský (zemský) soud Praha
- **Státní okresní archiv Brno-venkov (SOKA Brno-venkov)**
Fond C – 108 Archiv městečka Rajhrad
Fond F – 6 Uhl Karel, PhDr. (F – 6)
- **Zemský archiv v Opavě (ZA v Opavě)**
Fond Generální vikariát Český Těšín, přírůstky
- **Zemský archiv v Opavě (ZA v Opavě), pobočka Olomouc**
Fond Arcibiskupská konsistoř Olomouc (ACO)
Fond Sběrka matrik Severomoravského kraje

9. 2. Prameny tištěné

- Bušek, Vratislav – Hendrych, Jaroslav – Laštovka, Karel – Müller, Václav (upr.): *Československé církevní zákony*. Díl I. a II. Praha 1931
- *Catalogus cleri Dioeceseos Brunensis*. Brunae 1930, 1932, 1934, 1936, 1938, 1940, 1942
- *Cesta pokoje*. Zprávy českých benediktinů, 1/1947, č. 2/3
- *Cesta pokoje*. Zprávy českých benediktinů, 1/1948, č. 4
- *Declarationes in regulam S. P. Benedicti et Constitutiones Congregationis slavae S. Adalberti E. M.* Praha 1947
- *Declarationes in s. Regulam pro Abbatiis S. Margaritae de Břevnov, S. Venceslai de Braunau, SS. Petri et Pauli de Rajhrad*. [Roma] 1932
- Kop, František a kol.: *Překlad kodexu kanonického práva I.–III část*. Pracovní text komise pro překlad Kodexu při CMB fakultě v Praze, pobočce v Olomouci. [Olomouc 1968/1969]
- Národní obroda, 3. 11. 1945
- Národní obroda, 6. 11. 1945
- Národní obroda, 10. 11. 1945
- Národní obroda, 22. 7. 1947
- *Regula Benedicti*. Řehole Benediktova. Praha 1998
- *Statuta seu Declarationes in S. Regulam SS. P. Benedicti et Constitutiones Congregationis de S. Joseph nuncupatae*. Salzburg 1911

10. Seznam literatury a elektronických zdrojů

10. 1. Literatura

- Altman, Karel – Durec, Ivo (red.): *Kniha o Rajhradě*. Dějiny města od nejstarších dob. Rajhrad 2014
- Bakala, Jaroslav: *Z nejstarších dějin Orlové*. In: Plaček, Vilém (red.): *Orlová 1223–1973. Historie a současnost města*. Ostrava 1973, s. 9–26
- Balík, Stanislav – Hanuš, Jiří: *Katolická církev v Československu 1945–1989*. Brno 2013²
- Bejček, Martin: *Benediktinské opatství sv. Petra a Pavla Rajhrad*. Rajhrad 1995
- Benešová, Klára – Kubínová, Kateřina (eds.): *Emauzy*. Benediktinský klášter Na Slovanech v srdci Prahy. Soubor statí věnovaných znovuotevření chrámu Panny Marie a sv. Jeronýma benediktinského kláštera Na Slovanech Opatství Emauzy 21. 4. 2003. Praha 2007
- Bolom-Kotari, Martina (ed.): *Knihovny benediktinských klášterů Broumov a Rajhrad*. Katalog k výstavě. Hradec Králové 2019
- Brandes, Detlef: *Češi pod německým protektorátem*. Okupační politika, kolaborace a odboj 1939–1945. Praha 2019³
- Buben, Milan M.: *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích*. II. díl, 2. svazek. Mnišské řády. Praha 2004
- Buchta, Placidus X.: *Rajhrad*. Dějepisný náčrtek k jubilejnímu roku 1895. Brno 1894
- Černušák, Tomáš: *Řeholní kněz*. Příklad Řehoře Sázavského. In: Malíř, Jiří a kol.: *Člověk na Moravě ve druhé polovině 18. století*. Brno 2008, s. 249–255
- Černý, Vladimír: *Gestapo proti katolické církvi*. Zásah vůči opatství augustiniánů na Starém Brně a následné soudní spory. *Securitas Imperii* 25/2014, č. 2, s. 40–77
- David, Jiří: *Nechtěné budování státu*. Politika, válka a finance na Moravě ve druhé polovině 17. století. Brno 2018
- Dudík, Beda: *Geschichte des Benediktiner-Stiftes Raygern im Markgrafthum Mähren*. Mit steter Rücksicht auf die

- Landesgeschichte, nach Urkunden und Handschriften bearbeitet. I. Band. Von der Gründung des Stiftes bis zum Ende der Hussitenstürme 1048–1449. Brünn 1849
- Dudík, Beda: *Geschichte des Benediktiner-Stiftes Raygern im Markgrafthume Mähren*. Mit steter Rücksicht auf die Landesgeschichte, nach Urkunden und Handschriften bearbeitet und mit Unterstützung der kaiserl. Akademie der Wissenschaften in Wien herausgegeben. II. Band. Vom Ende der Hussitenstürme bis in die Gegenwart 1449–1848. Wien 1868
  - Engelbert, Pius: *Sant' Anselmo in Rom*. Kolleg und Hochschule. Von den Anfängen (1888) bis zur Gegenwart. Sankt Ottilien 2012²
  - Faltus, Emanuel (red.): *Almanach Dachau*. Kytice událostí a vzpomínek... Praha 1946
  - Foltýn, Dušan a kol.: *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*. Praha 2005
  - Friedrich, Gustav: *Rukověť křesťanské chronologie*. Praha – Litomyšl 1997
  - Gebhart, Jan – Kuklík, Jan: *Druhá republika 1938–1939*. Svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě. Praha – Litomyšl 2004
  - Halas, František X.: *Modus vivendi v kontextu diplomacie Svatého stolce v období mezi dvěma světovými válkami*. Sborník prací Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, řada společenských věd č. 20, sv. 179. Brno 2004, s. 89–100
  - Heilandová, Lucie – Pavelková, Jindra – Richtrová, Eva: *In omnibus glorificetur Deus*. Dvě stě let od povýšení na opatství. Katalog k výstavě. Brno 2013
  - Heilandová, Lucie: „*Ano, knihy a noviny staly se za našich dnů téměř jako chléb potřebou vezdejší...*“ In: Heilandová, Lucie – Mahel, Richard – Pavelková, Jindra – Richtrová, Eva: *Posledních dvě stě let v historii rajhradského kláštera*. Brno 2013, s. 68–90
  - Heilandová, Lucie: *Rajhradský klášter v době prvních opatů*. In: Pavelková, Jindra a kol.: *Milovníci a mecenáši věd a umění v řeholním rouše*. Brno 2014, s. 128–155
  - Heilandová, Lucie: *Grafická sbírka rajhradského kláštera a umělecký mecenát rajhradských benediktinů*. Brno 2015
  - Holzherr, Georg: *Řehole Benediktova, uvedení do křesťanského života (komentář)*. Praha 2001
  - Horák, Ondřej, heslo *Pozemková reforma meziválečná*. In: Schelle, Karel – Tauchen, Jaromír (eds.): *Encyklopedie českých právních dějin*. V. svazek. Plzeň – Ostrava 2016, s. 640–648
  - Horák, Ondřej, heslo *Pozemková reforma po druhé světové válce*. In: Schelle, Karel – Tauchen, Jaromír (eds.): *Encyklopedie českých právních dějin*. V. svazek. Plzeň – Ostrava 2016, s. 649–653

- Hrdina, Antonín Ignác: *Inkorporace farnosti řeholnímu domu v kodexech kanonického práva 1917 a 1983*. Dialog Evropa XXI. Revue křesťanské orientace pro vědu a kulturu 14/2004, č. 1–4, s. 76–82
- Hrdina, Antonín Ignác, heslo „*Modus vivendi (1927/1928)*“: In: Schelle, Karel – Tauchen, Jaromír (eds.): *Encyklopedie českých právních dějin*. III. svazek. Plzeň – Ostrava 2016, s. 787–789
- Jandlová, Martina (red.): *Biskupství brněnské*. Brno 2000
- Kameníček, František: *Zemské sněmy a sjezdy moravské*. Jejich složení, obor působnosti a význam od nastoupení na trůn krále Ferdinanda I. až po vydání Obnoveného zřízení zemského (1526–1628). 3. díl. Brno 1905
- Koníček, Jiří: *Modus vivendi v historii vztahů Svatého stolce a Československa. Církevně-politický vývoj v letech 1918–1993*. Olomouc 2005
- Krlín, Josef: *Prokop Neužil třetí opat českého benediktinského kláštera sv. Prokopa v Lisle – USA*. Bechyně 1947
- Krmíčková, Helena – Mazalová, Lucie – Mutlová, Petra – Ševčík, Pavel: *Pro defenza veritatis evangelice*. Brno 2015
- Krmíčková, Helena – Mutlová, Petra – Ševčík, Pavel – Pavelková, Jindra – Mazalová, Lucie: *Gladio verbi Dei*. Písemnictví doby husitské ve fondech rajhradských a brněnských. Katalog k výstavě. Brno 2015
- Křečková, Jitka: *Archiv břevnovského kláštera*. *Paginae historiae*. Sborník Národního archivu 14/2006, s. 11–29
- Kubíček, Jaromír – Papírník, Miloš: *Papežská knihtiskárna benediktinů rajhradských v Brně 1881–1918*. Brno 2012
- Kuklík, Jan a kol.: *Konfiskace, pozemkové reformy a vyvlastnění v československých dějinách 20. století*. Praha 2011
- Macek, Petr: *Liturgické hnutí v českých zemích na příkladu časopisu Pax*. *Teologické listy* 25/2014, č. 1, s. 17–28
- Macurová, Zuzana: *Umělecká praxe v barokním klášteře*. Proměny rajhradského proboštství v 18. století. Brno 2015
- Mahel, Richard: *Beda Dudík (1815–1890)*. Život a dílo rajhradského benediktina a moravského zemského historiografa ve světle jeho osobní pozůstalosti. Praha 2015
- Malý, Radomír: *František Sušil*. Obroditel církve a vlasti. Brno 2004
- Masák, Emanuel: *Dějiny Dědictví sv. Cyrila a Metoděje v Brně 1850–1930*. Brno 1932
- Němec, Damián: *Modus vivendi z roku 1928 z pohledu kanonického práva*. Dialog Evropa XXI. Revue křesťanské orientace pro vědu a kulturu 14/2004, č. 1–4, s. 19–34

- Němečková, Věra: *Finanční a měnové poměry v Protektorátu Čechy a Morava*. In: Středová, Veronika – Štěpán, Jiří (usp.): *Život pro historii. K významným životním jubileím* doc. PhDr. Marty Kohárové, CSc. a doc. PhDr. Františka Nesejta, CSc. Hradec Králové 2007, s. 153–167
- Opasek, Anastáz: *Dvanáct zastavení. Vzpomínky opata břevnovského kláštera*. Praha 1997³
- Pavelková, Jindra: *Mezi knihovnou a vydavatelstvím*. In: Heilandová, Lucie – Mahel, Richard – Pavelková, Jindra – Richtrová, Eva: *Posledních dvě stě let v historii rajhradského kláštera*. Brno 2013, s. 91–101
- Pavelková, Jindra: *Nové regály, repertáře, lístkové katalogy a spousta knih všude kolem*. In: Heilandová, Lucie – Mahel, Richard – Pavelková, Jindra – Richtrová, Eva: *Posledních dvě stě let v historii rajhradského kláštera*. Brno 2013, s. 12–26
- Pavelková, Jindra – Richtrová, Eva – Smolová, Martina – Heilandová, Lucie – Macurová, Zuzana – Havel, Dalibor – Škvařil, Lumír – Žůrek, Pavel: *An vědy a umění miloval...* Milovníci a mecenáši věd a umění v řeholním rouše. Katalog k výstavě. Brno 2014
- Pavelková, Jindra: *Vědecká práce za zdmi klášterů*. In: Pavelková, Jindra a kol.: *Milovníci a mecenáši věd a umění v řeholním rouše*. Brno 2014, s. 76–92
- Pehr, Michal – Šebek, Jaroslav: *Československo a Svatý stolec. Od nepřátelství ke spolupráci (1918–1928)*. Praha 2012
- Pernes, Jiří: *Až na dno zrady*. Emanuel Moravec. Praha 1997
- Plaček, Vilém (red.): *Orlová 1223–1973. Historie a současnost města*. Ostrava 1973
- Plachý, Jiří: *Případ P. Josefa Pojara*. *Securitas Imperii* 14/2006, s. 90–138
- Pokorný, Václav Jan – Drobná, Zoroslava: *Benediktínský klášter v Rajhradě*. Praha 1942
- Pokorný, Václav Jan: *Klášter Rajhrad, jeho dějiny a památnosti*. Brno 1925
- Pokorný, Václav Jan: *Z rajhradských pamětí*. Brno 1932
- Polc, Jaroslav V.: *Svatovojtěšské oslavy v roce 1947*. In: Týž (usp.): *Svatý Vojtěch. Sborník k miléniu*. Praha 1997, s. 197–223
- Průcha, Václav a kol.: *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918–1992*. 1. díl. Období 1918–1945. Brno 2004. 2. Díl. Období 1945–1992. Brno 2009
- Putna, Martin C.: *Česká katolická literatura 1848–1918*. Praha 1998
- Rája, Martin: *Žampach František Metoděj*. In: Pehr, Michal a kol.: *Cestami křesťanské politiky. Biografický slovník k dějinám křesťanských stran v českých zemích*. Praha 2007, s. 308–309

- Rataj, Jan: *KSČ a Československo I. (1945–1960)*. Praha 2003
- Reinsberg, Jiří – Svoboda, Bohumil: *Legio angelica a P. Method Klement, OSB*. Svitavy 2000
- Richtrová, Eva: *Dějiny rajhradského kláštera v poválečném období*. In: Heilandová, Lucie – Mahel, Richard – Pavelková, Jindra – Richtrová, Eva: *Posledních dvě stě let v historii rajhradského kláštera*. Brno 2013, s. 102–147
- Richtrová, Eva: *Digitization Work at the Library and Archives of the Benedictine Monastery in Rajhrad*. Digitization of Archival Files from the Fonds of the Benedictine Monastery in Rajhrad. *Studia historica Brunensia* 62/2015, č. 2, s. 119–131.
- Richtrová, Eva: *Kauza prodeje obrazů tzv. Mistra rajhradského oltáře a dalších uměleckých děl z obrazárny benediktinského kláštera v Rajhradě (1937–1940)*. Kapitola z dějin rajhradského kláštera v době sedmého opata Aloise Josefa Kotyzy. Brno 2015
- Richtrová, Eva: *Nešťastný osud rajhradského benediktina patera Antonína*. Příspěvek k dějinám trestního postihu homosexuality v době Protektorátu Čechy a Morava. Brno v minulosti a dnes. Příspěvky k dějinám a výstavbě Brna 31/2018, s. 135–156
- Richtrová, Eva: *Volba opata benediktinského kláštera v Rajhradě na sklonku první republiky*. Nová etapa vztahů mezi katolickou církví a československým státem? *Časopis Matice moravské* 137/2018, č. 2, s. 319–340
- Richtrová, Eva: *Metoděj Antonín Jedlička: kněz, řeholník, agent Státní bezpečnosti*. In: Chocholáč, Bronislav – Malíř, Jiří – Reitinger, Lukáš – Wihoda, Martin (eds.): *Pro pana profesora Libora Jana k životnímu jubileu*. Brno 2020, s. 859–872
- Růžička, Jeroným: *Dějepis kláštera břevnovského a broumovského*. Praha 2013
- Seidl, Jan a kol.: *Od žaláře k oltáři*. Emancipace homosexuality v českých zemích od roku 1867 do současnosti. Brno 2012
- Seidl, Jan: *Křížácké tažení, či ostrov relativního bezpečí? Perzekuce homosexuality v Protektorátu Čechy a Morava*. In: Himl, Pavel – Seidl, Jan – Schindler, Franz (eds.): *„Miluji tvory svého pohlaví.“ Homosexualita v dějinách a společnosti českých zemí*. Praha 2013, s. 207–269
- Šimková, Erna: *Život a osobnost Bedy Dudíka (1815–1890) pohledem jeho deníků*. Olomouc 2018
- Šrámek, Josef: *Břevnovské opatství ve středověku: Břevnov, Rajhrad, Police nad Metují a Broumov*. Praha 2016
- Šrámek, Josef: *Mezi normou, reformou a praxí*. Proboštství benediktinských klášterů v Čechách a na Moravě ve středověku. Olomouc 2016

- Tauchen, Jaromír: *Trestní právo v Protektorátu Čechy a Morava*. In: Schelle, Karel – Horáková, Monika – Salák, Pavel – Tauchen, Jaromír: *Protektorát Čechy a Morava – jedna z nejtragičtějších kapitol českých novodobých dějin (vybrané problémy)*. Ostrava 2010, s. 62–113
- Tretera, Jiří Rajmund – Horák, Záboj: *Slovník církevního práva*. Praha 2011
- Tretera, Jiří Rajmund: *Stát a církev v České republice*. Kostelní Vydří 2002
- Tyl, Heřman J.: *Psancem*. Třebíč 1995
- Uhl, Karel: *Dějiny farnosti rajhradské*. Rajhrad 1934
- Vilímková, Milada – Preiss, Pavel: *Ve znamení břevna a růží. Historický, kulturní a umělecký odkaz Benediktinského opatství v Břevnově*. Praha 1989
- Vlček, Pavel – Sommer, Petr – Foltýn, Dušan a kol.: *Encyklopedie českých klášterů*. Praha 1997
- Vlček, Vojtěch: *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948–1964*. Olomouc 2004
- Vodičková, Stanislava: *Uzavírám vás do svého srdce. Životopis Josefa kardinála Berana*. Praha 2018
- Vychodil, Pavel Julius: *František Sušil. Životopisný nástin*. Brno 1898
- Wolny, Gregor: *Die Markgrafschaft Mähren. Topographisch, statistisch und historisch geschildert*. Band 1–6. Brünn 1835–1942
- Wolny, Gregor: *Kirchliche Topographie von Mähren, meist nach Urkunden und Handschriften*. Band 1–2. Brünn 1855–1866
- Zapletalová, Dana: *Okolnosti založení rajhradského kláštera a otázka věrohodnosti pseudobřetislavských falz. Vlastivědný věstník moravský 71/2019, č. 3, s. 238–256*
- Zbranek, Tomáš Benedikt: *Apoštolský administrátor František Borgiáš Onderek*. Sborník Státního okresního archivu Frýdek-Místek 12/2011, s. 104–111
- Zeschick, Johannes: *Abt Wenzel Johannes Pokorný von Raigern (1894–1979). Studien und Mitteilungen zur Geschichte des Benediktiner-Ordens und seiner Zweige 90/1979, Heft III–IV, s. 527–529*
- Zeschick, Johannes: *Benediktini a benediktinky v Čechách a na Moravě*. Praha 2007
- Žůrek, Pavel – Škvařil, Lumír: *In conspectu angelorum psallam tibi. K hudební kultuře benediktinského kláštera Rajhrad od jeho založení do začátku 18. století*. Brno 2015

10. 2. Elektronické zdroje

10. 2. 1. Webové stránky

- <http://encyklopedie.brna.cz>
- <http://spcp.prf.cuni.cz>
- <http://www.benediktinerlexikon.de>
- <http://www.branamoudrosti.cz/>
- <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk>
- <http://www.epravo.cz>
- <http://www.rajhradskyklaster.cz/>

10. 2. 2. Konkrétní dokumenty

- <http://dtp.branamoudrosti.cz/>
- <http://invenio.nusl.cz/record/202677>
- <http://invenio.nusl.cz/record/202678>
- <http://invenio.nusl.cz/record/263362>
- <http://pmap.branamoudrosti.cz/>
- <http://projekty.geolab.cz/naki/rajhrad/aplikace/Start.html>
- http://projekty.geolab.cz/naki/rajhrad/aplikace/START_RAJHRAD_KNIHOVNA_cl.html
- http://www.branamoudrosti.cz/pages/output/Analyza_mereni_knihovna.pdf
- <http://www.branamoudrosti.cz/pages/output/Methodika.pdf>
- http://www.branamoudrosti.cz/pages/output/pamatkovy_postup.pdf
- <https://ecclesia.mapy.mzk.cz>
- <https://nobilitas.mapy.mzk.cz/>
- <https://typografie.mapy.mzk.cz/>
- https://www.youtube.com/watch?v=JfpRY91FlhU&feature=emb_logo

11. Obrazová příloha

1. Letecký pohled na klášter, nedat. [před srpnem 1942]

2. Klášter od jihu, nedat. [před srpnem 1942]

3. Benedikce opata A. J. Kotyzy (vpředu A. Vykoukal), 9. 5. 1937

4. Benedikce opata A. J. Kotyzy (v předposlední dvojici vpravo Kotyza), 9. 5. 1937

5. Opat A. J. Kotyza, oficiální portrét, 1940

6. Prelatura s bytem opata (vlevo), klášterní zahrada, nedat. [před srpnem 1942]

7. Řeholní komunita, nedat. [1946-1947]. Zadní řada zleva: P. A. Vostal, B. K. Malý, J. Nep. F. Kopáček. Spodní řada zleva: V. J. Pokorný, V. J. Horák, K. R. Musil, ? [host], opat A. J. Kotyza, J. F. Holzmann, C. J. Krejčí

8. P. F. Xav. Buchta, nedat.

9. K. R. Musil (vpředu vlevo), Villach, [1914-1918]

10. K. R. Musil, občanská legitimace, vystavena 30. 1. 1940

11. V. J. Horák, nedat.

12. Klášterní knihovna, nedat.

13. Studenti koleje Panny Marie v Sekově ve školním roce 1915/1916. Třetí řada zepředu, šestý zleva F. Seraf. R. Bouzek. Druhá řada zepředu, čtvrtý zleva V. J. Pokorný.

14. J. Nep. F. Kopáček, nedat.

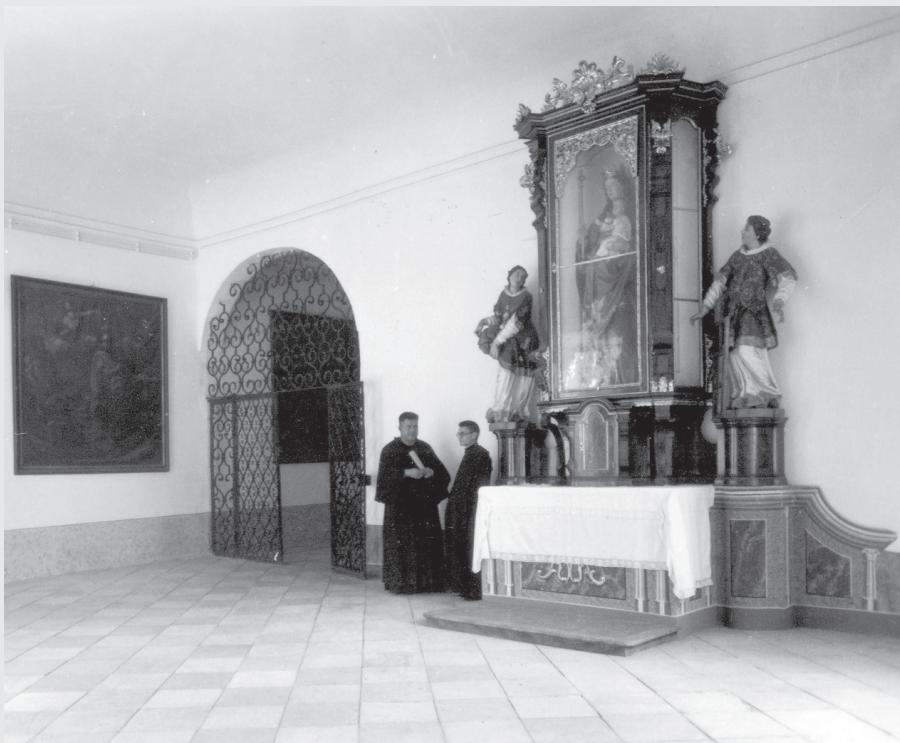
15. B. K. Malý, nedat.

16. V. J. Pokorný, nedat.

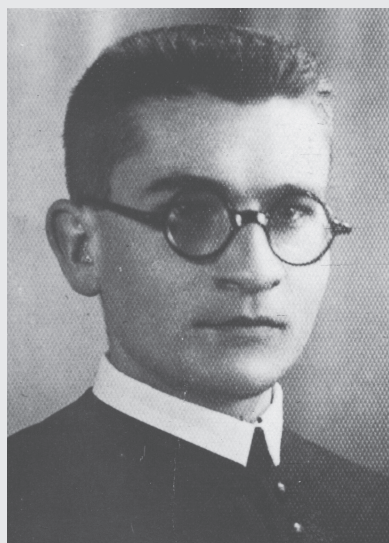
17. B. K. Malý (vlevo) a C. J. Krejčí, nedat.

18. A. F. Sales. Červenka (vlevo) a M. A. Jedlička, chodba konventu, nedat. [1939-1940]

19. A. F. Sales. Červenka, nedat. [před 1941]

20. M. A. Jedlička, nedat. [1940-1943]

21. P. A. Unger s vojákem Wehrmachtu, před prelaturou, nedat. [1940-1945]

22. P. A. Unger, vazební foto, 1951

23. Interiér prelatury - reprezentativní pokoj, nedat.

24. Interiér prelatury - tzv. kulečnickový sál, nedat.

25. V. J. Horák, K. R. Musil a V. J. Pokorný s farníky, nedat.

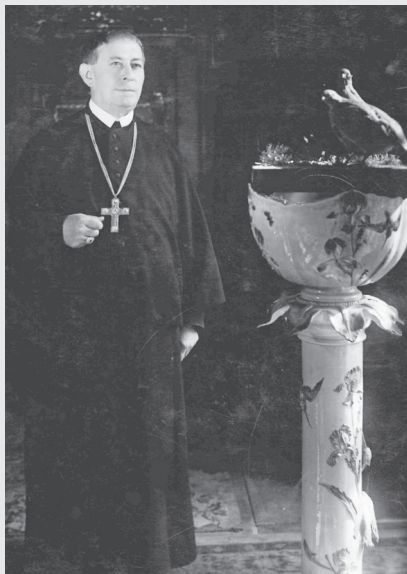
26. B. K. Malý s dětmi po prvním svatém přijímání, nedat.

27. Letní jídelna (refektář), nedat.

28. Průvod Božího těla, nádvoří kláštera, nedat.

29. Opat A. J. Kotyza, prelatura, nedat.

30. Opat A. J. Kotyza, klášterní zahrada, nedat.

31. Interiér prelatury - byt opata, nedat.

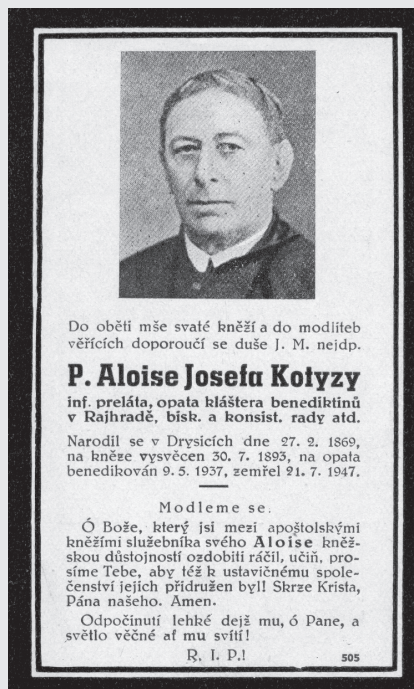

32. Opat A. J. Kotyza, momentka, nedat.

33. V. J. Pokorný, momentka, nedat.

34. Památeční obrázek na zesnulého opata
 A. J. Kotyzu, 1947

P. VÁCLAV JAN POKORNÝ,
kněz řádu sv. Benedikta,
 archivář kláštera rajhradského a Slovanské kongregace benediktinské svatého
 Vojtěcha, správce děkanství modřického, konsistorní rada a farář v Syrovicích,

dovoluje si oznámiti, že byl dne 7. srpna 1947 zvolen

OPATEM STAROSLAVNÉHO KLÁŠTERA RAJHRADSKÉHO.

Opatské svěcení mu udělí Jeho Excellence nejdůstojnější p. biskup
 brněnský v neděli 28. září 1947 na sv. Václava o 9. hodině dopol.
 v klášterním chrámu Páně svatého Petra a Pavla v Rajhradě.

V Rajhradě v září 1947.

35. Oznámení o zvolení V. J. Pokorného opatem, 1947

36. Opat V. J. Pokorný, oficiální portrét, [1947]

11. 1. Seznam vyobrazení (zdroje)

1. SOkA Brno-venkov, fond F – 6, kart. 3
2. SOkA Brno-venkov, fond F – 6, kart. 3
3. NA, fond ŘBE, kart. 48
4. NA, fond ŘBE, kart. 48
5. SOkA Brno-venkov, fond F – 6, kart. 3
6. SOkA Brno-venkov, fond F – 6, kart. 3
7. MZA, fond G 297, kart. 166, inv. č. 1988
8. SOkA Brno-venkov, fond F – 6, kart. 3
9. SOkA Brno-venkov, fond F – 6, kart. 3
10. MZA, fond E 6, kart. 247, inv. č. 2192, sign. D. n. 028
11. SOkA Brno-venkov, fond F – 6, kart. 1
12. SOkA Brno-venkov, fond F – 6, kart. 1
13. SOkA Brno-venkov, fond F – 6, kart. 2
14. MZA, fond G 297, kart. 166, inv. č. 1988
15. SOkA Brno-venkov, fond F – 6, kart. 1
16. SOkA Brno-venkov, fond F – 6, kart. 1
17. SOkA Brno-venkov, fond F – 6, kart. 2
18. SOkA Brno-venkov, fond F – 6, kart. 3
19. MZA, fond G 297, kart. 166, inv. č. 1988
20. ABS, fond V-MV, a. č. V-3448 MV
21. ABS, fond V-MV, a. č. V-776 OV
22. ABS, fond V-MV, a. č. V-776 OV
23. SOkA Brno-venkov, fond F – 6, kart. 3
24. MZA, fond G 297, kart. 166, inv. č. 1988
25. SOkA Brno-venkov, fond F – 6, kart. 2
26. SOkA Brno-venkov, fond F – 6, kart. 2
27. MZA, fond G 297, kart. 166, inv. č. 1988
28. MZA, fond G 297, kart. 166, inv. č. 1988
29. MZA, fond G 297, kart. 166, inv. č. 1988
30. MZA, fond G 297, kart. 166, inv. č. 1988
31. MZA, fond G 297, kart. 166, inv. č. 1988
32. MZA, fond G 297, kart. 157, inv. č. 1984
33. MZA, fond G 297, kart. 157, inv. č. 1984
34. SOkA Brno-venkov, fond F – 6, kart. 1
35. SOkA Brno-venkov, fond F – 6, kart. 3
36. SOkA Brno-venkov, fond F – 6, kart. 3

ŘEHOLNÍCI BENEDIKTINSKÉHO OPATSTVÍ
SV. PETRA A PAVLA V RAJHRADĚ (1937–1947)
Eva Richtrová

Redakce: Romana Macháčková, Jindra Pavelková
Grafická úprava a sazba: Karol Lament
Překlad: Jiří Knap, Chicory s.r.o.
Tisk: fronte s. r. o.

ISBN 978-80-7051-296-8